

Tartalomjegyzék

13/2012. (X. 8.) PSZÁF rendelet	A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének elnöke által adományozható Elnöki Díjról	22388
14/2012. (X. 8.) PSZÁF rendelet	A biztosítók aktuáriusi jelentésének tartalmi követelményeiről és adatszolgáltatási kötelezettségéről szóló 16/2011. (X. 7.) PSZÁF rendelet módosításáról	22389
48/2012. (X. 8.) BM rendelet	Az önkormányzati feladatellátást szolgáló fejlesztésekhez kapcsolódó támogatások igénybevételének részletes szabályairól szóló 4/2012. (III. 1.) BM rendelet módosításáról	22422
49/2012. (X. 8.) BM rendelet	A rendészeti szakvizsgáról és a rendészeti vezetőképzésről szóló 21/2011. (VII. 13.) BM rendelet módosításáról	22423
31/2012. (X. 8.) EMMI rendelet	A gyógyászati segédeszközök társadalombiztosítási támogatásba történő befogadásáról, támogatással történő rendeléséről, forgalmazásáról, javításáról és kölcsönzéséről szóló 14/2007. (III. 14.) EüM rendelet, valamint a gyógyászati segédeszközök forgalmazásának, javításának, kölcsönzésének szakmai követelményeiről szóló 7/2004. (XI. 23.) EüM rendelet módosításáról	22424
32/2012. (X. 8.) EMMI rendelet	A Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról	22436
Köf. 5002/2012/13. határozata	A Kúria Önkormányzati Tanácsának határozata	22554
1428/2012. (X. 8.) Korm. határozat	A 2012. évi költségvetési egyenleg tartását biztosító intézkedésekről	22558
1429/2012. (X. 8.) Korm. határozat	A Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program 2011–2013. évekre szóló akciótervének a megállapításáról	22563

IV. A Magyar Nemzeti Bank elnökének rendeletei, valamint az önálló szabályozó szerv vezetőjének rendeletei

A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete elnökének 13/2012. (X. 8.) PSZÁF rendelete a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének elnöke által adományozható Elnöki Díjról

A Magyarország címerének és zászlajának használatáról, valamint állami kitüntetéseiről szóló 2011. évi CCII. törvény 24. § (8) bekezdésében kapott felhatalmazás alapján, a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletéről szóló 2010. évi CLVIII. törvény 21. § n) pontjában meghatározott feladatkörömben eljárva a következőket rendelem el:

- 1. §** A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének (a továbbiakban: Felügyelet) feladat- és hatáskörébe tartozó területeken végzett kimagasló színvonalú szakmai tevékenység elismerése céljából Elnöki Díjat alapítok.
- 2. §** Díjazott lehet az a személy, aki a díjazás évének első napjától a díj átadásának napjáig a Felügyelettel közszolgálati jogviszonyban, illetve munkaviszonyban áll.
- 3. §**
  - (1) Elnöki Díj évente egy alkalommal, legfeljebb két személy részére adományozható.
  - (2) Az Elnöki Díj adományozását az irányításuk alatt dolgozó személyek tekintetében az alelnökök, a közvetlen elnöki irányítás alatt álló szervezeti egységeknél dolgozó személyek tekintetében a Kommunikációs főosztály vezetője, a Pénzügyi Békéltető Testület elnökének irányítása alatt álló személyek tekintetében pedig a Pénzügyi Békéltető Testület elnöke írásban, indokolással ellátva kezdeményezheti minden év november 15-éig.
  - (3) Az Elnöki Díjnak az Elnöki Díj adományozásának kezdeményezésére jogosult személyek részére történő adományozásáról a Felügyelet elnöke külön kezdeményezés nélkül dönt.
  - (4) A díj odaítéléséről a Felügyelet elnöke dönt.
- 4. §**
  - (1) Az Elnöki Díj és az adományozást igazoló oklevél átadására minden év decemberében kerül sor.
  - (2) Az Elnöki Díj plakett ellipszis alakú, ezüstműből készült, főtengelye 45 mm, kistengelye 32 mm, vastagsága 3 mm. A plakett előlapján a „Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete” és a „Hungarian Financial Supervisory Authority” felirat, valamint a Felügyelet logója, hátlapján a Felügyelet székhelyéül szolgáló épület stilizált képe látható.
  - (3) Az Elnöki Díjjal jutalom nem jár.
- 5. §** E rendelet a kihirdetését követő napon lép hatályba.

Dr. Szász Károly s. k.,
a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének elnöke

A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete elnökének 14/2012. (X. 8.) PSZÁF rendelete a biztosítók aktuáriusi jelentésének tartalmi követelményeiről és adatszolgáltatási kötelezettségéről szóló 16/2011. (X. 7.) PSZÁF rendelet módosításáról

A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletéről szóló 2010. évi CLVIII. törvény 117. § (1) bekezdés a) pontjában kapott felhatalmazás alapján, a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletéről szóló 2010. évi CLVIII. törvény 21. § n) pontjában meghatározott feladatkörömben eljárva a következőket rendelem el:

- 1. §** (1) A biztosítók aktuáriusi jelentésének tartalmi követelményeiről és adatszolgáltatási kötelezettségéről szóló 16/2011. (X. 7.) PSZÁF rendelet (a továbbiakban: Rendelet) 1. melléklete helyébe az 1. melléklet lép.
(2) A Rendelet 2. melléklete helyébe a 2. melléklet lép.
- 2. §** Ez a rendelet 2012. december 1-jén lép hatályba.

Dr. Szász Károly s. k.,
a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének elnöke

1. melléklet a 14/2012. (X. 8.) PSZÁF rendelethez

„1. melléklet a 16/2011. (X. 7.) PSZÁF rendelethez

ÖSSZEFOGLALÓ TÁBLÁZAT			
Táblakód	Megnevezés	Adatszolgáltató	Gyakoriság
Éves jelentés			
4411E..	A tárgyévi biztosítástechnikai tartalékok ágazatonként (Életbiztosítási ág)	B	É
4411N..	A tárgyévi biztosítástechnikai tartalékok ágazatonként (Nem-életbiztosítási ág)	B	É
4412ES	A különböző technikai kamatlábakhoz tartozó matematikai tartalék értékek áganként - Életbiztosítás	B	É
4412NS	A különböző technikai kamatlábakhoz tartozó matematikai tartalék értékek áganként - Nem életbiztosítás	B	É
4421E..	Néhány tartalékfajta bruttó egyéves, illetve kétéves lebonyolítási eredménye ágazatonként (Életbiztosítási ág)	B	É
4421N..	Néhány tartalékfajta bruttó egyéves, illetve kétéves lebonyolítási eredménye ágazatonként (Nem életbiztosítási ág)	B	É
4422E..	Néhány tartalékfajta nettó, egyéves, illetve kétéves lebonyolítási eredménye ágazatonként (Életbiztosítási ág)	B	É
4422N..	Néhány tartalékfajta nettó, egyéves, illetve kétéves lebonyolítási eredménye ágazatonként (Nem-életbiztosítási ág)	B	É
4423ES	Az eredménytől függő díjvisszatérítési tartalék felhasználása áganként (Életbiztosítási ág)	B	É
4423NS	Az eredménytől függő díjvisszatérítési tartalék felhasználása áganként (Nem-életbiztosítási ág)	B	É
4431ES	Az életbiztosítási ág matematikai tartalékának hozama és annak felhasználása	B	É
4441NS	A nem-élet ági bruttó kárhányad alakulása ágazatonként	B	É
4442NS	A nem-élet ági nettó kárhányad alakulása ágazatonként	B	É
44C31	Tárgyévi kárkifizetések a kár keletkezése és bejelentése éve alapján megbontva: Szárazföldi jármű-casco	B	É
44C32	Tárgyévi kárkifizetések a kár keletkezése és bejelentése éve alapján megbontva: Tűz- és elemi károk (lakossági szektor)	B	É
44C33	Tárgyévi kárkifizetések a kár keletkezése és bejelentése éve alapján megbontva: Tűz- és elemi károk (vállalati szektor)	B	É
44C34	Tárgyévi kárkifizetések a kár keletkezése és bejelentése éve alapján megbontva: Egyéb vagyoni károk (lakossági szektor)	B	É
44C35	Tárgyévi kárkifizetések a kár keletkezése és bejelentése éve alapján megbontva: Egyéb vagyoni károk (vállalati szektor)	B	É
44C36	Tárgyévi kárkifizetések a kár keletkezése és bejelentése éve alapján megbontva: Önjáró szárazföldi járművekkel összefüggő felelősség	B	É

Éves jelentéssel egyidejűleg pdf formátumban küldendő mellékletek

szovjel	Aktuáriusi szöveges jelentés	B	É
---------	------------------------------	---	---

Az összefoglaló táblázatban előforduló rövidítések		
Adatszolgáltató	Biztosítók, kivéve a biztosító egyesület, amely eleget tesz a Bit. 126. § (4) bekezdés b) pontjában foglalt feltételeknek, és nem foglalkoztat vezető biztosításmatematikust	B
Gya koriság	Éves	É

4411E..

A tárgyévi biztosítástechnikai tartalékok ágazatonként (Életbiztosítási ág)

Nagyságrend: ezer forint

Sorszám	PSZÁF kód	Megnevezés	Tárgyévi nyitó tartalék			Tárgyévi záró tartalék			Mód	
			megképzett	bruttó	viszontbiztosítóra jutó rész	megképzett	bruttó	viszontbiztosítóra jutó rész		
										1
			a	b	c	d	e	f	7	z
001	4411E..01	Meg nem szolgált díjak tartaléka								
002	4411E..02	Matematikai tartalékok								
003	4411E..021	életbiztosítási díjtartalék								
004	4411E..022	betegségbiztosítási díjtartalék								
005	4411E..023	balesetbiztosítási járadéktartalék								
006	4411E..024	felelősségbiztosítási járadéktartalék								
007	4411E..03	Befektetési egységekhez kötött (unit-linked) életbiztosítások								
008	4411E..04	Függőkéár tartalékok								
009	4411E..041	bekövetkezett és bejelentett károk tartaléka (tétéles függőkéár tartalék)								
010	4411E..042	bekövetkezett, de még be nem jelentett károk tartaléka (IBNR)								
011	4411E..05	Eredménytől függő díjvisszatérítési tartalék								
012	4411E..06	Eredménytől független díjvisszatérítési tartalék								
013	4411E..07	Káringadozási tartalék								
014	4411E..08	Nagy károk tartaléka								
015	4411E..09	Törfési tartalék								
016	4411E..10	Egyéb biztosítástechnikai tartalékok								
A tartalék költségrésze az alábbi tartalékfajtákra:										
017	4411E..11	balesetbiztosítási járadéktartalék								
018	4411E..12	felelősségbiztosítási járadéktartalék								
019	4411E..13	bekövetkezett és bejelentett károk tartaléka (tétéles függőkéár tartalék)								
020	4411E..14	bekövetkezett, de még be nem jelentett károk tartaléka (IBNR)								

Jelmagyarázat
Tilos

4411N..
A tárgyévi biztosítástechnikai tartalékok ágazatonként (Nem-életbiztosítási ág ágazatai)

Nagyságrend: ezer forint

Sorszám	PSZÁF kód	Megnevezés	Tárgyévi nyitó tartalék			Tárgyévi záró tartalék			Mód
			mégképzett	bruttó	viszontbiztosítóra jutó rész	mégképzett	bruttó	viszontbiztosítóra jutó rész	
a	b	c	d	e	f	z			
001	4411N..01	Meg nem szolgált díjak tartaléka							
002	4411N..02	Matematikai tartalékok							
003	4411N..021	életbiztosítási díjtartalék							
004	4411N..022	betegségbiztosítási díjtartalék							
005	4411N..023	balesetbiztosítási járadéktartalék							
006	4411N..024	felelősségbiztosítási járadéktartalék							
007	4411N..03	Befektetési egységekhez kötött (unit-linked) életbiztosítások tartaléka							
008	4411N..04	Függőkár tartalékok							
009	4411N..041	bekövetkezett és bejelentett károk tartaléka (lételes függőkár tartalék)							
010	4411N..042	bekövetkezett, de még be nem jelentett károk tartaléka (IBNR)							
011	4411N..05	Eredménytől függő díjvisszatérítési tartalék							
012	4411N..06	Eredménytől független díjvisszatérítési tartalék							
013	4411N..07	Káringadozási tartalék							
014	4411N..08	Nagy károk tartaléka							
015	4411N..09	Törlési tartalék							
016	4411N..10	Egyéb biztosítástechnikai tartalékok							
A tartalék költiségrésze az alábbi tartalékfajtákra:									
017	4411N..11	balesetbiztosítási járadéktartalék							
018	4411N..12	felelősségbiztosítási járadéktartalék							
019	4411N..13	bekövetkezett és bejelentett károk tartaléka (lételes függőkár tartalék)							
020	4411N..14	bekövetkezett, de még be nem jelentett károk tartaléka (IBNR)							

Jelmagyarázat

Tílos

4412ES

A különböző technikai kamattáblákhoz tartozó matematikai tartalék értékek áganként-Életbiztosítás

Nagyságrend: ezer forint

Sorszám	PSZÁF kód	Megnevezés	Életbiztosítási díjtartalék						Betegségbiztosítási díjtartalék			Balesetbiztosítási járadéktartalék			Felelősségbiztosítási járadéktartalék			Mód			
			nyitó		átlagos		záró		nyitó		átlagos		záró		nyitó		átlagos		záró		
			2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14						
		Technikai kamattáblák	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	z					
001	4412ES1	Összesen																			
002	4412ES2	Nincs technikai kamattáblák																			
003	4412ES301	...																			
	...	...																			
	4412ES399																				

Jelmagyarázat
Tilos

4412NS

A különböző technikai kamatlábakhoz tartozó matematikai tartalék értékek íganként - Nem-életbiztosítás

Sorszám	PSZÁF kód	Megnevezés	Életbiztosítási díjtartalék			Betegségbiztosítási díjtartalék			Balesetbiztosítási díjtartalék			Felelősségbiztosítási díjtartalék			Mód
			nyitó	átlagos	záró	nyitó	átlagos	záró	nyitó	átlagos	záró	nyitó	átlagos	záró	
			2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
			b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	z
001	4412NS1	Összesen													
002	4412NS2	Nincs technikai kamatláb													
003	4412NS301														
	...	...													
	4412NS399														

Jelmagyarázat
Tilos

Nagyságrend: ezer forint

4421E..

Néhány tartalékfajta bruttó egyéves, illetve kétéves lebonyolítási eredménye ágazatonként (Életbiztosítási ág)

Nagyságregend: ezer forint

Sorszám	PSZAF kód	Megnevezés	A tárgyévet 2 évvel megelőző tartalék				A tárgyévet megelőző évi tartalék				Mód
			tartalék	felhasználás	záró tartalék	lebonyolítási eredmény	tartalék	felhasználás	záró tartalék	lebonyolítási eredmény	
			1	2	3	4	5	6	7	8	
	a	b	c	d	e	f	g	h	z		
001	4421E..1	Balesetbiztosítási járadéktartalék									
002	4421E..2	Felelősségbiztosítási járadéktartalék									
003	4421E..3	Bekövetkezett és bejelentett károk tartaléka (tétéles függőkár tartalék)									
004	4421E..4	Bekövetkezett, de még be nem jelentett károk tartaléka (IBNR)									

Jelmagyarázat
Tilos

4421N..

Néhány tartalékfajta bruttó egyéves, illetve kétéves lebonyolítási eredménye ágazatonként (Nem életbiztosítási ág)

Nagyságrend: ezer forint

Sorszám	PSZÁF kód	Megnevezés	A tárgyévet 2 évvel megelőző tartalék				A tárgyévet megelőző évi tartalék				Mód
			tartalék	felhasználás	záró tartalék	lebonyolítási eredmény	tartalék	felhasználás	záró tartalék	lebonyolítási eredmény	
			1	2	3	4	5	6	7	8	
	a	b	c	d	e	f	g	h	z		
001	4421N..1	Balesetbiztosítási járadéktartalék									
002	4421N..2	Felelősségbiztosítási járadéktartalék									
003	4421N..3	Bekövetkezett és bejelentett károk tartaléka (tételes függőkár tartalék)									
004	4421N..4	Bekövetkezett, de még be nem jelentett károk tartaléka (IBNR)									

Jelmagyarázat

Tilos

4422E..
Néhány tartalékfajta netó, egyéves, illetve kétéves lebonyolítási eredménye ágazatonként (Élelvezetési ág)

Sorszám	PSZÁF kód	Megnevezés	A tárgyév 2 évvel megelőző tartalék						A tárgyévvel megelőző évi tartalék						Mód
			felhasználás		záró tartalék		lebonylítási eredmény I.		felhasználás		záró tartalék		lebonylítási eredmény I.		
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11		
	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	z				
001	4422E..1	Balesetbiztosítási járadéktartalék													
002	4422E..2	Felölsségbiztosítási járadéktartalék													
003	4422E..3	Bekövetkezett és bejelentett károk tartaléka (tétéles függökár tartalék)													
004	4422E..4	Bekövetkezett, de még be nem jelentett károk tartaléka (IBNR)													

Nagyságregri: ezer forint

Jelmagyarázat	
	Tilos

4423ES

Az eredménytől függő díjvisszatérítési tartalék felhasználása áganként (Életbiztosítási ág)

Nagyságrend: ezer forint

Sorszám	PSZÁF kód	Megnevezés	Az utolsó két éves időszak		A tárgyév	Mód
			1	2	3	
			a	b	z	
001	4423ES1	Eredménytől függő díjvisszatérítési tartalék (az időszakot megelőző utolsó év záróértéke)=2+3+4+5 Ebből:				
002	4423ES11	A matematikai tartalék növelésére fordított összeg				
003	4423ES12	Többletszolgáltatásra fordított összeg				
004	4423ES13	Egyéb módon történő visszajuttatás				
005	4423ES14	Eredménytől függő díjvisszatérítési tartalékban maradt összeg				
006	4423ES2	Eredménytől függő díjvisszatérítési tartalék hozama az időszak során				

Jelmagyarázat
Tilos

4423NS

Az eredménytől függő díjvisszatérítési tartalék felhasználása úganként (Nem életbiztosítási ág)

Sorszám	PSZÁF kód	Megnevezés	Az utolsó két éves időszak		A tárgyév időszaka	Mód
			1	a	2	3
001	4423NS1	Eredménytől függő díjvisszatérítési tartalék (az időszakot megelőző utolsó év záróértéke)=2+3+4+5 Ebből:			b	z
002	4423NS11	A matematikai tartalék növelésére fordított összeg				
003	4423NS12	Többletszolgáltatásra fordított összeg				
004	4423NS13	Egyéb módon történő visszajuttatás				
005	4423NS14	Eredménytől függő díjvisszatérítési tartalékban maradt összeg				
006	4423NS2	Az eredménytől függő díjvisszatérítési tartalék hozama az időszak során				

Nagyságrend: ezer forint

Jelmagyarázat

Tilos

4431ES
Az életbiztosítási ág matematikai tartalékának hozama és annak felhasználása

Nagyságot: ezer forint

Sorszám	PSZÁF kód	Megnevezés	1996. január 1. előft engedélyezett				1995. december 31. után bevezetett				Az első két kategórián kívüli				Mód		
			1		2		3		4		5		6				
			a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l			
001	4431ES101	Nyitb matematikai tartalék összesen														4	
002	4431ES102	Befektetési hozam összesen															
003	4431ES103	Befektetési eredmény összesen															
004	4431ES104	Matematikai tartalék növelésére fordított összeg összesen															
005	4431ES105	ebből technikai kamat miatti tartaléknövekedés összesen															
006	4431ES106	Többletszolgáltatás összesen															
007	4431ES107	Egyéb visszatartás összesen															
008	4431ES108	Eredménytől függő díjvisszatérítési tartalék növelése összesen															
009	4431ES109	Nincs technikai kamattaláb:															
010	4431ES110	Nyitb matematikai tartalék															
011	4431ES111	Befektetési hozam															
012	4431ES112	Befektetési eredmény															
013	4431ES113	Matematikai tartalék növelésére fordított összeg															
014	4431ES114	ebből: technikai kamat miatti tartaléknövekedés															
015	4431ES115	Többletszolgáltatás															
016	4431ES116	Egyéb visszatartás															
017	4431ES117	Eredménytől függő díjvisszatérítési tartalék növelése															
018	4431ES101001	Technikai kamattaláb:															
019	4431ES101002	Nyitb matematikai tartalék															
020	4431ES101003	Befektetési hozam															
021	4431ES101004	Befektetési eredmény															
022	4431ES101005	Matematikai tartalék növelésére fordított összeg															
023	4431ES101006	ebből: technikai kamat miatti tartaléknövekedés															
024	4431ES101007	Többletszolgáltatás															
025	4431ES101008	Egyéb visszatartás															
026	4431ES101009	Eredménytől függő díjvisszatérítési tartalék növelése															
	.....	.....															
	4431ES101199	Technikai kamattaláb:															
	4431ES101200	Nyitb matematikai tartalék															
	4431ES101201	Befektetési hozam															
	4431ES101202	Befektetési eredmény															
	4431ES101203	Matematikai tartalék növelésére fordított összeg															
	4431ES101204	ebből: technikai kamat miatti tartaléknövekedés															
	4431ES101205	Többletszolgáltatás															
	4431ES101206	Egyéb visszatartás															
	4431ES101207	Eredménytől függő díjvisszatérítési tartalék növelése															

Jelmagyarázat

Tilos

4441NS

A nem-élet ági bruttó kárhányad alakulása ágazatonként

Sorszám	PSZÁF kód	Megnevezés	Tárgyvet megelőző 2. év kárhányada (%)		Tárgyvet megelőző 1. év kárhányada (%)		Tárgyévi kárhányad (%)	Mód
			1	a	2	b		
001	4441NS01	Baleset						
002	4441NS02	Szárazföldi jármű casco						
003	4441NS03	Sínpályához kötött járművek cascoja						
004	4441NS04	Légi jármű casco						
005	4441NS05	Tengeri, tavi és folyami jármű casco						
006	4441NS06	Szállítmány						
007	4441NS07	Tűz- és elemi károk						
008	4441NS08	Egyéb vagyoni károk						
009	4441NS09	Önjáró szárazföldi járművekkel összefüggő felelősség						
010	4441NS10	Légi járművekkel összefüggő felelősség						
011	4441NS11	Tengeri, tavi és folyami járművekkel összefüggő felelősség						
012	4441NS12	Általános felelősség						
013	4441NS13	Hitel						
014	4441NS14	Kezesség						
015	4441NS15	Különböző pénzügyi veszteségek						
016	4441NS16	Jogvédelem						
017	4441NS17	Segítségnyújtás						
018	4441NS18	Temetési biztosítás						

Jelmagyarázat

Tilos

4442NS

A nem-élet ági nettó kárhányad alakulása ágazatonként

Sorszám	PSZÁF kód	Megnevezés	Tárgyévet megelőző 2.év kárhányada (%)	Tárgyévet megelőző 1.év kárhányada (%)	Tárgyévi kárhányad (%)	Mód
			1	2	3	
			a	b	c	z
001	4442NS01	Baleset				
002	4442NS02	Szárazföldi jármű casco				
003	4442NS03	Sínpályához kötött járművek cascoja				
004	4442NS04	Légi jármű casco				
005	4442NS05	Tengeri, tavi és folyami jármű casco				
006	4442NS06	Szállítmány				
007	4442NS07	Tűz- és elemi károk				
008	4442NS08	Egyéb vagyoni károk				
009	4442NS09	Önjáró szárazföldi járművekkel összefüggő felelősség				
010	4442NS10	Légi járművekkel összefüggő felelősség				
011	4442NS11	Tengeri, tavi és folyami járművekkel összefüggő felelősség				
012	4442NS12	Általános felelősség				
013	4442NS13	Hitel				
014	4442NS14	Kezesség				
015	4442NS15	Különböző pénzügyi veszteségek				
016	4442NS16	Jogvédelem				
017	4442NS17	Segítségnyújtás				
018	4442NS18	Temetési biztosítás				

Jelmagyarázat

Tilos

44C32

*Kumulált kárkifizetések, viszontbiztosítói kármegtérítések a kár keletkezése és a kifizetés éve alapján megbontva:
Tűz- és elemi károk (lakossági szektor)*

Sorszám	PSZÁF kód	Megnevezés	A kárkifizetés/viszontbiztosítói kármegtérítés éve																	
			Nagyságrénd: ezer forint																	
			0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
001	44C3201	Károk keletkezésének éve: Tárgyév-9																		
002	43C32011	Bruttó kárkifizetés																		
003	43C32012	Viszontbiztosító részesedése																		
004	44C3202	Károk keletkezésének éve: Tárgyév-8																		
005	44C32021	Bruttó kárkifizetés																		
006	44C32022	Viszontbiztosító részesedése																		
007	44C3203	Károk keletkezésének éve: Tárgyév-7																		
008	44C32031	Bruttó kárkifizetés																		
009	44C32032	Viszontbiztosító részesedése																		
010	44C3204	Károk keletkezésének éve: Tárgyév-6																		
011	44C32041	Bruttó kárkifizetés																		
012	44C32042	Viszontbiztosító részesedése																		
013	44C3205	Károk keletkezésének éve: Tárgyév-5																		
014	44C32051	Bruttó kárkifizetés																		
015	44C32052	Viszontbiztosító részesedése																		
016	44C3206	Károk keletkezésének éve: Tárgyév-4																		
017	44C32061	Bruttó kárkifizetés																		
018	44C32062	Viszontbiztosító részesedése																		
019	44C3207	Károk keletkezésének éve: Tárgyév-3																		
020	44C32071	Bruttó kárkifizetés																		
021	44C32072	Viszontbiztosító részesedése																		
022	44C3208	Károk keletkezésének éve: Tárgyév-2																		
023	44C32081	Bruttó kárkifizetés																		
024	44C32082	Viszontbiztosító részesedése																		
025	44C3209	Károk keletkezésének éve: Tárgyév-1																		
026	44C32091	Bruttó kárkifizetés																		
027	44C32092	Viszontbiztosító részesedése																		
028	44C3210	Károk keletkezésének éve: Tárgyév																		
029	44C32101	Bruttó kárkifizetés																		
030	44C32102	Viszontbiztosító részesedése																		

Jelmagyarázat
Tilos

2. melléklet a 14/2012. (X. 8.) PSZÁF rendelethez
„2. melléklet a 16/2011. (X. 7.) PSZÁF rendelethez

Kitöltési útmutató

I. RÉSZ

AZ ADATSZOLGÁLTATÁSRA VONATKOZÓ ÁLTALÁNOS SZABÁLYOK

1. Kapcsolódó jogszabályok

- A számvitelről szóló 2000. évi C. törvény (a továbbiakban: **Szmt.**)
- A biztosítókról és a biztosítási tevékenységről szóló 2003. évi LX. törvény (a továbbiakban: **Bit.**)

2. Rövidítések

A kitöltési útmutatóban használt rövidítéseket – külön magyarázat hiányában – a fenti jogszabályok által meghatározott módon kell érteni.

3. Az adatszolgáltatás formai követelményei

Az adatszolgáltatást elektronikus úton a Felügyelet jelentésfogadó rendszerén keresztül kell teljesíteni.

A Felügyeleti jelentések formáját, szerkezetét megváltoztatni nem lehet.

Az adatszolgáltató a feltöltött küldeményről a beérkezési időpontját, érkeztetési számát és a küldeményazonosító K-számát tartalmazó, automatikus „érkeztetett” üzenetet kap.

A Felügyelet adatbefogadó rendszere a beküldött jelentés státuszáról – a feltöltött küldemény jogosultsági, tartalmi és technikai ellenőrzésének eredménye függvényében – a beküldéstől számított 24 órán belül automatikus üzenetet küld az adatszolgáltatónak. Hibás adatszolgáltatás esetén „visszautasított”, az adatszolgáltatás sikeres teljesítése esetén „feldolgozott” státuszról szóló üzenetet kap az adatszolgáltató.

Az adatszolgáltatást a Felügyelet akkor tekinti teljesítettnek, ha az adatszolgáltató elektronikus úton megküldött felügyeleti jelentése az adatbefogadó rendszerben „feldolgozott” státuszt kapott.

A „feldolgozott” üzenet tekintendő a teljesítés elfogadásáról szóló tájékoztatásnak.

Ha egy jelentés valamely táblájának adattartalma nemleges, az adott táblát akkor is be kell küldeni. Ilyen esetben a tábla első sorát nulla („0”) értékkel kell kitölteni.

Ha a Felügyelet megállapítja, hogy az adatszolgáltatás javítást igényel (pl. téves adatközlés miatt), a javított jelentést **a felszólítás kézhezvételétől számítva 2 munkanapon belül a Felügyelet részére meg kell küldeni.**

Ha az adatszolgáltató önellenőrzése, belső ellenőrzése vagy egyéb lefolytatott ellenőrzés során kiderül, hogy a jelentett adatok korrekcióra szorulnak (mert a Számviteli politikában meghatározott jelentős mértékű eltérés mutatkozik), akkor a módosítást visszamenőleg is végre kell hajtani. A feltárástól számított 15 munkanapon belül kell a

módosított jelentést beküldeni, minden olyan időszakra vonatkozóan, amelyet az adatmódosítás érint.

Az adatszolgáltató a módosító jelentés beküldésével egyidejűleg tájékoztatja a felügyeletet ellátó szakfőosztályt a módosításról és annak indokairól.

A módosított jelentésben az érintett tábla javítás miatt módosuló minden sorát (beleértve az összegző sorokat is) a „Mód” oszlopban „M”-mel kell megjelölni. A teljes jelentést (javított adatot nem tartalmazó, és a nemleges táblát is) ismételten meg kell küldeni.

Nem kell értéket beírni az ismétlődő sorok mezőibe akkor, ha az adatszolgáltatónak nincs jelentenivalója, vagyis az ismétlődő sor minden jelentett értéke nulla lenne.

Minden egyéb esetben értéket (legalább nullát) kell szerepeltetni a mezőben.

A táblák „Megnevezés” mezőibe az adatszolgáltatók nem írhatnak adatot, szöveget.

A táblák szöveges mezőibe történő adatbevitelkor vessző karakter nem használható.

A pénzneemben kifejezett adatok nagyságrendje ezer forint.

A felügyeleti jelentéssel egyidejűleg az elektronikus úton, pdf formátumban, kötelezően beküldendő szöveges jelentést az alábbi általános formai előírások figyelembe vételével kell csatolni:

- a file név nem tartalmazhat szóközt, a megnevezésben az elválasztás egy aláhúzás karakterrel történik,
- a file név felépítése: *törzsszám_vonatkozás vége_melléklet típusa.pdf*

A *törzsszám* az adatszolgáltató adószámának első nyolc karaktere.

A *vonatkozás vége* a tárgyidőszak záró napja, pl. a 2011. évre vonatkozó jelentés részeként küldendő szöveges jelentés esetén: „20111231”.

A *melléklet típusa* a Felügyelet felé elektronikusan megküldendő alábbi dokumentum rövid megnevezését tartalmazza a következők szerint:

Megnevezés	Rövid név
Aktuáriusi szöveges jelentés	szovjel

4. Az adatszolgáltatás tartalmi követelményei

Az érvényes számviteli jogszabályok szerint az adatszolgáltatónak saját magának kell az adatgyűjtését, analitikáját, nyilvántartását megszervezni és gondoskodni arról, hogy minden egyes táblába csak bizonylattal alátámasztott, és az adatszolgáltató nyilvántartásaiban rögzített gazdasági eseményekről kerüljön be adat.

A jelentésben szereplő adatoknak konzisztenseknek kell lenniük a biztosító éves beszámolójában foglalt adatokkal.

A biztosító vezető biztosításmatematikusa a jelentés helyállóságát aláírásával igazolja.

II. RÉSZ

AZ ADATSZOLGÁLTATÁSRA VONATKOZÓ RÉSZLETES SZABÁLYOK

4411E.. 4411N.. A tárgyévi biztosítástechnikai tartalékok ágazatonként és áganként

A tábla célja

Ebben a táblában a Bit.-ben meghatározott valamennyi biztosítástechnikai tartalék tárgyévi nyitó és záró összegét kell bemutatni ágazati bontásban, a biztosítási ágakra összesen, a viszontbiztosítás figyelembevételével és anélkül.

A tábla kitöltése

Ágazatonként, majd áganként összesítve kell bemutatni a biztosítástechnikai tartalékokat. A megképzett, bruttó, illetve viszontbiztosítóra jutó rész tartalékát a mérlegkészítésnek megfelelő módon kell értelmezni, és az adatoknak áganként, illetve összesen meg kell egyezniük a beszámolóban azonos bontásban szereplő adatokkal.

A tartalék költségrészét a táblázatban felsorolt négy biztosítástechnikai tartaléknál kell külön bemutatni.

4412ES, 4412NS A különböző technikai kamatlábakhoz tartozó matematikai tartalék értékek áganként

A tábla célja

A különböző technikai kamatlábakhoz tartozó matematikai tartalék nyitó, átlagos és záró összegének bemutatása biztosítási ágak szerinti bontásban.

A tábla kitöltése

Áganként be kell mutatni a különböző technikai kamatlábakhoz tartozó matematikai tartalékokat.

A tábla oszlopai

1. oszlop Technikai kamatláb (%)

Ebben az oszlopban a különböző technikai kamatlábak kerülnek felsorolásra.

A tábla sorai

4412ES2, illetve 4412NS2 sorok

Itt kell bemutatni azon szerződésekhez és károkhoz tartozó matematikai tartalékot, amelyekhez a kár, illetve szerződés sajátosságai alapján a technikai kamatláb nem

értelmezhető. Az átlagos értéket megfelelő pontosságot biztosító módszerrel kell becsülni. Az átlagolás módszerét (módszereit) a szöveges jelentésben be kell mutatni.

4421E., 4421N.. Néhány tartalékfajta bruttó egyéves, illetve kétéves lebonyolítási eredménye

A tábla célja

A táblában felsorolt tartalékfajta bruttó (vizontbiztosítás miatt nem csökkentett kifizetések, és tartalékok szerinti) lebonyolítási eredményének bemutatása.

A tábla kitöltése

A jelentésben az utolsó két évre vonatkozóan, ágazatok szerinti bontásban – a vizontbiztosítás figyelembevételével, illetve anélkül – kell megadni:

- a) a baleset-biztosítási járadéktartalék,
- b) a felelősségbiztosítási járadéktartalék,
- c) a tételes függőkár tartalék és
- d) az IBNR tartalék

lebonyolítási eredményét.

A tábla első fele a kétéves lebonyolítási eredményt, míg a második fele az egyéveset mutatja be. A tartalék oszlopban lévő járadéktartalék-értékek, valamint a bejelentett és be nem jelentett függőkártartalék-értékek összege csak azok költségtartalmának mértékében térhetnek el a mérlegben szereplő megfelelő bruttó biztosítástechnikai tartalék értékektől.

Kétéves lebonyolítási eredmény

A tábla oszlopai

1. oszlop Tartalék

A tárgyévet két évvel megelőző év záró tartaléka, annak költségtartalma nélkül.

2. oszlop Felhasználás

4421E..1 sor Balesetbiztosítási járadéktartalék felhasználása
4422E..1 sor Balesetbiztosítási járadéktartalék felhasználása

A tárgyévet két évvel megelőző év záró napján nyilvántartott baleseti járadékos esetekre a tárgyévben, illetve a tárgyévet megelőző évben történt balesetbiztosítási járadékkifizetések összege, ideértve a járadékos eset teljes vagy részleges lezárásául kifizetett összegeket is.

4421E..2 sor Felelősségbiztosítási járadéktartalék felhasználása
4421N..2 sor Felelősségbiztosítási járadéktartalék felhasználása

A tárgyévet két évvel megelőző év záró napján nyilvántartott felelősségbiztosítási járadékos esetekre a tárgyévben, illetve a tárgyévet megelőző évben történt

felelősségbiztosítási járadékkifizetések összege, ideértve a járadékos eset lezárásául vagy részleges lezárásául kifizetett összegeket is. Felelősségbiztosítási járadéktartalék záró tartaléka: a tárgyévet két évvel megelőző év záró napján nyilvántartott felelősségbiztosítási járadékos esetek tárgyévi záró tartalékainak összege, annak költségtartalma nélkül.

A járadékos esethez nem számítandók hozzá azok a járadékrészek, amelyeket a biztosító a tárgyévet két évvel megelőző év záró napját követően indított meg, illetve azon járadékváltozások, amelyekre a biztosító tartalékolási szabályzata alapján más fajtájú tartalék nyújt fedezetet.

4421E..3 sor Bekövetkezett és bejelentett károk tartalékának felhasználása

4421N..3 sor Bekövetkezett és bejelentett károk tartalékának felhasználása

A tárgyévet két évvel megelőző év záró napjáig bekövetkezett és bejelentett károokra és részkárookra a tárgyévben, illetve a tárgyévet megelőző évben történt olyan kárkifizetések és szolgáltatások vagy ezek olyan részeinek összege, amelyekre a biztosító tartalékolási szabályzata alapján nem más fajtájú tartalék nyújt fedezetet, továbbá e kárrészekre újonnan képzett matematikai tartalék, illetve tartalékrész, annak költségtartalma nélkül. Ide értendők a matematikai tartalék azon növekményei is, amelyek fedezetét a tartalékolási szabályzat alapján a bekövetkezett és bejelentett károk tartaléka adja.

4421E..4 sor Bekövetkezett, de még be nem jelentett károk tartalékának felhasználása

4421N..4 sor Bekövetkezett, de még be nem jelentett károk tartalékának felhasználása

A tárgyévet két évvel megelőző év záró napjáig bekövetkezett, de addig még be nem jelentett károokra és részkárookra a tárgyévben, illetve a tárgyévet megelőző évben történt olyan kárkifizetések és szolgáltatások vagy ezek olyan részeinek összege, amelyekre a biztosító tartalékolási szabályzata alapján nem más fajtájú tartalék nyújt fedezetet, továbbá e kárrészekre újonnan képzett matematikai tartalék és bekövetkezett és bejelentett károk tartaléka, illetve tartalékrész, annak költségtartalma nélkül. Ide értendők a matematikai tartalék és bekövetkezett és bejelentett károk tartaléka azon növekményei is, amelyek fedezetét a tartalékolási szabályzat alapján a bekövetkezett, de még be nem jelentett károk tartaléka adja.

3.oszlop Záró tartalék

4421E..1 sor Balesetbiztosítási járadéktartalék záró tartaléka

4421N..1 sor Balesetbiztosítási járadéktartalék záró tartaléka

A tárgyévet két évvel megelőző év záró napján nyilvántartott baleseti járadékos esetek tárgyévi záró tartalékainak összege, annak költségtartalma nélkül.

4421E..2 sor Felelősségbiztosítási járadéktartalék záró tartaléka

4421N..2 sor Felelősségbiztosítási járadéktartalék záró tartaléka

A tárgyévet két évvel megelőző év záró napján nyilvántartott felelősségbiztosítási járadékos esetek tárgyévi záró tartalékainak összege, annak költségtartalma nélkül.

4421E..3 sor Bekövetkezett és bejelentett károk tartalékának záró tartaléka

4421N..3 sor Bekövetkezett és bejelentett károk tartalékának záró tartaléka

A tárgyévet két évvel megelőző év záró napjáig bekövetkezett és bejelentett károkra és részkárookra a tárgyév záró napján képzett bekövetkezett és bejelentett károk tartaléka, annak költségtartalma nélkül.

4421E..4 sor Bekövetkezett, de még be nem jelentett károk tartalékának záró tartaléka
4421N..4 sor Bekövetkezett, de még be nem jelentett károk tartalékának záró tartaléka

A tárgyévet két évvel megelőző év záró napjáig bekövetkezett, de addig még be nem jelentett károkra a tárgyév záró napján képzett bekövetkezett, de még be nem jelentett károk tartaléka, annak költségtartalma nélkül.

4. oszlop Lebonyolítási eredmény

Lebonyolítási eredmény = tartalék – felhasználás – záró tartalék.

Egyéves lebonyolítási eredményről:

5. oszlop Tartalék

A tárgyévet megelőző év záró tartaléka, annak költségtartalma nélkül.

6. oszlop Felhasználás

4421E..1 sor Balesetbiztosítási járadéktartalék felhasználása
4422E..1 sor Balesetbiztosítási járadéktartalék felhasználása

A tárgyévet megelőző év záró napján nyilvántartott baleseti járadékos esetekre a tárgyévben történt balesetbiztosítási járadékkifizetések összege, ide értve a járadékos eset teljes vagy részleges lezárásául kifizetett összegeket is.

4421E..2 sor Felelősségbiztosítási járadéktartalék felhasználása
4421N..2 sor Felelősségbiztosítási járadéktartalék felhasználása

A tárgyévet megelőző év záró napján nyilvántartott felelősségbiztosítási járadékos esetekre a tárgyévben történt felelősségbiztosítási járadékkifizetések összege, ideértve a járadékos eset lezárásául vagy részleges lezárásául kifizetett összegeket is.

4421E..3 sor Bekövetkezett és bejelentett károk tartalékának felhasználása
4421N..3 sor Bekövetkezett és bejelentett károk tartalékának felhasználása

A tárgyévet megelőző év záró napjáig bekövetkezett és bejelentett károkra és részkárookra a tárgyévben történt olyan kárkifizetések és szolgáltatások vagy ezek olyan részeinek összege, amelyekre a biztosító tartalékolási szabályzata alapján nem más fajtájú tartalék nyújt fedezetet, továbbá e kárrészekre újonnan képzett matematikai tartalék, illetve tartalékrész, annak költségtartalma nélkül. Ide értendők a matematikai tartalék azon növekményei is, amelyek fedezetét a tartalékolási szabályzat alapján a bekövetkezett és bejelentett károk tartaléka adja.

4421E..4 sor Bekövetkezett, de még be nem jelentett károk tartalékának záró tartaléka
4421N..4 sor Bekövetkezett, de még be nem jelentett károk tartalékának záró tartaléka

A tárgyévet megelőző év záró napjáig bekövetkezett, de addig még be nem jelentett károkra és részkárookra a tárgyévben történt olyan kárkifizetések és szolgáltatások vagy ezek olyan részeinek összege, amelyekre a biztosító tartalékolási szabályzata alapján nem más fajtájú tartalék nyújt fedezetet, továbbá e kárrészekre újonnan képzett matematikai tartalék és bekövetkezett és bejelentett károk tartaléka, illetve tartalékrész, annak költségartalma nélkül. Ide értendők a matematikai tartalék és bekövetkezett és bejelentett károk tartaléka azon növekményei is, amelyek fedezetét a tartalékolási szabályzat alapján a bekövetkezett, de még be nem jelentett károk tartaléka adja.

7. oszlop Záró tartalék

4421E..1 sor Balesetbiztosítási járadéktartalék záró tartaléka

4421N..1 sor Balesetbiztosítási járadéktartalék záró tartaléka

A tárgyévet megelőző év záró napján nyilvántartott baleseti járadékos esetek tárgyévi záró tartalékainak összege, annak költségartalma nélkül.

4421E..2 sor Felelősségbiztosítási járadéktartalék záró tartaléka

4421N..2 sor Felelősségbiztosítási járadéktartalék záró tartaléka

A tárgyévet megelőző év záró napján nyilvántartott felelősségbiztosítási járadékos esetek tárgyévi záró tartalékainak összege, annak költségartalma nélkül.

A járadékos esethez nem számítandók hozzá azok a járadékrészek, amelyeket a biztosító a tárgyévet megelőző év záró napját követően indított meg, illetve azon járadékváltozások, amelyekre a biztosító tartalékolási szabályzata alapján más fajtájú tartalék nyújt fedezetet.

4421E..3 sor Bekövetkezett és bejelentett károk tartalékának felhasználása

4421N..3 sor Bekövetkezett és bejelentett károk tartalékának felhasználása

A tárgyévet megelőző év záró napjáig bekövetkezett és bejelentett károkra és részkárookra a tárgyév záró napján képzett bekövetkezett és bejelentett károk tartaléka, annak költségartalma nélkül.

4421E..4 sor Bekövetkezett, de még be nem jelentett károk tartalékának záró tartaléka

4421N..4 sor Bekövetkezett, de még be nem jelentett károk tartalékának záró tartaléka

A tárgyévet megelőző év záró napjáig bekövetkezett, de addig még be nem jelentett károkra a tárgyév záró napján képzett bekövetkezett, de még be nem jelentett károk tartaléka, annak költségartalma nélkül.

8. oszlop Lebonyolítási eredmény

Lebonyolítási eredmény = tartalék – felhasználás – záró tartalék.

4422E., 4422N.. Néhány tartalékfajta nettó egyéves, illetve kétéves lebonyolítási eredménye**A tábla célja**

A felsorolt tartalékfajták nettó (vizontbiztosítás miatt csökkentett kifizetések, és tartalékok szerinti) lebonyolítási eredményét kell bemutatni a 2.1. táblázatokkal analóg módon.

A tábla kitöltése**A tábla oszlopai****5. oszlop Lebonyolítási eredmény I**

Lebonyolítási eredmény I = tartalék – felhasználás – záró tartalék.

6. oszlop Lebonyolítási eredmény II

Lebonyolítási eredmény II = tartalék – felhasználás + hozam – záró tartalék, ahol a hozam a lebonyolítási eredménynél figyelembe veendő felhasználások, tartalékfőlszabadítások, pótlólagos tartalékképzések (ide értve a technikai kamat miatti növekedést is) miatt változó nyitótartalékon kimutatott számviteli hozam a biztosító számviteli politikájával összhangban.

A hozam meghatározása módjának leírását a vezető biztosításmatematikusnak mellékelni kell.

4423ES, 4423NS Az eredménytől függő díj-visszatérítési tartalék felhasználása áganként**A tábla célja**

Az eredménytől függő díj-visszatérítési tartalék felhasználásának bemutatása áganként.

A tábla kitöltése

A táblában szerepeltetni kell az eredménytől függő díj-visszatérítési tartalék és annak hozama felhasználásának adatait, így különösen a többlétszolgáltatásra, a matematikai tartalék növelésére fordított, valamint az eredménytől függő díj-visszatérítési tartalékban maradt összegeket.

A tábla sorai

4423ES13 sor Egyéb módon történő visszajuttatás

4423NS13 sor Egyéb módon történő visszajuttatás

Az ebben a sorban szereplő egyéb visszajuttatás módszerét a szöveges jelentésben ismertetni kell.

4423ES14 sor Eredménytől függő díj-visszatérítési tartalékban maradt összeg

4423NS14 sor Eredménytől függő díj-visszatérítési tartalékban maradt összeg

Ebben a sorban azt az értéket kell bemutatni, mely a tárgyévi eredménytől függő díj-visszatérítési tartaléknak azon részét képezi, mely a 4423ES1 és 4423NS1 soron bemutatott érték maradványának fogható fel.

4423ES2 sor Eredménytől függő díj visszatérítési tartalék hozama az időszak során
4423NS2 sor Eredménytől függő díj visszatérítési tartalék hozama az időszak során

Ezen a soron megadott hozam meghatározásakor figyelembe kell venni a tartalékállomány változását is.

4431ES Életbiztosítási ág matematikai tartalékának hozama és annak felhasználása

A tábla célja

A tábla kitöltése

Technikai kamatlábanként megbontva, külön-külön táblázatban és összesítetten is be kell mutatni az életbiztosítási ág matematikai tartaléka hozamának felhasználását. Az első 8 sorba kerülnek az összesített, technikai kamatláb szerint nem megbontott adatok. A második 8 sorba azon szerződések adatai, amelyek esetében a technikai kamatláb nem értelmezhető. A továbbiakban a technikai kamatlábbal rendelkező szerződések adatait kell bemutatni technikai lábankénti bontásban.

A tartalék hozama alatt a tartalék fedezeti portfólióján kimutatott számviteli hozamot (eredményt) kell érteni a biztosító számviteli politikájával összhangban, figyelembe véve a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete elnökének 5/2012. (IV. 13.) számú, a többlethozam-visszajuttatás szabályairól szóló ajánlásában foglaltakat. A befektetési hozamot a különböző fedezeti portfóliókon kimutatott hozammal, a szóban forgó termékek sajátosságaival, illetve a számviteli politikával összhangban kell az egyes technikai kamatlábú szerződések között felosztani.

A tábla három oszlopa elkülönítetten kezeli az 1996. január 1. előtt engedélyezett, az 1995. december 31. után bevezetett termékeket, és azokat a termékeket, szerződéseket, melyek az első két kategóriába nem csoportosíthatók. Ez utóbbit azonban a szöveges jelentésben nevesíteni kell.

Az egyéb visszajuttatás módszerét a szöveges jelentésben ismertetni kell.

Külön kell bemutatni azon termékek matematikai tartalékát, amelyekhez nem tartozik technikai kamatláb.

4441NS Nem élet ági bruttó kárhányad alakulása ágazonként

A tábla célja

A tábla kitöltése

A táblában szerepeltetni kell a nem-életbiztosítási ágra – ágazati és éves bontásban – a tárgyév és az azt megelőző két év kárhányadát.

A kárhányadot a tárgyév és azt megelőző két év díjbevétele, ezen évek kár- és járadék kifizetése és ugyanezen évek káraitra képzett tárgyév végi biztosítástechnikai tartalék nagysága alapján kell meghatározni.

Tárgyévet megelőző 2. év kárhányada = (tárgyévet megelőző 2. év bruttó kárfelhasználása) / (tárgyévet megelőző 2. év bruttó díja).

Tárgyévet megelőző 2. év bruttó kárfelhasználása = a tárgyévet megelőző 2. évben bekövetkezett károkra történt bruttó kár- és járadékkifizetés a tárgyévet megelőző két évben és a tárgyévben + a tárgyévet megelőző 2. évben bekövetkezett károkra képzett bruttó tételes függőkár-tartalék, IBNR tartalék, balesetbiztosítási járadéktartalék és felelősségbiztosítási járadéktartalék a tárgyév záró napján, költségtartalék nélkül.

Tárgyévet megelőző 2. év bruttó díja: bruttó meg nem szolgáltat díjak tartaléka a tárgyévet megelőző 3. év záró napján + bruttó díjelőírás a tárgyévet megelőző 2. évben – bruttó meg nem szolgáltat díjak tartaléka a tárgyévet megelőző 2. év záró napján, ahol a bruttó jelentése: viszontbiztosítás miatt nem csökkentett kifizetések, díjak és tartalékok.

Ezzel analóg módon számítandó a tárgyévet megelőző év, illetve a tárgyév kárhányada.

4442NS Nem élet ági nettó kárhányad alakulása ágazatonként

A tábla célja

A tábla kitöltése

A 4441NS táblával analóg módon kell kitölteni, ahol nettó alatt a viszontbiztosítás miatt csökkentett értékeket kell érteni.

44C3.. Kumulált kárkifizetések, viszontbiztosítói kármegtérítések a kár keletkezése és a kifizetés éve alapján megbontva

A tábla célja

Ebben a táblában kell a bekövetkezés dátuma szerinti alapfelbontású, kifizetés dátuma szerinti lebonyolítású, viszontbiztosítás szempontjából **bruttó, és a viszontbiztosító részesedését tartalmazó kumulált kifizetési** adatokkal kitöltött kifutási háromszögeket jelenteni.

A tábla kitöltése

(Bruttó) kárkifizetés alatt a biztosítók éves beszámoló készítési és könyvvezetési kötelezettségének sajátosságairól szóló 192/2000. (XI. 24) Korm. rendelet 2. számú melléklet A) 04. pontjában meghatározott kárkifizetéseknek és kárrendezési költségeknek a viszontbiztosító részesedésével növelt összegét kérjük jelenteni.

A viszontbiztosítóra jutó kárkifizetés alatt a biztosítók éves beszámoló készítési és könyvvezetési kötelezettségének sajátosságairól szóló 192/2000 (XI. 24) Korm. rendelet 2. számú melléklet A) 04. aa) pont alatt található „2. viszontbiztosító részesedése” sorában szereplő értéket értjük.

Amennyiben nem áll rendelkezésre 10 éves idősor, rövidebb időssal is fel kell tölteni a táblázatot, az alapszerkezet megváltoztatása nélkül.

Amennyiben a „lakossági, vállalati” bontás nem áll rendelkezésre, ezt a tényt jelezni kell a szöveges jelentésben és megbontás nélküli adatokkal feltölteni az adott háromszögeket.

Amennyiben a regressz, illetve közvetlenül allokálható kárrendezési költségek ebben a bontásban nem állnak rendelkezésre, azt jelezni kell a szöveges jelentésben.

Szöveges jelentés

A jelentés részét képezi az adatszolgáltatási táblákon kívül egy szöveges jelentés, melyet az alábbiakban, valamint az egyes tábláknál leírtaknak megfelelő tartalommal, a jelentéssel egyidejűleg, a I. rész 3. pontban leírtak szerint kell teljesíteni.

A szöveges jelentésnek legalább tartalmaznia kell

a) a tárgyév azon biztosítástechnikai tartalékfajták képzési módszerének leírását, – ideértve a viszontbiztosítás hatásának elemzését –, melyek képzésével kapcsolatosan érdemi módszerváltás történt a tárgyévben, a módszerváltás okának részletes szakmai indoklásával, mennyiségi hatásának bemutatásával és elemzésével;

b) a tárgyévet megelőző két év biztosítástechnikai tartalékai felhasználásának leírását, rámutatva az esetleges nem várt folyamatokra, problémákra és a tervezett megoldási javaslatokra;

c) azon tartalékok esetében a kiváltó okok és tervezett intézkedések bemutatását, amelyeknél a 4421E.. és a 4421N.., illetve a 4422E.. és a 4422N.. táblák közül legalább az egyik év „lebonyolítási eredmény” oszlopában szereplő érték abszolút értéke meghaladja a „tartalék” oszlopában szereplő érték 10%-át, és a biztosító szavatoló tőkéjének a biztosító teljes tőkeszükségletet meghaladó többletének 1%-át.

Amennyiben egy ágazatban a 4421E.., 4421N.., 4422E.. és 4422N.. tábláknál felsorolt tartalékok egy része vagy egésze forinttól eltérő devizában vagy devizákban kerül meghatározásra, nyilvántartásra és elszámolásra, és a táblákban megadott lebonyolítási eredmények valamelyikére az adott deviza vagy devizák árfolyamváltozása olyan jelentős hatással volt, melynek mértéke meghaladja az ezen bekezdésben meghatározott mértéket, a szöveges részben a fenti tábláknak az adott devizanemben történő kitöltésével devizanemenként külön-külön is meg kell adni a lebonyolítási eredményeket.

d) azon ágazatok esetében a kiváltó okok és a tervezett intézkedések bemutatását, amelyeknél a 4441NS, 4442NS táblák közül legalább az egyik év kárhányada meghaladja a 90%-ot;

e) a szöveges jelentés összegző fejezetét, amely

- értékeli a biztosító jelenlegi és a biztosító stratégiájával és üzleti terveivel összhangban legalább két évre előre a jövőben várható pénzügyi helyzetét, szavatoló tőkét, minimális szavatoló tőke szükségletét, biztonsági tőkét;
- értékeli a tartalékainak megfelelőségét, illetve a tartalékmegfelelőség kockázatait;
- értékeli a díjak jövőbeni elégségességét, illetve az elégségesség kockázatait;
- bemutatja a passzív viszontbiztosítás struktúráját, a fedezett, és a biztosító pénzügyi helyzetéhez viszonyítva jelentős fedezetlen kockázatokat, a viszontbiztosítás területén bekövetkezett főbb változásokat; elemzi a partnerkockázatokat, illetve az ezek enyhítésére hozott vagy tervezett intézkedéseket; kitér a viszontbiztosítási megállapodások megfelelőségére, a nagykockázatok viszontbiztosítási fedezettségére és minden olyan egyéb kockázatra, melyek fedezetlensége veszélyeztetheti a biztosító működését;
- jelzi azokat a tényezőket, melyek veszélyeztethetik a biztosító működését.

A tárgyévi szöveges jelentésben külön ki kell emelni az előző szöveges jelentéshez képest bekövetkezett valamennyi olyan változást, amely az alkalmazott módszertan változásából adódik, s amely jelentősen befolyásolja a biztosító által közölt adatokat.

Amennyiben a biztosító a szükséges adatok hiánya miatt az aktuáriusi jelentésben szereplő bármelyik értéket közelítő eljárás alkalmazásával határozta meg, a szöveges jelentésben részletezni kell a hiányzó adatok körét, az adathiány megszüntetésére tett intézkedéseket és az alkalmazott közelítő eljárást.”

V. A Kormány tagjainak rendeletei

A belügyminiszter 48/2012. (X. 8.) BM rendelete az önkormányzati feladatellátást szolgáló fejlesztésekhez kapcsolódó támogatások igénybevételének részletes szabályairól szóló 4/2012. (III. 1.) BM rendelet módosításáról

A Magyarország 2012. évi központi költségvetéséről szóló 2011. évi CLXXXVIII. törvény 5. melléklet 13. pontjában kapott felhatalmazás alapján, az egyes miniszterek, valamint a Miniszterelnökséget vezető államtitkár feladat- és hatásköréről szóló 212/2010. (VII. 1.) Korm. rendelet 37. § p) pontjában meghatározott feladatkörömben eljárva – az egyes miniszterek, valamint a Miniszterelnökséget vezető államtitkár feladat- és hatásköréről szóló 212/2010. (VII. 1.) Korm. rendelet 41. § i) és k) pontjában meghatározott feladatkörében eljáró emberi erőforrás miniszter, az egyes miniszterek, valamint a Miniszterelnökséget vezető államtitkár feladat- és hatásköréről szóló 212/2010. (VII. 1.) Korm. rendelet 73. § b) pontjában meghatározott feladatkörében eljáró nemzetgazdasági miniszter, valamint az egyes miniszterek, valamint a Miniszterelnökséget vezető államtitkár feladat- és hatásköréről szóló 212/2010. (VII. 1.) Korm. rendelet 84. § a) pontjában meghatározott feladatkörében eljáró nemzeti fejlesztési miniszter véleményének kikérésével – a következőket rendelem el:

- 1. §** (1) Az önkormányzati feladatellátást szolgáló fejlesztésekhez kapcsolódó támogatások igénybevételének részletes szabályairól szóló 4/2012. (III. 1.) BM rendelet (a továbbiakban: R.) 10. § (1) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:
- „(1) A miniszter a benyújtott pályázatokról
- a) a rendelkezésre álló előirányzat erejéig 2012. október 10-ig,
- b) a Kvt. 27. § (11) bekezdésének teljesülése esetén a Kvt. 27. § (20) bekezdés b) pontja szerinti felszabaduló előirányzat, valamint a maradvány és a döntéssel le nem kötött összeg terhére 2012. november 15-éig dönt.”
- (2) Az R. 11. § (1) bekezdés a) pontja helyébe a következő rendelkezés lép:
- [A miniszter a kedvezményezettel]*
- „a) a 10. § (1) bekezdés a) pontja szerinti döntések esetében 2012. október 15-éig,”
- [támogatási célonként támogatási szerződést köt. E határidő kedvezményezettnek felróható okból történő elmulasztása jogvesztő.]*
- (3) Az R. 12. § (1) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:
- „(1) A 10. § (1) bekezdés a) pontja szerinti döntések esetében a támogatási összeg folyósítása a támogatási szerződés megkötését követő 10 napon belül történik.”
- 2. §** Az R. 12. § (4) bekezdésében az „a (2) bekezdés szerinti dokumentumok megküldésével egyidejűleg” szövegrész helyébe a „november 15-ig” szöveg lép.
- 3. §** Hatályát veszti
- a) az R. 12. § (2) bekezdése,
- b) az R. 13. §-a és
- c) az R. 15. §-a.
- 4. §** Ez a rendelet a kihirdetését követő napon lép hatályba.

Dr. Pintér Sándor s. k.,
belügyminiszter

A belügyminiszter 49/2012. (X. 8.) BM rendelete a rendészeti szakvizsgáról és a rendészeti vezetőképzésről szóló 21/2011. (VII. 13.) BM rendelet módosításáról

A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény 31. § (2) bekezdés b) pontjában, valamint a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény 342. § (2) bekezdés 13. pontjában, valamint (7) bekezdésében kapott felhatalmazás alapján, az egyes miniszterek, valamint a Miniszterelnökséget vezető államtitkár feladat- és hatásköréről szóló 212/2010. (VII. 1.) Korm. rendelet 37. § d), e), n) és q) pontjában meghatározott feladatkörömben eljárva a következőket rendelem el:

- 1. §**
- (1) A rendészeti szakvizsgáról és a rendészeti vezetőképzésről szóló 21/2011. (VII. 13.) BM rendelet (a továbbiakban: R.) 2. § 3. pontjában az „az R.-ben és az U.-ban” szövegrész helyébe az „a belügyminiszter irányítása alá tartozó egyes fegyveres szerveknél rendszeresített hivatásos beosztásokról és a betöltésükhöz szükséges követelményekről” szóló BM rendeletben (a továbbiakban: R.), valamint a 6/2001. (VII. 24.) TNM utasításban (a továbbiakban: U.)” szöveg lép.
  - (2) Az R. 16. § (3) bekezdésében és 19. § (2) bekezdésében az „az U.-ban az U.-ban” szövegrész helyébe „az U.-ban” szöveg lép.
  - (3) Az R. 18. § (3) bekezdésében az „az OKTF” szövegrész helyébe az „a BM Oktatási, Képzési és Tudományszervezési Főigazgatóság (a továbbiakban: OKTF)” szöveg lép.
- 2. §** Hatályát veszti az R.
- a) 1. § b) pontjában a „ ; valamint” szövegrész,
  - b) 1. § c) pontja,
  - c) 2. § 1. és 2. pontja,
  - d) 3. § (1) bekezdésében az „– az 1. mellékletben meghatározott követelményeken kívül –” szövegrész,
  - e) 3. § (2) és (3) bekezdése,
  - f) 4–15. §-a,
  - g) 29. § (1) bekezdés a) pontja,
  - h) 29. § (1) bekezdésének záró szövegrészeiben az „a rendészeti szakvizsgát letenni,” szövegrész,
  - i) 29. § (1a) bekezdésében
    - ia) az „a 3. § (1) bekezdésétől eltérően rendészeti szakvizsga,” szövegrész, és
    - ib) az „a 3. § (1) bekezdésében,” szövegrész,
  - j) 29. § (1a) bekezdés a) pontja,
  - k) 29. § (1c) bekezdés a) pontja,
  - l) 29. § (1d) bekezdésében az „a rendészeti szakvizsga letétele, valamint” szövegrészek,
  - m) a 29. § (2) bekezdésében az „RSZB elnöke, valamint az” szövegrész,
  - n) 29. § (3) bekezdésében
    - na) az „az RSZB elnöke, valamint” szövegrész,
    - nb) a „rendészeti szakvizsgáztatásra vagy” szövegrész és
    - nc) „az RSZB vagy” szövegrész, valamint
  - o) 3. melléklete.
- 3. §** Ez a rendelet a kihirdetését követő napon lép hatályba.

Dr. Pintér Sándor s. k.,
belügyminiszter

Az emberi erőforrások miniszterének 31/2012. (X. 8.) EMMI rendelete a gyógyászati segédeszközök társadalombiztosítási támogatásba történő befogadásáról, támogatással történő rendeléséről, forgalmazásáról, javításáról és kölcsönzéséről szóló 14/2007. (III. 14.) EüM rendelet, valamint a gyógyászati segédeszközök forgalmazásának, javításának, kölcsönzésének szakmai követelményeiről szóló 7/2004. (XI. 23.) EüM rendelet módosításáról

A kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény 83. § (4) bekezdés n) és u) pontjában kapott felhatalmazás alapján, az egyes miniszterek, valamint a Miniszterelnökséget vezető államtitkár feladat- és hatásköréről szóló 212/2010. (VII. 1.) Korm. rendelet 41. § b) pontjában meghatározott feladatkörömben eljárva, a 9. § (1) bekezdése és az 1. melléklet tekintetében a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény 83. § (3) bekezdés a) pontjában kapott felhatalmazás alapján, az egyes miniszterek, valamint a Miniszterelnökséget vezető államtitkár feladat- és hatásköréről szóló 212/2010. (VII. 1.) Korm. rendelet 41. § b) pontjában meghatározott feladatkörömben eljárva – az egyes miniszterek, valamint a Miniszterelnökséget vezető államtitkár feladat- és hatásköréről szóló 212/2010. (VII. 1.) Korm. rendelet 73. § b) pontjában meghatározott feladatkörében eljáró nemzetgazdasági miniszterrel egyetértésben – a következőket rendelem el:

- 1. §** A gyógyászati segédeszközök társadalombiztosítási támogatásba történő befogadásáról, támogatással történő rendeléséről, forgalmazásáról, javításáról és kölcsönzéséről szóló 14/2007. (III. 14.) EüM rendelet (a továbbiakban: R.) 1. § (1) bekezdés 10. pontja helyébe a következő rendelkezés lép:
(E rendelet alkalmazásában:)
„10. névváltozás: az ár változatlansága mellett
a) egy eszköz azonosítási adataiban vagy színében bekövetkezett változás, illetve
b) a 19. számú mellékletben felsorolt funkcionális csoportokba sorolt eszközök esetében azonos gyártó korábbi termékének hasonló jellemzőkkel rendelkező, funkcionálisan egyenértékű új termékkel történő felváltása;”
- 2. §** Az R. 7. § (3) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:
„(3) A gyógyászati segédeszközök funkcionális csoportjait, alcsoportjait, a társadalombiztosítási támogatással kölcsönözhető eszközök funkcionális csoportjait, alcsoportjait, az egyes indikációkban megállapított támogatási mértéket és kihordási időt, a kihordási időre felírható mennyiséget, a felírásra jogosultak körét és az egyéb rendelkezési feltételeket a 10. számú melléklet tartalmazza. A munkahelyre vonatkozó követelményként meghatározott intézmények listáját a 18. számú melléklet tartalmazza.”
- 3. §** Az R. 9. § (2) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:
„(2) A fixesítési eljárás a Korm. rendelet 7/A–7/C. §-ában foglaltak figyelembevételével a 20. számú mellékletben meghatározottak szerint
a) RFX-csoportok megképzésére vagy újraképzésére, illetve
b) FFX-csoportok megképzésére vagy újraképzésére irányulhat.”
- 4. §** Az R. 9/B. § (1) bekezdés a) pontja helyébe a következő rendelkezés lép:
(A 9–9/A. § szerinti fixesítési eljárásában az OEP kizárhatja a támogatásból a gyógyászati segédeszközt, ha az eszköz)
„a) támogatási csoporton belüli forgalmi részesedése a fixesítési eljárás kezdőnapját közvetlenül megelőző hónap kezdőnapját közvetlenül megelőző tizenkét hónapot vizsgálva legalább hét egymást követő hónapban az összes támogatási jogcímet együttesen figyelembe véve az elszámolt mennyiség tekintetében a 0,5%-ot nem érte el, és befogadására az ezt megelőző időszakban került sor, vagy”
- 5. §** Az R. 12. § (7) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:
„(7) A gyógyászati segédeszköz társadalombiztosítási támogatással történő javítását, karbantartását, selejtezését az OEP-pel
a) az Ebtv. 30. § (3a) bekezdése alapján szerződést kötött gyártó vagy annak meghatalmazott képviselője, illetve gyógyászati segédeszköz javítását végző és a gyártó meghatalmazásával rendelkező egyéb szervezet, továbbá

b) az Ebtv. 30. § (2) bekezdése alapján szerződést kötött és a gyártó meghatalmazásával rendelkező egészségügyi szolgáltató végezheti.”

6. § (1) Az R. 13. §-a a következő (2a) bekezdéssel egészül ki:

„(2a) A szakorvosi javaslatra eszköz abban az esetben rendelhető, ha a szakorvosi javaslat tartalmazza:

- a) a „szakorvosi javaslat támogatással történő gyógyászati segédeszköz rendeléséhez” szöveget,
- b) a szakorvosi javaslat keltét, időtartamát,
- c) a szakorvosi javaslatot adó orvos által végzett ellátást azonosító naplósorszámot,
- d) a beteg nevét, lakcímét, születési idejét és a TAJ-át, valamint betegségének a betegségek nemzetközi osztályozása szerinti kódját (BNO kód),
- e) a szakorvosi javaslatot adó orvos és munkahelyének azonosítására szolgáló adatot, megnevezését, kódját,
- f) a funkcionális csoport ISO kódját és megnevezését,
- g) a javasolt gyógyászati segédeszköz szükséges mennyiségét a kihordási idő figyelembevételével, és
- h) az orvos saját kezű aláírását és orvosi bélyegzőjének azonosítható lenyomatát.”

(2) Az R. 13. § (3) bekezdése a következő i) és j) ponttal egészül ki:

(A vényen az orvosnak fel kell tüntetnie:)

- „i) szakorvosi javaslatra rendelhető eszköz esetén a szakorvosi javaslatot adó orvos orvosi bélyegzőjének számát, valamint a szakorvosi javaslat keltét, továbbá a szakorvosi javaslatot adó orvos által végzett ellátást azonosító naplósorszámot,
- j) a kölcsönzés időtartamát a (7) bekezdésben foglaltak figyelembevételével, amennyiben az orvos az eszköz kölcsönzését rendeli el.”

(3) Az R. 13. §-a a következő (3a) bekezdéssel egészül ki:

„(3a) A 19. számú mellékletben meghatározott eszközcsoportokba tartozó gyógyászati segédeszközöket az orvos az eszköz megnevezése helyett a 10 jegyű ISO kódhoz tartozó eszközcsoport megnevezésével is rendelheti.”

7. § Az R. 14. §-a a következő (4a) bekezdéssel egészül ki:

„(4a) A gyógyászati segédeszközt kiváltó személy a vényen aláírásával igazolja, hogy a gyógyászati segédeszközt kiszolgáltató – a Gtv. 9. §-ában foglaltaknak megfelelően – a gyógyászati segédeszköz kiszolgáltatása során tájékoztatta az azonos funkcionális csoportba tartozó alacsonyabb térítési díjú gyógyászati segédeszközről, az adott termékek közfinanszírozás alapjául elfogadott árról, társadalombiztosítási támogatásáról és a térítési díjak közötti különbségekről.”

8. § Az R. 18. §-a a következő (7)–(10) bekezdéssel egészül ki:

„(7) A gyógyászati segédeszközök társadalombiztosítási támogatásba történő befogadásáról, támogatással történő rendeléséről, forgalmazásáról, javításáról és kölcsönzéséről szóló 14/2007. (III. 14.) EüM rendelet, valamint a gyógyászati segédeszközök forgalmazásának, javításának, kölcsönzésének szakmai követelményeiről szóló 7/2004. (XI. 23.) EüM rendelet módosításáról szóló 31/2012. (X. 8.) EMMI rendelet (a továbbiakban: Módr3.)

- a) 1. mellékletével módosított 10. számú mellékletben foglaltakat – a (8) bekezdésben megállapított kivétellel –, és
- b) 2. mellékletével módosított 18. számú mellékletben foglaltakat

2012. november 1-jétől kell alkalmazni. A Módr3. hatálybalépését megelőző napon hatályos 10. számú mellékletben foglaltakat – a (8) bekezdésben meghatározott kivétellel – és a Módr3. hatálybalépését megelőző napon hatályos 18. számú mellékletben foglaltakat 2012. október 31-éig kell alkalmazni.

(8) A 10. számú mellékletben foglalt táblázatnak a Módr3. 1. mellékletével módosított 867–881. sorában foglaltakat 2013. január 1-jétől kell alkalmazni. A 10. számú mellékletben foglalt táblázatnak a Módr3. hatálybalépését megelőző napon hatályos 867–881. sorát 2012. december 31-éig kell alkalmazni.

(9) A Módr3. 3. §-ával módosított 9. § (2) bekezdését, a Módr3. 4. §-ával módosított 9/B. § (1) bekezdés a) pontját, a Módr3. 10. § (1) bekezdés a) pontjával módosított 9/A. § (2) bekezdését, a Módr3. 4. mellékletével megállapított 20. számú mellékletet és a Módr3. 5. mellékletével megállapított 21. számú mellékletet a Módr3. hatálybalépését követően megkezdett fixesítési eljárásokban kell alkalmazni. A fixesítési eljárás során hozott határozat alkalmazásának kezdődőpontjáig az OEP által korábban megállapított támogatási technikát kell alkalmazni.

(10) Az OEP a 2012. II. félévében lefolytatandó fixesítési eljárást a 9/A. § (1) bekezdésében foglaltaktól eltérően 2012. október 15. napján indítja meg azzal, hogy ezen eljárásban a 9/A. § (3) bekezdése szerinti bejelentéseket

2012. november 12-éig lehet megtenni, és az OEP a 9/A. § (4) bekezdése szerinti feladatot 2012. november 13-a után hajtja végre.”

- 9. §**
- (1) Az R. 10. számú melléklete az 1. melléklet szerint módosul.
  - (2) Az R. 18. számú melléklete a 2. melléklet szerint módosul.
  - (3) Az R. a 3. melléklet szerinti 19. számú melléklettel egészül ki.
  - (4) Az R. a 4. melléklet szerinti 20. számú melléklettel egészül ki.
  - (5) Az R. az 5. melléklet szerinti 21. számú melléklettel egészül ki.
- 10. §**
- (1) Az R.
    - a) 9/A. § (2) bekezdésében az „a Korm. rendelet 7/A–7/C. §-ában foglaltak figyelembevételével” szövegrész helyébe az „a Korm. rendelet 7/A–7/C. §-ában foglaltak figyelembevételével, a 21. számú mellékletben meghatározott csoportok kivételével” szöveg,
    - b) 14. § (8) bekezdés a) pontjában a „13. § (3) és (4) bekezdésében” szövegrész helyébe a „13. § (3), (3a) és (4) bekezdésében” szöveg lép.
  - (2) Hatályát veszti az R.
    - a) 12. § (6) bekezdés b) pontja,
    - b) 13. § (7) bekezdésében a „légzésterápia segédeszközei esetében a” szövegrész.
- 11. §**
- A gyógyászati segédeszközök forgalmazásának, javításának, kölcsönzésének szakmai követelményeiről szóló 7/2004. (XI. 23.) EüM rendelet (a továbbiakban: Fr.) 2. § f) pontja helyébe a következő rendelkezés lép:
(E rendelet alkalmazásában)
- „f) házhoz szállítás: a forgalmazás részeként a gyógyászati segédeszköznek a megrendelő/fogyasztó által megjelölt címre történő szállítása, ideértve a fekvőbeteg-gyógyintézetben a fekvőbeteg részére történő kiszolgáltatást is;”
- 12. §**
- (1) Az Fr. 4. § (2) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:
„(2) A gyógyászati segédeszközt kiadó személy köteles tájékoztatni az átvevőt az eszköz használatának módjáról, illetve köteles annak használatát betanítani, melyet az átvevő kérésére biztosítani kell a házhoz szállítás keretében történő kiszolgáltatás során is.”
  - (2) Az Fr. 4. §-a a következő (6) bekezdéssel egészül ki:
„(6) A gyógyászati segédeszközök házhoz szállítását végző forgalmazó olyan nyilvántartást köteles vezetni, amely tartalmazza a megrendelés sorszámát, időpontját, a megrendelt eszköz nevét, mennyiségét, valamint az eszköz átvételének időpontját.”
- 13. §**
- (1) Ez a rendelet – a (2) bekezdésben foglalt kivétellel – a kihirdetését követő napon lép hatályba.
  - (2) A 6. § (1) és (2) bekezdése, a 7. §, a 11. § és a 12. § 2012. november 1-jén lép hatályba.

Balog Zoltán s. k.,
emberi erőforrások minisztere

1. melléklet a 31/2012. (X. 8.) EMMI rendelethez

1. Az R. 10. számú mellékletében foglalt táblázat 2. sora helyébe a következő rendelkezés lép:

2.	02	KÖTSZEREK	<p>Vénás és artériás eredetű fekély, sipoly, decubitus, neuropathiás fekély, epidermolysis bullosa, krónikus nyírókódéma, vasculitis, coagulopathia, traumás sebek, termikus károsodás, tracheostoma, Kock-rezervoár, bőrttranszplantáció</p>	<p>1. Legfeljebb 4 hónapon keresztül történő sebellátásra, ha a test bármely részén kialakult hám- és szövethiány várhatóan több mint 6 héten keresztül nem gyógyul. Ha a kötszerekkel való kezelés időtartama a 4 hónapot eléri, a kezelőorvos az egészség-biztosító ellenőrző főorvosának ellenjegyzésével folytathatja a kezelést.</p> <p>2. A rendelhető kötszer mérete az elítálandó seb méretét meghaladó legkisebb méretű kötszer. Egy kihordási idő alatt az indikációban felsorolt és azzal megegyező seb állapotának megfelelő típusú (elsődleges kötszer, másodlagos kötszer, kötészögzítő) és mennyiségű kötszer rendelhető. Egy sebre típusonként csak egyféle, együttesen legfeljebb három típusú kötszer rendelhető, amennyiben erre az indikációban foglaltak lehetőséget adnak. Az elrendelés egy sebre egy vényen történhet.</p> <p>A legnagyobb kötszer méretét meghaladó sebnagyság esetén a legnagyobb kötszert meghaladó, de csak a seb területének megfelelő kötszer rendelhető.</p> <p>Megjegyzés: A mull-lapok esetében a kiegészítő feltételek eltérnek!</p>	<p>sebészet, gyermeksebészet, érsebészet, klinikai onkológia, sugárterápia, bőrgyógyászat, ortopédia-traumatológia, ortopédia, traumatológia, fizikális medicina és rehabilitációs orvoslás, fül-orr-gégegyógyászat, gyermek fül-orr-gégegyógyászat, plasztikai (égési) sebészet, geriátria, angiológia, arc-állcsont-szájsebészet.</p>		
				<p>Otthonukban vagy bentlakásos intézményben ápolt, szakrendelés felkeresésére nem vagy kizárólag betegszállítással képes betegek esetében a beteg háziorvosa is.</p>			
				<p>Megjegyzés: A mull-lapok esetében a szakképesítési követelmény szélesebb körű!</p>			

2. Az R. 10. számú mellékletében foglalt táblázat 66. sora helyébe a következő rendelkezés lép:

66	02 12	HYDROKOLL OIDOK	Sebkezelési fázis: granulációs fázisban. Sebtípus: közepesen vagy erősen váladékozó, nem fertőzött sebre. Egyéb feltétel: önállóan, másodlagos kötszer és kötésrögzítő nélkül. Időbeli korlátozás (azonos sebre): 2 hónap					
----	-------	--------------------	---	--	--	--	--	--

3. Az R. 10. számú mellékletében foglalt táblázat 108. sora helyébe a következő rendelkezés lép:

108	02 24	MULL-LAPOK	1. Tracheostoma vagy gastrostoma esetén, időbeli korlátozás nélkül. 2. A 02 Kötszerek indikációjában foglaltak szerinti sebkezelés esetén az első ellenjegyzésig nem rendelhető, ezt követően az ellenjegyzésben foglaltak szerinti mennyiségben és időtartamban rendelhető.					1. fül-orr-gégyógyászat, gyermek fül-orr-gégyógyászat, fizikális medicina és rehabilitációs orvoslás, sebészet, gyermeksebészet, ismételt rendelés esetén a beteg háziorvosa is. 2. A 02 Kötszerek indikációjában foglaltak szerinti sebkezelés esetén az ott meghatározott szakképesítések.
-----	-------	------------	--	--	--	--	--	--

4. Az R. 10. számú mellékletében foglalt táblázat 113. sora helyébe a következő rendelkezés lép:

113	02 30	IMPREGNÁLT GÉZLAPOK	Sebkezelési fázis: granulációs vagy epitelizációs fázisban. Sebtípus: enyhén, közepeesen vagy erősen váladékozó, fertőzött sebre. Egyéb feltétel: másodlagos kötszerrel és kötésrögzítővel. Másodlagos kötszer lehet: nedvszívó sebpárna. Kötésrögzítő lehet: filmkötszer vagy öntapadó pólya vagy ragtapasz vagy kötésrögzítő. Időbeli korlátozás (azonos sebre): 2 hónap					
-----	-------	------------------------	--	--	--	--	--	--

5. Az R. 10. számú mellékletében foglalt táblázat 139. sora helyébe a következő rendelkezés lép:

139	02 33	NEDVSZÍVÓ SEBPÁRNÁK	Sebkezelési fázis: – Sebtípus: – Egyéb feltétel: másodlagos kötszerként az elsődleges kötszerrel megegyező darabszámban és megegyező ideig.					
-----	-------	------------------------	--	--	--	--	--	--

6. Az R. 10. számú mellékletében foglalt táblázat 158. sora helyébe a következő rendelkezés lép:

158	02 36	RAGTA- PASZOK	Sebkezelési fázis: – Sebtípus: – Egyéb feltétel: az elsődleges és másodlagos kótszerrel megegyező ideig.						
-----	-------	------------------	--	--	--	--	--	--	--

7. Az R. 10. számú mellékletében foglalt táblázat 164. sora helyébe a következő rendelkezés lép:

164	02 39	KÖTÉS- RÖGZÍTŐK	Sebkezelési fázis: – Sebtípus: – Egyéb feltétel: az elsődleges és másodlagos kótszerrel megegyező ideig.						
-----	-------	--------------------	--	--	--	--	--	--	--

8. Az R. 10. számú mellékletében foglalt táblázat 199. sora helyébe a következő rendelkezés lép:

199	04 03 12 03 03	CPAP készülékek	Felnőttkori alvásfüggő légzészavar esetén, amennyiben az AHI>30, és a tényleges alvásidő >10%-ában az oxigén szaturáció 90% alatt van	1. Adott eszköz csak legalább 5 órán át végzett, az adekvát terápia meghatározására alkalmas éjszakai poliszomnográfia és 2 hónapos próbakezelési időszak után rendelhető társadalombiztosítási támogatással. A rendelés feltétele a próbakezelési időszak alatt legalább napi 4 órát meghaladó, a készülék ellenőrzési rendszere által dokumentált átlagos készülék használati idő. 2. Közgyógyellátás jogcímen nem rendelhető.	az egészségügyi szakellátás társadalombiztosítási finanszírozásának egyes kérdéseiről szóló miniszteri rendelet alapján poliszomnográfias vizsgálat elszámolására jogosult intézet	tüdőgyógyászat, neurológia	50%	60	1	db
-----	-------------------	--------------------	---	---	---	-------------------------------	-----	----	---	----

9. Az R. 10. számú mellékletében foglalt táblázat 200. sora helyébe a következő rendelkezés lép:

200	04 03 12 03 06	BIPAP készülékek	normatív	Felnőttkori alvászűgő légzészavar esetén, amennyiben a gázcsera CPAP titrálás során 12 vízcentiméter nyomáson sem stabilizálható, vagy restriktív légzészavart okozó emphysema pulmonum, asthma bronchiale, légzési elégtelenséget okozó kyphoscoliosis esetén vagy Pickwick-szindrómá ban	1. Adott eszköz csak legalább 5 órán át végzett, az adekvát terápia meghatározására alkalmas éjszakai poliszomnográfia és 2 hónapos próbakezelési időszak után rendelhető társadalom-biztosítási támogatással. A rendelés feltétele a próbakezelési időszak alatt legalább napi 4 órát meghaladó, a készülék ellenőrzési rendszere által dokumentált átlagos készülék használati idő. 2. Közgyógyellátás jogcímen nem rendelhető	az egészségügyi szakellátás társadalom-biztosítási finanszírozásának egyes kérdéseiről szóló miniszteri rendelet alapján poliszomnográfias vizsgálat elszámolására jogosult intézet	tüdőgyógyászat, neurológia	50%	60	1	db
-----	-------------------	---------------------	----------	---	---	--	-------------------------------	-----	----	---	----

10. Az R. 10. számú mellékletében foglalt táblázat 208. sora helyébe a következő rendelkezés lép:

208	04 03 21 03	Szívó- készülékek tüdő- és mellkasi megbete- gedésekre		Obstruktív légúti megbetegedés spontán váladékürítési képtelenséggel, légzőizom hypotonia, rekeszizom hypotonia, Guillain-Barre szindróma okozta légzésképtelenség, tracheostoma, gége- és algarattumor, gégésérülés, gégestenoszis, tracheaszűkület			tüdőgyógyászat, gyermek-tüdő- gyógyászat, fül-orr-gége- gyógyászat, gyermek fül-orr-gége- gyógyászat, fizikális medicina és rehabilitációs orvoslás, arc-állcsont- szájsebészet				
-----	----------------	---	--	---	--	--	---	--	--	--	--

11. Az R. 10. számú mellékletében foglalt táblázat 211. sora helyébe a következő rendelkezés lép:

211	04 03 27 03	Beszívási és/vagy kifújási ellenállást képező maszkok	Mucoviscidosis, asthma bronchiale, krónikus bronchitis, bronchiectasia, postoperatív atelectasia, emphysema, légzőszervi neuromuscularis megbetegedések					tüdőgyógyászat, gyermek-tüdő- gyógyászat			
-----	----------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

12. Az R. 10. számú mellékletében foglalt táblázat 487. sora helyébe a következő rendelkezés lép:

487	06 12 09 06 06	Adaptív térdorté- zisek gumisző- vetes, szabályoz- ható mozgás- terjedelmű oldalsóinél	normatív	Térdműtétet követő kezelésre, amennyiben a műtét után átmeneti ideig (várhatóan 6 hétig) a térdizület mozgása csak korlátozott mozgástartományb an engedélyezhető			70%	12	1	db
-----	-------------------	--	----------	---	--	--	-----	----	---	----

13. Az R. 10. számú mellékletében foglalt táblázat 867–875. sorai helyébe a következő rendelkezések lépnek:

867	09 15 03	Kanülök																			
868	09 15 03 03	Műanyag kanülök		Tartósan kanült viselők számára. Gégeexstirpátio, koponyaagyserülés, gerincvelősérülés, neurológiai megbetegedések miatt kétoldali gégemozgó ideg bénulása miatt elektroterápiában részesülő betegeknek, tumoros vagy nem tumoros eredetű gége- vagy légcsőszűkület																	
869	09 15 03 03 03	Beszéd-szelepes műanyag kanülök	normatív															98%	12	2	db
870	09 15 03 03 06	Nem beszéd-szelepes műanyag kanülök	normatív															98%	12	2	db
871	09 15 03 03 09	Műanyag kanülök hangprotézishez	normatív	Hangprotézishez gégeexstirpátio után														98%	12	2	db
872	09 15 03 03 12	Tramucan (Lichten-berger-féle) váladék-felfogók 105 és 205 típusú kanülhöz	normatív															98%	12	2	db

873	09 15 03 06	Szilikon kanúlok		Gégeexstirpatio után kanül használatkor, tracheostoma esetén					fül-orr-gége- gyógyászat, gyermek fül-orr-gége- gyógyászat, arc-állcsont- szájsebészet	98%	12	2	db	
874	09 15 03 06 03	Beszéd- szelepes szilikon kanúlok	normatív											
875	09 15 03 06 06	Nem beszéd- szelepes szilikon kanúlok	normatív								98%	12	2	db

14. Az R. 10. számú mellékletének 876-881. sora hatályát veszti.

15. Az R. 10. számú mellékletében foglalt táblázat 1090. sora helyébe a következő rendelkezés lép:

1090	15 09 30 12	Öblítő- fecskendők		Mesterséges táplálás, katéterek leszivása (trachea és egyéb), hólyagöblítés, végbélöblítés és beöntés					Sebészet, gyermek-sebészet, belgyógyászat, csecsemő- és gyermek-gyógyászat, neurologia, gyermek-neurologia, klinikai onkológia, sugárterápia, arc-állcsont és szájsebészet, fizikális medicina és rehabilitációs orvoslás, gasztroenterológia, vagy szakorvos javaslatára a beteg háziorvosa. A szakorvosi javaslat érvényességi időtartama: 24 hónap.				
------	----------------	-----------------------	--	---	--	--	--	--	---	--	--	--	--

2. melléklet a 31/2012. (X. 8.) EMMI rendelethez

1. Az R. 18. számú melléklet 2. pontjában foglalt táblázat 2. sora helyébe a következő rendelkezés lép:

2	0-18 éves korig, valamint 18 év felett legfeljebb a középiskolai tanulmányok befejezéséig
---	---

2. Az R. 18. számú melléklet 2. pontjában foglalt táblázat a következő 33/a. sorral egészül ki:

33/a.	Semmelweis Egyetem Általános Orvostudományi Kar II. sz. Belgyógyászati Klinika Diabetológiai Szakellátó, Budapest
-------	---

3. melléklet a 31/2012. (X. 8.) EMMI rendelethez

„19. számú melléklet a 14/2007. (III. 14.) EüM rendelethez

	A	B
1.	ISO	Eszköz megnevezése
2.	06 30 03 03 03	Parókák valódi hajból
3.	06 30 03 06 03	Parókák műszálból
4.	06 30 18 03 03	Ideiglenes emlőprotézisek
5.	06 30 18 06 03	Szilikonos teljes emlőprotézis
6.	06 30 18 06 06	Szilikonos részleges emlőprotézis
7.	09 03 24 03 03	Normál melltartók szilikonos emlőprotézishez
8.	09 03 24 03 06	Extra melltartók szilikonos emlőprotézishez

„

4. melléklet a 31/2012. (X. 8.) EMMI rendelethez

„20. számú melléklet a 14/2007. (III. 14.) EüM rendelethez

Az egyes eszközcsoportokban megállapítható támogatási technikák

A) Rendeltetés szerinti fixcsoportok

	A	B	C	D
1.	Rendeltetés szerinti fixesítés alapjául szolgáló funkcionális (al)csoport		Rendeltetés szerinti fixesítés alá vont funkcionális (al)csoport	
2.	ISO kód	Eszköz megnevezése	ISO kód	Eszköz megnevezése
3.	04 24 12 06 03	Tesztcsíkok támogatott vércukorszintmérőkhöz	04 24 12 06 06	Tesztcsíkok nem támogatott vércukorszintmérőkhöz
4.	12 03 03 06 03	Állítható járóbotok funkcionális T-markolattal	12 03 03 06 06	Állítható, anatómiai fogantyús járóbotok
5.	12 06 03 06 03	Állítható, összecusukható járókeretek	12 06 03 06 06	Lépegető járókeretek
6.			12 06 03 06 09	Lépcsőnjáró járókeretek
7.	18 12 18 03 03	Matracok	18 12 18 03 06	Matracok kézipumpával

B) Az A) részben megnevezésre nem került csoportok, illetve alcsoportok esetében

a) a 21. számú mellékletben meghatározott csoportok kivételével funkcionális elv szerinti fixcsoport, vagy

b) százalékos támogatás

állapítható meg.”

5. melléklet a 31/2012. (X. 8.) EMMI rendelethez

„21. számú melléklet a 14/2007. (III. 14.) EüM rendelethez

A fixesítési eljárás alá vonási kötelezettség alól mentes eszközcsoportok köre:

	A	B
1.	Funkcionális csoport	Megnevezés
2.	04 06 06 30 03	Csökkentőszerek
3.	09 06 18 03 03	Csonkharisnyák normál csonkra
4.	09 06 18 03 06	Csonkharisnyák ödémás csonkra
5.	09 06 18 03 09	Csonkharisnyák érzékeny csonkra, géllal bevonva
6.	09 15 03 03 03	Beszédzszelepes műanyag kanülök
7.	09 15 03 03 06	Nem beszédzszelepes műanyag kanülök
8.	21 45 30 36 09	Szerelt jelzőeszközök: K1 közösítő egység
9.	21 45 30 36 12	Szerelt jelzőeszközök: szerelt vezeték

”

Az emberi erőforrások miniszterének 32/2012. (X. 8.) EMMI rendelete a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 94. § (1) bekezdés c) pontjában kapott felhatalmazás alapján az egyes miniszterek, valamint a Miniszterelnökséget vezető államtitkár feladat- és hatásköréről szóló 212/2010. (VII. 1.) Korm. rendelet 41. § i) pontjában meghatározott feladatkörömben eljárva a következőket rendelem el:

- 1. §** A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 4. § 25. pontjában meghatározottak szerinti sajátos nevelési igényű (a továbbiakban: sajátos nevelési igényű) gyermekek óvodai nevelését végző óvoda a helyi pedagógiai programját az Óvodai nevelés országos alapprogramja, valamint az e rendelet 1. mellékleteként kiadott Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelveiben foglaltak figyelembevételével készíti és fogadja el.
- 2. §** (1) A sajátos nevelési igényű tanulók iskolai nevelését és oktatását végző iskola helyi tantervét az oktatásért felelős miniszter által az iskolatípusra kiadott kerettantervek közül választott kerettanterv, és az e rendelet 2. mellékleteként kiadott Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelveiben foglaltak figyelembevételével készíti el és fogadja el.
- (2) A sajátos nevelési igényű tanulót a többi tanulóval együtt nevelő, oktató iskola a helyi tantervének elkészítésénél az e rendelet 2. mellékleteként kiadott Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvét is figyelembe veszi.
- 3. §** A súlyosan, halmozottan fogyatékos tanulók tankötelezettségének teljesítését fejlesztő nevelés-oktatás keretében biztosító gyógypedagógiai intézmény az e rendelet 3. mellékleteként kiadott, A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő nevelésének, oktatásának irányelve figyelembevételével készíti el és fogadja el rehabilitációs pedagógiai programját.
- 4. §** (1) Ez a rendelet – a (2) bekezdésben foglalt kivétellel – 2013. augusztus 1-jén lép hatályba, azzal, hogy a rendelkezéseit első alkalommal a 2013/2014. tanévben az iskolai nevelés-oktatás első, ötödik és kilencedik évfolyamán, ezt követően minden tanévben felmenő rendszerben kell alkalmazni.
- (2) A (3) bekezdés 2017. augusztus 31-én lép hatályba.
- (3) Hatályát veszti a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról szóló 2/2005. (III. 1.) OM rendelet (a továbbiakban: R.).

- (4) A sajátos nevelési igényű gyermekek nevelését ellátó óvodák az R. 1. melléklete alapján elkészített és jelenleg alkalmazott óvodai nevelési programokat 2013. augusztus 31-ig felülvizsgálják, és a hatályos jogszabályi rendelkezéseknek való meg nem felelés esetén módosítják.
- (5) A súlyosan, halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő nevelését-oktatását végző gyógypedagógiai intézmények az R. 3. melléklete alapján elkészített és jelenleg alkalmazott rehabilitációs pedagógiai programjaikat 2013. augusztus 31-ig felülvizsgálják, és a hatályos jogszabályi rendelkezéseknek való meg nem felelés esetén módosítják.

Balog Zoltán s. k.,
emberi erőforrások minisztere

1. melléklet a 32/2012. (X. 8.) EMMI rendelethez

A Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve

1. Általános elvek

1.1. Az Óvodai nevelés országos alapprogramja a sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésében Az alapdokumentumban meghatározott nevelési, fejlesztési tartalmak minden gyermek számára szükségesek. Az óvodai nevelés a sajátos nevelési igényű gyermekeknél is a nevelés általános célkitűzéseinek megvalósítására törekszik. A nevelés hatására a sérült kisgyermeknél is fejlődik az alkalmazkodó készség, az akarat erő, az önállóságra törekvés, az érzelmi élet, az együttműködés. A sajátos nevelési igény szerinti környezet kialakítása, a szükséges tárgyi feltételek, és segédeszközök megléte akkor biztosítja a nevelési célok megvalósíthatóságát, ha a napirend során a gyermek mindig csak annyi segítséget kap, ami a további önálló cselekvéséhez szükséges.

1.2. Az Irányelv célja

Az Irányelv célja, hogy a nevelési programban foglaltak és a sajátos nevelési igény összhangba kerüljenek. Annak biztosítását szolgálja, hogy

- az elvárások igazodjanak a gyermekek fejlődésének üteméhez,
- fejlesztésük a számukra megfelelő területeken valósuljon meg,
- a sajátos nevelési igényű gyermekeket a nevelés, a fejlesztés ne terhelje túl,
- a rehabilitációs, rehabilitációs célú fejlesztő foglalkozások programjai váljanak az óvodák nevelési programjainak tartalmi elemeivé.

A fejlesztés szervezeti keretének megválasztását, az alkalmazott speciális módszer- és eszközrendszert minden esetben a gyermekek állapotából fakadó egyéni szükségletek határozzák meg. A többségi óvodában történő együttnevelés – az illetékes szakértői bizottság szakértői véleményének figyelembevételével – minden esetben egyéni döntést igényel a gyermek szükségletei szerint.

1.3. A rehabilitációs, rehabilitációs ellátás közös elvei

A sajátos nevelési igény kifejezi

- a) a gyermek életkori sajátosságainak a fogyatékos, az autizmus spektrum zavar vagy egyéb pszichés fejlődési zavar által okozott részleges vagy teljes körű módosulását,
- b) a képességek részleges vagy teljes kiesését, fejletlenségét, eltérő ütemű fejleszthetőségét.

Az egészségügyi és pedagógiai célú rehabilitációs, rehabilitációs tevékenység olyan teammunkában kialakított és szervezett nevelési folyamatban valósul meg, mely az egyes gyermekek vagy gyermekcsoport igényeitől függő eljárások (időkeret, eszközök, módszerek, terápiák) alkalmazását teszi szükségessé.

A sajátos nevelési igény a szokásos tartalmi és eljárásbeli differenciálástól eltérő, nagyobb mértékű differenciálást, speciális eljárások alkalmazását, illetve kiegészítő fejlesztő, korrekciós, rehabilitációs, rehabilitációs, valamint terápiás célú pedagógiai eljárások alkalmazását teszi szükségessé.

A nevelés, a fejlesztés feltételeit a köznevelési törvény és az ahhoz kapcsolódó jogszabályok határozzák meg. Az általánosan kötelező feltételeket a jogszabályok több területen módosítják, illetve kiegészítik olyan többlétszolgáltatásokkal, amelyeket ki kell alakítani, és hozzáférhetővé kell tenni.

A gyermekek rehabilitációs, rehabilitációs célú fejlesztésének az alapja a szakértői bizottság szakértői véleménye. Az óvodai nevelőmunka során figyelemmel kell lenni arra, hogy:

- a sérült kisgyermek harmonikus személyiségfejlődését az elfogadó, az eredményeket értékelő környezet segíti;
- a gyermek iránti elvárás fogyatékoságának, autizmus spektrum zavarának vagy egyéb pszichés fejlődési zavarának jellege, súlyosságának mértéke határozza meg;
- terhelhetőségét biológiai állapota, esetleges társuló fogyatékosága, személyiségjegyei befolyásolják.

A rehabilitációs, rehabilitációs egyéni és/vagy csoportos fejlesztés elsősorban gyógypedagógiai kompetencia, amely kiegészül a társszakmák – pszichológiai, orvosi – terápiás együttműködésével. Az egyéni fejlesztési terv elkészítéséhez a gyermek fogyatékoságának, pszichés fejlődési zavarának típusához igazodó szakképzettséggel rendelkező gyógypedagógus, gyógypedagógiai tanár, konduktor, konduktor-óvodapedagógus, konduktor-tanító, terapeuta, pszichológus, orvos együttműködése szükséges.

1.4. A rehabilitációs, rehabilitációs tevékenység közös céljai és feladatai

A fejlesztés céljait minden esetben a fejleszhetőséget megfogalmazó gyógypedagógiai-orvosi-pszichológiai komplex vizsgálat diagnózisára, javaslataira kell építeni.

- a) A mozgásszervi, érzékszervi, értelmi vagy beszéd-fogyatékoságból, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékoságból, autizmus spektrum zavarból fakadó hiányzó vagy sérült funkciók kompenzálása vagy helyreállítása, a meglévő ép funkciók bevonásával,
- b) Törekvés a különféle funkciók egyensúlyának kialakítására.
- c) A szükséges speciális eszközök elfogadtatása és használatuk megtanítása.
- d) Az egyéni sikereket segítő tulajdonságok, funkciók fejlesztése.
- e) Az egyes területeken kimagasló képességeket mutató gyermek támogatása.

1.5. A rehabilitációs, rehabilitációs tevékenységet meghatározó tényezők

- a) A fogyatékoság típusa, súlyossága.
- b) A fogyatékoság kialakulásának, diagnosztizálásának és a speciális ellátás megkezdésének ideje,
- c) korai fejlesztésben és gondozásban részesült gyermek esetében a korai időszak fejlődésmentete
- d) A gyermek
  - életkora, pszichés és egészségi állapota, rehabilitációs műtétei,
  - képességei, kialakult készségei,
  - kognitív funkciói, meglévő ismeretei,
  - családi háttere.

Mindezek alapján a fejlesztés magába foglalja a vizuális, akusztikus, taktilis, mozgásos észlelés folyamatait, a motoros képességek, a beszéd- és nyelvi készségek és az értelmi képességek fejlesztését. Az egyes fogyatékosági típusok függvényében más-más terület kap nagyobb hangsúlyt.

Halmozottan fogyatékos gyermek, gyermekcsoport esetén a megállapított fogyatékoságok mindegyikére tekintettel kell lenni.

A nevelési programot egyéni fejlesztési terv is kiegészíti.

1.6. A szükséges gyógypedagógiai feltételek biztosítása a sajátos nevelési igényű gyermek számára

- a) A sérülésspecifikus módszerek, terápiák, technikák szakszerű megválasztása és alkalmazása;
- b) az egyéni szükségletekhez igazodó környezet, speciális bútorok biztosítása;
- c) az egyéni szükségletekhez igazodóan speciális segédeszközök használata; a segédeszközök elfogadtatása, azok következetes használatára és megóvására nevelés;
- d) a kompenzációs lehetőségek körének bővítése a nem vagy kevésbé sérült funkciók differenciáltabb működésének tudatos fejlesztésével;
- e) annak felismerése, hogy a sajátos nevelési igényű kisgyermek egyes területeken kiemelkedő teljesítményre is képes;
- f) rugalmas szervezeti keretek kialakítása a sajátos nevelési igényű gyermekek egyéni foglalkoztatásának megvalósulásához;
- g) az óvoda pedagógusai, pedagógiai munkát segítő alkalmazottai és a szülők megfelelő tájékoztatása a sajátos nevelési igényű gyermek befogadására, együttműködés a sérült gyermek családjával.

1.7. A többségi óvodákban megvalósuló – integrált – nevelés, oktatás

A sajátos nevelési igényű gyermek családi nevelését, a közösségbe való beilleszkedését elősegíti/elősegítheti a többi gyermekkel részben vagy egészben együtt történő integrált nevelése. Az együttnevelést vállaló intézmény többet vállal, magasabb értéket kínál a sajátos nevelési igényű gyermeknek, mint részvétet és védettséget.

Az integrált fejlesztésben résztvevő óvoda:

- a) pedagógiai programjának kiegészítésekor és a speciális tevékenységek megvalósításakor figyelembe veszi a sajátos nevelési igényű gyermek fejlesztésének igényeit,
- b) külön gondot fordít arra, hogy a gyermek minden segítséget megkapjon hátrányainak leküzdéséhez,
- c) a befogadó óvoda vezetője támogatja a pedagógusok részvételét az óvodai integrációt segítő szakmai programokon, akkreditált továbbképzéseken.

Az adott gyermek fejlesztési stratégiájának kialakítását a gyermek fogyatékoságának típusához igazodó szakképzettséggel rendelkező, az integrált fejlesztésben lehetőleg tapasztalatokkal rendelkező gyógypedagógus, terapeuta segíti (módszertani intézmény, utazótanári szolgálat). Közreműködése kiterjed a gyermeket fejlesztő óvodapedagógusok felkészítésére, a fogadó óvoda sajátos teendői ellátásának tervezésére és folyamatos tanácsadásra, mely az óvodai nevelőmunkán túl a szülők és az óvoda együttműködésére is kellő hangsúlyt helyez.

Az integráltan fejlesztett gyermek számára biztosítani kell mindazokat a speciális eszközöket, egészségügyi és pedagógiai célú rehabilitációs, rehabilitációs ellátást, melyekre a szakértői bizottság javaslatot tesz.

Sikerkritériumnak a gyermekek beilleszkedése, egyenlő hozzáférése a foglalkozásokhoz, önmagához mért fejlődése tekinthető, melynek eredményes megvalósítását az alábbiak szolgálják:

- a) Az együttnevelés megvalósításában érvényesül a rehabilitációs, rehabilitációs szemlélet és a sérülésspecifikus módszertani eljárások alkalmazása. A módszerek, módszerkombinációk megválasztásában a „sérülésspecifikusság” alkalmazkodást jelent a sajátos nevelési igény típusához, eltérő mértékéhez, az egyéni fejlődési sajátosságokhoz.
- b) A gyermekek integrált nevelésében, fejlesztésében részt vevő, magas szintű pedagógiai, pszichológiai képességekkel (elfogadás, tolerancia, empátia, hitelesség) és az együttneveléshez szükséges kompetenciákkal rendelkező óvodapedagógus
  - szükség esetén egyéni fejlesztési tervet készít, individuális módszereket, technikákat alkalmaz,
  - a foglalkozások során a pedagógiai diagnózisban szereplő javaslatokat beépíti, a gyermek fejlődésének elemzése alapján – szükség esetén – eljárásait megváltoztatja, az adott szükséglethez igazodó módszereket megválasztja,
  - egy-egy nevelési helyzet, probléma megoldásához alternatívákat keres,
  - alkalmazkodik az eltérő képességekhez, az eltérő viselkedésekhez,
  - együttműködik a különböző szakemberekkel, a gyógypedagógus iránymutatásait, javaslatait beépíti a pedagógiai folyamatokba.
- c) A gyermek fogyatékoságának, autizmus spektrum zavarának vagy egyéb pszichés fejlődési zavarának típusához igazodó szakképesítéssel rendelkező szakirányú végzettségű gyógypedagógus az együttműködés során:
  - segíti a pedagógiai diagnózis értelmezését, figyelemmel kíséri a gyermek haladását,
  - javaslatot tesz gyógypedagógia-specifikus módszerek, módszerkombinációk alkalmazására, az egyéni fejlesztési szükséglethez igazodó módszerváltásokra, a gyermek igényeihez igazodó környezet kialakítására,
  - segítséget nyújt a szükséges speciális (segéd)eszközök kiválasztásában, tájékoztat a beszerzés lehetőségéről,
  - együttműködik az óvodapedagógusokkal, figyelembe veszi a gyermekkel foglalkozó óvodapedagógus tapasztalatait, észrevételeit, javaslatait,
  - segít a helyi feltételek és a gyermek egyéni szükségleteinek összehangolásában,
  - kapcsolatot tart a szülővel a rehabilitáció sikerességét szolgáló ismeretek átadásával,
  - részt vesz a befogadó közösség felkészítésében,
  - részt vesz az óvodai foglalkozások és tevékenységek adaptációjában.

Az integrált nevelésben részt vállaló óvodák – a köznevelés-fejlesztési tervekben meghatározott feladatellátás szerint – vehetik igénybe az egységes gyógypedagógiai módszertani intézmények, a pedagógiai szakszolgálati intézmények szolgáltatásait, az utazó gyógypedagógiai hálózat működtetésére kijelölt intézmények segítségét.

2. A sajátos nevelési igényű gyermekek sérülésspecifikus fejlesztésének elvei, feladatai óvodai nevelés során

2.1. A mozgásszervi fogyatékos (mozgáskorlátozott) gyermek

A mozgásszervi fogyatékos (mozgáskorlátozott) gyermeknél a mozgásszervrendszer veleszületett vagy szerzett károsodása és/vagy funkciózavara miatt jelentős és maradandó mozgásos akadályozottság áll fenn, melynek következtében megváltozik a mozgásos tapasztalatszerzés és a szocializáció. A különleges gondozási igényt meghatározza a károsodás keletkezésének ideje, formája, mértéke és területe.

A jelentősen eltérő kóreredet – végtagredukciós fejlődési rendellenességek és szerzett végtaghiányok; petyhüdt bénulást okozó kórformák; a korai agykárosodás utáni mozgás-rendellenességek; egyéb, maradandó mozgásállapot-változást, mozgáskorlátozottságot okozó kórformák; a halmozott sérüléssel járó különböző kórformák – és károsodás miatt a mozgáskorlátozottság egyénileg is sok eltérést mutat.

A mozgásszervi fogyatékos (mozgáskorlátozott és halmozottan fogyatékos mozgáskorlátozott) gyermek óvodai nevelése során kiemelt feladat a mozgásos akadályozottságból eredő hátrányok csökkentése, megszüntetése, a speciális, egyénre szabott eszközök használatának kipróbálása, megtanítása, s ezek segítségével a tágabb és szűkebb környezet minél sokrétűbb megismertetése, és így módon az életkornak megfelelő tapasztalatszerzésre, a megtanult mozgás alkalmazására nevelés. Az óvodában biztosítani kell a gyermek állapotához igazodó megfelelő mozgás- és életteret (az ehhez szükséges akadálymentes környezetet, sajátos technikai eszközöket, például lejtő, kapaszkodó), mindig szem előtt tartva az önállóságra nevelés elvét. Az egészségügyi és pedagógiai célú rehabilitáció, rehabilitáció és terápia feladatait, valamint a mozgásnevelést az óvodai foglalkozások körébe kell beépíteni. Az elsajátított mozgásminták rögzítése, a szükséges korrekciós helyzetek alkalmaztatása a napirend egészét átszövő feladat.

Óvodáskorú mozgáskorlátozott gyermek fejlesztése, nevelése speciális szempontok figyelembevételét kívánja, az óvodai nevelés valamennyi területén.

– Mozgásfejlesztés

Óvodáskorban előtérbe kerül az életkori sajátosságoknak megfelelő tartási és mozgási funkciók segítése, a hely- és helyzetváltoztatás és a manipuláció javítása a nagy- és finommozgások célirányos fejlesztésével, az írás megalapozását célzó egyéb fejlesztésekkel. A mozgásfejlesztésben hangsúlyt kell kapnia a különböző önellátást, önkiszolgálást, helyváltoztatást segítő-támogató eszközök szükség szerinti használata kialakításának is.

– Önellátás, önkiszolgálás fejlesztése

A meglévő funkcióknak, a család igényeinek megfelelően és velük együttműködve szükséges az önellátási funkciók fejlesztése, az életkornak megfelelő mindennapos tevékenykedtetés. A sérülés függvényében szükség lehet az egészségüggyel való kapcsolattartásra, pl. inkontinencia kérdésének megoldásában.

– Játéktevékenység

A mozgáskorlátozott gyermeket a játéktevékenységében akadályozhatja bizonytalan testtartása, a helyzet- és helyváltoztatás, az eszközhasználat nehezítettsége, a téri tájékozódás terén fellépő nehézségek stb. Szükség lehet a játékhoz használt tér átalakítására, a játéktevékenység egészének, esetleg egyes részeinek adaptálására. Az egyes tevékenységek során fontos a mozgáskorlátozott gyermek aktív szerepe, bekapcsolódása.

– Nyelvi fejlesztés

A mozgáskorlátozottsághoz társulhatnak beszédzavarok, kommunikációs problémák. A szókinccs szegényesebb lehet, a különböző kognitív funkciók érintettsége akadályozhatja versek, mondókák megtanulását, a mozgászavarok hatással lehetnek a nonverbális kommunikációra, légzésproblémák állhatnak fenn, súlyos esetben beszédképtelenség is előfordulhat. Emiatt fontos feladat a mozgáskorlátozott gyermek bevonása minden nyelvi és kommunikációs képesség fejlesztését célzó tevékenységbe, szükség lehet sajátos fejlesztési célok kitűzésére, esetleg a logopédussal való együttműködésre.

– Éneklés, zenei nevelés

Artikulációs problémák, légzésproblémák, a vitálkapacitás beszűkülése, ritmus és tempó érzékelésének nehezítettsége állhat fenn, ami pl. felső végtag érintettség esetén kiegészülhet az eszközhasználat nehezítettségével. Az óvodás életkor kiemelt tevékenysége az éneklés, így a mozgáskorlátozott gyermek fejlesztésébe is beépítendő. Pozitív hatása előnyösen befolyásolhatja a mozgásfejlődést is (pl. elősegíti a test ellazulását), társas cselekvést jelent, fejleszti a ritmus- és tempóérzékelést. A tevékenységek végzése közben szükséges lehet speciális testhelyzet felvétele, esetleg a gyermek állapota által meghatározott adaptált eszközök (hangszerek) használata.

– Rajzolás, kézügyesség fejlesztése

Felső végtag érintettség, izomtónus fokozódása, gyenge izomzat, a törzs- és fejkontroll hiánya stb. okozhat problémát ezen a területen. Fontos a kézfunkciót és a manipulatív tevékenységek segítését célzó megfelelő testhelyzet megtalálása, a kóros izomfokozódások, együttmozgások leépítése, szükséges lehet adaptált eszközök használata, esetleg az eszközök rögzítése, a finommotorika és grafomotoros képességek célirányos fejlesztése.

Minden tevékenység során kiemelt feladat a tapasztalatszerzés biztosítása, a cselekvéses ismeretszerzés lehetőségének megteremtése. A mozgáskorlátozott gyermek eltérő tapasztalatokkal rendelkezik, észlelési problémái, testséma-zavarai lehetnek, kevesebb ismerettel rendelkezhet az őt körülvevő világról. Alkalmat kell adni a minél sokrétűbb, mozgásos tapasztalatszerzésre, fejleszteni kell a kognitív funkciókat, különböző észlelési területeket, a figyelmet, emlékezetet, téri tájékozódást stb.

A halmozottan sérült mozgáskorlátozott gyermekek esetében a mozgáskorlátozottságon kívül még más – érzékszervi, beszéd- vagy értelmi sérülés – is nehezíti a fejlesztés lehetőségét. Fejlesztésük döntően a mozgáskorlátozottak pedagógiája és a társuló fogyatékoság gyógypedagógiai módszereinek egyénre szabott kombinációival történik.

2.2. A látássérült gyermek

A látássérült gyermek látásteljesítménye (vízusa) az ép látáshoz (vízus: 1) viszonyítva két szemmel és korrigáltan (szemüveggel) is 0–0,33 (0–33%-os látásteljesítmény) közötti. Látássérült az a gyermek is, akinek látótere – tekintése fixációs pontjától mindkét irányban legfeljebb 10°, azaz teljes szélességében legfeljebb 20°.

A látássérült gyermekek a nevelés-oktatás szempontjából lehetnek: vakok, aliglátók és gyengénlátók. A speciális, gyermekekre szabott pedagógiai program meghatározója a látásélesség mellett: a látássérülés kóros tényezője, a látássérülés bekövetkezének időpontja, és a látássérüléshez esetleg csatlakozó egyéb fogyatékoság, rendellenesség. A látási kontroll hiányosságainak korrigálására minden látássérült gyermek esetében segíteni kell a részvételt a közös játékokban, a közösséghez való alkalmazkodást, a viselkedési formák megtanulását és gyakorlását, a közösség előtti szereplést.

Kiemelt hangsúlyt kap az önkiszolgálás megtanítása, a tárgyak és helyük megismertetése, a rendszeret, a higiénét, különösen a szem és a kéz tisztán tartása.

Az óvodai nevelés során mindvégig figyelembe kell venni a látássérült gyermek fizikai terhelhetőségének korlátait, különös tekintettel az adott szembetegségre.

- a) Az óvodai nevelésben részesülő vak gyermekeknél (vízus: 0) is kiemelt szerepet kap a játék, ami tág lehetőséget ad az ép érzékszervek aktivizálásával a hallás, tapintás, szaglás, íz-érzékelés, mozgás-ritmus, tájékozódási képesség intenzív fejlesztésére. Mozgásnevelésükben kiemelten fontos a testkultúra kialakítása, a tartáshibák megelőzése, a helyes testtartás megtanítása, majd folyamatos fejlesztése. A vak gyermekek fejlesztésében hangsúlyos a zenei nevelés, mely egyszerre fejleszti a hallást és a mozgást.

Az önkiszolgálás terén életkoruk és sérültségük mértéke szerinti önállóság kialakítása a cél. A környezetük valósághű megismerése széles körű érzékeltetéshez, a biztonságos téri tájékozódás támpontokhoz kötöten valósítható meg. Az eszközök kiválasztásánál – színek helyett – elsődleges szempont a jól tapinthatóság biztosítása. A környezet kialakításakor tapintható jelzések alkalmazása, a bútorok lehetőség szerinti állandó rendje javasolt. A számélmények kialakulását az akusztikus minták, a mozgás és a verbális kifejezések is hatékonyabbá teszik, az óvodai foglalkozások során a hatrekeszes dobozok, gombás-, szöges táblák alkalmazása a Braille-írás-, -olvasásrendszer megtanulását készíti elő.

- b) Az aliglátó gyermekek (vízus: a fényérzéstől 10%-os látásteljesítményig) adottságaik szerint vagy a tapintó-halló vagy a látó-halló (tapintó) életmódra készíthetők fel.

A látásukat praktikusán kismértékben használó aliglátó gyermekek (pl. fényérzékelők, színeket felismerők) nevelési programja a tapintó-halló életmódra felkészítést célozza [2.2. a) pont], de nem hanyagolható el látásteljesítményük megőrzése, intenzív fejlesztése sem.

Az aliglátó gyermekek közül a látásukat praktikusán jól használók számára olyan fejlesztő programot kell biztosítani, mely a látó-halló (tapintó) életmódra felkészítést tűzi ki célul.

A fejlesztés fő területei ez esetben megegyeznek a gyengénlátó gyermekek nevelésének elveivel [2.2. c) pont].

- c) A gyengénlátó gyermekek (vízus: 10%-os látásteljesítménytől 33%-ig) főleg látásuk útján tájékozódnak a világban, de az ép látásúakhoz képest sokkal közelebről, kisebb térben tudják azt használni. Nevelésük speciális optikai eszközök segítségével a vizuális megismerés útján történik, de jelentős szerep jut a nevelésben a többi, elsősorban a hallási és tapintási analízator kompenzatív működésének is. Kiemelten fontos a testtartási hibák

megelőzése, a helyes testtartás megtanítása, az ehhez szükséges környezet (pl. dönthető asztallap, egyéni megvilágítás) biztosítása.

A gyengénlátó gyermek fejlesztésének kiemelt területei az óvodában:

A gyengénlátó gyermek gondolkodás- és beszédfejlődését a látásos élmények hiányossága jelentősen befolyásolja, ezért különösen fontos a környezet vizuális megismertetése.

Területei:

- Látásnevelés: a látás használatának megtanítása a távoli és a közeli környezetben.
  - A nagymozgás fejlesztése: mozgáskoordináció, mozgásbiztonság.
  - Térbeli tájékozódás a látás felhasználásával.
  - A finommozgás fejlesztése: a kézügyesség fejlesztése, az írás előkészítése.
  - A látás-mozgáskoordináció fejlesztése: finommozgások és nagymozgások esetében egyaránt.
Az érzékelés egyéb területeinek fejlesztése
  - A hallási figyelem és megkülönböztető képesség segíti a tájékozódást, tanulást.
  - A tapintás által szerezhető információk kiegészítik a tárgyak tulajdonságairól szerzett ismereteket.
- d) A halmozottan fogyatékos látássérült gyermekek esetében a látás hiányán vagy különböző mértékű csökkenésén kívül még más, testi, érzékszervi vagy értelmi sérülés is nehezíti a fejlesztés lehetőségét, amely döntően a látássérültek pedagógiája és a társuló fogyatékoság gyógypedagógiai módszereinek kombinációival történik. Az eredményességet a döntően egyéni vagy kiscsoportos szervezés biztosítja. Ez gyógypedagógiai óvodai ellátásban valósulhat meg. Abban az esetben, amikor az enyhébb látási sérülésekhez enyhébb fogyatékoságok csatlakoznak, akkor az integrált óvodai nevelés is lehet eredményes.

2.3. A hallássérült gyermek

A súlyos fokban hallássérült – siket – és a kevésbé súlyosan vagy közepes fokban hallássérült – nagyothalló – gyermekek hallásvesztése a főbb beszédfrekvenciákon olyan mértékű, hogy ennek következtében a beszédnek hallás útján történő megértésére nem, vagy csak részben képesek. A halláskárosodás miatt – az állapot fennmaradása esetén – bizonyos esetekben – teljesen elmarad, vagy erősen sérül a beszéd és a nyelvi kompetencia. Az előzőek miatt korlátozott a nyelvi alapokon történő fogalmi gondolkodás kialakulása, aminek következtében módosul a gyermek megismerő tevékenysége, esetenként egész személyisége megváltozik. A legkorábbi életkortól alkalmazott orvosi-egészségügyi és speciális pedagógiai ellátás együttes megvalósításával a súlyos következmények csökkenthetők.

A megfelelő otológiai, pedoaudiológiai gondozás, a korszerű hallókészülékkel történő ellátás és a hallásjavító műtétek mellett (cochlea implantáció), a speciális pedagógiai segítség eredményeként a gyermek óvodás életkorára elérhető, hogy a súlyos fokban hallássérült (siket) kisgyermek érzékeli a hangot. Képes lesz az emberi hang kommunikációs funkciójának felismerésére. A beszédhallás fejlődésével és a szájra irányultság kialakulásával párhuzamosan tudatos hangadásra képessé válik. Megindul a passzív és aktív szókincs fejlődése, elhangzanak az első szavak. Mindez a szülők folyamatos közreműködését és együttműködését is igényli.

Megkülönböztetett figyelmet kell fordítani a súlyosan hallássérült szülők gyermekeire, akik nagy része használja a jelnyelvet vagy annak elemeit, mint kifejezőeszközt.

Bár a hallássérült szülő hallássérült gyermekeire az adott intézmény helyi tantervében, pedagógiai programjában előírt kommunikációs forma (beszéd, gesztus) vonatkozik, kívánatos, hogy a (gyógy)pedagógus oly mértékben legyen jártas a jelnyelv használatában, hogy azt szükség esetén fel tudja használni a gyermekekkel való kommunikációban és a hallássérült szülőkkel való érintkezésben.

A kevésbé súlyos- vagy közepesen fokban hallássérült (nagyothalló) és a korai életkorban cochlea implantált kisgyermekek képessé válhatnak a hallásra épített kommunikációra.

A nyelvi és pszichoszociális fejlettség kedvező esetben olyan szintű lehet az óvodás kor kezdetére, hogy a hallássérült kisgyermek egy része további speciális segítséggel, halló társaikkal együtt vehetnek részt az óvodai nevelésben.

A hallássérült gyermekek óvodai nevelésének központi feladata – a korai pedagógiai és audiológiai gondozásra építve – a nyelvi kommunikáció megalapozása, megindítása, fejlesztése. A fejlesztés eredményességét döntően meghatározza, hogy a gyermek az óvodába lépés időszakában milyen beszédmegértési, beszédképzési állapotban van. Ez függ a hallásállapottól és a beszéd kialakulását egyénenként is nagymértékben és eltérő módon befolyásoló egyéb tényezőktől (például kognitív és pszichés állapot, szociokulturális környezet korai és optimális pedoaudiológiai ellátástól stb.).

Az anyanyelvi-kommunikációs fejlesztés az óvoda egész napi tevékenységében megjelenik. Minden, a szocializációt hatékonyan segítő munkajellegű tevékenységbe be kell vonni a hallássérült gyermekeket.

A fejlesztés feladatai:

- a) A súlyos fokban hallássérült – siket – gyermekek (a beszéd tartományban mért hallásvesztés 90 dB vagy nagyobb) óvodás életkorban történő fejlesztési feladata a nyelvi kommunikáció rendszerében a hallás és a beszédértés fejlesztése, a hangos beszéd aktív használatának építése, a grafomotoros készségfejlesztés és a diszfázia-prevenció.

Az óvodai nevelés során arra kell törekedni, hogy a súlyos fokban hallássérült kisgyermek hangmegnyilvánulásaiival, majd beszéddel hívja fel magára a figyelmet, közölje kívánságait. Környezete igyekezzen a gyermek közölnivalóját, kommunikációs próbálkozásait megérteni.

Az óvodai nevelés egész időtartamát átfogó feladat a kognitív funkciók és az érzelmi élet fejlesztése, alapvető önkiszolgálási szokások elsajátítása, az aktív nyelvhasználat építése. Ennek keretében kell fejleszteni a beszédértést, szókinccset, szájról olvasási készséget. Törekedni kell a beszédérthetőségének kialakítására, főleg a magánhangzók esetében.

A nyelvi kommunikáció megalapozása érdekében kívánatos, hogy értsék, ismerjék fel hány szó, rövid mondat grafikus képét, hozzájuk intézett leggyakoribb kérdéseket, közléseket.

- b) A nagyothalló – gyermekeknel a beszéd tartományban mért hallásvesztés 30–45 dB közötti, közép-súlyos esetben 45–65 dB közötti, súlyos esetben 65–90 dB közötti hallásvesztést mutatnak ki. A nagyothalló óvodás korú gyermekek az emberi beszéd, a környezeti hangok korlátozott felfogására, differenciálására képesek. Beszédfejlődésük késve, általában spontán (hallókészülék segítségével vagy anélkül), esetenként azonban csak speciális segítséggel indul meg.

A nagyothalló gyermekek óvodai fejlesztésében hangsúlyt kap a nyelvi kommunikáció megindítása, és/vagy fejlesztése a kommunikációs igény és tevékenység állandó erősítése, a beszédértés, a szókinccsfejlesztés, a szintaktikai elemek nyelvhasználatba építése, a beszédérthetőség folyamatos javítása, melynek eredményeként a nagyothalló gyermekek különböző mértékben közelítik meg a halló társak nyelvi teljesítményét.

A hallássérült kisgyermek eredményes fejlesztésének feltétele a gyermeket körülvevő környezet minden elemében a nyelvi kommunikáció helyzetekhez kötött alkalmazása, szükség esetén a beszédértést és a konkrét megnyilvánulást segítő egyéb eszközrendszerek használata, valamint a családi szociális háttér bekapcsolása a kommunikáció-fejlesztés rendszerébe.

- c) A hallásukat műtéti úton helyreállított/létrehozott (pl. cochlea implantált) hallássérült gyermeknel – egyik vagy mindkét oldalon végzett hallásjavító műtét után – fizikai értelemben közel ép hallás mérhető.

Fejlesztésük stratégiája döntően a beszédhallásra alapozott módszerek alkalmazásával történik. Beszédértésük, hangzó beszéd produkciójuk fejlődése hasonlóságot mutat a hallók beszédfejlődésével.

Fejleszthetőségük, fejlődési ütemük döntően függ a műtét időpontjától, a család aktív együttműködésétől. A minél korábban végzett hallásjavító műtét előtti és utáni pedagógiai rehabilitációs és rehabilitációs fejlesztés, szülői támogatás, foglalkozás – valamint azzal párhuzamosan –, az audiológiai gondozás eredményezi a nyelvi fejlődés gyorsabb, magasabb szintű elsajátítását.

Fejlesztésük kívánatos színtere az ép hallásúak környezetében van (többségi óvoda, szükség esetén logopédiai csoport). Teljesítményüket döntően befolyásolja intellektusuk, esetleges – a pszichés fejlődés zavara miatti – beszéd-, nyelvtanulási akadályozottságuk valamint a családi háttér, a fogadó intézmény integrációs szintje a speciális pedagógiai megsegítés.

- d) A halmozottan fogyatékos hallássérült óvodás korú gyermekek esetében a hallás különböző mértékű csökkenésén kívül még más (esetenként mozgásszervi, érzékszervi, értelmi vagy a pszichés fejlődés zavara) fogyatékoság is súlyosbítja a fejlesztés lehetőségét. A velük való foglalkozás döntően a szurdopedagógia és a társuló fogyatékoság gyógypedagógiai módszereinek kombinációival, egyéni fejlesztési terv alapján történik. Fejlesztésüket eredményesen egyéni vagy kiscsoportos formában lehet megvalósítani.

2.4. Az enyhén értelmi fogyatékos gyermek

Az enyhén értelmi fogyatékos gyermek fejlesztésében meghatározó és kívánatos a nem fogyatékos óvodás korúakkal történő együttnevelés. A spontán tanulást, a társakkal való együttműködést, a kommunikáció fejlődését segítik azok az élmények, tapasztalatok és minták, amelyeket a gyermek a kortárs csoportban megél. Az integrált óvodai nevelés keretében szükség szerint gondoskodni kell a folyamatos gyógypedagógiai megsegítésről.

Külön óvodai csoport létesítése kizárólag az 5. életévét betöltött – óvodai nevelésre kötelezett – és a komplex – gyógypedagógiai, pedagógiai, pszichológiai és orvosi – vizsgálat diagnózisa alapján egyértelműen az enyhén értelmi fogyatékos övezetbe sorolt gyermekek számára abban az esetben lehet szakmailag indokolt, ha az iskolába lépéshez

szükséges fejlettséget a gyermek vélhetően csak a speciális nevelés keretében biztosított, intenzív gyógypedagógiai fejlesztés mellett éri el.

2.5. A középsúlyosan értelmi fogyatékos gyermek

A középsúlyosan értelmi fogyatékos gyermekek sérülése általában már az óvodáskort megelőzően, közvetlenül születés után vagy kora gyermekkorban felismerhető. A jól szervezett és hatékony korai fejlesztés jelentősen segítheti az óvodai beilleszkedést és az óvodaérettség elérését.

Óvodába lépéskor jellemző a bizonytalan nagymozgás, ügyetlen manipuláció, előfordulhatnak sztereotip mozgások. Szobatisztaság kialakulatlan, beszédértés gyenge, sok esetben a kommunikáció súlyosan akadályozott. Sérült a figyelem, a motiváció, az emlékezet és a kitartás.

A középsúlyosan értelmi fogyatékos gyermek fejlesztésében a kis lépések elvét alkalmazva, a gyermekekre jellemző cselekvésbe ágyazott gondolkodást figyelembe vevő képességfejlesztés kellő időt, alkalmat kell, hogy biztosítson:

- a) az alapmozgások, manipuláció kialakítására, fejlesztésére,
- b) a minimális kontaktus, kooperációs készség, valamint a nonverbális és verbális kommunikáció fejlesztésére, a gyermek egyéni szükségleteinek megfelelően a szóbeli kommunikációt kiegészítő, illetve helyettesítő módszerek, eszközök alkalmazásával történő fejlesztésére,
- c) a beszédindításra, a beszédmegértés fejlesztésére, az aktív szókincs bővítésére,
- d) a szobatisztaság, az alapvető önkiszolgálási szokások kialakítására,
- e) az adekvát játékhasználat elsajátítására, a kognitív funkciók fejlesztésére.

Ezek kialakításánál kiemelt szerepe van a rendszerességnek, az utánzásnak, a gesztussal kísért, egyszerű verbális utasításnak, a zenének, a ritmusnak, a sok ismétlésnek.

A fejlesztés során a csoportos foglalkozásokon törekedni kell a megfelelő motiváció fenntartására, a csoportban az egymáshoz való közeledésre, az egymás melletti tevékenykedés fejlesztésére.

2.6. Beszéd fogyatékos gyermek: nyelvfejlődési és beszédzavarok óvodáskorban

Beszéd fogyatékos gyermek esetén a receptív vagy expresszív beszéd/nyelvi képességrendszer szerveződésének fejlődési eredetű vagy szerzett zavara miatt az anyanyelv elsajátítás folyamata akadályozott, a gyermek életkorától eltérő. A beszéd fogyatékos gyermek szenzoros, motoros vagy szenzomotoros problémája (expresszív diszfázia, receptív diszfázia, kevert típusú diszfázia, a folyamatos beszéd zavarai, logofóbia, centrális eredetű szerzett beszédzavarok, orrhangzós beszéd), illetve a beszédproblémákhoz társuló megismerési nehézségek és viselkedés zavarok miatt eltérően fejlődik.

Beszéd fogyatékos az a gyermek, akit a szakértői bizottság a komplex vizsgálata alapján annak minősít.

A beszéd fogyatékos gyermek óvodai nevelését megelőzheti a korai fejlesztés.

A nyelvfejlődési és beszédzavarok az anyanyelvi fejlettség alacsony szintjében a beszédértés és észlelés nehézségében, kifejezőkészség nehézségében (szegényes szókincs, grammatikai fejletlenség), a beszéd szerveződés nehézségében (mondatalkotási készség nehézsége, összefüggő beszéd kialakulatlansága), a beszéd szervi működés gyengeségében, a beszédhangok tiszta ejtésének hiányában, az írott nyelv elsajátításának nehézségeit előjelző kognitív képességzavarban (fonológiai tudatosság, taktilis, vizuális észlelés, verbális emlékezet zavarai), a verbális tanulás lassú fejlődésében nyilvánulhatnak meg.

A beszéd- és nyelvi problémák súlyos zavara mellé társulhatnak részképességzavarok (diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia veszélyeztetettség) és magatartás problémák, amelyek nehezítik a gyermek beilleszkedését.

A fejlesztés az anyanyelvi nevelést középpontba állító, az aktív nyelvhasználatot segítő, speciális terápiákat alkalmazó fejlesztési környezetben valósulhat meg a gyermek komplex állapotfelmérése alapján. A gyermek egyéni képességeihez igazodó intenzív fejlesztőmunka során fontos, hogy az ismeretszerzést sokoldalú tapasztalatszerzést biztosító módon, cselekvésbe ágyazott játékos módszerekkel tegyük lehetővé, amely segíti a társas kapcsolatok kialakulását és a személyiség fejlődését is.

Az óvodai nevelés, fejlesztés egész időtartama alatt kiemelt feladat az aktív nyelvhasználat és kommunikáció kialakítása, az értelmi fejlesztés, a mozgás és észlelési funkciók, valamint a vizuomotoros koordinációs készség javítása, az érzelmi élet fejlesztése, speciális eszközök és módszerek alkalmazásával egyéni és kiscsoportos fejlesztési formában.

A speciális nevelés keretében biztosított fejlesztés segíti az iskolába lépéshez szükséges fejlettségi szint elérését. A gyermek fejlődéséről a szülőket folyamatosan tájékoztatni kell, a gyermek fejlesztése a szülővel való együttműködés keretében, egyéni fejlesztési terv alapján valósulhat meg.

Azoknál a beszéd fogyatékos gyermekeknél, akiknél több beszédprobléma együttesen fordul elő, vagy a beszéd fogyatékosághoz a testi érzékszervi- és pszichés fejlődés zavara társul, az eredményes fejlesztés a logopédia és a társuló fogyatékoság módszereinek kombinációjával valósulhat meg.

2.7. Az autizmus spektrum zavarral küzdő gyermek

Az autizmus spektrum zavarok meghatározó jellegzetessége a társas viselkedést, a kölcsönösséget igénylő kommunikációt és a rugalmas viselkedésszervezést megalapozó kognitív készségek minőségi károsodása, amely jellegzetes viselkedési tünetekben nyilvánul meg. Az állapot hátterében az idegrendszer fejlődési zavara áll. Az autizmus spektrum zavarral küzdő gyermekekre jellemző a kölcsönösséget igénylő társas helyzetek megértésének és azokban való részvételének zavara, a beszéd szintjéhez képest károsodott kölcsönös kommunikáció, a rugalmatlan, sztereotip viselkedés, a viselkedésszervezés és kivitelezés zavara és az egyenetlen képességprofil. Autizmus spektrum zavar minden értelmi szinten előfordul, ami azt jelenti, hogy jelen lehet átlagos (vagy átlag feletti) intelligencia mellett épp úgy, mint értelmi sérüléssel együtt járva. A fejlődési zavar átlagos, vagy átlag feletti intelligencia esetében is jelentősen befolyásolja, áthatja a gyermeki fejlődést, megváltoztatja a megismerés folyamatát és a társas viselkedés fejlődését, ezért sérülés-specifikus fejlesztésre minden érintett gyermeknek joga és szüksége van. Autizmusban a beszédfejlődés gyakran megkésí, súlyos esetekben nem alakul ki beszélt nyelv. A központi probléma azonban nem a nyelv hiánya, vagy megkésített fejlődése, hanem a funkcionális, kölcsönös kommunikáció sérülése. Az alapvető problémák közé tartozhat a nyelvhasználat színvonalától függetlenül, hogy hiányozhat a kommunikáció és a beszéd használat, hatalmának megértése, vagyis hiányozhat annak megértése, hogy mások érzéseit, gondolatait, tetteit kommunikáció útján befolyásolni lehet.

Az autizmus spektrum zavarral küzdő kisgyermek lehető legkorábbi diagnózist követő rehabilitációs terápiája megelőzheti egyes tünetek kialakulását, enyhítheti a fejlődés devianciáját. Ennek eredményeként a nembeszélő, vagy megkésített beszédfejlődésű gyermek (ha mentális szintje megengedi) óvodába lépéskor már rendelkezhet korlátozott mennyiségű, de célszerűen használt augmentált – vizuálisan segített – kommunikációs eszköztárral. A gyermek a szociális interakció csecsemőkori fejlődési szintjének megfelelő egyes képességeket segítséggel használhat, és a kölcsönösséget igénylő társas viselkedési helyzetekben, illetve környezetében az egyéni fejlesztéshez szükséges viselkedéselemekkel képességeitől függően rendelkezhet.

A korai speciális terápia hiányában ezek lesznek az óvodai fejlesztés fő céljai, kiegészítve a viselkedésproblémák, viselkedés- és gondolkodási készségek terápiájával, szükség esetén a korai elemi készségek kialakításával (szobatisztaság, rágás-evés, önkiszolgálás) fejlesztésének elemeivel.

A jó értelmi képességekkel rendelkező, jól beszélő autizmus spektrum zavarral küzdő kisgyermek számára is a kommunikációs, szociális és kognitív rehabilitációs terápia az óvodai nevelés elsődleges feladata. Ennek érdekében az óvodai nevelés, illetve ideálisan a szülővel való együttműködés eredményeképpen az egész ébren töltött idő – különösen a természetes élethelyzetek – használandóak a fejlesztésre. Az óvodai fejlesztés alapja minden esetben pszichológiai képességmérés. A fejlődési szint és szociális alkalmazkodás követése egyéni felméréssel történik, speciális eszközök és módszerek használatával, egyéni fejlesztési helyzetben megalapozva. A gyermekek szükségleteinek megfelelő fejlesztéséhez az óvodai környezet megfelelő kialakítása, és a speciális módszerekben képzett szakember vagy fejlesztő asszisztens jelenléte szükséges.

2.8. A fejlődés egyéb pszichés zavarával (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozás zavarral) küzdő gyermek

A sajátos nevelési igényű gyerekek e csoportját a különböző súlyosságú és komplexitású – az ismeretsajátítást, a tanulást, az önirányítás képességeinek fejlődését nehezítő – részképesség-zavarok, vagy azok halmozott előfordulása jellemzi. Az érintett gyermekek az átlagnál nehezebben viselik el a várakozás és a kivárás okozta feszültségeket, a váratlan zajokat. Aktivációs szintjük erősebben ingadozik, nyugtalanabbak. Fokozottabban igénylik a tevékenységet meghatározó állandó kereteket, szabályokat, valamint a pozitív visszajelzést, a sikeres teljesítmények megerősítését, a dicsőítést. A kognitív, az emocionális-szociális képességek eltérő fejlődése a sikeres beilleszkedést, az iskolába lépésre való felkészülési folyamatot késleltetheti.

Az óvodai nevelés és fejlesztés során kiemelt feladat: a gyermek szakértői bizottsági véleményében foglaltakra alapozva a részképesség-zavarok egyéni fejlesztési terv szerinti korrekciója és kompenzálása tudományosan megalapozott szakmai módszerek alkalmazásával. A fejlesztés szakmai teamben, és a szülő aktív bevonásával történjen. További feladat megelőzni a teljesítménykudarcokra épülő másodlagos zavarok, inadaptív viselkedés kialakulását, és megalapozni az eredményes iskolai előmenetelhez szükséges készültséget.

Az egyéni fejlesztési terv célkitűzéseinek megvalósulását időszakosan, az ütemezési fázis befejezését követően ellenőrizni kell, és amennyiben szükséges, a fejlesztés további menetét erre alapozva kell meghatározni.

Az egészségügyi és pedagógiai célú rehabilitáció a pszichés fejlődési zavar jellegét megállapító, komplex – gyógypedagógiai, pszichológiai és orvosi – szakértői véleményben foglaltak alapján történik.

2. melléklet a 32/2012. (X. 8.) EMMI rendelethez

A Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve

1. Általános elvek

1.1. A Nemzeti alaptanterv és a választott kerettanterv alkalmazása a sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásában

A Nemzeti alaptanterv (a továbbiakban: Nat) a sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának is alapdokumentuma, az abban meghatározott fejlesztési területek – nevelési célok, kulcskompetenciák, illetve a műveltségi területeken megfogalmazott célok, feladatok a sajátos nevelési igényű tanulóknak is érvényesek. A sajátos nevelési igényű tanulókat nevelő-oktató iskolák pedagógiai programjuk, helyi tantervük elkészítésénél figyelembe veszik:

- a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: köznevelési törvény), a Nat és az Irányelv rájuk vonatkozó előírásait,
- a kollégiumi nevelés országos alapprogramját,
- a nevelés és oktatás helyi célkitűzéseit és lehetőségeit,
- a fővárosi, megyei feladatellátási, intézményhálózat-működtetési és köznevelés-fejlesztési tervet,
- a szülők elvárásait és
- az általuk nevelt tanulók sajátosságait.

Az Irányelv egyaránt vonatkozik a sajátos nevelési igényű tanulóknak a többi tanulóval részben vagy egészben együtt (integráltan), azonos iskolai osztályban történő, illetve az e célra létrehozott gyógypedagógiai nevelési-oktatási intézményben, konduktív pedagógiai intézményben, iskolai osztályban a sajátos nevelési igényű tanulók számára külön szervezett (gyógypedagógiai nevelésben, oktatásban részt vevő nevelési-oktatási intézményekben) nevelésére, oktatására.

1.2. Az Irányelv célja

Az Irányelvben foglaltak célja, hogy a sajátos nevelési igényű tanulók esetében a tartalmi szabályozás és a gyermeki sajátosságok ugyanúgy összhangba kerüljenek, mint más gyermekekénél. Az Irányelv annak biztosítását szolgálja, hogy:

- a fejlesztés a számukra megfelelő tartalmak közvetítése során valósuljon meg, segítse a minél teljesebb önállóság elérését és a társadalomba való mind teljesebb beilleszkedést,
- az iskola fejlesztési követelményei igazodjanak a fejlődés lehetséges üteméhez,
- ha szükséges, a fejlesztés az iskoláskor előtti képességfejlődés területeire is terjedjen ki,
- a rehabilitációs célú fejlesztő terápiák programjai váljanak az intézmények pedagógiai programjainak tartalmi elemeivé,
- a tanulókat a nevelés, oktatás, fejlesztés ne terhelje túl.

Ennek érvényesítése érdekében meghatározza:

- a tartalmak kijelölésekor egyes területek módosításának, elhagyásának vagy egyszerűsítésének, illetve új területek bevonásának lehetőségeit,
- a sérült képességek rehabilitációs, habilitációs célú korrekciójának területeit,
- a nevelés, oktatás és fejlesztés szokásosnál nagyobb mértékű időbeli kiterjesztésére vonatkozó javaslatokat.

1.3. A sajátos nevelési igényű tanulók habilitációs, rehabilitációs célú ellátása

A tanulók között fennálló – egyéni adottságokból és igényekből adódó – különbségeket az iskolák a pedagógiai programok és helyi tantervek kialakításakor veszik figyelembe.

A sajátos nevelési igény kifejezi:

- a) a tanuló életkori sajátosságainak fogyatékoság által okozott részleges vagy teljes körű módosulását,
- b) az iskolai tanuláshoz szükséges képességek kialakulásának sajátos útját, fejlődésének eltérő ütemét, esetleg részleges vagy teljes kiesését, fejletlenségét, lassúbb ütemű és az átlagtól eltérő szintű fejleszethezőségét.

A sajátos nevelési igény a szokásos tartalmi és eljárásbeli differenciálástól eltérő, nagyobb mértékű differenciálást, speciális eljárások alkalmazását, illetve kiegészítő fejlesztő, korrekciós, habilitációs, rehabilitációs, valamint terápiás célú pedagógiai eljárások alkalmazását teheti szükségessé.

1.3.1. A rehabilitációs, rehabilitációs ellátás közös elvei

- a) A sajátos nevelési igényű tanulók nevelésében, oktatásában részt vevő nevelési-oktatási intézmények egész nevelési-oktatási rendszerét átfogó, hosszú távú rehabilitációs, rehabilitációs célok és feladatok határozzák meg, melyeket az intézmény dokumentumai tartalmaznak.
- b) A rehabilitációs, rehabilitációs tevékenység olyan szakmaközi együttműködésben kialakított és szervezett nyitott tanítási-tanulási folyamatban valósul meg, mely az egyes tanulók vagy tanulócsoporthoz igényeitől függő eljárások, időkeret, eszközök, módszerek, terápiák alkalmazását teheti szükségessé.

1.3.2. A rehabilitációs, rehabilitációs tevékenység közös céljai és feladatai

- a) A mozgásszervi, érzékszervi, értelmi vagy beszéd fogyatékből, több fogyatékből együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékből, autizmus spektrum zavarból vagy egyéb pszichés fejlődési zavarból fakadó hiányzó vagy sérült funkciók kompenzálása vagy helyreállítása, a meglévő ép funkciók bevonásával.
- b) Törekvés a különféle funkciók egyensúlyának kialakítására.
- c) A szükséges speciális eszközök elfogadtatása és használatuk megtanítása.
- d) Az egyéni sikereket segítő, a társadalmi együttélés szempontjából kívánatos egyéni tulajdonságok, funkciók fejlesztése.
- e) Az egyes területeken kimagasló teljesítményt nyújtó tanulók tehetségének kibontakoztatása.

1.3.3. A rehabilitációs, rehabilitációs tevékenységet meghatározó tényezők

- a) A fogyatékből, az autizmus spektrum zavar vagy egyéb pszichés fejlődési zavar típusa, súlyossága.
- b) A fogyatékből, az autizmus spektrum zavar vagy egyéb pszichés fejlődési zavar kialakulásának, felismerésének, diagnosztizálásának ideje.
- c) A sajátos nevelési igényű tanuló
  - ca) életkora, pszichés és egészségi állapota, rehabilitációs műtétei,
  - cb) képességei, kialakult készségei, kognitív funkciói, meglévő ismeretei.
- d) A társadalmi integráció kívánalmai: az egyéni tanulási utak megtervezése és biztosítása, továbbtanulás, pályaválasztás, a lehető legönállóbb életvitelre történő felkészítés.

A sajátos nevelési igényű tanuló fejlesztésére vonatkozó célokat, feladatokat, tartalmakat, tevékenységeket, követelményeket meg kell jeleníteni:

- a) az intézmény pedagógiai programjában,
- b) a helyi tantervben
- c) a tematikus egységekhez, tervekhez kapcsolódó tanítási-tanulási programban,
- d) az egyéni fejlesztési tervben.

A fogyatékből, a pszichés fejlődési zavar típusának megfelelő szakirányú végzettséggel rendelkező gyógypedagógus, gyógypedagógiai tanár, konduktor, konduktor-óvodapedagógus, konduktor-tanító, terapeuta, kompetenciája:

1. a programok, programcsomagok összeállítása,
2. a rehabilitációs, rehabilitációs egyéni és kiscsoportos fejlesztés, osztálytermen belüli megsegítés,
3. közreműködés az integrált nevelés, oktatás keretein belül a tanítási órákba beépülő rehabilitációs, rehabilitációs fejlesztő tevékenység tervezésében, ezt követően a konzultációban.

1.4. A szükséges pedagógiai feltételek biztosítása a sajátos nevelési igényű tanulók számára

A nevelés, oktatás, fejlesztés kötelezően biztosítandó pedagógiai feltételeit a köznevelési törvény foglalja össze. A köznevelési törvény a sajátos nevelési igényű tanulókhöz igazodva az általánosan kötelező feltételeket több területen módosítja, illetve kiegészíti olyan többlétszolgáltatásokkal, amelyeket ki kell alakítani, és hozzáférhetővé tenni a sajátos nevelési igényű tanulók számára, mint például:

- speciális tanterv, tankönyvek, tanulási segédletek,
- speciális gyógyászati, valamint tanulást, életvitelt segítő technikai eszközök.

1.5. A többségi intézményekben megvalósuló (integrált) nevelés, oktatás

A sajátos nevelési igényű tanulók eredményes szocializációját, iskolai pályafutását elősegítheti a nem sajátos nevelési igényű tanulókkal együtt történő – integrált – oktatásuk (teljes vagy részleges integrációjuk). Az együttnevelést megvalósító intézmény többet vállal, magasabb értéket kínál, mint részvétet és védettséget. Sikerkritériumnak a tanulók beilleszkedése, önmagához mért fejlődése, a többi tanulóval való együtt haladása tekinthető, melynek eredményes megvalósítását az alábbi tényezők biztosítják:

- A befogadó iskola vezetője támogatja pedagógusai részvételét az integrációt segítő szakmai programokon akkreditált továbbképzéseken.

- Az együttnevelést megvalósító iskolák pedagógusainak, valamennyi dolgozójának, gyermek- és szülői közösségének felkészítése a sajátos nevelési igényű tanulók fogadására.
- Az együttnevelés megvalósításában, a különböző pedagógiai színtereken a rehabilitációs szemlélet érvényesülése és a sérülésspecifikus módszertani eljárások alkalmazása. A módszerek, módszerkombinációk megválasztásában a „sérülésspecifikusság” alkalmazkodást jelent a sajátos nevelési igény típusához, az elmaradások súlyosságához, az egyéni fejlődési sajátosságokhoz.
- A nyitott tanítási-tanulási folyamatban megvalósuló tevékenység, amely lehetővé teszi az egyes gyermek vagy csoport igényeitől függő pedagógiai – esetenként egészségügyi – eljárások, eszközök, módszerek, terápiák, a tanítás-tanulást segítő speciális eszközök alkalmazását.
- A sajátos nevelési igényű tanulók integrált nevelésében, oktatásában, fejlesztésében részt vevő, magas szintű pedagógiai, pszichológiai képességekkel (elfogadás, tolerancia, empátia, hitelesség) és az együttneveléshez szükséges kompetenciákkal rendelkező pedagógus, aki
  - a) a tananyag-feldolgozásnál figyelembe veszi a tantárgyi tartalmak – egyes sajátos nevelési igényű tanulók csoportjaira jellemző – módosulásait;
  - b) egyéni fejlesztési tervet készít a gyógypedagógus – konduktív nevelés esetén konduktor – együttműködésével, ennek alapján egyéni haladási ütemet biztosít, a differenciált nevelés, oktatás céljából individuális módszereket, technikákat alkalmaz;
  - c) a tanórai tevékenységek, foglalkozások során a pedagógiai diagnózisban szereplő javaslatokat beépíti, a folyamatos értékelés, hatékonyság-vizsgálat, a tanulói teljesítmények elemzése alapján – szükség esetén – megváltoztatja eljárásait, az adott szükséglethez igazodó módszereket alkalmaz;
  - d) egy-egy tanulási, nevelési helyzet, probléma megoldásához alternatívákat keres;
  - e) alkalmazkodik az eltérő képességekhez, az eltérő viselkedésekhez;
  - f) együttműködik különböző szakemberekkel, a gyógypedagógus iránymutatásait, javaslatait beépíti a pedagógiai folyamatokba.

A sajátos nevelési igényű tanulók integrált nevelésében, oktatásában, fejlesztésében részt vevő – a tanuló fogyatékoságának típusához igazodó szakképzettséggel rendelkező – gyógypedagógus, gyógypedagógiai tanár, konduktor, konduktor-óvodapedagógus, konduktor-tanító, terapeuta

- a) segíti a pedagógiai diagnózis értelmezését;
- b) javaslatot tesz a fogyatékoság, a pszichés fejlődési zavar típusához, a tanuló egyéni igényeihez szükséges környezet kialakítására (a tanuló elhelyezése az osztályteremben, szükséges megvilágítás, hely- és helyzetváltoztatást segítő bútorok, eszközök alkalmazása stb.);
- c) segítséget nyújt a tanuláshoz, művelődéshez szükséges speciális segédeszközök kiválasztásában, ismerteti a speciális eszközök használatát, tájékoztat a beszerzési lehetőségekről;
- d) javaslatot tesz gyógypedagógiai specifikus módszerek, módszerkombinációk alkalmazására;
- e) figyelemmel kíséri a tanulók haladását, részt vesz a részeredmények értékelésében, javaslatot tesz az egyéni fejlesztési szükséglethez igazodó módszerváltásokra;
- f) együttműködik a többségi pedagógusokkal, figyelembe veszi a tanulóval foglalkozó pedagógus tapasztalatait, észrevételeit, javaslatait;
- g) terápiás fejlesztő tevékenységet végez a tanulóval való közvetlen foglalkozásokon – egyéni fejlesztési terv alapján a rehabilitációs, rehabilitációs fejlesztést szolgáló órakeretben –, ennek során támaszkodik a tanuló meglévő képességeire, az ép funkciókra;
- h) segíti a befogadó pedagógust az egyéni értékelés kialakításában, a gyermek önmagához mért fejlődésének megítélésében;
- i) segíti a helyi feltételek és a gyermek egyéni szükségleteinek összehangolását.

Az integrált nevelésben, oktatásban részt vállaló nevelési, oktatási intézmények vegyék igénybe az egységes gyógypedagógiai módszertani intézmények, a pedagógiai szakszolgálati, illetve pedagógiai-szakmai szolgáltatást nyújtó intézmények szolgáltatásait, az utazó gyógypedagógiai hálózat működtetésére kijelölt intézmények segítségét a köznevelés-fejlesztési tervekben meghatározott feladatellátás szerint.

1.6. A kollégiumot is magában foglaló intézmények pedagógiai programja

A sajátos nevelési igényű tanulók egy része többcélú – kollégiumot (diákotthont) is magába foglaló – gyógypedagógiai intézményben teljesíti tankötelezettségét. Az intézmények pedagógiai programját az Irányelvben megfogalmazott célok, tartalmak és feladatok, valamint a Kollégiumi nevelés alapprogramjának figyelembevételével kell elkészíteni.

A kollégiumi nevelőmunka a társadalmi beilleszkedéshez szükséges képességek fejlesztését szolgálja. Ennek során jelentős szerepet kap az egyéni bánásmód, a személyre szabott nevelési eljárások, az egészségügyi és pedagógiai célú rehabilitációs, rehabilitációs tevékenységformák alkalmazása.

A diákotthoni foglalkozások szervezésekor kiemelt szerepet kap:

- a szocializációt segítő képességek fejlesztése,
- az egyéni tanulási és ismeretszerzési technikák megtanulása, alkalmazása,
- az egészséges életmódra nevelés – a tanuló speciális igényeihez igazítva az egészség megőrzéséhez szükséges technikák, képességek megszerzése, megőrzése,
- a környezeti nevelés, az egyéni igények alapján a saját környezet megfelelő kialakítása,
- a szabadidős program, önkiszolgálás, munka, tehetséggondozás, felzárkóztatás, társas kapcsolatok, közösségi tevékenységek alkalmazása, amelyek a tanuló eredményes társadalmi beilleszkedését segítik elő.

2. A mozgásszervi fogyatékos (mozgáskorlátozott) tanulók iskolai fejlesztésének elvei

2.1. A mozgásszervi fogyatékos (mozgáskorlátozott) tanuló

Mozgásszervi fogyatékos (mozgáskorlátozott) az a tanuló, akinek a mozgása veleszületett vagy szerzett károsodás és/vagy funkciózavar miatt jelentősen és maradandóan akadályozott, melynek következtében megváltozik a mozgásos tapasztalatszerzés és a szocializáció.

Pedagógiai szempontból a következő csoportok alakíthatók ki:

- végtagredukációs fejlődési rendellenességek és szerzett végtaghiányok,
- petyhüdt bénulást okozó kórformák,
- a korai agykárosodás utáni mozgás-rendellenességek,
- egyéb, maradandó mozgásállapot- és funkcióváltozást, mozgáskorlátozottságot okozó kórformák,
- a halmozott sérüléssel járó különböző kórformák.

A mozgás minden gyermek tapasztalatszerzésére, illetve annak lehetőségére hatással van, befolyásolja személyiségfejlődését. Mozgáskorlátozott gyermek esetében a mozgásos tanulás lehetősége és folyamata módosul. Mások a környezetéről, a saját testéről szerzett tapasztalatai, mint ép mozgású társainak. A mozgásszervi károsodás tartóssága, visszafordíthatatlansága is befolyásolja fejlődésmenetét. Ez gyakran az átlagostól eltérő pszichés, szociális és fizikai szükségleteket teremt.

A jelentősen eltérő kóreredet és károsodás miatt a mozgáskorlátozottság egyénileg is sok eltérést mutat. Ebből eredően a tanulók más-más személyiségfejlődési utat járnak be. A nevelést-oktatást befolyásolja, hogy a tapasztalatszerzési lehetőségek általában beszűkültek, a környezethez való alkalmazkodás gátolt. A hely- és helyzetváltoztatás, az önkiszolgálás, a kézfunkció, a manipuláció, a tárgy- és eszközhasználat, a grafomotoros teljesítmény, illetve a verbális és nonverbális kommunikáció eltérő mértékű akadályozottsága az iskolai nevelés, oktatás egész időtartama alatt megkívánhatja az egyénre szabott módszerek, eljárások, technikák és eszközök, valamint a fizikai korlátozottságot csökkentő környezeti adaptációk alkalmazását.

A mozgáskorlátozott tanulók nevelése-oktatása során a megfelelően kialakított, adaptált, akadálymentes környezet biztosítja az információhoz való hozzáférést, a tevékenységekben történő szabad és aktív részvételt, előmozdítva az esélyegyenlőséget.

A mozgáskorlátozott tanuló sajátos nevelési igényét a károsodás keletkezésének ideje, annak formája és elhelyezkedése, akadályozottságának mértéke egyedileg határozzák meg, a megfelelő különleges bánásmódot, a fejlesztés szakszerű feltételeit, formáját biztosítani kell.

2.2. A mozgáskorlátozott tanulók iskolai fejlesztése

2.2.1. A mozgáskorlátozott tanulók fejlesztésének alapelvei, célja és kiemelt feladatai

2.2.1.1. Alapelvek

A mozgáskorlátozott tanulók nevelése-oktatása, képességeik tervszerű fejlesztése során az egyéni fejlődési sajátosságokhoz, az individuális szükségletekhez kell igazodni mind a pedagógiai tevékenységek, mind a környezeti adaptációk tervezése, megvalósítása során annak érdekében, hogy a tanulók mozgáskorlátozottként is meg tudják állni helyüket a szűkebb és tágabb környezetükben.

A tanulók sérülésspecifikus ellátása csoportmunkában (team munkában) valósítható meg – a különböző szakemberek (pedagógus, gyógypedagógusok, ortopéd szakorvos, neurológus, gyermekgyógyász és egyéb szakemberek, a konduktív nevelés esetében a konduktív pedagógia kompetenciája szerinti konduktor stb.), illetve a család együttműködése, a közös célok kitűzése kölcsönös megerősítést, szinergista hatást válthat ki, amely nagymértékben támogatja a fejlesztő folyamatot.

A nevelés, oktatás, mozgásfejlesztés, az egészségügyi szükségletek ellátása és a gondozás (sérülésspecifikus pedagógiai fejlesztő folyamat) során szükséges a folyamatos, tapasztalatszerzésre építő korrekciós szempontú fejlesztés, ezzel a sérülésből adódó hátrányos következmények csökkenthetők, ellensúlyozhatók.

Az önállóságra nevelés elvét mindig szem előtt tartva, az iskolában – a mozgáskorlátozott tanulók életkorának és mozgásállapotának megfelelően – biztosítani kell a megfelelő mozgás- és étletteret, amely magában foglalja:

- a fizikai környezetet, amely egyrészt akadálymentes, másrészt valamennyi tanuló számára biztosítja az egészséges környezeti feltételeket,
- a személyre szabott (segéd)eszközök és egyéb, az oktatáshoz szükséges speciális eszközök (pl. megfelelő méretű asztal, szék, csúszásgátló, ceruzafogó stb.) meglétét és használatát,
- a befogadó, elfogadó, kölcsönös alkalmazkodást kívánó, a tágabb környezetre is hatással bíró személyi környezetet (integrált oktatásnál a tanuló társak, azok szülei, az iskola dolgozói részére a befogadást segítő ismeretek átadása),
- szükség szerint és indokolt esetben – amennyiben a mozgásos akadályozottság a különféle tevékenységek során a tevékeny és eredményes részvételt súlyosan akadályozza – a személyi segítő meglétét.

A sérülésspecifikus pedagógiai fejlesztő folyamat olyan felkészülést, sajátos módszertani tudást kíván a pedagógusoktól és a pedagógiai munkát segítő személyzettől, amely biztosíthatja a komplex, minden sérült funkciót korrigáló-kompenzáló hatásokat, és lehetővé teszi a tanulók eredményes fejlődését.

2.2.1.2. Célok

A mozgáskorlátozott tanulók nevelésének-oktatásának kiemelt célja az esélyegyenlőség feltételeinek megteremtése annak érdekében, hogy a mozgáskorlátozott gyermekek az iskolai tanulmányaik során felkészültté váljanak az ismeretszerzésre és tanulásra, az önálló döntéshozatalra, képessé váljanak az önrendelkező életvitelre.

Ismerjék meg a mozgáskorlátozottságukból eredő egészségi teendőket és az egészségügyi ellátás lehetőségeit, a sajátos helyzetükből adódó jogait, alakuljon ki bennük az önrendelkező életforma képessége, amely elősegíti jövőbeli felnőtt életüket, társadalmi beilleszkedésüket.

A mozgásállapot által meghatározott adottságok, korlátok figyelembevételével olyan belső motiváció teremtsé meg, amely által a mozgáskorlátozott tanuló aktívan kapcsolódhat be a fejlesztő folyamatba; alakuljon ki a fejlődés igénye önmagával szemben, az igény a sikeres továbbtanuláshoz, munkába álláshoz.

Fejlődjön ki a megfelelő életminőség megalapozása érdekében a megszerzett tudás és képességek birtokában a testi, lelki, pszichikai jól-lét és annak kialakítására irányuló igényesség.

2.2.1.3. Kiemelt feladatok

A pedagógiai feladatok meghatározásakor figyelembe kell venni, hogy a mozgáskorlátozott tanulók többsége meg tud felelni a Nat-ban, illetve a kerettantervben megfogalmazott elvárásoknak.

Az egyéni igényekhez igazodó eljárások alkalmazása (tartalom módosítása, csökkentése az ismeretelsajátítás során, értékelés alóli mentesítés stb.) csak abban az esetben indokolt, ha az általános követelményeknek való megfelelés semmilyen módszertani, technikai segítségnyújtással, környezeti adaptációval nem érhető el. A sérülésspecifikus pedagógiai fejlesztő folyamat során – pedagógiai tartalmak kitzúezésekor, rehabilitációs célok, időbeli eltérések megfogalmazásakor – differenciálás és fokozatosság szükséges. Az individuális megsegítés olyan mértékű legyen, amennyi az eredményes egyéni fejlődéshez elengedhetetlen. A módszertani, technikai támogatás tervezéséhez, kivitelezéséhez a pedagógus segítséget kérhet a gyógypedagógustól, konduktív nevelés esetén a konduktortól, a pedagógiai szak- és szakmai szolgáltatók szakembereitől.

A mozgáskorlátozott tanuló iskolai tanulásának nehézségeit leginkább a mozgásszervi károsodás következtében a kommunikáció és a kognitív funkciók (figyelem, érzékelés-észlelés, emlékezet, gondolkodás) területén kialakult zavarai, illetve a mozgásteljesítményt igénylő feladatok kivitelezésének problémái jelentik, különös tekintettel a manipulációra. Ezek mindegyike befolyásolhatja az olvasás, írás, beszéd elsajátítását is, vagyis az iskolai teljesítmények alakulását.

Kiemelt fejlesztési feladatok:

- A mozgásszervi diagnózistól és mozgásállapottól, az aktuális fejlettségi szinttől, valamint a személyiségtől függő speciális fejlesztési technikák, módszerek, eszközök alkalmazása, a megismerő tevékenységekhez szükséges kompetenciák (ismeretek, képességek, attitűdök) kialakítása és fejlesztése, az elérhető legmagasabb szintű önállóság kialakítása, az önálló életre nevelés.
- Az iskolai fejlesztés teljes időtartama alatt kiemelt feladat a mozgásnevelés, mint komplex rehabilitációs hatásrendszer, amely ötvözi a sérült tartási és mozgási funkciók helyreállítását célzó, a gyógyító és a motoros képességek fejlesztését szolgáló pedagógiai eljárásokat, s e feladatokat integrálja a tanítás-tanulás folyamatába.

- A mozgásnevelés célját és feladatait elsődlegesen nem az életkor, hanem a tanuló mozgásszervi diagnózisa – annak végleges, javuló vagy romló volta –, továbbá a mozgásállapot súlyossága és klinikai tünetei, akadályozottságának mértéke és formája határozzák meg.
- Korszerű ismeretek átadásával, illetve a reális önismeret kialakításával a továbbtanulásra történő felkészítés nyújthat biztos alapot a későbbi önálló életvezetéshez.
  - A mozgáskorlátozottság gyakori velejárója a beszélt és írott nyelv zavara, így a nevelés-oktatás során kiemelt feladat a beszéd- és kommunikációfejlesztés, súlyos esetben a beszéd- és logopédiai terápia, esetleg a technikai eszközökkel támogatott írásbeli kommunikáció kialakítása.
  - A mozgáskorlátozott tanuló egyedi, speciális megsegítése során a kiindulás alapja fizikai adottsága, értelmi képessége, kommunikációjának formája, szintje és érzelmi állapota. Ennek megfelelően a tananyag, a követelmények, a számonkérés, értékelés egyéni fejlettségi szinthez történő igazítása, adaptálása szükséges, a fokozatosságot e téren is figyelembe véve (a tevékenységek kivitelezését, a résztvevő biztositó (technikai jellegű, módszertani) segítségnyújtás formáját szükséges először megkeresni, az egyes tevékenységek, illetve az értékelés alóli mentesítés csak nagyon indokolt esetben ajánlott).
  - A speciális módszerek, terápiák és technikák alkalmazása és a technikai segédeszközök igénybevétele segíti a mozgásbiztonságot, a mozgásreflexek célszerűségét és gyorsaságát, az író, rajzoló és eszközhasználó mozgást, a hallásra, beszédészlelésre támaszkodó tevékenységeket, a szűkebb és tágabb környezetbe történő beilleszkedéshez szükséges alapok megteremtését, a személyi függetlenség elérését.
  - A mozgáskorlátozottság együtt járhat egyfajta fizikai függés kialakulásával, amely megnövelheti a deviáns csoportokhoz való sodródás kockázatát, fokozhatja az áldozattá válás esélyét, így a nevelés-oktatás során a prevenció munká, illetve a már kialakult helyzetek kezelése kiemelt feladatot jelent. A tanulóknak meg kell tanulniuk egyrészt a kísértésre nemet mondani, másrészt olyan hasznos tevékenységeket kell elsajátítaniuk, amelyekkel értelmesen tölthetik ki szabadidejüket.
  - A tanítás-tanulás folyamatában kiemelt figyelmet, a tanulásszervezési módok, a tanulási és értékelési eljárások megválasztása terén sajátos feladatokat jelent a bármely területen tehetségesnek bizonyuló mozgáskorlátozott tanuló felismerése, tehetségük gondozása, amely támogathatja a pályaorientáció folyamatát is.

2.2.2. Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai

A mozgáskorlátozott tanuló iskolai fejlesztésének szakaszolása megegyezik a Nat képzési szakaszaival.

A mozgáskorlátozott gyermek iskolakészültsége, fejlődésének sajátos útja, tapasztalatszerzésének eltérő volta, hiányosságai indokolhatják, hogy az első évfolyam teljesítésére, a biztos olvasás-írás elsajátítására a pedagógiai program helyi tanterve egy tanévnél hosszabb időt (két tanév) biztositson, de szükség esetén a további pedagógiai szakaszok is szerveződhetnek hosszabb időszámban.

2.2.3. A többségi iskolában történő együttnevelés

Az integrált nevelés-oktatás során – függetlenül annak teljes vagy részleges formájától – különös figyelemmel kell lenni a következőkre.

- A mozgáskorlátozott tanuló együttnevelése során szükséges, hogy az intézmény felkészüljön a tanuló fogadására: kialakítja a megfelelő fizikai környezetet (akadálymentesítés), beszerezi azokat a segédeszközöket (gyógyászati és oktatási), amelyek a különböző tevékenységekben való résztvevőt segítik, felkészíti a befogadó személyi környezetet (diákok, iskolai dolgozók, szülők), előkészül a szakértői javaslatban megfogalmazott sérülésspecifikus pedagógiai fejlesztő folyamat megvalósítására.
- Ha a mozgáskorlátozott tanuló fogadása az integrált iskola vezetésének és nevelőtestületének szándékával, döntésével összhangban történik, akkor nagyobb az esély arra, hogy az integráció eredményes lesz.
- Az együttnevelés teljes folyamatát gyógypedagógus, konduktív nevelés esetén konduktor kíséri, segíti. A pedagógus és gyógypedagógus/konduktor szakmai együttműködése, az intézményi együttműködések (egységes gyógypedagógiai módszertani intézmények, pedagógiai szakszolgálatok, pedagógiai-szakmai szolgáltatók), a társszakmák bevonása biztosíthatja a megfelelő ellátást. Egyéni előrehaladású képzés során meg kell valósítani az egészségügyi és pedagógiai célú rehabilitációt, amely a tanórai gyakorlattal kölcsönösen egymásra épülve biztositja az egyéni igényekhez igazodó feltételeket (adaptált tananyag, számonkérés, értékelés stb.) és a fejlődést.
- A mozgáskorlátozott tanuló integrált iskolai ellátása a pedagógusoktól speciális felkészülést kíván. Az együttnevelés megkezdése előtt kívánatos, hogy a befogadó pedagógus célirányos pedagógus-továbbképzésen vegyen részt.

- A mozgáskorlátozott tanuló optimális fejlődése érdekében a pedagógiai programban megfogalmazódnak speciális elvárások és tennivalók (módszerek, eszközök, segédeszközök, segédletek, differenciálás, az értékelés, minősítés, a követelmény egyénre szabott formái stb.).
- Az alkalmazkodás, az adaptálás, a differenciálás során – igazodva az egyes gyermek fejlettségi szintjéhez, illetve a támogatás szükséges mértékéhez – módosulhat a tananyag elsajátításának tempója, módja, a számonkérés, a házi feladat formája, végső esetben a tananyag mennyisége.
- Mozgáskorlátozott tanuló esetében gyakoriak az egészségügyi beavatkozások (műtétek), a hosszú kezelések – ezekben az esetekben az egyénre szabott felzárkóztatást minden esetben meg kell szervezni, valamennyi pedagógus közreműködésével.
- Különösen jelentős az osztályfőnök/mentor és a segítő szakember szerepe az osztályban tanító pedagógusok tájékoztatásában a tanuló sajátos nevelési igényeiről.
- Az együttnevelés eredményes megvalósulását szolgálja az Irányelv 1.5. pontjában leírtak érvényesítése.

2.2.4. A Nat és a választott kerettanterv alkalmazása

A mozgáskorlátozott tanulók nevelése-oktatása során a Nat-ban meghatározott fejlesztési területek és nevelési célok megvalósítása általában lehetséges. A helyi tantervben az egyes tantárgyak témaköreire, azok tartalmára és követelményeire vonatkozó kerettantervi ajánlások a tanulók egyéni adottságainak figyelembevételével érvényesíthetők. Ha a mozgásállapot, a kognitív funkciók vagy a kommunikáció zavara, a szocializáció problémái akadályozzák a tanulási folyamatot, akkor az Irányelvben megadott módosítások figyelembevételével javasolt a helyi tanterv elkészítése, először minden esetben annak megvizsgálásával, hogy a megfelelő differenciálás, adaptálás (támogatás technikai eszközzel, a tanuló számára előnyös ismeretsajátítási módszer preferálása stb.) hogyan tudja segíteni a tanulót a követelmények teljesítése során.

2.2.4.1. Fejlesztési területek – nevelési célok

A Nat-ban megfogalmazott fejlesztési területeket – nevelési célokat és azok teljesítését a tanulók életkori sajátosságai és a mozgáskárosodásból adódó egyéni eltérések egymással kölcsönhatásban befolyásolhatják.

Az Erkölcsei nevelés, a Nemzeti öntudat, hazafias nevelés, az Állampolgárságra, demokráciára nevelés, illetve a Fenntarthatóság, környezettudatosság fejlesztési területek – nevelési célok megvalósítása megegyezik a Nat-ban foglaltakkal.

Az önismeret és a társas kultúra fejlesztése

A megfelelő önismeret hozzájárul a társas kapcsolatok kialakulásához, amely alapját képezi a társadalomban való boldogulásnak. A tapasztalatszerzés módosult folyamatai, a kommunikáció esetleges nehezítettsége, a társas kapcsolatok alakulásának sajátos módja miatt szükséges a terület kiemelt, tudatos fejlesztése, a megvalósítható célok kitűzése, a reális értékelés, a pozitív megerősítés.

A személyiség építésének és a lelki egyensúly fenntartásának egyik eszköze a lehetőségek szerinti önállóságra nevelés.

A tanulóknak akkor alakul ki reális, pozitív énkép, ha önmagukhoz képest fejlődnek, érnek el sikereket.

A családi életre nevelés

Az iskolai fejlesztések során kiemelt feladat a lehető legnagyobb fokú önállóság elérése. Ezért lényeges azoknak az eljárásoknak, módszereknek, tevékenységeknek a megkeresése, kidolgozása és működtetése, illetve azoknak az eszközöknek a megtalálása, amelyek a mozgáskorlátozott tanuló életének minden színterén az önálló életvitel kialakítását segítik, gyakoroltatják. Kiemelt jelentőséggel bír a mozgáskorlátozottak számára a középfokú és a felsőfokú oktatásban javasolt képzések, a munkaerőpiacon a teljes értékű munkavállalóként ellátható munkakörök megismertetése, az ezek iránt való érdeklődés felkeltése.

A lelki egyensúly fenntartásának elengedhetetlen eszköze a bizonytalanság, valamint a konfliktusok kezelésének képessége, amelynek kialakítása a nevelő-oktató munka fontos feladata.

A családi szerepek sajátos nevelési igényű gyereket nevelő családok esetében is gyakran megváltoznak, emiatt a szerepek tudatosítása, a megfelelő önismeret és reális énkép kialakításával a családi élet jövőképeinek kialakítására a mozgáskorlátozott tanulók esetében is törekedni kell.

Médiatudatosságra nevelés

A mozgáskorlátozott tanulóknak gondot okozhat a kommunikáció, a szóbeli információk feldolgozása, érzékelése, megértése és alkalmazása. Hátrányait az információszerzésben és adásban pótolhatja az elektronikus eszközök, a média használata. Az információs társadalom fejlődése azt is lehetővé teszi, hogy a mozgáskorlátozott tanuló nem az alkalmatlanságát, a képességei hiányát érzi, hanem olyan eszközöket használhat, amelyek alkalmazásával eredményes és sikeres lehet, életminősége javulhat.

Lehetőséget kell teremteni arra, hogy a tanulók ne csak az Informatika műveltségi területen belül használják a számítógépet, hanem szükség esetén a tanítási órákon és otthonukban is. A számítógép írástechnikai segédeszközként tanulási és munkaeszköz a mozgásállapota miatt kézírásra képtelen, valamint a beszéd útján nehézségekkel kommunikáló tanuló számára, sokszor a kapcsolatépítés- és tartás egyetlen csatornája.

A médiatudatosságra nevelés mozgáskorlátozott tanulók esetében a tapasztalatszerzés hiányosságai miatt hangsúlyosabb az átlagosnál: kiemelten kell kezelni a valódi értékek bemutatását, a veszélyforrásokra való tudatos figyelemfelhívást.

A tanulás tanítása

A mozgáskorlátozott tanulóknál fokozott figyelmet kell fordítani a tanulás összetevőinek tanítására, az egyénre szabott tanulás módszereinek (típusának, csatornájának) megválasztására, ezzel elősegítve az önálló tanulás képességének kialakulását. Az előzetes tapasztalatszerzésre a mozgáskorlátozottság miatt nem mindig kerül sor, ezért a tanuló előzetes tudása is hiányos lehet. Esetenként a mozgásos tapasztalatszerzés is akadályozott. Számolni kell azzal a ténnyel is, hogy gyakran a részképességek zavarai vagy hiányosságai is nehezítik a tanulás folyamatát.

A tapasztalati alapozás lehetőségeinek megteremtésével, életszerű tartalommal a kíváncsiság, érdeklődés és megoldási késztetés felkeltésével és megtartásával stabil motiváció érhető el az egyéni tanulási formák kialakulásához.

Testi és lelki egészségre nevelés

A testi és lelki egészségre nevelés során törekedni kell arra, hogy a tanulók minél inkább megismerjék mozgáskorlátozottságuk okát és annak következményeit, az állapottal járó napi teendőket elsajátítsák és alkalmazzák az azzal kapcsolatos higiénés szabályokat. A kellő mértékű önállóság akkor valósítható meg, ha ismerik a számukra javasolt és nem javasolt mozgásokat, azoknak az eszközöknek a használatát, amelyek a hely- és helyzetváltoztatást lehetővé teszik számukra, tisztában vannak ezeknek az eszközöknek a karbantartásához szükséges napi teendőkkel. A tanulóknál ki kell alakítani, hogyan viszonyuljanak mozgásállapotukhoz, ismerjék meg saját értékeiket, hogy életmódjukra vonatkozóan helyes döntéseket tudjanak hozni, képessé váljanak a környezet és munkaerő-piac elvárásainak megfelelő magatartásformákra, értékrend kialakítására, amely a társadalmi beilleszkedés alapját biztosíthatják. Elő kell segíteni, hogy mozgáskorlátozottságuk ellenére kialakuljon a fizikai aktivitásra, a szabadidő aktív eltöltésére kész, az egészséges életmód kialakulásához szükséges magatartás és szokásrendszer, a sportolás iránti szükséglet, az egészséges életvitel igénye.

Felelősségvállalás másokért, önkéntesség

A másokkal való együttműködés a mindennapi élet megszervezéséhez nélkülözhetetlen, a társadalmi integráció kölcsönös alkalmazkodást, a mozgáskorlátozott tanulóktól is aktív részvételt kíván.

Pályaorientáció

Mozgáskorlátozott tanulók esetében a sikeres pályaorientáció nagyban függ a mozgásos és pszichés tevékenységek működésétől, ezért a reális pályakép kialakítása átgondoltabb előkészítő munkát kíván. A pályairányultsághoz nélkülözhetetlen képességek kialakításakor szükség lehet sajátos elő- és felkészítésre, azon képességek kialakítására, amelyek a saját adottságok felméréséhez és elfogadásához vezetnek, valamint azok egyeztetéséhez az elképzelésekkel és lehetőségekkel. A pályaalkalmasság vizsgálatakor indokolt lehet speciális szempontok figyelembevétele is.

Gazdasági és pénzügyi nevelés

A tapasztalatszerzés hiánya, a nevelés során gyakran kialakuló másoktól függő életforma indokolttá teszi a terület hangsúlyozott fejlesztését. A gazdasági és pénzügyi ismeretek, a pénz világában való magabiztosság, az idegen nyelvi kommunikációs készség hozzásegítheti a mozgáskorlátozott tanulókat is az önállóbb életvitelhez.

2.2.4.2. Kompetenciafejlesztés

Valamennyi kulcskompetencia fejlesztése beépül a mozgáskorlátozott tanulók sérülésspecifikus pedagógiai fejlesztő folyamatába. Mozgáskorlátozottság esetén – a cselekvéses tapasztalatszerzés hiányosságai, illetve a szociális kapcsolatok sajátos alakulása miatt – az egyes kompetenciaterületek által meghatározott képességek fejlődése, ismeretek elsajátítása, attitűdök alakulása során gyakran eltérő fejlődés tapasztalható. A kompetenciafejlesztés folyamatában a tevékenységek kivitelezését, illetve a különböző helyzetekben való részvételt biztosító eljárások, technikák alkalmazása szükséges annak érdekében, hogy a mozgáskorlátozott tanulók is képesek legyenek a hatékony alkalmazkodásra, a környezet befolyásolására.

A mozgáskorlátozott tanulók esetében, a gyors, cselekvőképes alkalmazkodás, illetve az élethosszig tartó tanulásra való felkészülés érdekében hangsúlyos a digitális kompetencia, az idegen nyelvi kommunikáció, a hatékony önálló tanulás, a kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia fejlesztése.

Anyanyelvi kommunikáció

Az anyanyelvi kommunikáció teszi lehetővé a társas kapcsolatok kialakítását, a gondolatok közlését, az információ megszerzését és közvetítését – ezek mindegyike hatással van a mozgáskorlátozott tanulók önálló életvitelének kialakítására, illetve szűkebb és tágabb környezetükbe történő beilleszkedésére.

Amennyiben – a sérülés következtében – akadályozott a szóbeli, vagy az írásbeli kommunikáció, a képességek speciális módszerekkel történő fejlesztésére van szükség (mozgás-, egyensúly-, ritmus-, grafomotoros képességek, térbeli tájékozódás, testséma, érzékelés, észlelés, figyelem, emlékezet, nyelv- és beszéd stb.), mindig igazodva az értelmi és mozgásállapothoz, illetve az életkorhoz.

A szóbeli kommunikáció érintettsége esetén szükséges lehet a logopédiai kezelés, beszédterápia eljárásainak alkalmazása, súlyosabb esetben kiegészítő, kiegészítő kommunikációs forma használata. Az írásbeli kommunikáció akadályozottsága a technikai eszközök (számítógép, adaptációk, kommunikátorok) használatával kompenzálható. A kifejező beszéd fontos alkotóeleme a mimika, a beszédet kísérő kéz- és testmozgások, melyek kivitelezésének akadályozottsága esetén a tanulók mozgásfejlesztésébe is integrálni kell mindezek fejlesztését.

Idegen nyelvi kommunikáció

A terület kiemelt fejlesztése támogatja a sikeres munkaerő-piaci integrációt és a társadalmi beilleszkedést. Minden esetben a sérülésnek leginkább megfelelő tanulási módszer megválasztása szükséges. Differenciálásra, a tananyag és a taneszközök adaptálására leginkább az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetése előtti oktatási időszakban van szükség. A testbeszédet és a mimikát csak részben lehet bevonni a nyelvtanulásba, ugyanakkor többször kerülhet sor egyéb nonverbális eszközök használatára. A mozgásos játékokban, feladatokban differenciálásra vagy adaptálásra lehet szükség. Az eljátszással, utánzással, hangeffektusokkal, manipulációval járó tevékenységekben és az azokkal kapcsolatos elvárásokban is az érintett gyermek képességeihez kell alkalmazkodni.

Matematikai kompetencia

A problémamegoldó-képesség, az összefüggések felismerése és gyakorlati alkalmazása hozzájárul az önálló életvitel, az önrendelkező életforma kialakulásához, így a terület kiemelt fejlesztése indokolt. Az ismeretelsajátítás, képességfejlesztés során gyakran szükséges az adaptált, speciális eszközök alkalmazása (megfelelő méretű, megfogható eszközök). Ha a kézfunkciók sérültek, a tanulóval, a szülővel, a segítő szakemberrel közösen, egyénre szabottan kell kifejleszteni azokat az eszközöket, amelyekkel a gyermekek dolgozni tudnak.

Természettudományos és technikai kompetencia

A kompetenciaterület a sikeres társadalmi integráció, illetve az önálló életvitel fontos részét képezi, így szükséges az egyéni képességstruktúrához igazodó fejlesztés, a hiányosságok pótlása, a nem megfelelően működő területek fejlesztése, kompenzálása, kiemelt figyelmet fordítva a tapasztalatszerzésre, a különféle tevékenységekben való tevékeny közreműködésre. Ugyanakkor a mozgáskorlátozott – és gyakran a kommunikációban is akadályozott – tanulók saját személyükkel, életvitelükkel kapcsolatos technikai kompetenciája fejlettebb is lehet, mint kortársaiké, mivel számukra ez a jobb minőségű élet feltétele.

Digitális kompetencia

A digitális kompetencia megfelelő szintje biztosíthatja szinte valamennyi élethelyzetben a mozgáskorlátozott tanulók részvételét. A nevelés-oktatás során az információs-kommunikációs technológiák használatának olyan szintű és minőségű elsajátítása szükséges, amely alkalmassá teszi őket az önálló ismeretszerzésre, az információk kritikus szűrésére, azok feldolgozására és kreatív használatára. Mozgáskorlátozottság esetén sokszor speciális, illetve adaptált eszközök használata szükséges (speciális egér, klaviatúra, szoftverek stb.). A szóbeli vagy írásbeli kommunikációjukban akadályozott tanulók digitális kompetenciájának szintjét emeli, ha akadálymentes kommunikációjukhoz magas színvonalú, korszerű info-kommunikációs háttérrel rendelkeznek.

Szociális és állampolgári kompetencia

A kompetenciaterületen megjelölt ismeretek, képességek, attitűdök kiegészülnek a mozgáskorlátozott tanulók testi funkcióiban, struktúráiban bekövetkezett károsodásokról megszerzett ismeretekkel, illetve az azok következtében szükséges kötelező tevékenységformák megismerésével (állandó orvosi kontroll szükségessége, mozgásállapot szinten tartása, segédeszközök használata, karbantartása stb.), amelyek hozzájárulnak az egészséges életmód kialakulásához.

A társadalomban való aktív részvétel megkívánja a fogyatékos személyek esélyegyenlőségét biztosító jogokról, az érdekvédelmi szervezetek működéséről, szerepéről elsajátított ismereteket, valamint a kölcsönös alkalmazkodás képességének kialakulását.

Kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia

A reális önismeret kialakítása, a megfontolt és minden körülményt figyelembe vevő pályaorientáció hozzájárulhat a megvalósítható pályakép, az önálló életvitel, az alkotó életforma kialakításához.

Esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképeség

A művészi kifejezés és a kulturális életben való aktív részvétel a mozgáskorlátozott tanulók számára is adott, egyben a tehetség kifejeződésének lehetőségét biztosítja a művészet bármely területén. Emiatt a terület fejlesztésének háttérbe kerülése semmilyen körülmények között sem indokolt, mindenképpen szükséges megtalálni a tevékenységet és részvételt biztosító – sokszor adaptált – eszközt, helyzetet.

Hatékony, önálló tanulás

A tanulási technikák ismerete, az önálló ismeretszerzés képessége hozzájárulhat a sikeres továbbtanuláshoz, ami megalapozhatja a későbbi munkába állást, az önálló életvitel kialakítását. A hatékony és önálló tanulási képesség kialakítása, a sajátos tanulási stratégiák megismerése mozgáskorlátozottság esetében kiemelten fontos, mivel lehetővé teszi, hogy a tanuló az oktatáshoz és képzéshez kapcsolódó saját készségeit, képességeit, attitűdjét jobban megismerje, ezzel is elősegítve a számára elérhető képzési lehetőségek megtalálását. A megfelelő motiváció kialakítása, a pozitív megerősítés, a kudarcűrő képesség fejlesztése hozzásegíti a mozgáskorlátozott tanulókat is az önálló tanulási képesség kialakításához.

2.2.5. A Nat és a választott kerettanterv alkalmazása a helyi tanterv készítésénél

Az egyes iskolatípusokban és oktatási szakaszokban a kerettantervek rögzítik a nevelés és oktatás céljait, a tantárgyi rendszert, az egyes tantárgyak témaköreit, tartalmát, a tantárgyak évfolyamonkénti követelményeit, továbbá a tantárgyközi tudás- és képességterületek fejlesztésének feladatait, és közlik a követelmények teljesítéséhez rendelkezésre álló, illetőleg ajánlott időkeretet. Az intézmény szakmai önállóságát a kerettantervekben szabadon hagyott időkeret és módszertani szabadság biztosítja.

Az iskola számára kötelező valamely kerettanterv kiválasztása, amelyet a helyi tantervében megnevez.

A helyi tanterv leírja azt a megközelítőleg 10%-nyi szabadon választható tananyagtartalmat, amit kerettanterv nem fed le.

A helyi tanterv készítésénél a Nat-ban és a választott kerettantervben foglaltak az irányadók, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak, fejlesztési feladatok, kompetencterületek fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama mindenkor a tanulók fejlődésének függvénye. A Nat-ban és a választott kerettantervben meghatározott közműveltségi tartalmak elsajátítása, valamint az értékelés során a mozgáskorlátozott tanulók állapotához, fejlettségi szintjéhez szükséges igazodni – a segítségnyújtás, differenciálás mennyiségének megválasztásában is:

- a tanulók jelentős része képes elsajátítani a Nat-ban és a választott kerettantervben meghatározott tartalmakat, ebben az esetben a megfelelő tanulási környezet megteremtése biztosíthatja a nevelési-oktatási folyamatokban való részvételt;
- amennyiben a mozgáskorlátozottság akadályozza az ismeretsajátítást, az egyéni szükségleteknek megfelelő technikai jellegű segítségnyújtásra (pl. számítógép, speciális eszköz stb.), adaptációra (pl. hosszabb idő biztosítása) lehet szükség;
- nagyon indokolt esetben szükséges lehet egyes tartalmak elhagyása, vagy – a szakértői bizottság javaslata alapján – az érdemjeggyel történő értékelés alóli mentesítés – a tanuló fejlődését szövegesen értékelni ebben az esetben is szükséges.

A különböző képességek fejlesztése – függetlenül attól, hogy melyik műveltségi területen belül folyik a fejlesztés – komplex egységet képez, és integrálódik a mozgásfejlesztés, illetve az egész pedagógiai fejlesztési folyamatba.

A mozgáskorlátozottság megjelenési formája változatos, sokszínű, így a sérülésspecifikus pedagógiai fejlesztő folyamat is számtalan lehetőséget foglal magába – az egyes műveltségi területekre, – azokat a választott kerettantervben feldolgozó tantárgyakra – vonatkozó ajánlások elsősorban azokban az esetekben nyújthatnak segítséget, amelyek során speciális eszköz, módszer, eljárás alkalmazása szükséges a sikeres fejlesztéshez, amelyek megválasztásához gyógypedagógus segítségét javasolt igénybe venni.

Műveltségi területek

Magyar nyelv és irodalom

Az olvasás- és írástanítás során – a helyesírásra és a tartalomra koncentrálna – az egyénnek megfelelő tempó és segédeszköz kiválasztása, adaptált taneszközök (megfelelő méretű íróeszköz, tankönyv, füzet stb.) használata válhat szükségessé, megfelelő időt és módszert biztosítva az azokat megalapozó készségek, képességek fejlesztéséhez. Az írás tanítása előtt szükséges a ceruzafogás lehetőségének felmérése, a megfelelő eszköz kiválasztása, az írástanulás folyamatában a célzott manipulációfejlesztés, a kéz és az ujjak mozgékonyságának, ügyességének, az ujjak tapintási

érzékenységének javítása, a két kéz, valamint a szem- és kézmozgások összerendezése. Egyes tanulóknál a számítógéppel, vagy más technikai eszközzel támogatott írás (gépi írás) elsajátítása teremt lehetőséget az írásbeli kommunikációra, akár már az írástanulás kezdetétől.

A részképességek és a beszéd és kommunikációs zavarok az olvasás és íráselsajátítás során külön fejlesztési feladatok elvégzését tehetik szükségessé, gyakran integrálva azt a mozgásfejlesztésbe, pl. bátorító beszédlegkör kialakítása nehezen érthető beszéd esetén is, a mimikai, illetve a beszédet kísérő és annak megértését segítő mozgások gyakorlása. A beszéd megértésének problémája esetén a vizuális információhordozók tudatosabb használata, beszédterápia, logopédiai fejlesztés során együttműködés a logopédussal, beszédképtelenség esetén kiegészítő, segítő kommunikációs technikák, eljárások alkalmazása (augmentatív, alternatív kommunikáció).

Idegen nyelvek

A nyelvtanulás a továbbtanulás, a későbbi munkavállalás, az önbizalom növelésének fontos eszköze, ezért minden esetben szükség van a megszerzett nyelvtudás gyakorlati felhasználhatóságának egyénre szabott megfogalmazására. Az olvasási és írásnehézségekkel küzdő gyermekek esetében az auditív tanulási módszerek eredményesebbek. A beszéd- és kommunikációs zavarok, beleértve a nonverbális kommunikáció zavarait is, gátolhatják a mozgáskorlátozott tanuló aktív részvételét az idegen nyelvi szóbeli kommunikációban – ebben az esetben az érintett funkciók kiemelt fejlesztése, esetleg az írásbeli kommunikáció előtérbe helyezése jelenthet megoldást.

Matematika

Kiemelt szerepe van a tanítás során a sokoldalú érzékleti megerősítésnek, a megfigyelőképesség, az emlékezet, a képzelet, a gondolkodás fejlesztésének.

A különböző részképesség-problémák, a téri tájékozódás zavara, a manipuláció akadályozottsága stb. indokolják a matematika terén a tapasztalatszerzésre épülő, cselekedtető, hosszabb megalapozó szakaszt, a sérültségnek megfelelő, egyénre adaptált eszközök használatával, mert ezek át tudják segíteni a tanulót a technikai nehézségeken. A műveltségi terület tartalmainak elsajátíttatása során a kis lépésekre bontás elve, illetve az absztrakciós út tudatos megsegítése támogathatja a megértést, a tanulási folyamatot. A mozgáskorlátozott tanuló saját testén kialakuló mennyiségfogalma sokszor kialakulatlan, így a tapasztalatszerzés ezen a területen is kiemelt jelentőségű.

A geometriai anyag gyakorlati részének tanítása a mozgásállapottól függően egyéni elbírálás alapján történik, esetenként egyes tananyagrészek módosítása, csökkentése, adaptálása válhat szükségessé (pl. számítógép, számológép használata), indokolt esetben – a szakértői bizottság javaslatával alátámasztva – szükséges lehet az egyes tananyagrészek értékelése alóli felmentés.

A matematika tanítás általános fejlesztési követelménye a mindennapi életre való felkészítés, vagyis a lényegkiemelés és a várható eredmény megbecslése képességeinek fejlesztése, a pénz értékének megismerése, az oksági viszonyok felismerése, ismert történések alapján a hasonló folyamatok eredményének jóslása, tervek és programok tervezése és lebonyolítása stb.

Ember és társadalom

Szükséges a társadalmi tapasztalatszerzés hiányainak pótlása.

Mintaadást nyújthat az alkotó, értelmes életcélok kitűzéséhez a fogyasztékkal élő történelmi személyek tevékenységének bemutatása. Sajátos tartalmat jelenthet a fogyasztékosok társadalmi megítélése a történelem során, a társadalmi, politikai helyzet, a kulturális színvonal és a fogyasztékosok helyzete, megítélése közötti összefüggés, a mozgáskorlátozottakra vonatkozó jogszabályok és érdekvédelmi szerveződések, fogyasztékosokkal foglalkozó intézmények ismerete.

A múzeumlátogatások, helytörténeti kirándulások szervezésével az általános célokon túl (a múlt valóságghú megismerése) tapasztalatokhoz, élményekhez juthatnak a tanulók a kulturális és társadalmi integráció, az együttműködés területén is.

Ember és természet. Földünk és környezetünk

Az embertani, egészségügyi ismeretek kiegészülnek a tanuló diagnózisának ismeretével, az ezzel kapcsolatos egészségügyi feladatok és problémák kezelésével, az egészség-betegség-sérült állapot közötti különbségtétel ismeretével.

Amennyiben a tanuló mozgásos ismeretszerzése gátolt, segédeszközök igénybevétele, a tanulási környezet megfelelő alakítása teremtheti meg a legteljesebb tapasztalatszerzés lehetőségét.

Művészetek

A mozgáskorlátozott tanuló harmonikus fejlődésének és önkifejezésének egyik fontos eszköze a zene, a mozgás, a dramatikus interakció és az alkotás.

A felmentés bármely formája indokolatlan és megengedhetetlen, a megfelelő eljárások, módszerek, testhelyzetek, eszközök megtalálása hozzásegíti a tanulót az alkotó folyamathoz, valamennyi művészeti területen.

Informatika

Az informatika tanítása során gyakran szükséges az egyénre szabott, adaptált eszközök (pl. speciális egér, billentyűzettrács, könyök- és csuklótámasz stb.) alkalmazása, gyakran több idő szükséges a számítógép kezelésével kapcsolatos manuális tevékenységek megtanítására és begyakorlására. Esetenként a számítógép kisegítő lehetőségeivel lesz képes a tanuló az önálló használatra (beragadó billentyűk, billentyűszűrés, hangjelzések, egér speciális beállításai, billentyűkombinációk stb.).

Az információs-kommunikációs technológiák megismertetése, azoknak a tanulóhoz igazított egyéni használata segítségével, a logikus gondolkodás tudatos fejlesztésével lehetővé válhat az információszerzés, az önálló tanulás, a tanulók életminőségének a javítása.

Mozgáskorlátozott tanulók számára az informatika tanítása korábbi időszakban elkezdődhet, különösen indokolt ez abban az esetben, ha a mozgásos akadályozottság miatt a kézírás kivitelezése nehézkes, és indokolt a számítógéppel támogatott írásbeli kommunikáció elsajátíttatása.

A magabiztos és pontos számítógép-használat, a számítógép adta lehetőségek kreatív használata a pályaaorientációt is befolyásolhatja, a munkába állás feltételét nyújthatja (akár távmunka keretében is), így a dokumentumkészítés, információszerzés témakörök gyakorlati részének elsajátíttatására megfelelő időt kell biztosítani.

Életvitel és gyakorlat

A műveltségi területen belül olyan ismeretek, tevékenységformák és eszközök használatának megtanítása szükséges, amelyeket a tanuló hasznosítani tud szabadideje eltöltése, pályaválasztása, önálló felnőtt élete, illetve a szűkebb és tágabb környezetébe való beilleszkedés során.

Az életkor, illetve a mozgásállapot határozzák meg az eszközök, illetve a praktikus tevékenységformák kiválasztását. Az önállóság kialakítását célzó eszközök (sokszor gyógyászati segédeszközök) használatának elsajátítása során a tanulóknak minden esetben meg kell tanulniuk az eszközök használatán túl azok karbantartását, illetve a velük kapcsolatos higiénés és balesetvédelmi szabályokat.

Testnevelés

A műveltségi terület alapelvei és céljai, fejlesztési feladatai a mozgáskorlátozott tanuló egyedi mozgásszervi diagnózisától és a klinikai tünetektől, mozgás- és egészségi állapotától, aktuális fejlettségi szintjétől függően, a pedagógiai és egészségügyi rehabilitációval, rehabilitációval összhangban valósul meg. A mozgásszervi és a pedagógiai rehabilitáció, valamint a testnevelés és sport fejlesztő mozgásprogramjai speciális eljárásainak együttese eredményezi a mozgáskorlátozott tanulók sajátos testkulturális nevelését, a testnevelés és sport műveltségterület tartalmát, tantárgyi anyagát, szervezési formáit.

A mozgáskorlátozott tanulók testnevelés óra alóli automatikus felmentése nem indokolt. A testnevelés és sport műveltségi terület keretében szervezett testnevelés tantárgyi órán a tanuló a szakértői és rehabilitációs bizottság, valamint a tanulóval foglalkozó team (orvos, gyógytárgyos, pedagógus) véleménye alapján vesz részt. A testnevelési órán való részvétel lehet teljes, részleges, a felmentés lehet teljes és átmeneti. Mozgáskorlátozottság esetében a testnevelés tantárgyi óra helyett/mellett biztosítani kell a mozgásnevelési foglalkozásokat. A testnevelés órán való foglalkoztatás a fogyatékoság típusának megfelelő szakképesítéssel rendelkező gyógytárgyos (szomatopedagógus) javaslatai és iránymutatásai szerint, szükség esetén részvételével történik.

A műveltségi terület fejlesztési feladatainak való megfelelés érdekében az egészségügyi és pedagógiai célú rehabilitáció, rehabilitáció keretében a mozgásnevelés gyógytárgyos (szomatopedagógus) vezetésével történik.

Fejlesztési feladatok életkortól, sérüléstől és állapottól függően:

- Komplex vizsgálat és diagnosztika alapján a károsodott tartási és mozgási funkciók helyreállítása, korrekciója, kompenzációja. Új tartási és mozgási funkciók kialakítása és interiorizálása;
- A mozgás-szervrendszer optimális működőképességének elősegítése; állapotromlás, másodlagos károsodások, következmények megelőzése;
- A motoros készségek és képességek fejlesztése, játék és versenyzés, a fizikai kondíció növelése és az egészséges életre nevelés, a mozgásigény növelésével és mozgásszükséglet kielégítésével, rendszeres fizikai aktivitásra nevelés sérülésspecifikus és egyedi adaptációval;
- Tehetséggondozás különböző adaptált sportfoglalkozásokon keresztül, mozgásállapotnak és képességeknek megfelelő sportágválasztás és sajátos felkészítés;
- Mindennapos tevékenykedtetés, a személyi függetlenség motoros feltételeinek és eszközhasználatának, a kommunikációs képességek motoros feltételeinek kialakítása, javítása;

f) A reális mozgásos éntudat kialakítása, önálló életvitelre való elő- és felkészítés.

A megvalósítás összetevői és tartalmi:

- a) A gyógytorna passzív és aktív eljárásai.
- b) A fizikoterápia módszerei és eljárásai. Hidroterápia és ergoterápia, egyéb terápiás célú eljárások, módszerek.
- c) Gyógyászati és rehabilitációs segédeszközök alkalmazása, azok használata, szükség szerinti környezeti adaptációk.
- d) A testnevelés műveltségterület sérülésspecifikus és egyénileg adaptált mozgásanyaga (gimnasztika, torna, atlétika, testnevelési és sportjátékok).
- e) Adaptált szabadidős és sportfoglalkozások, játék, diák és versenysport sérülésspecifikus ismeretei és gyakorlata.
- f) A mindennapos tevékenységek végzésére való mozgásos felkészítés és adaptív eszközhasználat, a kommunikáció motoros hátterének javítása érdekében végzett terápiás mozgásanyag.

A fejlesztési követelmények jelentős eltérései miatt – abban az esetben, ha a testnevelést a mozgásnevelés teljesen felváltja – a helyi tantervekben a testnevelés tantárgyi elnevezés helyett a mozgásnevelés elnevezés javasolt.

2.2.6. Egészségügyi és pedagógiai célú rehabilitáció, rehabilitáció

A mozgáskorlátozott tanulók rehabilitációs, rehabilitációs fejlesztésének sajátos célja, hogy a sérülés következtében hátránnyal induló tanulóknak nagyobb esélyt biztosítson az eredményes tanulásra, fejlődésre, a sikeres társadalmi beilleszkedésre.

Ennek érdekében szükséges:

- az ellátás során a team munka kialakítása, a különböző szakemberek együttműködése (az orvos – neurológus, ortopéd szakorvos, gyermekgyógyász – irányította egészségügyi rehabilitáció megszervezése, szükség esetén egyéb segítő szakmák, szakemberek bevonása);
- a központi idegrendszer sérülése által előidézett funkciózavar (beszédzavar, figyelemzavar, a szenzomotorium zavara, részképesség-kiesés, pszichés és/vagy motoros tempó lassúsága stb.) megszüntetése, csökkentése, kompenzálása;
- a pszichomotoros funkciók korrekciója, fejlesztése, mivel a szenzomotoros zavar dyslexiához, apraxiához vezethet és ez tanulási problémákat idézhet elő;
- a tanulók beszédzavarainak, kommunikációs képességeinek javítása érdekében – különös tekintettel a központi idegrendszeri sérülés következtében dysarthriás gyermekekre – mozgás- és beszédterápia, alternatív segítő technikák alkalmazása. Mindez szervesen illeszkedik a komplex rehabilitációs célú fejlesztő programba;
- a kórforma és mozgásállapot fajtája és súlyossága függvényében kialakított és a tanrendbe iktatott csoportos és egyéni mozgásnevelés tornateremben és szabadterén, uszodában, fizikoterápiás helységben;
- a mozgáskorlátozott tanulók részvételét megteremtő, és az egyéni igényekhez igazodó fejlesztést biztosító tanulásszervezési, módszertani eljárások, technikák alkalmazása (differenciálás, csoportmunkára építő módszerek);
- a mozgásszervi diagnózis szerinti technikai eszközzel támogatott írásbeli kommunikáció, speciális gépírás (gépi írás), infokommunikációs eszközök használatának megtanítása, amely akkor indokolt, ha a tanuló nem tudja iskolai munkáját kézírással végezni;
- speciális felkészítés az önkiszolgálásra, az önálló életvezetésre, az önrendelkező életformára;
- az önkiszolgálást, az iskolai munkát segítő és a fejlesztést szolgáló sérülésspecifikus egyéni rehabilitációs eszközök biztosítása;
- a nyelvoktatás megvalósítása úgy, hogy az segítse a gyermek más anyanyelvű emberekkel történő kommunikációját, és a média segítségével biztosítsa a számára közvetlen megtapasztalással elérhetetlen élményeket;
- a gyógyászati segédeszközök és az orvosi, egészségügyi háttér biztosítása;
- alapos szakmaismereten és önismereten alapuló pályaeorientáció;
- a mozgáskorlátozottakra vonatkozó jogi és érdekvédelmi tudnivalók (szövetség, egyesületek, klubok, alapítványok stb.) ismerete.

2.2.7. A halmozottan fogyatékos mozgáskorlátozott tanulók fejlesztése

A halmozott fogyatékos állapot olyan állapot, amelyben különböző társult formában és arányban van jelen az értelmi képességek, a mozgásfunkciók, a verbális (és nonverbális) kommunikáció, a látás, látási észlelés, a hallás, hallási észlelés, a megismerési funkciók, esetenként a személyiség és viselkedés zavara.

A különböző kategóriákba tartozó mozgásszervi megbetegedésekhez eltérő gyakorisággal társulnak más zavarok. Az agysérülésből eredő mozgászavar, a cerebrálpárizis (CP) – mivel a központi idegrendszer károsodása következtében

jön létre – nagyobb valószínűséggel jár együtt más akadályozottsággal. A tünetek megjelenése a központi idegrendszert ért károsodás helyétől és kiterjedtségétől függ. A mozgás-rendellenességek többi három típusához ritkábban társul más (érzékszervi vagy értelmi, tanulási) zavar. Másodlagos retardáció azonban kialakulhat a mozgásos tapasztalatszerzés gátoltsága következtében.

A központi idegrendszeri sérült gyermekeket általában hosszabb reakcióidő és pszichés fáradékonyság jellemzi. Teljesítményük nem egyenletes, gyakran függ aktuális mozgásállapotuktól. Az agysérült gyermekekre jellemző, hogy az egyes képességterületeken jelentősen eltérő teljesítményt nyújthatnak. Ez nem a mozgáskorlátozottság következménye, hanem a gyermeket ért agysérülésre vezethető vissza. Figyelmüket nehezebben tudják összpontosítani, és könnyebben elterelhető. Emlékezeti funkcióikra általában jellemző, hogy könnyebben megjegyzi a konkrét tevékenységhez, cselekvéses megtapasztaláshoz kapcsolódó, érzelmileg is megerősített ismereteket. Mivel azonban éppen ebben akadályozottak, ez a teljesítményüket ronthatja.

A halmozottan fogyatékos tanulóknak speciális, komplex megsegítésre van szükségük ahhoz, hogy iskolai és mindennapi tevékenységeikben eredményesek legyenek. Sajátos feltételeket biztosító iskolai környezetben, speciális tanterv alapján, egyéni felzárkóztató programok mentén a domináns fogyatékosághoz igazodva, de a társult fogyatékoságból eredő korlátokra is figyelve szükséges a képességek fejlesztését megvalósítani. Az egyéni fejlődést nyomon kísérő pedagógiai diagnosztizálás az alapja a fejlesztés rövid távú céljai, feladatai és követelményei meghatározásának.

2.2.7.1. Kiemelt pedagógiai feladatok, alapelvek

A halmozottan fogyatékos mozgáskorlátozott gyermekek fejlesztése komplex folyamat, amely egyesíti a mozgásfejlesztés, kognitív fejlesztés, kommunikáció-fejlesztés, személyiségfejlesztés stb. együttes, egymást erősítő és kiegészítő hatását. Az adottságokhoz, képességekhez kell igazodni a feldolgozott tartalmak mennyiségében, a feldolgozás módszereiben, az alkalmazott eszközökben és a tanulásszervezésben is. Ha a gyermekeket akadálymentes épített környezet, sérülés-specifikus berendezés és felszerelés veszi körül, valamint egységes, sérülés-specifikus pedagógiai ráhatások érik, az a szocializációt, a szociális, életviteli és környezeti kompetenciák fejlesztését segíti elő. A mindennapi élet helyzeteiben, életszerű szituációkon keresztül kell segíteni az alapvető érzelmi reakciók megélését, ez segítheti a viselkedési problémák megoldását. A halmozottan fogyatékos gyermekeket is az egyénileg elérhető legmagasabb szintű önállóságra, önellátásra kell nevelni. Kompenzációs és korrekciós eljárásokat kell alkalmazni a kívánt funkciók eléréséhez és megtartásához. A sérülésspecifikus pedagógiai fejlesztő folyamat során a mozgásnevelés és a különböző terápiás módszerek eljárásait (ergoterápia, augmentatív, alternatív kommunikáció fejlesztése, evés- és ivásterápia, speciális fejlesztő programok, állatasszisztált terápia, élményterápia, fizioterápia-hidroterápia stb.) alkalmazva valósítható meg a komplex ellátás és fejlesztés.

3. A látássérült (vak, aliglátó, gyengénlátó) tanulók iskolai fejlesztésének elvei

3.1. A látássérült tanuló

A látássérülés a szem, a látóideg vagy az agykérgi látóközpont sérülése következtében kialakult állapot, mely megváltoztatja a tanuló megismerő tevékenységét, alkalmazkodó képességét, személyiségét.

Gyógypedagógiai szempontból azok a tanulók látássérültek, akiknek látásteljesítménye (vízusa) az ép látáshoz (vízus: 1) viszonyítva két szemmel és korrigáltan (szemüveggel) is 0–0,33 (látásteljesítmény 0–33%) közötti. Látássérült az a tanuló is, akinek a látótere – tekintése fixációs pontjától mindkét irányban legfeljebb 10°, azaz teljes szélességében legfeljebb 20°.

Ezen belül:

- a) vakok azok a tanulók, akiknek látóképessége teljesen hiányzik (vízus: 0);
- b) aliglátók azok a tanulók, akik minimális látással rendelkeznek: fényt érzékelők, ujjolvasók, nagytárgylátók (vízus: fényérzés –0,1);
- c) gyengénlátók azok a tanulók, akiknek az életvitelét nagymértékben korlátozza a csökkent látásteljesítmény (vízus: 0,1–0,33).

A vak, valamint a látásukat praktikusán kismértékben használó aliglátó tanulókat elsősorban a tapintó-halló életmód, a látásukat praktikusán jól használó aliglátó tanulókat és a gyengénlátó tanulókat a látó-halló (tapintó) életmód jellemzi.

A pedagógiai fejlesztés szempontjából elsődlegesen a látásélesség és a látási funkciók ismerete fontos, de a pedagógusnak tájékozottnak kell lennie

- a látássérülés kórokáról, a látássérültség kialakulásának időpontjáról;
- a szemészeti állapot – prognózisjavuló vagy romló tendenciájáról, a pedagógiai látásvizsgálat eredményéről, a gyermek intelligenciájáról, személyiségvonásairól.

A látássérüléshez gyakran társulhat egyéb fogyatékoság is (pl. mozgás-, hallás- és értelmi fogyatékoság, részképesség-kiesés, autizmus).

A nevelés-oktatás szervezeti keretének megválasztását, az alkalmazott speciális módszer- és eszközrendszert minden esetben a tanulók állapotából fakadó egyéni szükségletek határozzák meg.

3.2. A látássérült tanulók iskolai fejlesztése

3.2.1. A látássérült tanulók fejlesztésének alapelvei, célja és kiemelt feladatai

A látássérült tanulók nevelését, oktatását ellátó közoktatási intézmények az iskoláztatás során több fontos feladat megoldását vállalják: nemzeti műveltség átadását, az egyetemes kultúra közvetítését, a szellemi-érzelmi fogékonyság, az erkölcsi érzék elmélyítését, valamint ezeken túl az esélyegyenlőség biztosítását a látássérülésből és az esetleg csatlakozó fogyatékoságból adódó hátrányok leküzdésével. A fejlesztési feladatok megtervezésekor, a módszerek kiválasztásánál figyelembe kell venni, hogy a látás hiánya vagy csökkent volta miatt a látássérült gyermek ismeretszerzését a külvilág iránti látó beállítódás helyett más – haptikus (bőr- és mozgásérzékelés együttese) és hallási – beállítódás is jellemzi. Fontos az ép érzékszervek – hallás, tapintás, szaglás, ízérzékelés – fejlesztése, valamint a meglévő látás használatának tanítása.

A látás hiánya, az aliglátás és a gyengénlátás nemcsak a tanulás terén okoz eltéréseket, hanem nehezítettek a mindennapi élet tevékenységei (a tájékozódás, a közlekedés, az önkiszolgálás) is. A pedagógus fokozott odafigyeléssel, egyéni bánásmóddal és a közösség segítségével tudja mindezt korrigálni.

3.2.2. Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai

A látássérült tanulók iskolai fejlesztésének pedagógiai szakaszai megegyeznek a Nat-ban alkalmazott szakaszolással. Az első évfolyam tananyagának a helyi tantervben két évre történő elosztása a Braille-írás-olvasás előkészítése, a matematikai fogalmak kialakítása, eszköz- és jelrendszerének elsajátítása, a környezet vizuális és tapintásos megismertetése miatt, valamint tanköteles, de nem iskolaerrett gyermekek esetében indokolt.

A képzési szakaszok tervezésekor – az ép tanulókhöz hasonlóan – a látássérült tanulók nevelése során is figyelembe kell venni az életkori sajátosságokat. Az eltérő életkori jellemzők miatt a személyiségfejlesztésnek speciális feladatai vannak az alábbiak szerint.

Az alsó tagozaton

- Az önállóság iránti igény fejlesztése elsősorban az önkiszolgálás, a mozgás és tájékozódás terén.
- Az érdeklődés felkeltése a környezet, a látható, hallható, tapintható világ megismerése iránt a speciális segédeszközök használatával.
- A működő érzékszervek fokozott kihasználása.
- Az akarati tulajdonságok erősítése a látássérülés hátrányainak leküzdéséhez.
- Az önbizalom, a pozitív énkép alapozása.
- Felkészítés az ép látásúakkal való kapcsolatépítésre, a közösségbe való beilleszkedésre.
- Az egészségvédő viselkedés szokásainak kialakítása, a higiénés tevékenységek elsajátítása, a szem védelme.

A felső tagozaton

- Az önállóság további fejlesztése, illetve – a különböző fokú látásteljesítménnyel rendelkező tanulók esetében különösen – a látás kihasználását maximálisan segítő speciális optikai segédeszközök használata iránti igény kialakítása.
- Az érdeklődés irányítása a látóképesség szempontjából reális pályaválasztási területek felé.
- Az akarati tulajdonságok (céltudatosság, kitartás) kialakítása az önálló tanulás és a későbbi munkavégzés céljából.
- Az önfejlesztés igényének kialakítása különösen az ismeretszerzés terén és az egyéni tehetség kibontakoztatásában.
- Az önbizalom és az önkritika egyensúlyának megteremtése, reális énkép kialakítása.
- Az egészségvédő magatartás szokásainak továbbfejlesztése, az egészséges életmód iránti igény kialakítása.
- Az egyéni igényeknek megfelelő közvetlen környezet tudatos át-, illetve kialakításának ismerete.

3.2.3. A többségi iskolában történő együttnevelés

A többségi iskolában történő együttnevelés minden esetben egyéni döntést, esetenként egyéni felkészítést igényel.

Az integrált nevelés-oktatás során különös figyelemmel kell lenni a következőkre:

- A látássérült tanuló vegyen részt olyan egyéni fejlesztésekben, amelyekre állapotából fakadóan szüksége van. Ennek megvalósításához a szakértői javaslat nyújt támpontot, illetve igénybe vehetők a látássérültek iskoláiban létrejött egységes gyógypedagógiai módszertani intézmények által biztosított szolgáltatások. A vak és gyengénlátó tanulók külön nevelését ellátó intézményekben működő egységes gyógypedagógiai módszertani intézmények integrációt támogató tevékenysége kiterjed a látássérült tanulókra, családjukra és pedagógusokra,

az őket befogadó közösségekre, esetenként a látássérült tanulókkal kapcsolatba kerülő egészségügyi, hivatali dolgozókra.

- A látássérült tanulók optimális fejlődése érdekében a pedagógiai programban kell megfogalmazni a szükséges speciális feltételeket és feladatokat (tantervi kiegészítések, eszköz, segédeszköz, segédletek, differenciálás, az értékelés, minősítés, a követelmény egyénre szabott formái stb.).
- A befogadó többségi iskola tantestületének elkötelezettségét a látássérült tanuló nevelésére, oktatására vonatkozó információk megszerzésére, alkalmazására, pedagógusai továbbképzésére tett intézkedései biztosítják. Különösen jelentős az osztályfőnök szerepe, az osztályban tanító pedagógusok tájékoztatásában a tanuló sajátos nevelési igényeiről.
- Az együttnevelés eredményes megvalósulását szolgálja az Irányelv 1.5. pontjában leírtak érvényesítése.

3.3. A vak és a látásukat praktikusán kismértékben használó aliglátó tanulók iskolai fejlesztése

3.3.1. A Nat alkalmazása

A vak és az aliglátó tanulók nevelése-oktatása során a Nat-ban meghatározott nevelési célok megvalósítása általában lehetséges.

3.3.1.1. Fejlesztési területek – nevelési célok

A vak és aliglátó tanulók nevelésében a Nat-ban leírt fejlesztési területek, nevelési célok az irányadóak. A nevelési célok elérését a tanulók szemészeti és pszichés állapota egyénileg befolyásolja. A célok sérülésspecifikus tartalmakkal egészülnek ki.

Nemzeti azonosságtudat, hazafias nevelés

- A vak, aliglátó tanulók sajátítsák el a nemzeti, kulturális örökségünk megismerésének sajátos, a látássérült embereket segítő módjait is, pl. tapintható tárlatok, akadálymentes weblapok látogatása.
- Tanulják meg a könyvtárak látássérült személyeknek nyújtott szolgáltatásainak igénybevitelét.
- Ismerjék meg a tanulók az Európai Unióról a vak emberek számára készült, esélyegyenlőséget biztosító kiadványokat, hangos könyveket.

Állampolgárságra, demokráciára nevelés

- Az aktív állampolgárrá válás érdekében a tanítványok ismerkedjenek meg a fogyatékos személyek jogairól szóló egyezményekkel, az esélyegyenlőség biztosításáról szóló jogszabályokkal.
- A tanulók aktív részvételére építő tanítás során alakuljon ki bennük motiváltság és beállítódás ez irányú önálló ismeretszerzésre.
- Tartsák számon a látássérültek érdekvédelmi szervezeteit.

Az önismeret és a társas kultúra fejlesztése

- A vak és az aliglátó tanulóknak fel kell készülniük arra, hogy – látássérülésük ellenére felelősek saját biztonságuk, sorsuk és életpályájuk alakításában.

A testi és lelki egészségre nevelés

- A vak, aliglátó gyermekek ismerjék meg látássérülésük kórákat, az ebből eredő következményeket, fizikai terhelhetőségüket (pl. nehéz súlyok emelésének kerülése, megerőltető testmozgás mértéke).
- Tisztában kell lenniük azzal, hogy a balesetek elkerülése csak megfelelő tájékozási és közlekedési ismeretek birtokában lehetséges (pl. a megszokott haladási irány betartása a közvetlen környezetben, egyértelmű/állandó/számára jellegzetes stb. támpontok szerinti tájékozódás, a hosszú fehér bot használatának elsajátítása nagyobb térben).
- Ügyelniük kell a szem higiéniájának betartására, a fülészeti problémák mielőbbi kezeltetésére, a rendszeres orvosi ellenőrzés szükségességére.
- Az egészséges életmódra nevelés segítse a vak, aliglátó tanulókat a betegségek megelőzésében, egészség megőrzésében.
- A vak, aliglátó gyermekek számára is fontos a rendszeres mozgás, testedzés.
- Ismerjék az egészséget károsító tényezőket, a helyes táplálkozás előnyeit.
- Kerüljék – majd a felnőtt élet során is – a káros függőségeket (pl. alkohol, kábítószer, dohányzás).
- Szakember – (gyógy)pedagógus (és gyógytornász/gyógytestnevelő) segítségével teszi lehetővé a jobb mozgásállapot kialakítását, a járási, testtartási hibák, túlmozgások megszüntetését.

A családi életre nevelés

- Az önálló életvitelhez szükséges ismeretek, szokások folyamatosan alakíthatók ki. Fontos feladat a látássérült emberek életvezetéséhez szükséges rend szerzetetének és megtartásának kialakítása.

- A családi életre való felkészítésben figyelmet kell fordítani a következő témákra: pozitív családminták, a családalapítás feltételei, a látássérülés szerepe a közös élet alakításában, felelősségteljes gyermekvállalásra, gyermeknevelésre készülés a látássérülés figyelembevételével.

Felelősségvállalás másokért, önkéntesség

- A pedagógusok személyiségfejlesztő munkája járuljon hozzá, hogy a vak, aliglátó tanulóban is kialakuljon más emberek iránti empátia, segítő magatartás.

Fenntarthatóság, környezettudatosság

- A vak, aliglátó tanulók számára minél több közvetlen tapasztalatot szükséges biztosítani a természeti, társadalmi valóságról.
- A természeti és a technikai környezet kölcsönhatásainak megfigyeltetése modellezés révén is lehetséges.
- A látássérült tanulóknak legyen lehetőségük bekapcsolódni a környezet óvásába. (Pl. akadálymentesen használhassák az iskolai szelektív hulladékgyűjtőt.)

Pályaorientáció

- A tanulók ismerjék meg (szemészeti, fizikai állapotukat figyelembe véve) az általuk eredményesen, sikeresen végezhető munkaterületeket, foglalkozásokat.
- Az iskola a változó társadalmi feltételekhez történő alkalmazkodás érdekében a tanulóknak lehetőséget ad az önkorrekciónak, az együttműködés képességének fejlesztésére, a rugalmas gondolkodás elsajátítására.

Gazdasági és pénzügyi nevelés

- A vak, aliglátó tanulók korlátozott munkavállalási lehetőségei miatt fokozottan szükséges pozitív attitűdjük kialakítása az értékteremtő munka, a munkalehetőségek keresése iránt.
- A pedagógusok fordítsanak kellő figyelmet a gazdálkodás képességének alapozására. A tanulók váljanak képessé a pénzfajták felismerésére, életkoruknak megfelelően fejlődjön a pénzzel való bánni tudás képessége.

Médiatudatosságra nevelés

- A tanulók az önálló ismeretszerzés érdekében szerezzenek jártasságot az internet-használatban képernyőolvasó programmal.
- Ismerjék az információözönben és a közösségi portáloknak rejlő veszélyeket is.

A tanulás tanítása

- A tanítási-tanulási folyamatban építeni lehet arra, hogy a vak, aliglátó gyermekek figyelme sok esetben a folyamatos gyakoroltatás eredményeként koncentráltabb, emlékezetük terjedelme jobb, mint látó társaiké.
- Az iskolai évek során sajátítsák el az önálló tanulást segítő speciális eszközök készségi szintű használatát (pl. beszélő számítógép, olvasóeszközök, Braille-kijelző).
- Ismerjék meg a könyvtárak látássérülteket segítő szolgáltatásait, az elektronikus könyvtárakat (pl. Magyar Elektronikus Könyvtár), azoknak a tanulásban betöltött szerepét.
- A pedagógusok segítsék a tanulók egyénre szabott tanulási stratégiájának kialakítását.

3.3.1.2. A kulcskompetenciák fejlesztése

A vak és a látásukat praktikusán kismértékben használó aliglátó tanulók iskolai nevelésének-oktatásának is alapvető célja a felnőtt élet sikerességét megalapozó kulcskompetenciák fejlesztése, az egész életen át tartó tanulásra való felkészítés. A látássérült tanulóknak is szükségük van azokra az ismeretekre, képességekre, attitűdökre, melyek birtokában alkalmazkodni tudnak a változásokhoz. A Nemzeti alaptantervben és a választott kerettantervben megjelenő tartalmak speciális ismeretekkel, képességekkel, attitűdökkel egészülnek ki.

Anyanyelvi kommunikáció:

A vak és aliglátó gyermek ismeretelsajátításában elsődleges szerepe van a verbális kommunikációnak. Törekedni kell arra, hogy a bő szókinccs mögött tényleges tartalom legyen. Azokon a területeken, amelyek csak vizuálisan érzékelhetők (pl. színek, fények, fényképek, festmények, távolság, monumentalitás érzékelése), a fogalmi általánosításokat, az árnyaltabb kommunikációt sokoldalú megközelítéssel, érzékeltetéssel lehet kialakítani.

A metakommunikáció használata (fej- és testtartás, a beszélő felé fordulás, távolságtartás, gesztus, mimika stb.) következetes nevelői ráhatással, különféle helyzetekben történő sok gyakoroltatással sajátítható el.

- A vak és az aliglátó tanuló legyen képes a kommunikációs helyzetek értelmezésére, a metakommunikáció részleges, tudatos elsajátítására, tudjon szóban és írásban a helyzetnek megfelelően kommunikálni.
- Tudjon információt szerezni virtuális csatornákon keresztül: használja a látássérültek számára kifejlesztett speciális szoftvereket.
- Tanuljon meg udvariasan segítséget kérni és elfogadni.
- A pozitív attitűd magában foglalja a nyilvánosság előtti magabiztos megszólalásra való törekvést.

Idegen nyelvi kommunikáció:

Az idegen nyelv tudásával elősegíthető az esélyegyenlőség megvalósulása a társadalmi beilleszkedésben. Az oktatás során nagy hangsúlyt kap a hallás utáni tanulás, az adott idegen nyelv pontírásának elsajátítása. A vak tanuló sajátítsa el az önálló tanuláshoz szükséges eszközök használatát is.

Matematikai kompetencia

A speciális szemléltetés és tapintható segédeszközök használatával a súlyos látássérült tanuló képes elsajátítani a matematikai ismereteket, az alapkészségek megfelelő szintjére tud jutni.

- A matematika iránti pozitív attitűd magában foglalja azt a felismerést, hogy a világ rendje megismerhető. Segíti a mindennapi élet során adódó problémák megoldására való nyitottságot.

Természettudományos kompetencia

- A vak, és a látását praktikusán kismértékben használó aliglátó tanuló a természet jelenségeit, folyamatait a valóságos tapasztalat során, a valóság megismeréséhez szükséges átalakított eszközök használata segítségével ismeri meg, pl. domború ábrákat, térképeket, modelleket használ.
- Az így szerzett tudás birtokában a látássérült személy is képes cselekedni a fenntartható fejlődés feltételeinek biztosításáért.
- A sérülésspecifikus szemléltető eszközök a látássérült tanulóban is kialakítják az érdeklődést a természeti jelenségek megértése iránt.

Digitális kompetencia

- A vak, és aliglátó tanuló esélyegyenlőségének megvalósulása a tanulásban feltételezi az IKT eszközeinek használatát.
- A tanuló a szabályos tízujjas gépírás tudása, a speciális képernyőolvasó programok, a látássérült embereket érintő weboldalak ismerete és használata segíti az információs társadalomba való aktív bekapcsolódásban.

Szociális és állampolgári kompetencia

- A súlyosan látássérült tanuló harmonikus életvitele szempontjából kiemelt jelentőségű a jó kommunikációs képesség kialakítása, a stressz-, frusztráció- és konfliktuskezelés.
- Személyes és szociális jóléte érdekében rendelkezzen saját szembetegségével kapcsolatos ismeretekkel, legyen képes a higiéniai szabályok követésére, a tudatos egészségmegőrzésre.
- A pozitív attitűd magában foglalja a látássérült személyek jogainak, pozitív diszkriminációs lehetőségeinek, segítő szervezeteinek az ismeretét.

Kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia

- A látássérült egyén boldogulásához szükséges a képességeit figyelembe vevő egyéni tervek készítésére, életpálya – építésre való képesség, az általa választható foglalkozások körének ismerete, az alkalmazkodás a változó, kínáló lehetőségekhez.
- Pozitív attitűdjéhez tartozik a sikerorientáltság, az eltökéltség a tanúlással, a munkával kapcsolatos céljai elérése érdekében.

Esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség

- A vak és aliglátó ember esztétikai, művészeti tudatossága magában foglalja azt a felismerést, mely szerint kreativitása kifejezésére előnyös kiemelkedő területként kezelni a zenét és az irodalmat.
- Pozitív emberi viszonyai alakításában hasznos, ha a látássérült egyén képes kis segítséggel saját külső megjelenésének esztétikumát biztosítani.

A hatékony, önálló tanulás

- A vak és az aliglátó tanuló képes kitartóan tanulni, ha ismeri saját képességeit, személyiségének erős oldalait. A leghatékonyabb tanulási módok elsajátításával, egyéni tanulási stratégia kialakításával alkalmassá válik a vakságból vagy az aliglátásból fakadó hátrányok leküzdésére.
- A tanuló legyen tisztában azzal, hogy eredményességének alapfeltétele a következetes rend megtartása környezetében, taneszközei között.
- Sajátítsa el a tanulást segítő különleges eszközök (pl. pontírógép, abakusz, számítógép kiegészítő programokkal stb.) készségi szintű használatát.
- A pozitív attitűd folyamatosan fennálló motivációt, fejlett teherbíró-, alkalmazkodó és kudarcűrő képességet feltételez.

3.3.2. A Nat és a választott kerettanterv alkalmazása a helyi tanterv készítésénél

A helyi tanterv készítésénél a Nat-ban és a választott kerettantervben foglaltak az irányadóak, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak, és fejlesztendő képességek (azok fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama) mindenkor a tanulók fejlődésének függvénye.

A helyi tantervben az egyes tantárgyak témaköreire, azok tartalmára és követelményeire vonatkozó kerettantervi ajánlások a tanulók egyéni adottságainak figyelembevételével érvényesíthetők, a tanítási-tanulási folyamat azonban zömében speciális pedagógiai módszerrel és eszközzel irányított. Az Irányelvben megadott módosítások figyelembe vétele szükséges a helyi tanterv elkészítéséhez.

Az egyes műveltségi területekre vonatkozó ajánlások:

Magyar nyelv és irodalom

A műveltségi területen belül az írás-, olvasásrendszert a vak emberek számára a Braille-féle pontírásrendszer alkotja. Elsődleges feladat az írásos közlés és az olvasás Braille-féle alaprendszerének megismertetése, eszközi használatának kialakítása. Ehhez speciális eljárásokra, módszerekre és eszközökre van szükség (pl. hatrekeszes dobozok, gombás-, szögestábla, pontírógép).

Egyéb speciális feladatok:

- a pontírógép helyes használatának megtanítása,
- segítségadás a metakommunikáció értelmezésében, alkalmazásában,
- a Braille-könyvtár, a hangos könyvtár és a digitális könyvtár megismertetése.
- A többségi iskolában történő nevelés során többlet idő biztosítása szükséges az írás-olvasás jelrendszerének elsajátításához, valamint a köznevelési törvényben meghatározott egyéb alkalmakkor.

Idegen nyelvek

Az idegen nyelv elsajátításához meg kell tanítani annak pontírásos betűhasználatát, valamint az elektronikus szótár kezelését. Az ismeretsajátításban hangsúlyosabb szerepet kap a hallás útján történő nyelvtanulás.

Matematika

A matematika tanítása során elsődleges

- a számemlékezet fejlesztése, illetve a fejben történő műveletvégzés, a fejszámolás tempójának fokozatos erősítése,
- a négy alapművelet írásban történő végzése helyett az abakusz nevű speciális számolóeszköz használata,
- a logikus gondolkodást fejlesztő és a kombinatorikai feladatok minden témakörön belül nagyobb arányú szerepeltetése.
- egyéb speciális matematikai eszközök használata, pl. adaptált körző; vonalzó, speciális koordinátatábla,
- a Braille matematikai jelek írásának, olvasásának megtanítása.

A geometria-tanítás célja a praktikus ismeretek bővítése. A szerkesztés, mértani modellezés speciális eszközökkel történik (mértani testek, speciális körzők, vonalzók, speciális rajztábla fóliával stb.).

Módszertani szempontból a folyamatos tevékenykedtetés kap kiemelt szerepet.

Ember és társadalom; Ember és természet; Földünk és környezetünk

- E műveltségi területek esetében cél, hogy a tanulók tájékozódni tudjanak a természeti és társadalmi környezetben, minél több közvetlen tapasztalatot, állandóan bővíthető ismeretet szerezzenek a természeti és társadalmi valóságról.
- A műveltségi területekhez kapcsolódó tantárgyak nyújtsanak sokoldalú lehetőséget a megfigyelőképesség, az emlékezet fejlesztéséhez, az információszerzés korlátozottsága következtében hiányos fogalmak tartalmi gazdagításához, a tapasztalati bázis kiszélesítéséhez. Ezért fontos, hogy sok konkrét érzékeltetéssel tényleges fogalmak alakuljanak ki a tanulóknál.
- A tapintásos ismereteken túl jelentős szerepet kapnak a hangok által közvetített információk, szemléltetések.
- A földrajz és történelem valamint a természetismereti tantárgyak oktatásánál speciális szemléltető eszköz a domború térkép, illetve a domború ábra – ám az ezeken történő tájékozódás sok előkészítést, gyakorlást igényel.
- A társadalmi ismeretek tekintetében meg kell ismertetni a tanulókkal a látássérültekre vonatkozó jogszabályokat és érdekvédelmi szerveződéseket.
- Az erkölcsstan keretében szerzett speciális ismeretek segítsék hozzá a vak, aliglátó tanulókat látássérülésük feldolgozásához is, valamint tanulják meg, hogyan élhetnek a pozitív diszkrimináció lehetőségeivel.

Művészetek

E műveltségi terület esetében a fejlesztési feladatok módosítására van szükség: a tárgy- és környezetkultúrára koncentráltan, illetve a művészeti alkotásokra vonatkozóan a vizuális érzékelés helyébe a tapintással történő érzékelés lép.

- A dráma és tánc a tanulók térbeni biztonságának, mozgásuk harmóniájának kialakításában, kapcsolatteremtő képességük, kommunikációjuk fejlesztésében kiemelt szerepet kap.
- A vizuális kultúra keretében az alkotás elsősorban a domborúrajz elsajátítását jelenti, ami a síkban speciális módon készített ábrák elemzésével, értelmezésével, létrehozásával a többi szaktárgy (pl. geometria, földrajz, fizika, kémia) tanításához nyújt segítséget, fejleszti a tanulók absztrakciós készségét, kezűgyességét. Speciális eszközei: fólia, rajztábla, vonalhúzó, körzők, sablonok stb. Ugyancsak kiemelt jelentőségű a térbeli ábrázolás alkalmazása (modellek, agyagozás stb.)
- A zenei nevelés keretében a hangjegyek rögzítése a Braille-kotta segítségével történik. A szolmizálás kézjeleit módosított formában lehet alkalmazni.
- A médiismeret műveltségi részterületét hang által közvetítő médiarendszerek dominanciája jellemzi.

Informatika

- A műveltségi terület anyaga kiegészül a gépírással, a speciális hangkijelzéssel ellátott számítógép megismerésével. Ezen eszközök használatával olyan alapismeretek, jártasságok birtokába juttatjuk a vak, aliglátó gyermekeket, melyek segítik a látókkal való kapcsolat létesítését, a mindennapi életben adódó írásbeli ügyeik intézését. A „beszélő egységgel” vagy Braille-sorral kiegészített számítógépek, Notebook-ok kezelésének elsajátítása hasznos a továbbtanulás, az önálló ismeretszerzés szempontjából.
- A könyvtári ismeretek tartalmazza a Braille-, valamint az elektronikus könyvtárak használatát.

Életvitel és gyakorlat

- A műveltségi terület alapját a Nat-ban megfogalmazottak jelentik, fokozottabb hangsúlyt kapnak azonban a személyiségállapothoz igazított életviteli technikák. Jelentős a szerepe a látó személyekkel, közösségekkel való nyelvi és szociális érintkezésnek.
- A gyakorlati ismeretek tekintetében kiemelt szerepet kap a látássérültek pályaválasztását is megalapozó technikák beépítése a tananyagba.
- A speciálisan a látássérült személyek részére készült vagy adaptált háztartási eszközök (pl. kenyérvágó, folyadékszintjelző, aláírósablon) használatának elsajátítása előkészíti a tanulót az önálló életvitelre.

Testnevelés

- A rendszeres fizikai aktivitás a vak, aliglátó tanulók nevelésében is kiemelt cél. A műveltségi területnek kiemelten kell szolgálnia az intenzív mozgás- és tájékozódásfejlesztést, a mozgásbiztonság kialakítását. A tartáshibák megelőzésére, korrigálására beépíthető a gyógytestnevelés tananyaga.
- Fontos, hogy a tanuló ismerkedjen meg a látássérültek sportolási lehetőségeivel (csörgőlabda, úszás stb.).

3.3.3. Pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitáció, rehabilitáció

A pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitáció, rehabilitáció céljai és feladatai a kötelező oktatás teljes vertikumában azonos súllyal jelentkeznek, azaz a nevelés-oktatás teljes folyamatába be kell épülniük. Az egyéni igények szerint külön rehabilitációs, rehabilitációs foglalkozások szervezése is szükségszerű, melyek a döntően individuális jelleg miatt egyéni vagy kiscsoportos foglalkoztatási formában valósíthatók meg.

A rehabilitáció, rehabilitáció főbb területei:

- a) az ép érzékszervek működésének intenzív fejlesztése (pl. hallás);
- b) a meglévő látás megőrzése, fejlesztése – látásnevelés –, optikai segédeszközök használata;
- c) beszédhiba-javítás; a nyelvi, kommunikációs készségek fejlesztése;
- d) intenzív mozgásfejlesztés
  - tapintás, finommozgás, a kezűgyesség fejlesztése, a Braille-írás, -olvasás technikájának gyorsítása,
  - a testkultúra kialakítása, a testtartási hibák javítása, indokolt esetben gyógytornász, szomatopedagógus bevonásával,
- e) életviteli technikák
  - a közlekedést, tájékozódást segítő ismeretek konkrét élethelyzetekben történő elsajátítása, alkalmazása (tájékozódás-, és közlekedéstanár segítségével a fehér bot technikájának elsajátítása); környezetkialakítás,
  - mindennapi tevékenységek (önkiszolgálás, háztartás stb.),
  - a speciális tan- és segédeszközök használatának gyakoroltatása;
- f) a tehetséges tanulók számára a tehetségük kibontakozásához szükséges feltételek, eszközök, módszerek biztosítása.

3.4. A gyengénlátó és a látásukat praktikusan jól használó aliglátó tanulók iskolai fejlesztése

3.4.1. A Nat alkalmazása

A gyengénlátó és a látásukat praktikusan használó aliglátó tanulók nevelése-oktatása során a Nat-ban meghatározott fejlesztési feladatok és tartalmak megvalósítása általában lehetséges.

A gyengénlátó, aliglátó tanulóknak a tanuláshoz és a mindennapi életben való boldoguláshoz – látásteljesítményükhöz igazodó mértékben – különleges technikák elsajátítása szükséges: elektronikus olvasógép, speciális optikai segédeszközök, látássérültek számítástechnikai segédeszközei, programjai használata, szükség szerint Braille írás-olvasás, tájékozódás hosszú fehér bottal stb. E technikák ismeretanyaga az egyéni fejlesztési terv része.

A megfelelő eszközrendszer biztosítása mellett (teremvilágítás, egyéni megvilágítás, speciális tanulóasztal, tankönyvkiválasztás, speciális füzet, megfelelő íróeszköz) a követelmények mennyiségi és minőségi teljesítése a gyengénlátó tanulók egyéni adottságai szerint várható el. Ennek érdekében több gyakorlati lehetőségre és alkalmanként több időre van szükség.

A gyengénlátó és a látásukat praktikusan használó aliglátó tanulók iskolai nevelésének-oktatásának is alapvető célja a felnőtt élet sikerességét megalapozó kulcskompetenciák fejlesztése, az egész életen át tartó tanulásra való felkészítés.

A gyengénlátó, aliglátó tanulóknak is szüksége van azokra az ismeretekre, képességekre, attitűdökre, melyek birtokában alkalmazkodni tud a társadalmi környezet változásaihoz. A Nemzeti alaptantervben megjelenő tartalmak speciális ismeretekkel, képességekkel, attitűdökkel egészülnek ki.

3.4.1.1. Fejlesztési területek – nevelési célok

A gyengénlátó, aliglátó tanulók nevelés-oktatása során a Nat-ban meghatározott nevelési célok megvalósítása javarészt lehetséges, de mindenkor figyelembe kell venni, hogy a tanulók egyéni adottságai többnyire eltérnek az ép tanulók adottságaitól. Mindkét csoportba tartozó tanulók számára biztosítani kell a tanuláshoz és a társadalmi beilleszkedéshez szükséges speciális ismeretanyagot (speciális technikák és eszközök használata stb.) és a készségfejlesztést (önálló tanulásban használható eljárások, lényegkiemelés, megtartó emlékezet növelése, szóbeli kifejezőképesség gazdagítása, célszerű munkaszokások kialakítása, vizuális megfigyelőképesség fejlesztése stb.). A nevelési célok sérülésspecifikus tartalmakkal egészülnek ki.

Nemzeti azonosságtudat, hazafias nevelés

- A gyengénlátó, aliglátó tanulók sajátítsák el a nemzeti, kulturális örökségünk megismerésének sajátos, a látássérült embereket segítő módjait is, pl. tapintható tárlatok, akadálymentes weblapok látogatása.
- Tanulják meg a könyvtárak látássérült személyeknek nyújtott szolgáltatásainak igénybevételét.
- Ismerjék meg a tanulók az Európai Unióról a látássérült emberek számára készült, esélyegyenlőséget biztosító kiadványokat, hangos könyveket.

Állampolgárságra, demokráciára nevelés

- Az aktív állampolgárrá válás érdekében a tanítványok ismerkedjenek meg a fogyatékos személyek jogairól szóló egyezményekkel, az esélyegyenlőség biztosításáról szóló jogszabályokkal, tartsák számon a látássérültek érdekvédelmi szervezeteit.
- A tanulók aktív részvételére építő tanítás során alakuljon ki bennük motiváltság és beállítódás ez irányú önálló ismeretszerzésre.

Az önismeret és a társas kultúra fejlesztése

- A gyengénlátó, aliglátó tanulók személyiségfejlődésének alakulásában alapvető szerepe van a megfelelő tanulási környezet kialakításának. Jelentős annak tudatosítása, hogy mindannyian felelősek saját biztonságuk, sorsuk és életpályájuk alakulásában.
- A látássérült gyermekeket, fiatalokat hozzá kell segíteni a kulturált magatartás elsajátításához, a fogyatékosokat eltérő módon toleráló közösségekben jó emberi kapcsolatok kialakításához. Értelmi képességeik mellett érzelmi intelligenciájuk fejlesztése is szükséges személyes és szakmai sikereik érdekében.
- Támogatást igényel a látássérülés tényének feldolgozása, az ebből adódó személyiségproblémák felismerése, kompenzációs készségek tudatos fejlesztése.

A testi és lelki egészségre nevelés

- A gyengénlátó, aliglátó tanulók ismerjék meg látássérülésük kórokat, az ebből eredő következményeket, fizikai terhelhetőségüket (pl. nehéz súlyok emelésének kerülése).
- A tanulók sajátítsák el a higiénés szabályokat, a szem óvásának, tisztán tartásának módját, tartsák be a látáskímélő előírásokat.
- Ismerjék meg a szembetegségek miatt javasolt és ellenjavallt mozgásformákat, sportokat.

- Sajátítsák el a sportolás során is szükséges optikai segédeszközök helyes használatát (pl. úszószemüveg).
- Feladat a gyengénlátásból, aliglátásból fakadó fokozott balesetveszély megelőzése.
- A gyerekek, fiatalok ismerjék az egészséget károsító tényezőket, a helyes táplálkozás előnyeit.
- Kerüljék – majd a felnőtt élet során is – a káros függőségeket.
- Szakember – (gyógy)pedagógus (és gyógytornász/gyógytestnevelő)segítségére teszi lehetővé számukra a jobb mozgásállapot kialakítását, a járási, testtartási hibák, túlmozgások megszüntetését.

A családi életre nevelés

- Az önálló életvitelhez szükséges ismeretek, szokások folyamatosan alakíthatók ki. Fontos feladat a látássérült emberek életvezetéséhez szükséges rend szeretetének és megtartásának kialakítása.
- A családi életre való felkészítésben figyelmet kell fordítani a következő témákra: pozitív családminták, a családalapítás feltételei, a látássérülés szerepe a közös élet alakításában, felelősségteljes gyermekvállalásra, gyermeknevelésre készülés.

Felelősségvállalás másokért, önkéntesség

- A pedagógusok személyiségfejlesztő munkája járuljon hozzá, hogy a tanulóban kialakuljon az empátia, a segítő magatartás.

Fenntarthatóság, környezettudatosság

- A tanulók számára minél több közvetlen tapasztalatot szükséges biztosítani a természeti, társadalmi valóságról.
- A természeti és a technikai környezet kölcsönhatásainak megfigyeltetése modellezés révén is lehetséges.
- A vizuális megfigyelés, képzelet, emlékezet fejlesztése előkészíti az adaptált ábrák; diagramok; grafikonok értelmezését; térképek használatát.
- A látássérült tanulót is hozzá kell segíteni a környezettudatos viselkedés elsajátításához.

Pályaorientáció

- A tanulók ismerjék meg (szemészeti, fizikai állapotukat figyelembe véve) az általuk eredményesen, sikeresen végezhető munkaterületeket, foglalkozásokat.
- Az iskola a tanulóknak lehetőséget ad az önkorrekció, az együttműködés képességének fejlesztésére, a rugalmas gondolkodás elsajátítására.

Gazdasági és pénzügyi nevelés

- A tanulók korlátozott munkavállalási lehetőségei miatt fokozottan szükséges pozitív attitűdjük kialakítása az értékteremtő munka, a munkalehetőségek keresése iránt.
- A pedagógusok fordítsanak kellő figyelmet a gazdálkodás képességének alapozására. A tanulók váljanak képessé a pénzfajták felismerésére, életkoruknak megfelelően fejlődjön a pénzzel való bánni tudás képessége.

Médiatudatosságra nevelés

- A tanulók az önálló ismeretszerzés érdekében szerezzenek jártasságot az internet-használatban képernyőolvasó programmal.
- Ismerjék az információözönben és a közösségi portáloknak rejlő veszélyeket is.

A tanulás tanítása

- Az iskola feladata a látásos megismerésben fennálló nehézségek kompenzálását segítő eljárások megismertetése, alkalmazásuk begyakoroltatása. Olyan tudást kell kialakítani, hogy a tanulók aktívan tudjanak szerepet vállalni a számukra kedvező külső feltételek, körülmények kialakításában.
- Az optikai segédeszközök (szemüveg, távcsőszemüveg, különböző nagyítók, elektronikus olvasókészülék stb.), és az önálló tanulást segítő speciális szoftverek alkalmazásának megtanítása.
- A tanulók sajátítsák el az iskolai könyvtár, az internet használatát, ismerjék meg a Magyar Elektronikus Könyvtárat.
- A látásteljesítményhez igazodó, egyénre szabott tanulási stratégia, célszerű rögzítési módszerek kifejlesztése.
- A hatékony tanulás módszereinek elsajátíttatása magában foglalja a csoportos tanulás módszereinek, így a kooperatív tanulási technikáknak a megismertetését is.
- A pedagógusok teendője, hogy segítsék a tanulók egyénre szabott tanulási stratégiájának kialakítását.

3.4.1.2. A kulcskompetenciák fejlesztése

Anyanyelvi kommunikáció

- A gyengénlátó, aliglátó tanuló számára a megfelelő látási kontroll hiányának következtében nehezített a kommunikáció, a metakommunikáció által terjedő információk érzékelése, megértése, feldolgozása és alkalmazása. Tanári irányítással képessé válik a kommunikációban használt paralingvisztikai eszközök használatára (a beszédhang minőségének változtatása, az arckifejezések, gesztusok alkalmazása).

- A tanuló az ismeretszerzés és az írásos kommunikáció során, szükség esetén a látássérültek számára kifejlesztett speciális szoftvereket használ.
- A pozitív attitűd kialakítása magában foglalja a nyilvánosság előtti magabiztos megszólalásra való törekvést.

Idegen nyelvi kommunikáció

- A gyengénlátó és az aliglátó tanuló esélyegyenlőségét növeli a társadalmi beilleszkedésben az idegen nyelv tudása.
- Számára is szükséges a szövegfajták széles körének ismerete (irodalmi szövegek, újságcikk, honlap, levél stb.), segédeszközök (jegyzetek, ábrák, térképek) használata szövegek megértéséhez, alkotásához.
- A kompetencia része a tanulását könnyítő optikai segédeszközök készségi szintű használata.
- A pozitív attitűd magában foglalja az idegen nyelvek iránti érdeklődést.

Matematikai kompetencia

- Speciális szemléltetés és segédeszközök biztosítása mellett a gyengénlátó, aliglátó tanuló is ismeri és használja a matematikai jeleket, képleteket, modelleket, geometriai ábrákat, grafikonokat.

Természettudományos kompetencia

- A gyengénlátó, aliglátó tanuló kompetenciája kiterjed a gyengénlátással kapcsolatos biológiai és fizikai ismeretekre is.

Digitális kompetencia

- Az ismeretek kiegészülnek a szabályos, tízujjas gépirás elsajátításával.
- A digitális kompetencia felöleli a speciális képernyőnagyító-, olvasó programok használatát, a látássérült embereket érintő weboldalak ismeretét is.
- A tanuló képes a számára megfelelő tanulási/munkakörnyezet kialakítására, ahhoz segítség kérésére: megfelelő méretű monitor, másolóállvány, egyedi megvilágítás, speciális program stb.,

Szociális és állampolgári kompetencia

- A saját szembetegséggel kapcsolatos ismeretek megszerzése, higiéniai szabályok betartása, a látáskímélő életmód kialakítása.
- Fokozott figyelem a konstruktív kommunikáció képességének kialakítására, mások bizalmának elnyerésére, eredményes stressz-, frusztráció-, és konfliktuskezelésre.
- A látássérült személyek jogainak, pozitív diszkriminációs lehetőségeinek ismerete.

Kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia

- A gyengénlátó és az aliglátó tanuló, fiatal érvényesüléséhez egyéni életpálya – építésre való képesség.
- A sikerorientáltság, az innovációra való hajlam kialakítása.

Esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség

- A gyengénlátó és az aliglátó tanuló látóképeségétől függ képi gondolkodása, ábrázolási, önkifejezési készsége.
- Élményei, érzései színvonalas kifejezése erős kontrasztos hatást biztosító képalkotó technikák elsajátításával, a megfelelő rajzeszközök használatával, aliglátás esetén pedig agyag mintázásával, plasztikával biztosítható.
- Tudatosuljon benne hogy társas kapcsolatai alakításában jelentősége van saját külső megjelenése esztétikumának is.

A hatékony, önálló tanulás

- Az egyénileg szükséges optikai segédeszköz ismerete, készségi szintű használata az önálló tanulás feltétele.
- A tanuló képes szokásrend kialakítására a megfelelő tanulási környezet megteremtésében: emelhető asztallapú munkaasztal, megfelelő világítás, optikai eszköz biztosítása stb.
- A hatékony tanulás feltétele a személyiség és a látássérülés szempontjából leghatékonyabb tanulási módszerek begyakorlása.
- A pozitív attitűd folyamatosan fennálló motivációt, fejlett teherbíró, alkalmazkodó és kudarcűrő képességet feltételez.

3.4.2. A Nat és a választott kerettanterv alkalmazása a helyi tanterv készítésénél

A helyi tanterv készítésénél a Nat-ban és a választott kerettantervben foglaltak az irányadóak, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak, és fejlesztendő képességek (azok fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama) mindenkor a tanulók fejlődésének függvénye.

A helyi tantervben az egyes tantárgyak témaköreire, azok tartalmára és követelményeire vonatkozó kerettantervi tartalmak a tanulók egyéni adottságainak figyelembevételével érvényesíthetők. Ha a tanulót állapotja akadályozza a tananyag elsajátításában, akkor az Irányelvben megadott módosítások figyelembe vételével javasolt a helyi tanterv elkészítése.

Minden műveltségi terület oktatásában érvényesüljön a látásteljesítményhez igazodó szemléltetés, a látássérülés tényét figyelembe vevő munkakörülmények kialakítása, a látóképesség kihasználására nevelés, valamint speciális tantárgyi módszertani eljárások alkalmazása, szükség esetén a feladatok megvalósításához hosszabb időkeretek kijelölése, az egyéni adottságok figyelembe vétele az értékelés során.

Az egyes műveltségi területekre vonatkozó ajánlások:

Magyar nyelv és irodalom

- A gyengénlátásból, aliglátásból fakadó sajátos nehézségek miatt az olvasás-írás tananyagának elsajátításához az 1. és a 2. évfolyamon – a rehabilitációs célú tanórák keretében – magasabb óraszám biztosítása javasolt.
- Az ismeretanyag elsajátításához rövidebb terjedelmű olvasmányok (kötelező olvasmányok) választása indokolt lehet, de a hosszabb művek esetében a hangos/digitális könyvek olvasása is megvalósítható. Az olvasási tempót, a hangsúlyos olvasást érintő követelmények meghatározásakor szükséges a látásteljesítmény figyelembevétele.
- Az írás tanításánál törekedni kell az áttekinthető, rendezett, olvasható írásképre, amelyet a tanuló saját adottságainak megfelelő betűméretben és taneszközökkel teljesít.
- Többlet idő biztosítása szükséges a helyesírási szótárak, lexikonok, a könyvtárak használatának megtanítására, az egyéni szükséglet szerint alkalmazott olvasókészülék, nagyító használatának begyakorlására.
- Kiemelt feladat a gyengénlátó, aliglátó tanulók segítése a metakommunikáció értelmezésében, önálló alkalmazásában.

Idegen nyelvek

- Az idegen nyelvek tanulása a gyengénlátó és az aliglátó tanulók számára a látó társadalomba való beilleszkedést és az esélyegyenlőséget is célozza. Ennek érdekében kiemelten fontos a mindennapokban előforduló nehezített élethelyzetek gyors megoldását lehetővé tevő (információkérés, tájékozódás, segítségkérés, fejlett kommunikációs készség kialakítása az idegen nyelv használatában) tartalmak beépítése a helyi tantervbe.
- A tanítás-tanulás folyamatát a hallás utáni tanulás hangsúlya jellemzi, ezért a hallási figyelem és az emlékezet fejlesztése szükséges.
- Az információs és kommunikációs technikák alkalmazási képességének fejlesztése, az elektronikus szótár használatának megtanítása javasolt.

Matematika

- A gyengénlátó, aliglátó tanulók matematika oktatásának is kiemelt területe a biztos számolási készség kialakítása, hangsúlyt fektetve a fejszámolási készség fejlesztésére, az ismerethordozók (feladatgyűjtemények, táblázatok, számológépek) használatára.
- A tanítás során használt eszközök, módszerek és a követelmények meghatározásakor kiemelten figyelembe kell venni az alábbiakat:
  - szemléltetéshez és a tanulói munkához gyakran speciális (adaptált) eszközöket kell használni (speciális vonalzó, körző stb.);
  - a követő, alkotó képzelet fejlesztéséhez használt diagramok, grafikonok, ábrák legyenek könnyen áttekinthetők, kontrasztos színűek,
  - a mérés, szerkesztés jelentősen függ a látássérülés mértékétől, ezért a pontosság szempontjából szükséges engedményeket tenni.
  - a geometria tanítása során a vizuális észlelés lehetőség szerinti kiegészítése tapintásos megismeréssel.
- Az értékelés során engedmények tehetők a mérés pontossága, grafikonkészítés, térbeli építések, írásbeli munkák esztétikuma terén.

Ember és társadalom

- A térben, időben történő tájékozódáshoz szükséges az adaptált történelmi térképek, használata, a térképjelek ismerete.
- Az interneten történő információgyűjtés során szükség esetén optikai segédeszköz, speciális képernyőnagyító-, olvasó szoftver alkalmazása.
- A műveltségi terület tartalmának meghatározásakor az alábbiak beépítése szükséges:
  - a gyengénlátó, aliglátó tanuló ismerje meg a látássérültekre vonatkozó jogi szabályozást,
  - az erkölcsstan keretében szerzett speciális ismeretek segítsék hozzá a gyengénlátó, aliglátó tanulót sérülése feldolgozásához is, valamint tanulja meg, hogyan élhet etikusan a pozitív diszkrimináció lehetőségeivel,
  - ismerje a látássérültek érdekvédelmi szerveződéseit.

Ember és természet

- A tanulók vizuális megfigyelőképességének fejlesztésével, széles tapasztalati bázis biztosításával (hallás, szaglás, tapintás kiegészítő szerepe) érhető el a tervszerű megfigyelés elsajátítása.
- Az IKT lehetőségeinek kihasználása: pl. kísérletek követése lassítási-nagyítási, gyors megismétlési lehetőséget biztosító videókkal.
- A teljes látást igénylő jelenségek megismertetése csak az ismeret szintjén szükséges (egyes fizikai, kémiai, biológiai jelenségek, pl. fénytan).
- A tananyagba szükséges beépíteni a gyengénlátással kapcsolatos fizikai és biológiai ismereteket, valamint lehetőséget kell adni a tanári és a tanulói kísérletekben való aktív részvételre. A fizikai és kémiai műveltségterület feldolgozása során gyakran szükséges a kísérletek adaptálása, gyengénlátó, aliglátó tanulók által követhetővé tétele (láthatóvá tétel, védőszemüvegek használata), önálló vizsgálódások, megfigyelések egyéni segítése.
- A követelmények tekintetében – a balesetek elkerülése érdekében – a tanulói kísérleteknél egyéni elbírálásra van szükség.

Földünk és környezetünk

- A tartalom feldolgozása során biztosítani kell a gyengénlátó, aliglátó tanulók számára használható térképeket – (lényegkiemelő, kontrasztos, esetenként tapintható jelzések stb.).
- Színvak tanulók számára speciális jelzések a térképeken.
- Filmek, fotók bemutatásához besötétíthető terem szükséges.
- A követelményeknek ismeretanyag szempontjából teljes körűen, de a gyengénlátó, aliglátó tanulók által használt eszközzel kell eleget tenni.
- Aliglátó tanuló számára engedmény adható a térképről történő helymeghatározás leolvasásában, távolságmérés pontosságában.

Művészetek

A gyengénlátó, aliglátó tanuló az élet minden területén több nehézséggel küzd, mint az ép társai, ezért a készségek, képességek fejlesztése mellett kiemelten fontos a művészetek személyiségformáló hatása.

- Az ének-zene ismeretanyagában a hallásos tanulás kerül előtérbe. A zenei jelrendszer megismeréséhez egyéni segítségnyújtás, gyakran nagyított kotta szükséges. Aliglátó tanulók értékelésekor a kottaolvasásban a vizuális tájékozódás nehezített volta miatt engedményeket kell tenni.
- A dráma és tánc a tanulók térbeli tájékozódásának, mozgásuk harmóniájának kialakításában, alkotó- és kapcsolatteremtő képességük, kommunikációjuk fejlesztésében kiemelt szerepet kap. A tánc hozzájárul a látássérült tanulók mozgásbiztonságának növeléséhez, a látás-mozgás koordinációjának fejlődéséhez. Kívánatos a drámajáték, a tánc és a dramatizálás során a játékbatárság növelése, a közönség előtti megszólalás lehetőségeinek biztosítása.
- A rajz és vizuális kultúrán belül a síkbeli ábrázolás mellett – elsősorban az aliglátó tanulók esetében – a hangsúly a térbeli plasztikus megjelenítésre (mintázás, makett, agyagozás stb.) helyeződik.
- Fokozottan szükséges az erős kontrasztos hatást elérő, a jó minőségű eszközök biztosítása a látássérült gyermek számára megfelelő vizuális élmény megszerzéséhez.
- A szerkesztési feladatoknál a pontosság terén engedményeket kell tenni.
- A színvak, színtévesztő tanulók rajzeszközeit színmegjelöléssel kell ellátni. A szerkesztési feladatoknál a pontosság a látásteljesítmény függvényében követelhető meg.

Informatika

- A szabályos gépirás tanítása a gyengénlátó, aliglátó tanulók esetében kiemelten fontos annak érdekében, hogy a mindennapi életben adódó írásbeli feladataikat (dolgozat, önéletrajz stb.) esztétikus külalakban készíthessék el. A számítástechnika tanítása során az aliglátó tanulók számára a képernyő adaptálása vagy speciális képernyő nagyító-, olvasó programok alkalmazása szükséges.
- A könyvtárhasználat az iskolai könyvtár használatán túl segíti a tanulókat, hogy megtanuljanak ismeretlen könyvtárban segítséget kérni és ezúton tájékozódni. Lehetőség szerint ismerjék meg az elektronikus könyvtárat és igénybevetelét, a látássérülteket érintő információkat közlő weboldalakat.

Életvitel és gyakorlat

A műveltségi terület alapját a Nat-ban megfogalmazottak jelentik, fokozottabb hangsúlyt kapnak azonban a személyiségállapothoz igazított életviteli technikák.

- A műveltségi terület tartalmába mindazon ismeretek beépülnek, melyek a gyengénlátó tanulók mindennapi életvezetéséhez, mind teljesebb önálló életviteléhez szükségesek, illetve alakítják későbbi pályaválasztásukat.
- A gyengénlátó, aliglátó tanulók pályaeorientációja szempontjából fontos, hogy hatékony fejlesztést kapjanak technikai jellegű munkafolyamatok tervezéséhez, kivitelezéséhez, munkakultúrájuk megalapozásához.
- Időtöbblet biztosítására van szükség a különböző anyagok többoldalú érzékleti megismerésére, az adaptált eszközökkel történő mérésre az egyéni igényeknek megfelelően.
- Kiemelt figyelmet kell fordítani a balesetmentes szerszámhasználatra, a látássérült emberek életvitelét segítő speciális eszközök használatára (beszélő mérleg, adaptált tűbefűző, mérőszalag stb.).
- Bizonyos munkatevékenységeknél tekintettel kell lenni a szintévesztő, színvak tanulók különleges igényeire.
- Speciális tartalmakkal egészül ki a közlekedési ismeretek, a háztartáskultúra témaköre.
- Az értékelés során kapjon hangsúlyt a tanuló önmagához mért fejlődése, figyelmet az esetleg csatlakozó mozgássérülés.

Testnevelés

A gyengénlátó, aliglátó tanulók az állapotuknak megfelelő speciális mozgásnevelésben vesznek részt.

- A rendszeres fizikai aktivitás kiemelt cél. A helyi tanterv a testnevelésnek a Nat-ban és a választott kerettantervben meghatározott fejlesztési feladatai közül tartalmazza a nem ellenjavalltakat, valamint a diagnózis ismeretében ajánlott speciális tartalmakat, beépítve a gyógy-testnevelési eljárásokat.
- A speciális tartalmak kialakításánál figyelemmel kell lenni:
- a mozgásbiztonság kialakítására, a mozgás-látás koordinációjának fejlesztésére, a tájékozódó képesség fejlesztésére,
- a helyes testtartást segítő gyakorlatokra és a meglévő mozgásszervi betegségek korrekciós gyakorlataira.
- A követelmények meghatározása mindig a gyermek egyéni állapotától függ, a látásteljesítmény, a szembetegség kihatásai és a társuló mozgásszervi betegség figyelemvételével.
- Amennyiben lehetőség van rá, meg kell ismertetni a gyengénlátó, aliglátó tanulókat a látássérültek sportolási lehetőségeivel és biztosítani kell az abban való részvételt (pl. atlétika, csörgőlabda, úszás).

3.4.3. Pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitáció, rehabilitáció

A pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitáció, rehabilitáció céljai és feladatai a kötelező oktatás teljes vertikumában azonos súllyal jelentkeznek, azaz a nevelés-oktatás teljes folyamatába be kell épülniük. Mindamelllett az egyéni igények szerint külön rehabilitációs, rehabilitációs foglalkozások szervezése is szükségszerű, melyek a döntően individuális jelleg miatt egyéni vagy kiscsoportos foglalkoztatási formában valósíthatók meg. A gyengénlátó, aliglátó tanulók rehabilitációs, rehabilitációs célú fejlesztő foglalkozásai általában a következő területeket érintik:

- látásnevelés (a látási funkciók fejlesztése, optikai és elektronikus segédeszközök használata),
- speciális IKT ismeretek átadása (pl. gépirás, nagyító-, beszélő szoftverek, laptop használat),
- mozgáskorrekció (finommozgás, nagymozgás),
- az olvasási készség fejlesztése,
- tájékozódásra nevelés (tájékozódás vizuális támpontok alapján, tájékozódás hosszú fehér bottal, közlekedési önállóság),
- tapintó írás-olvasás aliglátó vagy progrediáló szembetegségű tanulók esetében (Braille-írás, -olvasás),
- személyiségkorrekció,
- diszlexia, dysgraphia, diszkalkulia,
- logopédiai ellátás,
- gyógytestnevelés,
- mindennapos tevékenységek (önkiszolgálás, egészségmegőrzés, speciális munka- és háztartási eszközök használata),
- a tehetséges tanulók számára a tehetségük kibontakozásához szükséges feltételek, eszközök, módszerek biztosítása.

3.5. A halmozottan sérült látássérült tanulók oktatása

A halmozottan sérült, vak, aliglátó, gyengénlátó tanulók nevelését-oktatását és optimális fejlesztését a gyógypedagógiai intézményeken belül működő speciális tagozatok biztosítják. A helyi tanterv kidolgozásánál a társuló fogyatékoságokra vonatkozó irányelveket együttesen kell alkalmazni. A halmozottan sérült látássérülteknél egyéni fejlesztési tervet is szükséges készíteni.

Az integrált nevelés-oktatásban résztvevő halmozottan sérült látási fogyatékos tanulók oktatásához a látássérültek intézményeiben létrejött egységes gyógypedagógiai módszertani intézmények nyújtanak szak- és szakmai segítséget.

4. A hallássérült (siket, nagyothalló) tanulók iskolai fejlesztésének elvei

4.1. A hallássérült tanuló

A hallássérült tanulónál – a hallás hiánya vagy csökkenése miatt – a szokásostól eltérhet a nyelvi kommunikáció (beszédértés, szövegértő olvasás szókincs, nyelvi szerkezetek értése és használata, hangzó beszéd stb.) fejlettsége, ennek következtében a megismerő tevékenység és a teljes személyiség fejlődése is megváltozhat. A tanuló nyelvi kommunikációja intenzív fejlesztést igényel, mert ennek szintje általában nem korrelál életkorával, hallásállapotával – melytől pozitív és negatív irányú eltérés is lehet.

- a) A siket tanulónál súlyos fokú hallásvesztés áll fenn (a beszédhangok frekvenciatartományában mért hallásvesztés 90 dB-nél nagyobb). Ennek következménye a hangzó beszéd spontán kialakulásának képtelensége, elsajátításának súlyos fokú nehezítettsége, valamint a nyelvi kommunikáció általános akadályozottsága. A hallásvesztés mértékétől, jellegétől, a környezeti hatásoktól és a szociokulturális háttértől függően módosulhat a megismerő tevékenység, a gondolkodás és a lelki élet egészének fejlődése.
- b) A nagyothalló tanulónál (a beszédhangok frekvenciatartományában mért hallásvesztés 30–45 dB közötti; közepes nagyothallás: esetén a a beszédhangok frekvenciatartományában mért hallásvesztés 46–65 dB közötti; súlyos nagyothallásnál a beszédhangok frekvenciatartományában mért hallásvesztés 66–90 dB közötti) a nagyothalló tanulónál a hallás csökkenése akadályozottságot jelent a hangzó beszéd elsajátításában és értésében. Ennek mértéke a súlyos kommunikációs zavartól a normál nyelvhasználat megközelítésének szintjéig terjedhet.
- c) A hallásukat műtéti úton helyreállított/létrehozott (pl. cochlearis implantált) hallássérült tanulóknál – egyik vagy mindkét oldalon végzett hallásjavító műtét után – fizikai értelemben közel ép beszédhallás mérhető. Fejlesztésképességük, fejlődési ütemük döntően függ attól, hogy a gyermek milyen életkorban volt a műtét elvégzésekor, intelligenciájától, illetve az esetleges pszichés fejlődési zavartól stb. A nyelvi fejlődés gyorsabb, magasabb szintű elsajátítását a hallásjavító műtét előtti és utáni pedagógiai rehabilitációs és rehabilitációs, valamint az azzal párhuzamos pedoaudiológiai gondozás és az aktív szülői megsegítés eredményezi. A fejlesztés stratégiájának alapja döntően a beszédhallásra alapozott módszerek alkalmazása. A beszédértés, a hangzó beszéd fejlődése hasonlóságot mutat az ép hallásúak beszédfejlődésével. A fejlesztés kívánatos színtere az ép hallásúak környezetében van szurdopedagógus jelenlétével, de az integrációjukra csak alapos pedagógiai diagnózis után kerülhet sor. Teljesítményüket a befogadó intézmény szakmai felkészültsége, nyitottsága, a szülők együttműködő készsége, valamint a gyermek kognitív és pszichés jellemzői és esetleges beszéd- és nyelv elsajátítási zavar (diszfázia) befolyásolja.
- d) A hallássérültek, „diszfázia típusú” társuló tanulási zavara a halmozott fogyatékoság egy speciális változata. Összetett tüneti képe súlyosabb fokú nyelvi- és beszédfejlődési akadályozottságban, diszpraxiás és szenzomotoros integrációs zavarra utaló pszichomotoros jellemzőkben nyilvánul meg. A specifikus nyelvi zavar, valamint a kísérő pszichomotoros tünetek változatos formában, sajátos összetételben jelennek meg a hallási fogyatékoság enyhébb vagy súlyosabb mértéke mellett.

A hallássérült tanulók populációjának napjainkra jellemző változása komoly gondot okoz a szakterületi intézmények gyógypedagógusainak, mivel a diszfázia korábban nem alkalmazott módszertani eljárásokat és óraszervezési technikákat igényel. Javasolt a speciális módszertani és óraszervezési technikák alkalmazása.

Más esetben a halmozottan fogyatékos hallássérült (siket, nagyothalló) tanuló hallásvesztéséhez mozgáskorlátozottság, látás-, értelmi fogyatékoság, tanulási, vagy a fejlődés más zavarai társulhatnak. Ezeknek a halmozottan fogyatékos hallássérült tanulóknak a nevelhetősége, oktathatósága a fentiek következtében súlyosan nehezített. Javasolt az óvodában és az alapozó szakaszban a nevelés, oktatás területén a fokozott egyéni és kiscsoportos fejlesztés, a gyógypedagógiai asszisztens vagy a kéttanáros modell alkalmazása.

- e) A hangos beszéd kialakulása után hallássérültté vált tanulók személyisége az előző csoportokhoz viszonyítva még sérülékenyebb, nehezen dolgozzák fel a hallás elvesztésével fellépő állapotváltozást: vagyis a nehezített kommunikációt, a környezettel való kapcsolatuk beszűkülését. Ebben az esetben fokozott segítséget igényelnek a kompenzációs csatornák kialakításához.

4.2. A hallássérült (siket, nagyothalló) tanulók fejlesztésének alapelvei

A hallássérült tanuló egyéni fejlesztési lehetőségeit személyiségjegyei, intellektusa mellett döntően befolyásolja a hallássérülés bekövetkeztének, felismerésének időpontja, kóroka, mértéke, a fejlesztés megkezdésének ideje. A

hallássérült gyermekek fejlesztése az általános pedagógiai tevékenységen kívül gyógypedagógiai és egészségügyi célú rehabilitációs eljárások folyamatában valósul meg. A komplex ellátás a korai fejlesztésre és óvodai nevelésre építkezve, döntően a szurdopedagógiában használatos módszerek alkalmazásával, megfelelő audiológiai ellátással, a jól beállított hallókészülékek és hatékony hangátviteli technikák használatával és/vagy a legkorszerűbb műtéti technika alkalmazásával beépített cochleáris implantátumokkal történik. A felsoroltak együttesen határozzák meg a hallássérült tanuló eredményes nevelhetőségét, oktathatóságát.

A rendszeresen végzett mérési, speciális pedagógiai vizsgálati, megfigyelési, tapasztalati eredmények figyelembevétele, valamint az audiológus szakorvossal történő folyamatos kapcsolat elengedhetetlen feltétele az eredményes gyógypedagógiai és egészségügyi rehabilitációs és rehabilitációs tevékenységnek. A szakszerű pedagógiai munka végzéséhez mindezen ismeretek, valamint elemi technikai tudnivalók (hallókészülék stb. kezelésében tájékozottság) szükségesek a sajátos nevelési igényű gyermekeket nevelő-oktató pedagógus számára.

4.2.1. A hallássérült tanulók többségi iskolában történő együttnevelése

A nevelés-oktatás szervezeti keretének megválasztását, az alkalmazott speciális módszer- és eszközrendszert minden esetben a gyermek állapotából fakadó egyéni szükségletek határozzák meg.

A többségi iskolában történő együttnevelés a szülő/gyógypedagógus/pedagógus közös döntését igényli az illetékes szakértői és rehabilitációs bizottság szakvéleményének figyelembe vételével.

Az együttnevelés nem lehet formális, a befogadó iskolának szükséges változtatásokat végrehajtani a valódi befogadás érdekében, így pl. a módszer és eszközrendszerben (differenciálás, egyéni képességek figyelembe vétele stb.), az óraszervezésben, a probléma megoldásában, a teljes tantestület szemlélet változásában.

A gyógypedagógus partner a megoldásokban. Az iskola akkor válik valódi befogadóvá (inkluzív iskola), amennyiben a tanítási programok, a pedagógiai szemlélet és felkészültség, a szervezés, a tárgyi és személyi feltételek igazodnak a gyermek speciális szükségleteihez.

A hallássérült gyermekek együttnevelése halló társaikkal többféle formában lehetséges:

- egyéni teljes integráció, amelyben a gyermek az oktatás teljes időtartamában a befogadó csoportban van;
- a csoportos teljes integráció, amelyben a hallássérült csoport a befogadó iskola azonos osztályfokán tanul;
- részleges integráció, amikor a tanuló a tanórák egy részén vesz részt a többi tanulóval együtt, a többi időt gyógypedagógussal, csoportban tölti.

Az integrált nevelés-oktatás során különös figyelemmel kell lenni a következőkre:

- Az adott tantestület pozitív hozzáállása, bevonódása és toleranciája fontos tényező.
- Az adott iskola pedagógiai programjának, illetve tantervének elkészítésekor figyelembe kell venni a hallássérült gyermek speciális fejlesztési igényeit a tananyag, a követelmény, az értékelési mód és a speciális módszertan tekintetében.
- Külön gondot kell fordítani arra, hogy a tanuló minden segítséget megkapjon hallássérüléséből, gyengébb nyelvi kommunikációs kompetenciájából, fogalmi gondolkodásából eredő hátrányának és ezzel összefüggő esetleges tanulási nehézségének leküzdéséhez.
- A többségi pedagógusnak az értékelésnél figyelembe kell vennie a hallássérülés következményeként fellépő kommunikációs nehézségeket, a szókincs esetleges elmaradását, a szóbeli, írásbeli kifejezőkészség gyengébb voltát, az abban előforduló grammatikai hibákat és kiejtési problémákat.
- Ne legyen az értékelés része olyan követelmény, mely a tanuló sérüléséből következően nem teljesíthető halló társaival azonos szinten vagy módon (hosszú memoriter, hangsúlyos, ritmusos versmondás, tollbamondás utáni esetleges hibák stb.) Értékelésüknél az egyéni fejlesztési terv követelményeit figyelembe kell venni.

Az együttműködés során a befogadó pedagógusközösség vállalja, hogy:

- segíti a gyermek beilleszkedését a közösségbe;
- konzultációs, hospitálási és osztálytermi együttműködési lehetőséget biztosít a gyógypedagógus számára;
- a jogszabályokban foglaltak érvényesítése során mindent megtesz a hallássérült gyermek sikeres integrációjá érdekében;
- megszervezi a törvényben meghatározottak szerint a szükséges egyéni korrekciós órákat.

Az együttműködés során a szurdopedagógus/utazótanár vállalja, hogy:

- tájékoztatás nyújtásával segíti a befogadó pedagógus-, gyermek-, és szülői közösségek az intézmény többi pedagógusának felkészítését a hallássérült gyermek érkezése előtt, majd beilleszkedése során;
- konzultációval segíti a pedagógusok, az oktató/nevelő közösség munkáját a hallássérült gyermek sajátosságainak megértésében;
- hospitál a gyermek osztályában;

- segítséget nyújt a befogadó intézmény órai munkájához;
- nyomon követi a gyermek fejlődését;
- egyéni fejlesztés során fejleszti a gyermek kommunikációs kompetenciáját;
- esetlegesen koordinálja a rehabilitációs munkában résztvevő szakemberek munkáját;
- rendszeresen kapcsolatot tart a szülővel.

Az eredményesség érdekében szükség van a szülők aktív közreműködésére valamint a szülők és az iskola együttműködésére.

Az integráltan tanuló hallássérült gyermek számára biztosítani kell mindazokat a speciális eszközöket, egészségügyi és pedagógiai habilitációs, rehabilitációs ellátást, melyekre a szakértői és rehabilitációs bizottság javaslatot tesz, illetve a hallássérülés tényéből következik (pl. audiológiai gondozás).

Ennek megszervezéséhez a szakértői javaslat, a fogyatékoság típusa szerint illetékes gyógypedagógiai módszertani intézmények részéről történő folyamatos tanácsadás nyújt segítséget.

4.2.2. A Nat és a választott kerettanterv alkalmazása a hallássérült (siket és nagyothalló) gyermekek nevelése-oktatásában

4.2.2.1. Kiemelt fejlesztési feladatok

A hallássérült tanulók nevelésében a Nat-ban leírt fejlesztési feladatok az irányadóak, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak, és fejlesztendő képességek (azok fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama) mindenkor a tanulók egyéni fejlődésének függvényei.

Az önismeret és a társas kultúra fejlesztése

A hallássérült tanulókat segíteni kell abban, hogy érzékszervi fogyatékoságukkal együtt élve, önmagukat elfogadva a munka világának aktív részesévé, kiegyensúlyozott személyiségekké váljanak a sikeres társadalmi beilleszkedés céljából (alul- és felülértékelés, reális énkép, önértékelés). Tanulják meg, hogy felelősek saját sorsuk, életpályájuk alakításában.

A családi életre nevelés

A halló családba született sajátos nevelési igényű gyerekek esetében sokszor megváltoznak a szerepek. A megfelelő önismeret és a reális énkép kialakításával, a pozitív családminták bemutatásával a hallássérült tanulók esetében értékeket alakíthatunk ki.

Médiatudatosságra nevelés

Az ismeretszerzésben kiemelkedő szerepe van a vizuális csatornának. Törekedni kell arra, hogy az ezen az úton szerzett ismeretek tartalma valóság-hű legyen, és hogy az ismeretanyag a fogalmi általánosításokat, az árnyaltabb kommunikációt is fejlessze.

A komplex ismeretanyagon nyugvó fejlesztési feladat feltételezi a térben, időben, tartalmakban eltérő összefüggések felismerését. Mindezek súlyos gondot okozhatnak a kommunikációjukban akadályozott hallássérülteknek. A szókincs és a fogalmak bővítése, a nonverbális úton szerzett ismeretek, fontos részét képezik az egyéni szükségletekhez igazított fejlesztésnek. Szükséges a társadalmi kapcsolatépítés és a kapcsolattartás formáinak megismertetése, elsajátítása, gyakorlása. Fontos a hallássérültek számára készült feliratozott műsorok, filmek használata.

Nemzeti azonosságtudat, hazafias nevelés

Az identitástudat kialakítása a kulturális örökségek megismerésén keresztül, életkoruknak megfelelő gyakorlat orientált módszerekkel (pl. tárgyi emlékek, múzeumlátogatások) történjen.

Szemléletük, nyitottságuk alakításában nagy jelentőséggel bír, ha kommunikációs lehetőségeikkel kapcsolatot tudnak teremteni tágabb környezetükben élő sorstársaikkal (pl. internet, pályázatok, szabadidős tevékenységek, kulturális rendezvények). Közvetlen élmények nyújtásával kell ismereteket adni a hazánkon kívüli kulturális megismeréséhez.

Fenntarthatóság, környezettudatosságra nevelés

Minél fiatalabb életkortól kezdődően tevékeny részvétellel, megfigyelés útján kell hatékonyan eljuttatni a tanulókat a környezet alakításának, megóvásának és fontosságának felismeréséhez (pl. interaktív tananyagok alkalmazása, természetben töltött programok). Tudatos pedagógiai segítséggel kell lehetővé tenni minél több vizuálisan jól érzékelhető, saját élményen alapuló ismeretek gyűjtését.

A tanulás tanítása

A hallássérült gyermekek tanulási folyamatát lényegesen nehezíti különböző mértékű kommunikációs akadályozottságuk. A tanulással kapcsolatos speciális igényeik, lehetőségeik (emlékezet, annak struktúrája, dysphasiás jegyek, részképtelenségek stb.) feltárására építve valósítható meg az egyénre szabott fejlesztés. Az iskolai évek során sajátítsák el az önálló tanulást segítő eszközök (pl. számítógép, internet, elektronikus és iskolai

könyvtár) készségszintű használatát. A hatékony tanulás módszereinek elsajátíttatása magában foglalja a csoportos tanulás módszereit, a kooperatív tanulási technikát vagy a távoktatás elsajátítását, megismerését.

A testi és lelki egészségre nevelés

A hallássérült tanulókat szükséges megismertetni – az életkoruknak, esetleges társuló fogyatékoságuknak megfelelő szinten – azokkal az okokkal, melyek hallássérülésüket, illetve annak következményeit okozták. El kell sajátítani a tanulókkal a nélkülözhetetlen hallásjavító eszközök használatát, valamint azokat az egészségügyi ismereteket, melyekkel biztosítható számukra hallásmaradványuk aktivizálása. Életmódjuk, életvitelük alakításában hangsúlyos szerepe van komplex kommunikációs lehetőségeik fejlesztésének (hallásmaradvány kihasználása, szájról olvasás, pontos jelnyelvi ismeretek). Szükséges, hogy felismerjék a környezetben előforduló káros szokásokat, hogy az ártalmas magatartási formákat ne vegyék át. Ismerjék meg saját értékeiket, hogy életmódjukra vonatkozóan helyes döntéseket tudjanak hozni, képessé váljanak a környezet és munkaerőpiaci elvárásainak megfelelő társadalmi integrációra.

- A hallássérült gyermek számára a mozgás, a testedzés olyan kompenzációs terület, ahol kommunikációs hátrányaikkal is jelentős sikereket érhetnek el. Emellett a sport segíthet a belső feszültségeik levezetésében, így segítve az indulatok kezelését.
- A mozgás, a testedzés hozzájárulhat a hallássérüléssel esetlegesen együtt járó egyensúlyproblémák kezeléséhez.
- A hallássérült gyermekek, nyelvi korlátozottságuk miatt kevesebb információval rendelkeznek a világról, bizonytalanságuk, befolyásolhatóságuk miatt jobban ki vannak téve veszélyeztető hatásoknak. Ezért fontos a szexuális nevelés, a szenvedélybetegségeket megelőző programok, illetve a biztonságos internethasználat megismertetése.
- Az érzelmek, indulatok, belső feszültségek verbális kifejezésének nehezített volta miatt fontos, hogy legyen lehetőségük ezek nem verbális módon való kifejezésére akár a művészetek (képzőművészet, tánc) akár a sport terén. A társadalomba való beilleszkedésüket segítve meg kell ismertetni velük az érzelmet, az indulat kifejezés társadalmilag elfogadott verbális és nonverbális formáit.
- Tanuljanak meg segítő szakemberekhez fordulni (pszichológus stb.).

Pályaorientáció

Az iskolai fejlesztések során kiemelt feladat a lehető legnagyobb önállóság elérése. Lényeges azoknak az eljárásoknak, módszereknek, tevékenységeknek a megkeresése, és működtetése, amelyek a tanuló életének minden színterén az önálló életvitel kialakítását segítik, gyakoroltatják. Alapvető fontosságú feladat mindazon személyiségjegyek feltárása, melyek a tanulók további sorsát döntően befolyásolhatják. Ezek fejlesztése jó esélyt adhat arra, hogy pályaválasztásuk sikeres legyen. Segíteni kell őket, hogy reálisan mérjék fel a hallássérülésükből adódó akadályozó tényezőket.

Reális énképük, önismeretük kialakítása segíti a számukra megfelelő, elérhető szakma tanulását, majd a munka világába, azon keresztül a társadalomba való beilleszkedésüket. Ehhez rendszeres integrációs gyakorlatra van szükségük, ahol megismerhetik a hallók világát (pl. kapcsolattartás halló közösséggel, kommunikáció gyakorlása „természetes” közegben, illemszabályok, írott és íratlan törvények megismerése).

Gazdasági és pénzügyi nevelés

A tapasztalatszerzés hiánya, a nevelés során gyakran kialakuló másoktól függő életforma indokoltá teszi a terület hangsúlyozott fejlesztését. A gazdasági és pénzügyi ismeretek, az életkornak megfelelő pénzzel való bánásmódra tanítás a hallássérült tanulók későbbi beilleszkedését szolgálja.

4. 2. 2. A kulcskompetenciák fejlesztése

A Nat-ben és a választott kerettantervben megjelenő tartalmak speciális ismeretekkel, képességekkel egészülnek ki, így a kompetenciák fejlesztésénél ezeket is figyelembe kell venni.

Anyanyelvi kommunikáció

A súlyos fokban hallássérült (süket) gyermekek/fiatalok ismeretszerzését nehezíti a nyelvi kommunikációs szintjük életkorhoz viszonyított elmaradása. Szókincsük fogalmi gondolkodásuk szegényes, kifejezőmódjuk kevésbé árnyalt, mint halló társaiké. Az ismeretek megértését segíti a változatos szemléltetés, saját élményen alapuló tevékenységbe ágyazott anyanyelvi fejlesztés, a digitális technika nyújtotta lehetőségek kihasználása. A társas kapcsolatokban, a társadalmi és kulturális tevékenységek során a különböző kommunikációs helyzetekben társadalmilag elvárható, helyes viselkedési formák értelmezése, megértése nyelvi kifejezése valósítható meg. A mindennapi helyzetekben előforduló metakommunikációt tanulják meg helyesen értelmezni. Tudjanak írásban kommunikálni. Fontos a pozitív attitűd kialakítása, mely segíti a nyilvánosság előtti magabiztos megszólalásra való törekvést.

Kiemelt feladatok

- a beszédértés fejlesztése
- a szövegértő olvasás fejlesztése

- konkrét tapasztalatokon alapuló szókinccsfejlesztés
- a beszéd használata
- az írásbeli kifejezés fejlesztése

Idegen nyelvi kommunikáció

Az idegen nyelv elsajátítására való képességet jelentősen befolyásolja a hallássérült tanuló hallásállapota, szókinccse, nyelvi kommunikációs szintje. Az idegen nyelv tanulásánál a gyermek egyéni képességeihez alkalmazkodva a nyelv megismerése és elsajátítása, illetve a köznapie helyzetekben, vagy egy adott szakmával kapcsolatos kifejezések megértése és használata lehet a cél.

Matematikai kompetencia

A matematikai gondolkodás fejlesztését a hallássérülés következtében kialakult szűkebb szókinccs, és az alacsonyabb nyelvi szint jelentősen befolyásol/hat/ja. A gondolkodás kevésbé flexibilis, esetenként gondot okozhat az egyes témakörök, feladattípusok, műveletek közötti váltás. A matematikai fogalmak értelmezését segíthetik a mindennapi élethelyzetek (pl. vásárlás, mérés, bankolás, térbeli tájékozódás, tapasztalatok) tanórai modellezése valamint verbális megfogalmazása. Kiemelt jelentőségű a speciális szemléltetés és a segédeszközök használata.

Az auditív csatorna részleges vagy teljes kiesése miatt a matematikai kompetencia kialakulásához több időre, rendszeres gyakorlásra, ismétlésre van szükségük.

Természettudományos és technikai kompetencia

A hallássérült gyermek/ fiatal a környezetéről elsősorban a látás útján szerez információkat. Fontos, hogy az egyes természeti folyamatok megértését, szemléltetés, modellezés, tényleges cselekedtetés, kísérletezés útján segítsük. (Pl. terepasztalok, tanulmányi séta, kirándulás, természetfilmek, digitális tananyagok, interaktív tábla használata).

Digitális kompetencia

A hallássérültek egyik legfontosabb információszerezési, illetve kommunikációs eszköze a számítógép és ezen keresztül az internet. Használatát nehezíti szűkebb szókinccsük és szövegértési nehézségük. Ebből adódóan kiemelt feladat a keresőprogramokkal való megismertetésük, melyek segítenek a lényegkiemelésben és az írott szöveg megértésében. Mivel a hallássérült tanulók erősen motiváltak a digitális eszközök használatában, ezt a motivációt ajánlott kihasználni más tanórákon is. Ajánlott a szabályos tízujjas gépírás elsajátítása (gépírást tanító program). Az ok-okozati összefüggéseket nehezen ismerik fel, ezért szükséges az IKT használatának során felmerülő valós és virtuális kapcsolatok megkülönböztetésének oktatása.

A hatékony, önálló tanulás

A hallássérült tanuló önértékelése esetenként nem reális, szókinccs és beszédértési nehézségei miatt az önálló tanuláshoz szükséges képességek kialakítása nagyobb figyelmet igényel. Munkába állásuk, karrierépítésük a kommunikációs lemaradásuk miatt nehezített, ezért ajánlott megtanítani őket munkájuk értékelésére, tanácsok, információk kérésére. A különböző tanulási technikák megismertetése elengedhetetlen (szótárak, lexikonok, ezek digitális változatainak használata).

Fontos az önálló ismeretszerzés igényének kialakítása (lehetőség szerint könyvtár).

Szociális és állampolgári kompetencia

A hallássérült gyermeket/ fiatalat támogatni kell sérülésének, és ebből adódó esetleges hátrányainak elfogadásában, az esetenként kialakuló konfliktusok és stressz kezelésében. A megfelelő társas kapcsolatok kialakításának képessége nagy szerepet játszik, az udvarias viselkedés és a későbbi társadalmi beilleszkedés során. Individuális beállítódásuk, gondolkodásuk miatt fontos a közösségi beilleszkedés szabályaira nevelés.

Érdekvédelmi ismereteik alkalmazása, az őket megillető támogatási rendszer valamint jogi lehetőségeik érvényesítésének ismerete elengedhetetlen.

Kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia

Minél korábbi életkorban (5. osztálytól) fontos az iskolák életpálya építést megalapozó, pályaorientációs tevékenysége, hogy a hallássérült tanulók és szüleik megismerjék a választható szakmák körét, a továbbtanulási lehetőségeket. Kellő figyelmet kell fordítani a sikerorientáltság, innovációs készség kialakítására.

Esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség

A hallássérült tanulók esztétikai nevelése, ízlésük formálása nem csak személyiségük színesebbé tételét szolgálja, hanem fontos eszköze társadalmi beilleszkedésüknek, önkifejezésüknek is. A művészeti ágak közül elsősorban a vizuális kultúra, a manuális tevékenységek (festés, agyagozás, szövés, bőrtárgy készítés, fotózás, kézimunka, gyöngyfűzés, ékszerkészítés) lehetnek az önkifejezés eszközei, melyek a későbbi megfelelő pályaválasztást is befolyásolhatják.

4.3. A súlyos fokban hallássérült (siket) tanulók iskolai fejlesztése

4.3.1. Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai

A súlyos fokban hallássérült tanulók oktatásának pedagógiai szakaszai módosításokkal megegyeznek a Nat-ban rögzített pedagógiai szakaszokkal és tartalmakkal.

A nyelvi kommunikációjukban nagyfokú elmaradást mutató hallássérült gyermek iskolakészültsége indokolja, hogy az alsó tagozatos szakasz bevezetése előtt 2 év alapozó időszak, előkészítő osztály szerveződjön.

Az alapozó időszak speciális fejlesztési feladatát a nyelvi kommunikáció beindítása jelenti. Ez az intenzív nyelvi kommunikációs fejlesztő szakasz – a speciális szükségletek miatt – általában két tanévi időtartamot vesz igénybe.

A megnövelt időtartam funkciója (a korai fejlesztésre és az óvodai nevelésre építve) a nyelvi kommunikáció alapozásának folytatása, az életkornak megfelelő élmények, ismeretek tartalmainak nyelvi megfogalmazása, megértése, továbbá a szókincs bővítése, mondatok alkalmazása. Célja:

- az olvasás technikájának kialakítása,
- elemi szövegértési kompetencia kialakítása,
- az írás technikájának kialakítása,
- beszédérthetőség fejlesztése, a beszédhangok minél pontosabb ejtése,
- a beszéddinamika fejlesztése, javítása,
- a hallási figyelem fejlesztése,
- az épen maradt funkciók fejlesztése.

A nyelvi kommunikáció biztonságos megalapozásával, folyamatos fejlesztésével lehetséges, hogy a kultúrtechnikák (olvasás, írás, nyelvi rendszer) mindinkább az ismeretszerzés eszközeivé váljanak.

Az alsó tagozatos (1.oszt.–4.oszt.) szakasz végéig átfogó feladat a nyelvi rendszer kiépítése. Megvalósítása elsődlegesen a Magyar nyelv és irodalom műveltségi terület fejlesztési feladata. Általános cél, hogy ez a szakasz megalapozza egy olyan direkt kommunikációs szint elérését, amely alkalmas valamennyi műveltségi terület ismeretanyagának teljesebb körű elsajátítására (szókincs, nyelvalaki struktúrák stb. vonatkozásában). Alkalmazása, gyakorlása minden területen megvalósítandó fejlesztési feladat, beépíthető a szabadon választott és a rehabilitációs célú tanórák programjaiba.

Az első osztály végén szükséges a nyelvi kommunikációs fejlettségi szint mérése, mert ekkorra már megjelennek azok a nyelvi készségek, amelyek lehetővé teszik az értékelést.

Jelentősen eltérő fejlődési ütemű tanulók esetében – a szakértői bizottság bevonásával – javaslatot kell tenni a fejlesztés további formájára, módjára, szükség esetén iskolatípus változtatására.

A nyelvi kommunikáció építésének feladatai az általános iskolai oktatás egész időtartama alatt döntően befolyásolják a műveltségi területek tartalmainak feldolgozását.

A felső tagozatos (5.oszt.–8.oszt.) szakasz végére a nyelvi készségek olyan szintjére juttatható el a súlyos fokban hallássérült tanulók egy része, amely alkalmassá teszi őket az egyre önállóbb ismeretszerzésre, szövegalkotó műveletek végzésére, a korszerű műveltség iskolai tartalmának birtoklására. Ennek megfelelően valamennyi műveltségi területen megjelenik az anyanyelvi készségek intenzív fejlődése (szóbeli és írásbeli közlés gyarapodása, a beszéd- és szövegértés készségei, az aktív és passzív szókincs növekedése, a passzív szókincs aktivizálási folyamatának gyorsulása). Vannak azonban olyan tanulók is, akiknél a fenti készségek csak alacsonyabb szinten jelennek meg, akiknél az egyre önállóbb ismeretszerzés csak alacsonyabb szinten tapasztalható meg.

A jelnyelv a megértés fontos eszköze a súlyos fokban hallássérült egyének számára az egymás közötti kommunikációban. A hangos beszédet kísérő jelnyelv segítséget nyújt a nyelvi kommunikáció közvetítésében és értelmezésében azokban az esetekben, amikor a nyelvi közlés megértése különböző okok miatt akadályozott (mentális problémák, diszfázia, részképesség zavarok stb.).

Bilingvális oktatás esetén mind a hangos beszédbeli mind a jelnyelvi közléseket biztosítani kell, a tanulók és szüleik elhatározásának figyelembevételével, valamint a szükséges személyi, szakmai feltételek biztosításával. (Bilingvális oktatás bevezetése 2017. szeptember 1-jétől válik kötelezővé.)

4.3.2. A fejlesztés kiemelt feladatai

- A szociális kapcsolatrendszer, az érintkezési formák pontos értelmezése, nyelvi formáinak elsajátítása a személyiség harmonikus fejlesztése érdekében.
- Az ismeretek bővítésével kapcsolatos fogalomrendszerek pontos kiépítése, a tudáselemek értő, értelmező összekapcsolása a kognitív funkciók (a felfogás, a feldolgozás, a lényegkiemelés, az összefüggések meglátása és az alkalmazás) szintjeinek fejlesztésével.

- A vizuális percepció, az önkifejezés, az önmegvalósítás, a valóság képi feldolgozásának, megjelenítésének, értelmezésének folyamatos bekapcsolása a tanulás-tanítás folyamatába a személyiség kibontakoztatása, gazdagítása céljából.
- A magyar nyelv szabályainak megfelelő beszéd komplex, folyamatos fejlesztése.
- A beszédhallás, a beszédérthetőség fejlesztése az oktatás valamennyi szakaszában.
- Az információszerzés, az interperszonális kapcsolatok új technikai formáira való felkészítés (számítógép, Internet stb.), az írásos kommunikáció, idegen nyelv ismerete, írásos formájának hangsúlyos megalapozása és fejlesztése.
- A tehetségre utaló személyiségjegyek feltárása és gondozása.
- A beszédértés és mondanivaló kifejezésének fejlesztése.
- A szövegértő olvasás folyamatos fejlesztése
- Felzárkóztatás, differenciálás
- A tehetséggondozás
- A mozgás és ritmus intenzív fejlesztése.
- A továbbtanulás, a szakmaszerzés ismereteinek, lehetőségeinek alapozása, kitekintés a munka világára.

4.3.3. A Nat és a kerettantervek alkalmazása a helyi tanterv készítésénél

A súlyos és enyhe fokban hallássérült tanulók nevelésében, oktatásában az életkori és iskolai szakaszokhoz rendelt követelményeket a fejleszthetőség sajátosságainak figyelembevételével szükséges a helyi tantervben érvényesíteni. A fejleszthetőség sajátos akadályát döntően a nyelvi fejlettségi, figyelmi, emlékezeti, gondolkodási, magatartási állapot jelenti. A hallók azonos korosztálytól egyedileg eltérő mértékben elmarad a szókinccs, a nyelvi kifejező eszközöket kevésbé automatizáltan és árnyaltan használják.

A hallássérüléssel közvetlenül összefüggenek az eltérések.

A Nat elveit és lényegét nem érintő módosításoknak ezek a jelenségek képezik az alapját.

A súlyos és enyhe fokban hallássérült tanulók oktatása a Nat tíz műveltségi területét követi. Az egyéni sajátosságok figyelembevételével módosulhatnak a tantárgyi témakörök, tartalmak. Az egyes műveltségi területek hangsúlyos, speciális feladatai:

Magyar nyelv és irodalom

Komplex nyelvi fejlesztésre van szükség, speciális feladatokkal, módszerekkel a nyelvi kommunikáció mind teljesebb értékű elsajátításának céljából. Tartalmába – az alsóbb évfolyamokon hangsúlyosabban – integrálódhat a közvetlen környezet társadalmi és természetismereti anyaga. A NAT-ban és a kerettantervben rögzített tananyaghoz képest a helyi tanterv szintjén a tanulók nyelvi állapotához, fejlettségi szintjéhez szükséges differenciálni, redukálni, helyettesíteni az irodalmi műveket.

A műveltségi terület speciális fejlesztési részterületei valamennyi évfolyamon:

a) Egyéni társalgás

Ezeknek az óráknak a keretében zajlik az elsősorban köznapi témájú verbális kommunikáció, a nyelvi szerepváltás, a beszédértés (beszédhallás és szájról olvasás) és a gondolatok önálló, minél érthetőbb megfogalmazásának folyamatos fejlesztése. A fejlesztés az egyéni anyanyelvi nevelés keretei között történik speciális módszerek alkalmazásával.

b) Hallás-, ritmus-, mozgásnevelés

Közvetlenül a hallássérülést és annak következményeit tantárgyi keretekben, egyénre tervezett fejlesztési programmal lehet kompenzálni, a hallásfigyelmet fejleszteni. Speciális tevékenykedtetés célozza a beszédhallás, a hangos beszéd további komponenseinek – mozgási, ritmus- fejlesztését. A dráma és tánc a tanulók térbeli tájékozódásának, mozgásuk harmóniájának kialakításában, ön és társismeretük kialakításában, kommunikációjuk fejlesztésében kiemelt szerepet kap. A fejlesztési program az egyéni adottságok figyelembevételével készül. Az elért teljesítmények az egyéni hallásvesztés és adottságok miatt nagy eltérést mutatnak, ezért közös követelményrendszerének meghatározása nem indokolt.

c) Jelnyelv

A hallássérültek sajátos, a nyelvi kommunikációt vizuális úton közvetítő forma. Oktatása az 5. évfolyamtól valamennyi tanuló számára, a beszéd és nyelvtanulási akadályozottsággal (diszfázia) rendelkező tanulók esetében viszont már 2. osztálytól ajánlott.

Idegen nyelvek

A siket tanulók oktatásában az élő idegen nyelv műveltségi terület tanítása az intézmény pedagógiai programja, helyi tanterve alapján szervezett keretekben, a nyelvi fejlettségi szint függvényében történik. Az oktatás folyamatában jelentős hangsúlyt kap az írásos forma.

A nyelvi fejlettségi szint szerint célszerű a csoportokat szervezni.

Az értékelés alól felmentett tanulók számára szervezett foglalkozások elsődleges célja a képességfejlesztés, melynek egyik fő feladata az idegennyelvi készségek fejlesztése, az idegen nyelv elemi szintű tanulására történő felkészítés. Kívánatos a korszerű idegennyelv tanítási módszerek alkalmazása, a köznapi helyzetekben történő kommunikációfejlesztés.

Lehetőséget kell biztosítani indokolt esetekben a jelnyelv választására az idegennyelvi órák keretében a többi tanuló által tanult nyelv helyett.

Matematika

A nyelvi kommunikációs szint, a fogalmi gondolkodás, a szövegértő olvasás, valamint a matematikai problémák felismeréséhez és megoldásához szükséges absztrakciós képesség szoros összefüggést mutat. Fentiekből következően a matematika eredményes oktatásának feltétele a fogalmi, gondolkodásbeli megalapozottság. Ennek további feltétele, hogy a nyelvi kommunikációs szint megfelelő alapokat biztosítson a gondolkodási műveletek elsajátításához. A NAT-ban rögzített tananyaghoz képest a helyi tanterv szintjén a tanulók nyelvi állapotához, fejlettségi szintjéhez szükséges differenciálni, redukálni, helyettesíteni az ismeretanyagot.

Ember és társadalom

A műveltségi terület speciális fejlesztési tartalmát képezi a tér-idő viszonylatok kialakítása, a tájékozódási képesség, a történésekből, folyamatokból a tendenciák felismertetése. Segítséget nyújt a hallássérült embernek sajátos problémái miatti akadályozott helyzetében a társadalmi környezetben való eligazodásához, szocializációjához. Sérülés specifikus tartalma kiegészül a siketek társadalmi beilleszkedését segítő szociális és jogi ismeretek oktatásával. A NAT-ban rögzített tananyaghoz képest a helyi tanterv szintjén a tanulók nyelvi állapotához, fejlettségi szintjéhez szükséges differenciálni, redukálni, helyettesíteni az ismeretanyagot.

Ember a természetben. Földünk és környezetünk

A beszédkommunikációjukban és megismerő tevékenységükben akadályozott siket tanulókat lehetőség szerint gyakorlati tevékenykedtetéssel, multiszenzoros tapasztalatszerzéssel juttassa olyan alkalmazható ismeretek birtokába, melyek konvertálhatók a természeti környezet, a viszonylatok, összefüggések felismeréséhez. A NAT-ban rögzített tananyaghoz képest a helyi tanterv szintjén a tanulók nyelvi állapotához, fejlettségi szintjéhez szükséges differenciálni, redukálni, helyettesíteni az ismeretanyagot.

Művészetek

Az önkifejezés, az információszerzés széles skálája teremthető meg e műveltségi terület tartalmain keresztül. A kreativitás fejlesztése szempontjából megkülönböztetett jelentőséggel bír a vizuális kultúra fejlesztése, a különböző manuális technikák megismertetése és sokoldalú művelése. A személyiség fejlesztésében a dráma és a tánc adta lehetőségek kihasználása fontos az önkifejezés miatt. A tanulók teljesítménye e műveltségi terület egyes részterületein eléri, a halló társak produktumait. A vizuális kultúra keretében a többi szaktárgy (pl. földrajz, fizika) tanításához nyújt segítséget, fejleszti a tanulók absztrakciós képességét.

Informatika

A hallássérült tanulóknak az információszerzésben és kommunikációban meglévő akadályozottságuk következtében alapvető szükségük van a vizuális információszerzés, feldolgozás és átadás legkorszerűbb technikáinak ismeretére és ezek alkalmazására. Megkülönböztetett jelentősége van az írásos kommunikációban. Ezért a lehető legkorábbi életkortól kell tanítani a gyermekeket a számítógép helyes használatára, illetve az internet által kínált kommunikációs lehetőségek tudatos, kulturált elsajátítására. A NAT-ban rögzített tananyaghoz képest a helyi tanterv szintjén a tanulók nyelvi állapotához, fejlettségi szintjéhez szükséges differenciálni, redukálni, helyettesíteni az ismeretanyagot.

Életvitel és gyakorlat

Megkülönböztetett jelentősége a hallássérültek oktatásában abban áll, hogy lehetőséget biztosít a manuális készségek magas fokú fejlesztésére, a mozgássorok összerendezettségének fokozására, az önálló életvitel megalapozására. Feladata, hogy direkt módon alapozza meg a munkavégzésre történő felkészülést is. A pályaválasztás is olyan ismeretek megtanítása, amelyeket a tanuló hasznosítani tud a szabadideje eltöltése során. Jelentős szerepe van a halló személyekkel, közösségekkel való szociális érintkezésnek.

A közlekedés és a magas szintű technika világában való részvétellel történő felkészítés hangsúlyos szerepet kap az oktatásban, mivel a hallássérült gyermek és felnőtt a baleseteknek, veszélyhelyzeteknek fokozottabban van kitéve.

Testnevelés

Speciális szerepe többirányú. A fejlesztésnek figyelembe kell vennie a tanulók adottságait, az átlagosnál gyakrabban előforduló mozgáskoordinációs zavarokat, testi fejlődési rendellenességeket, térbeli orientációs zavarokat. A tehetséggondozás fontos területe is egyben, ahol a hallássérült tanulók jó adottságaikat fejlesztve a halló társakkal

azonos teljesítményekre képesek. Feladata a fizikai munkavégzésre történő testi és pszichikai felkészítés, a motoros képességek fejlesztése, fizikai kondíció növelése, egészséges életre nevelés, mozgásigény kialakítása, a halló gyermekekkel való kapcsolatok kiépítése, versenyhelyzetek teremtése.

4.4. A halmozottan sérült siket tanulók fejlesztése

A siket, ép intellektusú tanulók között jelentős azoknak az aránya, akik súlyos beszéd- és nyelvtanulási zavar tüneteit mutatják – pl. diszfázia – jelentős elmaradást mutatnak a beszéd megértésében és kivitelezésében, az írásos kifejezésben. Fejlesztésük döntően egyéni programok alapján történik, speciális beszédoktatásban és mozgásnevelésben részesülnek. Oktatásukban – az illetékes szakértői bizottság javaslata alapján – szükség esetén indokolt a jelnyelv alkalmazása.

A halmozottan sérült siket tanulók másik csoportjában a különböző fokú értelmi fogyatékoság jelent súlyos akadályozottságot a pszichés fejlődés egészében, a kognitív területeken, továbbá a nyelvi és más kommunikációs lehetőségek kialakulásában. Fejlesztésük a súlyosan hallássérült és az értelmi fogyatékos tanulók lehetőségeinek, módszereinek figyelembevételével történik.

A többszörösen fogyatékos, hallássérült tanulóknál (kettőnél több fogyatékoság, pszichés fejlődési zavar előfordulása esetén) valamennyi szakterület szakmódszertana figyelembevételével történik a komplex fejlesztés. A helyi tanterv követelményrendszerét az egyéni fejleszhetőség figyelembevételével kell meghatározni. A „tananyag” és követelményrendszer döntően a kommunikáció és életvitel praktikus elemeit tartalmazza.

Oktatásukban szükség esetén a jelnyelv, a totális kommunikáció mint módszer és döntő információszerzési, valamint közlő csatorna alkalmazása javasolt.

A hallássérülés együtt járhat más testi és érzékszervi (látás, mozgás) sérüléssel is. Az oktatás a domináns fogyatékoságnak megfelelő intézményben történik. A halmozottan sérült siket tanulók oktatásában valamennyi érintett fogyatékosági terület pedagógiai és rehabilitációs feltételeit biztosítani kell. A helyi tantervben a követelmények, a továbblépés feltételeinek meghatározásánál a testi, érzékszervi fogyatékoság tényét figyelembe kell venni.

A halmozottan és többszörösen halmozottan sérült siket tanulók esetében a fejlesztési ciklusok is módosulhatnak, indokolt az egyéni fejlesztési terv szerinti képzésük. Az egyéni felzárkóztató programok alapján történő fejlesztés során a domináns fogyatékosághoz igazodva, de a társult fogyatékoságból eredő korlátokra figyelve szükséges a képességek fejlesztését megvalósítani. Az egyéni fejlődést nyomon kísérő pedagógiai diagnosztizálás az alapja a fejlesztés rövid távú célja és feladatai kijelölésének, a követelmények megfogalmazásának és az értékelésnek.

4.5. A súlyos fokban hallássérült és nyelvi kommunikációjukban nagyfokú elmaradást mutató hallássérült tanulók pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitációja

A feladat jellegéből adódóan a pedagógiai és egészségügyi rehabilitáció döntően individuális jellegű, ezért egyéni vagy kicscsoportos keretben valósul meg.

- A súlyos fokban hallássérült tanulóknál az információk szerzésében nagy szerepet játszik a vizuális csatorna, ezért a látás védelme, a szemészeti ellátás és a fülészeti gondozás kiemelt fontosságú.
- Különösen a hallásukat a hangos beszéd kialakulása után elvesztett tanulók esetében – az eredményes iskolai oktatás szempontjából – kiemelten fontos a mentálhigiénés gondozás, a pszichológiai ellátás.
- A hallás hiánya és annak súlyos következményei döntő befolyással bírnak nemcsak a fogalmi gondolkodás fejlődésére, hanem a lelki élet, a személyiség fejlődésének egészére is. Ezért alapvető pedagógiai fejlesztési cél a lehetőség szerinti legkorábbi időponttól kezdett szakszerű hallásnevelés (a meglévő hallásmaradvány aktivizálására alapozva), technikai lehetőségek felhasználásával.
- Főként a rehabilitációs célú foglalkozások között jelenik meg a gépirás tanítása az írásos kommunikáció és az informatikai eszközök használatának elősegítése érdekében.
- Az egyéni anyanyelvi nevelés a habilitációs, illetve a rehabilitációs célú órakeretben kerül megvalósításra. Az iskolai fejlesztés alapozó és alsó tagozatos szakaszában a súlyos fokban hallássérült gyermek egyéni adottságaihoz, érdeklődéséhez igazodó központi témájú társalgások szolgálják a nyelvi, a beszéd különböző területeinek fejlesztését. Középpontban az alapvető kommunikációs készségek, (szájról olvasásra és a hallásmaradványra támaszkodó beszédértés, a gondolatok önálló kifejezése) erősítése áll. A társalgások keretében kerül sor a beszédérthetőség (tempó, ritmus, hangsúly, artikuláció) folyamatos fejlesztésére is. A felső tagozaton folytatódik a kommunikációs készség kibontakoztatása a Magyar nyelv és irodalom műveltségi területéhez is igazodva.

- A beszéd-, nyelv elsajátítási (diszfáziás) és egyéb tanulási zavar tüneteit mutató tanulók komplex korrekciója az iskoláztatás végéig szükséges elsősorban az egyéni fejlesztés keretében. (Lásd 4.7. Halmazottan sérült nagyothalló tanulók fejlesztése.)
- A hallás-ritmus-mozgás nevelés összehangolt fejlesztő tartalma közvetlenül szolgálja a hallássérülés és következményeinek korrekcióját. A rehabilitációs órakeretben történő megjelenítésén kívül része valamennyi nyelvi fejlesztést is megvalósító tantárgynak.
- A speciális intézmények integrációs nevelést segítő, gondozó tevékenységének keretében egyrészt az iskolai életre való felkészítés, másrészt a hallókkal folyó kommunikáció, továbbá az egyéni integrációt, a középiskolában integrált keretek közötti továbbtanulásra történő felkészítést támogató gyógypedagógiai közreműködés feladatai jelennek meg.
- Az egészségügyi célú habilitáció a hallássérült tanulók esetében elsősorban a folyamatos otológiai és audiológiai ellátásra irányul, melyet számukra szükséges biztosítani. Feltétel: az audiológiai vizsgálatokhoz szükséges tárgyi és személyi feltételek iskolai keretek közötti maradéktalan biztosítása.

4.6. A nagyothalló tanulók iskolai fejlesztése

4.6.1. Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai

A nagyothalló tanulók oktatásának pedagógiai szakaszai módosításokkal megegyeznek a Nat pedagógiai szakaszolásával.

A nagyothalló tanulók nyelvi szintje általában indokolja, hogy a bevezető szakasz hosszabb időszámban – teljesítésére két tanév javasolt – szerveződjön, de az iskola pedagógiai programja és a helyi tanterve alapján a későbbiekben is sor kerülhet egy évfolyam tananyagának egy tanévnél hosszabb időtartamban történő feldolgozására.

Indokolt, hogy az alsó tagozatos szakasz előtt egy év alapozó időszak szerveződjön. Az alapozó szakasz időszámban – a korai gondozás és a speciális óvodai nevelés eredményeire támaszkodva – a nyelvi kommunikációs készségek kialakítása, fejlesztése dominál. Ekkor a szókincs fejlesztését, a köznapi nyelv elemeinek elsajátítását, a beszédérthetőség fejlesztését, a nyelvi különbségek kezelését, valamint a nyelvi-szociális érintkezési formák kialakítását végezzük. Kisiskolás korukra elsajátítják és megközelítően olyan szinten birtokolják az alapvető kulturtechnikákat, hogy eszközként használhatják a további tudás megszerzésében.

Legkésőbb az alsó tagozatos szakasz végére a nagyothalló tanulók nyelvi kommunikációs fejlettsége optimális esetben megközelítheti vagy elérheti az azonos korú halló tanulók fejlettségének alsó szintjét.

A felső tagozatos szakaszra már kialakultnak tekinthető az egyéni beszédállapot. Erre támaszkodva általában megvalósítható:

- a nyelvi rendszer további finomítása, a nyelvi-kommunikációs szint emelése, az olvasás-írás eszköz szintű használata,
- a nyelvi érintkezés formáinak bővítése: tágabb tájékozódás a köznapi nyelvhasználatban, árnyaltabb alkalmazás, a műveltségi területek és témák tartalmának megfelelő fogalmak értő használata,
- a szociális kapcsolatrendszer, az érintkezési formák pontos értelmezése, a kommunikációs szándéknak megfelelő nyelvi formák megválasztása.

Valamennyi pedagógiai szakasz kiemelt feladata:

- a beszédhallás folyamatos fejlesztése,
- a pályairányítás, a reális pályaválasztás előkészítése, a továbbtanulás,
- az épen maradt funkciók fejlesztése, a tehetség gondozása.

4.6.2. A Nat és a kerettanterv alkalmazása a helyi tanterv készítésénél

4.6.2.1. Kulcskompetenciák fejlesztése

Anyanyelvi kommunikáció:

Kívánatos, hogy a nagyothalló és az intenzív nyelvi fejlesztésben, illetve korai életkorban Cochleáris Implantáció (a továbbiakban: CI) műtéten átesett tanulók szókincse, kommunikációja a szakszerű szurdopedagógiai, segítséggel megközelítse a halló gyermekek nyelvi szintjét. Előfordul azonban, hogy ez két-három éves elmaradást mutat.

Kiemelt feladatok:

- Spontán beszédhasználat (beszédértés, önálló nyelvi kifejezés, beszédérthetőség)
- a kapcsolatteremtés nyelvi eszközeinek elsajátítása
- az önálló szövegértő olvasás fejlesztése az alsó tagozaton hangsúlyosabban köznapi témájú szövegekre támaszkodva, majd később fokozatosan irodalmi művek bevonásával. Ez jelenti az olvasásra alapozó tanulás alapjainak lerakását.
- a beszélt és az írott nyelv grammatikai rendszerének tudatos felépítése, gyakorlása

- a nyelvi kódrendszer értelmezésének, működésének megtámogatása, mind a bemenetnél (beszédhangok differenciálása, hangkapcsolatok észlelése), mind a feldolgozásnál (szó, grammatika, mondat, bekezdés, szöveg)
- konkrét tapasztalatokon alapuló szókincsfejlesztés (különösen az elvont fogalmak, az állandó szókapcsolatok, az árnyaltabb megfogalmazási formák megismerése, alkalmazása)
- a kapcsolatteremtés nyelvi eszközeinek elsajátítása
- Az ismeretek elsajátításában támaszkodjanak mindinkább a hallás útján megszerezhető információkra.

Idegen nyelvi kommunikáció:

A nyelv oktatása mindig az egyes tanulók egyéni képességeihez, hallásállapotához, anyanyelvi szintjéhez igazodva történik.

Kívánatos a korszerű idegennyelv tanítási módszerek alkalmazása, a köznapi helyzetekben történő kommunikációfejlesztés.

- Lehetőség van az értékelés alóli felmentésre. Az értékelés alól felmentett tanulók számára szervezett foglalkozások elsődleges célja a képességfejlesztés, melynek egyik fő feladata az idegennyelvi készségek fejlesztése, az idegen nyelv elemi szintű tanulására történő felkészítés.

A NAT-ban rögzített tananyaghoz képest a helyi tanterv szintjén a tanulók nyelvi állapotához, fejlettségi szintjéhez szükséges differenciálni, redukálni, helyettesíteni az ismeretanyagot.

Matematikai kompetencia:

A hallássérülésből adódó szókincs-, és beszédértésbeli, a szövegértő olvasásbeli eltérések kihat/hat/nak a gondolkodási műveletek flexibilitására. A matematikai gondolkodás fejlesztése a tevékenykedtetés, a manipuláció, a speciális szemléltetés és tananyagok – interaktív tábla és digitális tananyagok lehetőség szerinti alkalmazásával valósul meg.

- A matematika és a valóság kapcsolatának erősítése hangsúlyos szerepet kap. A valóságos élethelyzetekben előforduló matematikai tartalmak megragadása mellett egyidejűleg az ezt leíró nyelvi kifejezésformák begyakorlása is szükséges.
- A matematikai tartalmakat a szókincsüknek, szövegértésüknek, nyelvi fejlettségüknek megfelelő szintű szöveges feladatokban kell reprezentálni számukra.
- Kiemelt jelentőségű a szemléltetés, melyben a valós élethelyzetek megélése, és a verbális megfogalmazással kísért konkrét tárgyi tevékenykedtetés továbbra is központi szerepet kap az interaktív tanulási lehetőségek alkalmazása mellett.
- A matematikai jelrendszer – matematikai jelek, formulák – készségszintű alkalmazása a gondolkodásfejlesztés mellett elősegíti a nyelvi kompetencia fejlődését is.
- Az auditív csatorna részleges, vagy teljes kiesése miatt a matematikai kompetencia kialakulásához több időre, rendszeres gyakorlásra, többszöri ismétlésre van szükségük.

A NAT-ban rögzített tananyaghoz képest a helyi tanterv szintjén a tanulók nyelvi állapotához, fejlettségi szintjéhez szükséges differenciálni, redukálni, helyettesíteni az ismeretanyagot.

Természettudományos kompetencia:

Legyenek tisztában a tanulók (életkori szinten) a hallássérüléssel kapcsolatos ismereteknek, ismerjék fel a hallásjavító készülékek (hallókészülékek, CI) működési zavarait, a meghibásodás jelzéseit.

A hatékony önálló tanulás kompetenciához kapcsolódó tantárgyak tanításában a szemléltetés, a kísérletezés, a természeti folyamatok, jelenségek modellezése a lehetőség szerinti legteljesebb megértés érdekében történik.

Digitális kompetencia:

A nagyothalló számára is hatalmas tárháza az információknak, ismereteknek az internet. Használatukat nehezíti azonban szűkebb szókincsük és az ebből fakadó szövegértési nehézségük. Kiemelt feladat azon keresőprogramokkal való megismertetésük, melyek segítenek a lényegkiemelésben és az írott szöveg megértésében (digitális szótárak, képkereső programok stb.) Fontos felismertetni a tanulókkal azt a folyamatot, hogy az információk gyűjtése, majd az azokkal való továbbdolgozás miként vezet új digitális tartalmak kialakulásához. A nagyothallók számára az internet használata lehetőséget biztosít arra, hogy kapcsolatot építsenek ki halló emberekkel, illetve kapcsolatot tartsanak sorstársaikkal. Fontos megismertetni velük ennek nyelvi kultúráját, valamint a kapcsolatkeresésben rejlő veszélyeket is. Mivel a nagyothalló tanulók erősen motiváltak a digitális eszközök használatában, ezt a motivációt ajánlott kihasználni más tanórákon is.

A tárgyi tudás megszerzését a nagyothalló tanulók sajátos nevelési igényének megfelelően, széleskörű szemléltetés segíti (szöveg, hang, kép, animáció, videó és interaktivitás), ami színesebbé, élményszerűvé teszi a tanulási folyamatot. A multimédia bevonása a tanítás folyamatába lehetővé teszi, hogy a nagyothalló gyermekhez többféle csatornán,

többféleképpen és többszöri ismétlést biztosítva jusson el ugyanaz az információ. Az így megszerzett tudás számos művelődési területhez, iskolai és iskolán kívüli tevékenységhez kapcsolódik. A vizuális kommunikáció is mind nagyobb teret nyer, azaz a multimédia közvetítésével a szavak és a szövegszerkesztés mellett a látványszerkesztés is előtérbe kerül.

A hatékony informatikatanítás akkor valósulhat meg, ha megfelelően megszervezett. Ekkor lehetővé válik az egyes tanulókkal való differenciált foglalkozás vagy a nehezen tanuló gyerekek megsegítése, a hallássérült tanulók tanulási sikerélményhez juttatása.

A NAT-ban rögzített tananyaghoz képest a helyi tanterv szintjén a tanulók nyelvi állapotához, fejlettségi szintjéhez szükséges differenciálni, redukálni, helyettesíteni az ismeretanyagot.

Szociális és állampolgári kompetencia:

A hallássérülésből adódó nehezített élethelyzetek, az esetleges kudarcok feldolgozását segítheti, ha a hallássérült tanuló reális énképpel, önkontrollal, empátiával, toleranciával rendelkezik, valamint ismeri a frusztráció és stressz kezelésének technikáit. Fontos a konfliktuskezelés, a meggyőzés, kapcsolatépítés, csoportszellem és az ezekhez kapcsolódó kommunikáció elsajátítása.

Kezdeményezőképeség és vállalkozási kompetencia:

A nagyothalló és a hallásjavító műtéten átesett tanulók későbbi társadalmi érvényesüléséhez fontos a körültekintő pályaorientáció, az irányított, tervezett pályaválasztás.

Meg kell ismertetni a számukra elsajátítható szakmákat, továbbtanulási lehetőségeket, és mindazokat a segítő technikákat, melyek megkönnyítik beilleszkedésüket a középiskolákban, illetve a felsőoktatásban.

Estétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképeség:

A művészet nyelvének értése és használata egy újabb kommunikációs csatornát nyit meg a nagyothalló gyermekek számára. A képi, térbeli gondolkodás, a kreativitás, a problémák felvetése és megoldási utak keresése, az empátia, az elfogadás, az izlés kialakulása mind újabb és újabb lehetőséget teremt a nyelvi fejlesztésre, az érzelmi élet gazdagítására és egyben a személyiség formálására.

A hatékony önálló tanulás:

Különböző tanulási technikák megismertetése (szótárak, lexikonok, ezek digitális változatainak használata). Az önálló ismeretszerzés igényének kialakítása (könyvtár, internet). Az új információk rendezése során fontos szerephez kell jutnia a gondolkodási képességek fejlesztésének, mind a képzeleti, mind a fogalmi gondolkodás terén.

4.7. A halmozottan sérült nagyothalló tanulók fejlesztése

A hallássérült tanulók populációjának napjainkra jellemző változása komoly gondot okoz a szakterületi intézmények gyógypedagógusainak, mivel a társuló fogyatékoságok, a diszfáziás tanulók nagyszámú megjelenése a speciális iskolákban korábban nem alkalmazott módszertani eljárásokat és óraszervezési technikákat igényelnek, ráadásul a specifikus nyelvi zavar, valamint a kísérő pszichomotoros tünetek változatos formában, sajátos összetételben jelennek meg a hallási fogyatékoság enyhébb vagy súlyosabb mértéke mellett. Az érintett tanulók nagyobb arányú jelenléte minden bizonnyal jelentősen módosítja és megnöveli a gyógypedagógusok szakmai tennivalóinak körét. A halmozottan sérült nagyothalló tanulók nevelési, oktatási lehetőségeit alapvetően befolyásolja a társult fogyatékoság jellege és súlyossága.

a) A társuló zavarok közül előfordulásuk gyakorisága szempontjából kiemelkednek a speciális nyelv-és beszédelsajátítási, beszédértési és szövegértelmezési nehézségek (diszfázia, diszlexia, diszgráfia, diszgrammatika), melyek nem indokolhatóak a hallássérüléssel. A korrekcióban kiemelt szerepet játszanak az Egyéni anyanyelvi nevelés órakeretében felhasználható habilitációs jellegű órák és a csoportos órák szervezési lehetőségei. A korrekció során fontos szerepet játszanak az egyéni társalgások, valamint az alkalmazott speciális módszerek (pl. Affolter eljárás, Urbán-Kontra féle mozgásfejlesztő program). A korrekciós órákra a zavar súlyosságához igazodó óraszámban szükség van valamennyi évfolyamon.

A tánc a zenével együtt fejleszti a hallást, a ritmusérzéklet, a tanult mozgássorok hozzájárulhatnak a tanulási zavarok terápiájához, a tanulási képességek fejlődéséhez. A tánc, a zenével együtt segítheti a belső tartalmak kifejezését, az öröm megélését.

b) Látássérülés vagy mozgáskorlátozottság

Mozgáskorlátozottság ill. jelentősebb rövidlátás esetén a korrekció érdekében más szakemberekkel (tíflopedagógus, gyógytornász) való konzultációra ill. aktív segítségükre van szükség. Látássérülés esetén az ültetésre (táblakép), az írott anyagok adaptálására és a tanárközelségre külön gondot kell fordítani.

c) Értelmi fogyatékoság

A fejlesztés egyaránt épít a nagyothalló tanulók, valamint az enyhén és középsúlyosan értelmi fogyatékos tanulók iskolai fejlesztésének irányelveire. Ezeket úgy alkalmazza, hogy figyelembe veszi a tanuló egyéni adottságait, fejlesztési szükségleteit, aktuális pszichés állapotát, az egyes területeken tapasztalt lemaradását, fejleszthetőségének határait.

Az iskolai fejlesztés elveit és szakaszait – valamennyi érintett fogyatékosági terület pedagógiai és rehabilitációs feltételeinek biztosításával – a helyi tantervekben kell meghatározni. A helyi tantervben a tartalmaknak, a továbblépés feltételeinek meghatározásánál kell az érzékszervi fogyatékoság tényét, valamint a pszichés állapotot (pl. autizmus spektrumzavar) kell figyelembe venni.

A közvetlen és tágabb környezet megismertetésére, az ismeretek közvetítésére és megerősítésére, a cselekedtetésre, az önálló életvezetéshez szükséges készségek megalapozására, a pozitív értékelésre épülő fejlesztés differenciált formában történik.

Azoknál a tanulóknál, akiknél a hangos beszéd elsajátításának nagyfokú nehézsége vagy akadályozottsága tapasztalható, egyéb alternatív kommunikációs lehetőségek is használhatók (gesztus-, jelnyelv, képi kommunikáció). Az egyéni felzárkóztató programok alapján történő fejlesztés során a domináns fogyatékosághoz igazodva, de a társult fogyatékoságból eredő korlátokra figyelve szükséges a képességek fejlesztését megvalósítani. Az egyéni fejlődést nyomon követő pedagógiai diagnosztizálásra alapozva fogalmazhatók meg a fejlesztés rövid távú céljai, feladatai, követelményei.

4.8. A hangos beszéd kialakulása után hallássérültté vált tanulók iskolai fejlesztése

A tanulók e csoportja esetében a sajátos nevelési igény a hallássérülés bekövetkezésének idejétől jelenik meg. Állapotuktól függően folytatják tanulmányaikat előző iskoláikban vagy a hallássérültek megfelelő iskolatípusában. Oktatásuk Nat-hoz való viszonyát alapvetően a befogadó iskola helyi tanterve, hallássérülésükből következő sajátos egészségügyi és speciális pedagógiai igényük szabályozza.

Pedagógiai, valamint egészségügyi célú rehabilitációjukat – ezen Irányelvnek a hallássérültekre vonatkozó fejezetén túl – az alábbiak figyelembevételével szükséges tervezni:

- a hallókészülék használatára szoktatás,
- a hallásmaradvány kondicionálása,
- a meglévő beszédállapot fenntartása (megőrzése) és fejlesztése,
- a szájról olvasás készségének kiépítése, fejlesztése,
- a módosult életvitel elfogadtatása, a harmonikus személyiség erősítése.

4.9. A nagyothalló tanulók pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitációja

A pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitációs foglalkozásokat a gyermek állapotához igazodóan egyéni vagy kiscsoportos formában kell megszervezni.

- Nagyothalló tanulók esetében az egészségügyi célú rehabilitáció elsősorban a folyamatos otológiai és audiológiai ellátásra irányul, melyet számukra iskolai keretekben szükséges biztosítani. A nagyothalló tanuló fokozottabban támaszkodik a látására, ezért annak védelme a fülészeti ellátással azonos fontosságú.
- Nagyothalló tanulóknál kiemelten fontos a mentálhigiénés gondozás, a pszichológiai ellátás.

Pszichológiai habilitáció, rehabilitáció:

- társuló zavarok korai diagnózisának segítése, szakemberekhez irányítás, a megfelelő minél korábbi terápiához való jutás támogatása;
- a társuló zavarok következtében kialakuló másodlagos sérülések kialakulásának megelőzése;
- másság megélésének, a sérültség elfogadásának segítése;
- sikertelen integráció esetén önbizalom erősítése, a negatív élmények feldolgozása;
- az akadályozott kommunikáció miatt nehezített az érzelmek, indulatok kezelése, a belső feszültségek levezetése;
- a nyelvi akadályozottság miatt nehezített a konfliktusok kezelése, nem állnak rendelkezésre a megfelelő nyelvi formulák, minták;
- a család támogatása a sérült gyermek nevelésében, ezzel segítve az autonóm, egészséges személyiség alakulását.

A tanulók intézményen kívüli pszichológiai ellátása – különösen súlyosabb kommunikációs problémák esetén, és diákotthoni bentlakás esetén – nehezített. Ezért indokolt intézményen belüli pszichés megsegítésük.

Az ellátás elsődleges feladatai:

- a hallássérülésnek és az azzal összefüggő akadályozott kommunikációnak a személyiség fejlődésre tett kedvezőtlen hatásának megelőzése, csökkentése;
- szükség esetén – akut krízis, személyiségzavar, magatartászavar, beilleszkedési nehézségek, iskolai vagy családi konfliktusok, egyéb pszichés problémák (szorongás, pszichoszomatikus problémák stb.) kezelése;

- társuló zavarok (pl. hiperaktivitás, autizmus, tanulási zavar) korai diagnózisának segítése, szakemberekhez irányítás, a megfelelő minél korábbi terápiához való jutás támogatása;- a nyelvi kommunikáció döntő befolyással bír nemcsak a fogalmi gondolkodás fejlődésére, hanem a lelki élet egészére, a személyiség alakulására is. Ezért alapvető pedagógiai fejlesztési cél a lehetőség szerinti legkorábbi időponttól kezdett szakszerű szurdologopédiai ellátás.

Az egyéni anyanyelvi nevelés keretében történik:

- a nyelvi kommunikáció megindításának támogatása,
- a beszédfejlődés természetes vonulatának bejárása, az érthető, megközelítően természetes ritmusú beszéd kimunkálása.
- a még hiányzó beszédhangok kialakítása, automatizálása illetve a meglévő hibás hangok korrekciója,
- a szuprasegmentális elemek megfelelő használatának tudatosítása, a helyes beszédprozódia állandó gyakorlása,
- a grammatikai, pragmatikai hiányosságok korrekciója
- a szókincs folyamatos bővítése, a szavak, kifejezések értelmezése, melyek hiányában a jó beszédprodukciónak elérése lehetetlen.
- A cochleáris implantáció-hallásjavító műtéten átesett gyermekek rehabilitációja, habilitációja, amelynek célja a speciális hallás-és beszédfejlesztés annak érdekében, hogy a környezet hangjainak felismerésétől a beszédhangok differenciálásán keresztül a beszédértés és az érthető beszéd birtokába jussanak. Mindezzel cél a minél korábbi integráció.
- Speciális intézményi oktatás esetén az integrált iskolai és iskolán kívüli életre történő felkészítés biztosítása is feladat.
- A képességprofilnak megfelelően kell kidolgozni és megvalósítani az egyéni fejlesztési tervet, melybe lényeges beépíteni a diszfáziás tünetek kezelésére specifikusan kidolgozott eljárás-ként bevált Affolter-Heldstab-féle módszert.
- Az „Integrációs gyakorlat” célja, hogy a halló társakkal végzett közös tevékenységek, közösen szerzett élmények során felismerjék azokat a kapcsolódási pontokat, melyek segítségével a nagyothalló gyermekek egyenértékűnek tekinthetnek magukat a hallókkal. Ennek érdekében szükséges a kezdő évfolyamokban a halló gyermekekkel való érintkezés, kapcsolattartás megkezdése, beépítése a hallássérült gyermekek életébe, a későbbiekben a középső évfolyamokon a többségi iskolában nevelkedő gyermekekkel, gyermekcsoportokkal való növekvő gyakoriságú együttlét, együtt-tanulás, együtt-sportolás stb., az utolsó két évfolyamon pedig a pályairányítás, a pályaválasztás, az ezzel kapcsolatos elméleti és gyakorlati ismeretek, tevékenységek végzése.

Kiemelt feladat a tehetséggondozás, melynek keretében megvalósul:

- Az átlagnál jobb nyelvi képességekkel rendelkező tanulók anyanyelvi kompetenciáink kiemelt fejlesztése a következő területeken:
- a szövegértési és szövegalkotási automatizmusok kialakítása az egyes szövegtípusok szerkezeti és jelentéstani jellemzőinek felfedeztetésével;
- a kommunikáció tudatos stratégiáinak felépítése különféle közlési helyzetekben és szövegtípusokban;
- a kommunikációs magatartásmódok és tevékenységek egyszerre kreatív és normatív használata;
- a nyelvi problémaészlelés képességének folyamatos fejlesztése;
- az egyéni közlési stratégiák kialakítása és használata;
- a nem verbális önkifejezés képességének fejlesztése, illetve a partner nem verbális jelzéseinek értelmezése.

A kiemelkedő matematikai – logikai gondolkodással bíró tanulók matematikai kompetenciáinak fejlesztése és szövegértési kompetencia – szintjének olyan szintre emelése, amely képessé teszi őket a matematikai szöveges feladatok megértésére.

Az anyanyelvi és a kiemelkedő egyéb kompetenciák mind magasabb szintű és szélesebb körű birtoklásának elősegítése minden műveltségi területen, amely képessé teszi tehetséges tanulóinkat a verbális, hangzó és képi kommunikáció eszközeinek és kódjainak, a különböző információhordozók üzeneteinek megértésére és feldolgozására, ezzel az önálló tanulás képességének gyakorlására.

5. Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók iskolai fejlesztésének elvei

5.1. Az enyhén értelmi fogyatékos tanuló

Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók a tanulásban akadályozott gyermekek körébe tartoznak, akik az idegrendszer biológiai és/vagy genetikai okra visszavezethető gyengébb funkcióképessége, illetve a kedvezőtlen környezeti hatások folytán tartós, átfogó akadályozottságot, tanulási nehézségeket, tanulási képességzavart mutatnak.

Az enyhe fokú értelmi fogyatékos (mentális sérülés) diagnosztizálása elsősorban orvosi, gyógypedagógiai és pszichológiai feladat.

Pszichodiagnosztikai vizsgálatokkal állapítható meg a kognitív funkciók lassúbb fejlődése, valamint más, nem intellektuális területeken jelentkező eltérések.

5.2. Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók nevelési, oktatási szempontú jellemzői

Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók fejlődése igen eltérő attól függően, hogy milyen egyéb érzékszervi, motorikus, beszédfejlődési, viselkedési stb. rendellenességeket mutatnak, amelyek vagy oksági összefüggésben állnak az értelmi fogyatékossgal, vagy következményesen egyéb hatásokra alakulnak ki. Tanulási helyzetekben megfigyelhető jellemzőik: a téri tájékozódás, a finommotorika, a figyelemkoncentráció, a bonyolultabb gondolkodási folyamatok, a kommunikáció, valamint a szociális alkalmazkodás fejlődésének eltérései. Ezek változó mértékben és mindig egyedi kombinációban jelennek meg, a tanulási képesség különböző mértékű fejlődési zavarát is mutatják és akadályozzák az iskolai tanulás eredményességét.

A nevelésükhöz szükséges feltételek:

- a) a fogyatékossg típusának és súlyosságának megfelelő gyógypedagógiai tanár/terapeuta, gyógypedagógus foglalkoztatása,
- b) speciális tanterv, tankönyv és más segédletek, illetve
- c) a szakértői és rehabilitációs bizottság által meghatározott szakszolgáltatások biztosítása.

Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók fejlődése nevelési igényeinek megfelelő gyógypedagógiai nevelés, oktatás és terápia hatására a mentális képességek területén is számottevő lehet.

5.3. Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai

5.3.1. Alapfokú nevelés – oktatás szakasza

- a) alsó tagozat: 1–4. évfolyam.

Ezen a tagozaton a tanuláshoz nélkülözhetetlen pszichés funkciók fejlesztésére helyeződik a hangsúly. A tanulók között meglévő eltérések differenciált eljárások, tartalmak és oktatásszervezési megoldások, terápiák alkalmazását teszik szükségessé. A képességfejlesztésben hangsúlyos szerepük van a közvetlen érzéki tapasztalatoknak, a tárgyi cselekvéses megismerésnek, a céltudatosan kiválasztott tevékenységnek. A tanuló fejlesztésének hosszú folyamatában az aktuális igényeknek megfelelően kell módosulnia a pedagógiai folyamat korrekciós, kompenzáló jellegének.

Az alsó tagozat első évfolyamán javasolt – a Nemzeti alaptanterv által biztosított lehetőséggel élve – egy évfolyam tananyagának elsajátítására egy tanévnél hosszabb időtartamot tervezni. A hosszabb időkeret nagyobb esélyt nyújt az alapvető kultúrtechnikák eszközszintű elsajátítására, amennyiben megfelelő motiváltság mellett, ismétlődő tanulási folyamatban, állandó aktivitásban egyre önállóbb tanulási tevékenységre készíteti a tanulókat. A gyógypedagógiai nevelésnek az egész személyiség fejlesztésére kell törekednie.

Ezen a tagozaton nagyobb hangsúlyt kap a tanulási, magatartási és viselkedési szokások következetes kialakítása és megerősítése.

Az iskolák helyi tantervükben határozzák meg azokat a pedagógiai diagnosztikán és fejlesztési stratégián alapuló konkrét gyógypedagógiai eljárásokat – szükség esetén terápiákat –, amelyek az iskoláskor kezdő éveiben hatékonyan segítik a készségfejlesztést. Az iskolatípus módosításának esetenkénti szükségessége folyamatos gyógypedagógiai diagnosztizálás nyomán a tanítás-tanulás folyamatában állapítható meg biztonsággal.

- b) felső tagozat: 5–8. évfolyam

A felső tagozaton a tanulók fejlesztése elsődlegesen a megismerési módszerek további fejlesztésére, a szemléletes képi gondolkodás nyomán kialakuló képzetekre, ismeretekre, az elsajátított tanulási szokásokra épül. Hangsúlyosabbá válik az önálló tanulási tevékenység. A tanítás-tanulás folyamatában előtérbe kerül a verbális szint, de a tanulók fejlettségének megfelelően, differenciált módon jelen van a manipulációs és a képi szint is.

5.3.2. Középfokú nevelés – oktatás szakasza

A cél elsősorban az ismeretek megerősítése, szintetizálása, a tudáselemek rendszerbe illesztése, alkalmazása, a pályorientáció, az önálló életvezetési technikák tudatos gyakorlása. A tanulók eltérő képességprofilja, iskolai életének különbözősége, egyéni fejleszthetőségi prognózisa esetén is kiemelt cél, hogy a tanulók a speciális szakiskola, – vagy az integrált keretek között történő – nevelés, oktatás során elsajátítsák azokat az ismereteket és készségeket, amelyek az önálló életvitelhez, a munkaerőpiacra történő belépéshez, megmaradáshoz és az egész életen át tartó tanulás megalapozásához elengedhetetlenül szükségesek.

5.3.3. Szakképesítés megszerzésére felkészítő szakasz

A speciális szakiskola szakképző évfolyamain szakmai vizsgára történő felkészítés, vagy az életkezdéshez való felkészülést, a munkába állást lehetővé tevő egyszerű betanulást igénylő munkafolyamatok elsajátítását nyújtó képzés folyik. Az államilag elismert, az Országos Képzési Jegyzékben (OKJ) szereplő szakképesítésekre és rész-szakképesítésekre való felkészítés esetén a szakképzési évfolyamok száma az OKJ-ben megjelölt képzési idő, illetve – a Nemzeti alaptantervben biztosított lehetőség alapján – a sajátos nevelési igény típusához igazodó nyújtott képzési idő szerint történik. A szakképzési évfolyamokon is kiemelt szerepet kap a tanulók adottságaihoz igazodó készség- és képességfejlesztés, a komplex személyiségfejlesztés. A nevelés, oktatás, képzés célja:

- A még meglévő tudásbeli és szociális hátrányok felszámolása,
- A tanuláshoz, szakmatanuláshoz, munkába álláshoz szükséges motiváció megteremtése, erősítése,
- A szakmai vizsgára való felkészítés,
- Munkavégzésre való szocializálás, munkavállalói magatartás kialakítása, a tanulók élettervezésének elősegítése, önálló életvezetés megalapozása.

5.4. Az integrált keretek között nevelt enyhén értelmi fogyatékos tanulók fejlesztése

Az integrált keretek között nevelt enyhén értelmi fogyatékos tanulók nevelésében az Irányelvben leírtakat kell alkalmazni, figyelembe véve a befogadó intézmény pedagógiai programját, sajátos nevelési igényű tanulóakra irányuló helyi tantervét. A befogadó intézmény pedagógiai programjában – az Irányelv 1. fejezetében leírtak alkalmazásával – szerepelnie kell a fogyatékos tanuló nevelése-oktatása sajátos elveinek, és figyelembe kell vennie a tanulást, fejlődést nehezítő körülményeket is. Ezen belül fontos meghatározni és biztosítani azokat a segítő eljárásokat, amelyek az eredményes integráció feltételei lehetnek. A fejlesztéshez, rehabilitációs és rehabilitációs célú foglalkozások vezetéséhez, az egyéni fejlesztő programok kimunkálásához, a tantárgyak fejlesztési feladatainak megvalósításához a szakirányú képesítéssel rendelkező gyógypedagógiai tanár gyógypedagógus együttműködése szükséges. Amennyiben a tanuló állapota megkívánja, úgy más szakembert (pl. terapeuta, logopédus, pszichológus, orvos, konduktor) is be kell vonni a fejlesztő munkába.

5.5. A Nat alkalmazása

5.5.1. Fejlesztési területek – nevelési célok

Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók nevelése során a fejlesztési területek megegyeznek a Nat-ban leírtakkal, de azok mélysége, kialakíthatóságuk időigénye, módja az egyéni sajátosságokhoz igazodóan módosul.

Nemzeti azonosságtudat, hazafias nevelés

Az emberiség és hazánk múltjának és jelenének megjelenítésén, megértésén keresztül képessé kell tenni a tanulókat a társadalom megismerésére, a társadalomban elfoglalható helyük reális felismerésére, a társadalmi színtereken való eligazodásra.

Ki kell alakuljon a tanuló attitűdje, viszonya önmagához, szűkebb és tágabb környezetéhez, a történelmi múlthoz.

Állampolgárságra, demokráciára nevelés

Felkészítés a felnőtt lét és a tágabb környezet közügyeinek megismerésére, az állampolgári jogok és kötelezettségek érvényesítésére. A demokratikus jogok gyakorlására ajánlott iskolai szinten belül lehetőséget adni (diákönkormányzat).

Az önismeret és a társas kultúra fejlesztése

A megfelelő önértékelés, a saját személyiségének megismerése nagy jelentőséggel bír, mivel a társas kapcsolatok alakításában, a társadalmi beilleszkedésben elengedhetetlenül szükséges a reális énkép, a megfelelő önismeret. Ehhez a mindennapokban fontos a folyamatos visszajelzés, a belső kontroll erősítése, az önbizalom fejlesztése.

A testi és lelki egészségre nevelés

Az egészséges és tudatos életmód kialakítása, a káros szenvedélyek megelőzése kiemelt feladat. Az erőnlétnek és a fizikai állóképességnek, mint a munkavégzés alapvető feltételének kiemelt szerepe van a tanulók társadalmi beilleszkedésében.

Ennek érdekében nagy hangsúlyt kell helyezni a fizikai képzésre és a rendszeres testedzésre.

Családi életre nevelés

A családnak kiemelkedő jelentősége van a gyerekek, fiatalok erkölcsi érzékének, önismeretének és testi-lelki egészségének, közösségi létének alakításában. Nagyon fontos harmonikus családi minták és erkölcsi normák közvetítése s családi életre nevelésben, a felelős párkapcsolatok kialakításában, az esetleges családi életükben felmerülő konfliktusok kezelésében.

Kiemelt feladat az önálló életvezetésre való felkészítés. Ennek meg kell jelennie a nevelés-oktatás teljes intervallumában, s kiemelten fontos szerepet kap a gyakorlás, a saját élmény, a tapasztalat.

Felelősségvállalás másokért, önkéntesség

A személyiségfejlesztő nevelés az enyhén értelmi fogyatékos tanulóknál különös jelentőséggel bír a másság elfogadása, a betegség, sérült és a fogyatékos emberek iránti együtt érző, segítő magatartás kialakítása. A szociális érzékenység, az együttműködés, problémamegoldás, önkéntes feladatvállalás és megoldás képességének kialakítása. Fenntarthatóság, környezettudatosság

Elengedhetetlenül szükséges a személyes megtapasztalás, környezeti ártalmak és az emberi élet szükségleteinek összefüggéseire való rávilágítás, a helyes szokásrend kialakítása. Ehhez fontos a környezet adott szempontok alapján történő megfigyelése, a következtetések közös levonása. A szorosan vett természeti környezet ápolása, gondozása mindennapi feladatként kell jelentkezzen.

Pályaorientáció

Az eltérő képességű tanulók életkorához és a lehetőségekhez képest az iskolának feladata a munka világáról képet nyújtani. A tanulók képességeinek és érdeklődésének megfelelően segíteni kell pályájuk kiválasztására, és az ehhez kívánatos képességeket szükséges fejleszteni.

Gazdasági és pénzügyi nevelés

A lehetőségekhez igazodóan fel kell készíteni a tanulókat a változó társadalmi-gazdasági helyzet adta lehetőségekre (változó egyéni szerepkör, érdekérvényesítés, tulajdonviszonyok), ennek megfelelően célszerű a gyakorlatot, gyakorlati hátteret (munkamegosztást, családi életet, ház körüli tevékenységeket, a fizetés beosztását, hivatalos ügyintézés) előnyben részesíteni.

A tanulóknak ismereteket kell szerezni a célszerű gazdálkodás, a pénzhasználat és a fogyasztás területén. A saját felelősség, az értékteremtő munka felismerése.

Médiatudatosságra nevelés

Képességeiknek megfelelően értsék az új és hagyományos médiumok nyelvét. Ismerjék az ismeretszerzési, művelődési, önkifejező kapcsolatteremtési lehetőségeket. Tudatosuljon bennük az ezekben az alkalmazásokban lévő veszélyforrások, a valóságos és a virtuális, a nyilvános és a bizalmi érintkezés megkülönböztetése.

A tanulás tanítása

Az enyhén értelmi fogyatékos tanulóknál fontos az egyénre szabott motiváció, az egyéni tanulási módok feltárása és biztosítása. Felkészítés a társadalmi integráció és a munkaerőpiacra történő sikeres belépés szempontjából kiemelten fontos, egész életen át tartó tanulásra.

5.5.2. Kulcskompetenciák

Az Európai Unió országaiiban megfogalmazott, a Nat-ban alapvető célként meghatározott kulcskompetenciák fejlesztése az enyhén értelmi fogyatékos tanulók integrált (inkluzív) és a gyógypedagógiai intézményekben megvalósuló nevelési formáiban egyaránt fontos nevelési-oktatási elvárásként jelenik meg. Ennek biztosítása elengedhetetlen a társadalmi integráció szempontjából, s különös hangsúlyt kap az önálló életvezetés, a munka világába való beilleszkedés érdekében.

Anyanyelvi kommunikáció

Szemléleti és módszertani alapelv, hogy a tananyag – tanítási tartalom – eszköz a tantárgy nevelési feladatai megoldásában.

Az anyanyelv elsajátításának folyamatában az enyhén értelmi fogyatékos tanulók esetében a beszéd centrikusságot kell előtérbe helyezni. A beszédértés és beszédprodukciónak fejlesztése az elsődleges feladat. Az anyanyelv elsajátítása során – a tanulók egyéni sajátosságaihoz való igazodás mellett alapelv, hogy esetükben a nyelvsajátítás lényegi módja nem az elszigetelt nyelvi jelenségek oktatása, hanem az a folyamat, amelyben az ember nyelvíleg fogalmazza meg a valóságra vonatkozó ítéleteit.

Az anyanyelv tanításában csak az a fejlesztő tevékenység hozhatja a kívánt eredményt, amely (az egyén képességének és beszédállapotának figyelembe vétele mellett) a beszédnek, mint összetett folyamatnak a fejlesztésére irányul, s a „nyelvet” funkcióinak (kifejező, informáló, felhívó) megfelelően, elemi formáiban (közlés, megbeszélés, rábeszélés) és alaptípusaiban (élőbeszéd, írott beszéd) gyakoroltatja és alkalmaztatja.

Idegen nyelvi kommunikáció

Az idegen nyelvi kommunikáció, mint kulcskompetencia az enyhén értelmi fogyatékosok nevelésében egyénileg differenciált tananyagstruktúrát igényel. A hallási észlelés, figyelem, emlékezet fokozott fejlesztése mellett a célokat a tanulók szükségletei határozzák meg.

A sikeres kommunikáció érdekében szükség van a hosszabb időkeretre, a folyamatos gyakorlásra, játékos keretek között történő megvalósításra, helyzetgyakorlatokra.

Matematikai kompetencia

A matematikai kompetencia fejlesztése során elsajátíthatók és gyakorolhatók a gondolkodási műveletek (pl. problémamegoldó gondolkodás), továbbá a funkcionális képességek (érzékelés, észlelés, felidézés, emlékezés, figyelem, képzelet). A matematikai kompetencia birtokában az enyhén értelmi fogyatékos tanuló rendelkezik azzal a képességgel, hogy a környező világ mennyiségi és térbeli viszonyait felfedezze, képessé válik arra, hogy a tapasztalások útján megszerzett matematikai tudást praktikus feladatokhoz használja a társadalmi lét különböző területein. Ez úgy érhető el, hogy a tanítás- tanulás folyamatában döntően a társadalmi lét során létrejött helyzetekben ismertetjük meg a matematikai tartalmakat. Kiemelten fontos a konkrét cselekvéssel összekapcsolt tapasztalatszerzés és matematikai tevékenység, a szabálytudat és a stratégiahasználat kialakítása.

Természettudományos és technikai kompetencia

A természettudományos kompetencia az enyhén értelmi fogyatékos tanulóknál a gyakorlati jellegű természettudományi műveltség kialakítása, a mindennapi életben előforduló természettudományos jelenségek körében a felhasználói tájékozottság elérése, az egységes természettudományos világnézet kialakítása.

Kiemelt feladat a tanulók egészségvédelmi, betegségmegelőzési és környezeti ismereteinek, bővítése.

Digitális kompetencia

Az egyéni sajátosságokat és az informális társadalmi elvárásokat figyelembe véve középpontban a munkához, az életvitelhez és a szabadidő hasznos eltöltéséhez kapcsolódó praktikus ismeretszerzés és készségfejlesztés áll.

Szociális és állampolgári kompetencia

A szociális kompetencia segíti az enyhén értelmi fogyatékos tanulót abban, hogy megtalálja helyét, feladatát a családi és a társadalmi munkamegosztásban. Felkészül a közügyekben való aktív részvételre.

Az állampolgári kompetencia – az enyhén értelmi fogyatékos tanulók gyógypedagógiai- pszichológiai jellemzőit figyelembe véve – a tartalmakat sajátélményű tevékenységek formájában gyakoroltatva biztosítja. Az önismeret, a kapcsolatteremtés, kapcsolattartás képességének fejlesztése elősegíti a harmonikus közösségi beilleszkedést.

Kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia

A kezdeményezőképeség és a vállalkozói kompetenciához szükséges ismeretek, képességek és attitűdök alakítása, formálása a tanulók egyéni sajátosságait figyelembe véve lehetséges. A tanítási-tanulási folyamatban az enyhén értelmi fogyatékos tanuló minden esetben saját cselekedeteinek tükrében ismerje fel lehetőségeit, próbálja elérni céljait. Tudja fogadni mások segítségét. Tudjon segítséget kérni és adni.

Esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképeség

Esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképeség lényege a kreativitás fejlesztése. Az eredetiség és ötletgazdagság, a divergens gondolkodás, a kíváncsiság és az alkotókedv nem csak az intellektuális tényezők függvénye, nagy szerepe van benne a motivációnak és az érzelmeknek is.

Fontos a sok érzékszervi, megfigyelési, manipulatív tevékenységre épülő tapasztalatszerzést.

Hatékony önálló tanulás

A hatékony önálló tanuláshoz alapvető készségekkel, képességekkel kell rendelkezni. Az írás, olvasás, számolás, az IKT eszközök használata, amelyek lehetővé teszik, hogy képes legyen az enyhén értelmi fogyatékos tanuló önálló ismeretek szerzésére. Képes legyen felismerni, hogy miben tud elsajátítani új ismereteket, és tudjon segítséget, tanácsot, információt kérni. Legyen képes közös munkában, csoportban dolgozni.

5.5.3. Ajánlás a Nat műveltségi területek százalékos arányára

Műveltségi területek	1–2. évfolyam	3–4. évfolyam	5–6. évfolyam	7–8. évfolyam	9–10. évfolyam
Magyar nyelv és irodalom	28–40	23–38	14–21	13–16	11–14
Idegen nyelvek	–	4–8	11–18	10–19	8–11
Matematika	12–20	12–19	14–18	10–16	8–14
Ember és társadalom	4–8	4–8	7–11	10–16	6–16
Ember és természet	4–8	4–8	7–11	13–19	14–20
Földünk – környezetünk	–	–	7–11	6–10	6–8
Művészetek	12–16	15–19	15–19	6–16	3–14
Informatika	4–8	4–8	3–7	6–10	3–8
Életvitel és gyakorlat	4–8	4–8	7–11	3–10	3–8
Testnevelés és sport	20–24	18–20	18–20	18–20	4–18

5.5.4. A Nat alkalmazása a tanterv készítésénél

A helyi tanterv készítésénél a Nat-ban foglaltak az irányadók, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak, és fejlesztendő készségek és képességek (azok fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama) mindenkor a tanulók fejlődésének függvénye.

A műveltségi területek tartalmi segítenek abban, hogy a tanulói képességek mind magasabb szintre fejlődjenek az egyénileg meghatározott lehetőségek határain belül.

Az egyes műveltségi területekre vonatkozó ajánlások:

5.5.5. Műveltségi területek

5.5.5.1. Magyar nyelv és irodalom

A magyar nyelv a tanulás célja és egyben minden ismeretszerzés eszköze is. Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók nevelésében kitüntetett helye van. Célja és feladata a szókincsfejlesztés és – gazdagítás, a növekvő igényű helyes nyelvhasználat erősítése, a nyelvi hátrányok csökkentése. Feladata az eredményes olvasás-, írástanulás feltételeinek megteremtése, e speciális készségek kialakítása, megerősítése. Kiemelkedő szerepe van a nyelv rendszerére, a helyesírásra vonatkozó alapvető tudás elsajátításában.

Az irodalmi ismeretek célja, hogy műveken keresztül gazdag tapasztalatokhoz juttassa a tanulókat a világról, az emberi természetéről, az emberi létről, érzelmekről, a valósághoz való sokrétű viszonyulásról.

A magyar nyelv és irodalom műveltségi területnek meghatározó szerepe van az önálló tanulás kialakításában, az önműveléshez szükséges képességek fejlesztésében.

A műveltségi terület kiemelt rehabilitációs/rehabilitációs feladatai

- a) Az olvasás elsajátításához szükséges hármasszociáció megerősítése:
  - vizuális észlelés – jelfelismerés,
  - akusztikus észlelés – hangok differenciálása,
  - a beszédmotoros észlelés fejlesztése.
- b) A téri és síkbeli tájékozódás fejlesztése.
- c) Grafomotoros készségek fejlesztése.
- d) Az olvasott szavak és a köztük lévő grammatikai viszonyok felismertetése.
- e) Szavak olvasásának begyakorlása – szóemlékezet, vizuális, akusztikus memória fejlesztés.
- f) Szövegösszefüggések megláttatása, szövegértés fejlesztése.
- g) A helyesírási szokások megerősítése.

Fejlesztési feladatok

Kommunikációs képességek fejlesztése különféle élethelyzetekben.

A tanult nyelvi fordulatok alkalmazása tanulási helyzetben és a spontán beszédben is.

A kommunikációs helyzetnek megfelelő kulturált nyelvi magatartás, viselkedés fejlesztése, gyakorlása.

Önismeret erősítése. Véleménynyilvánítás, mások véleményének meghallgatása.

A szövegtartalmat, a beszélő szándékát tükröző kommunikáció eszközeinek alkalmazása fokozódó önállósággal.

Figyelem, gondolkodás, emlékezőképesség, analízis, szintetizáló képesség fejlesztése.

A tanulók passzív és aktív és szókincsének gazdagítása.

Összerendezett íráskép kialakítása az egyéni adottságok mellett. Az írás eszközszintű műveleteinek gyakorlatai: másolás, tollbamondás, emlékezetből írás fokozatai.

Mozgás, finommotorika, ritmusfejlesztés, szem-kéz koordináció, optikus differenciáló képesség, vizuális észlelés fejlesztése.

Az önkorrektív képesség fejlesztése, hibakeresés, – javítás, helyesírási problémahelyzetek felismertetése.

Helyesírás fejlesztése másolással, tollbamondással, illetve emlékezetből történő írásbeli feladatokkal. Vizuális, akusztikus, fonematikus észlelés, érzékelés fejlesztése.

5.5.5.2. Idegen nyelvek

Az élő idegen nyelv tanításának, tanulásának céljait a tanulók szükségletei határozzák meg.

A szülők igényei, a tanulók fejlettsége szerint az iskola hozhat döntést a hetedik évfolyam előtt megkezdett idegennyelv-tanulás ügyében.

Az idegen nyelv tanításának alapvető célja a kellő motiváció és késztetés a nyelv tanulása iránt, sikerélményekhez juttatni a tanulót a későbbi nyelvtanulás érdekében.

A nyelvtanulás a természetes nyelvsajátításra épül. Az idegen nyelv elsajátítása során a tanulók olyan nyelvi tevékenységekben vesznek részt, amelyek értelmi szintjüknek, fejlettségüknek megfelelnek.

A nyelvtanulási stratégiák között fontos szerep jut a játékos tevékenységeknek, az egyszerű élethelyzetek modellezésének, ismert helyzetek, tartalmak idegen nyelven történő értelmezésének.

Természetes része a tanuló tanórai beszédének a magyar nyelvű kérdés és válasz, amelyet párhuzamosan használnak az idegen nyelvvvel együtt. A nyelvtanulás középpontjában a motiváció fenntartása, a hallott szöveg (kérdés, utasítás, cselekvés stb.) megértése, fejlesztése áll.

Az idegen nyelv olvasásának, írásának tanítása csak a tanulóban erősödő igény alapján kívánatos. Az idegen nyelv tanulása nem önmagáért történik, hanem az idegen nyelvi környezetben az elemi kommunikáció és kapcsolattartás érdekében, az egyszerű információk felfogása, megértése céljából.

A sikeres nyelvtanulás érdekében szükség van a hosszabb időkeretre, a folyamatos gyakorlásra.

Fejlesztési feladatok

- Beszédszándék

Az idegen nyelven történő megszólaltatás gátlásainak oldása. Szükségletek, motívumok felébresztése az idegen nyelv tanulása iránt. Idegen nyelvű információhordozók iránti kíváncsiság felkeltése. Az Európában való eligazodás, kommunikálás igényének felkeltése.

- Beszédértés

Az idegen nyelvi témákban feldolgozott, begyakorolt szavak megértése, értelmezése. Egyszerű – a témához kapcsolódó – kérdések felfogása, megválaszolása. Kapcsolatfelvétel a tanult témakörökben. Kérdések, igények egyszerű kifejezése.

- Beszédkészség

- Képesség – a tanult témákban – egyszerű kérdések megfogalmazására és azok megválaszolására.

5.5.5.3. Matematika

A gyakorlás folyamán, a kognitív képességeket szem előtt tartva növelhetjük a tanulók intellektuális kapacitását.

A műveltségi terület kiemelt habilitációs/rehabilitációs feladatai

- a) A tanulás eszközeinek célszerű használata.
- b) Kíváncsiság ébrentartása, az önbizalom folyamatos megerősítése.
- c) Ismeretek mozgósítása bemutatott analóg helyzetekben, alkalmazás a próbálgatások szintjén.
- d) Cselekvésben jelentkező problémák segítségével, majd segítség nélkül való felismerése, megbeszélése, megoldása próbálkozással. Az eredmény ellenőrzése.
- e) Tárgyak, személyek, alakzatok, jelenségek, mennyiségek megfigyelése, a látottak értelmezése, és a tapasztalatok összefoglalása.
- f) A mennyiségállandóság, a mennyiségek közötti tájékozódás és a becslés képességének kialakítása.
- g) A matematika tanulásához szükséges fogalmak fokozatos megismerése.
- h) A közös cselekvéshez, munkához szükséges tulajdonságok, képességek felépítése, szokások kialakítása.
- i) A tantárgy iránti tanulási kedv folyamatos szinten tartása. Az önfejlesztés igényének támogatása, értékelése. Az önismeret, az önszabályozás képességének fejlesztése.
- j) Az alkotás örömeinek átélése. Az érzelmi, akaratú életük fejlesztése, az együttéléssel kapcsolatos értékek megismertetése, elfogadtatása.
- k) Mindennapos probléma megoldásának elképzelése, sejtés megfogalmazása. A képzelte és a tényleges megoldás összevetése.

Fejlesztési feladatok

A térben és időben, valamint a világ mennyiségi viszonyaiban való tájékozódás saját élményből kiindulva.

A megszerzett tudás, az elvont fogalmak, szabályok, összefüggések stb. felhasználása, kezdetben ismert, majd ismeretlen szituációkban.

A problémamegoldó képesség megszerzése a próbálkozás útján, majd racionális szinten.

Kérdések megfogalmazásának, állítások bizonyításának, a véleményalkotás képességének kialakítása.

A kiválogatás, összehasonlítás, csoportosítás gondolkodási műveleteinek segítségével a matematikai fogalmak, a mennyiségi viszonyok, valamint a mennyiségállandóság fogalmának kialakítása.

A számolási készség fejlesztése változatos gyakorlati feladatok segítségével.

Műveletek írásban való végzése, a szóbeli számoláson túl a műveleti sémákra (analógiákra) való emlékezés.

Cselekvési sorrend tervezése; megoldáskeresés: lehetséges megoldások kiválasztása, megoldása készen kapott sémák szerint, algoritmusok segítségével, később alternatív gondolkodás mentén.

A feltételezés és a valóság összehasonlításának a képessége az eredmény helyességének megítélésében.

A segítségkérés és – elfogadás képességének, valamint az együttműködési képesség fejlesztése, kialakítása.

A gyakorlatban megfigyelt tulajdonságok megnevezése, a lényeges jegyek kiemelése.

A látottak elemzése, összehasonlítása, a különbségek felfedezése.

A tájékozódási képesség fejlesztése térben, időben és a mennyiségek között a gyermek ismereteihez igazodva.

A finommotorika, a térlátás, a szem-kéz koordináció fejlesztése.

Mennyiségek elképzelése, cselekvéshez, történéshez fűződő megfogalmazással.

A tulajdonságok kiemelése, a tulajdonságok összehasonlítása, a különbségek felismerése.

Megadott szempont szerint összefüggések keresése a látszólag különböző dolgok között.

A tapasztalatok gyűjtése alapján kérdések megfogalmazása.

Az ítélőképesség fejlesztése.

5.5.5.4. Ember és társadalom.

A tartalmak elsajátításakor figyelembe kell venni a tanulók gyógypedagógiai-pszichológiai jellemzőit, ezért előnyben kell részesíteni a sajátélményű tevékenységeket. A személyes élmény segíti annak a belátását is, hogy a jelen eseményei nagymértékben a múlt eseményeinek eredményei, és mai életünk hatást fog gyakorolni a jövő nemzedékek sorsára is, azaz a történelemnek, a társadalom eseményeinek mi magunk is részesei vagyunk.

A fejlesztés kiemelt területként kezeli a személyiség és az emberi jogok tiszteletére nevelést, a szociális érzékenységet, az értékvdő magatartás kialakítását, a környezetért érzett felelősséget.

A műveltségi terület kiemelt rehabilitációs/rehabilitációs feladatai

- Az időészlelés fejlesztése saját élményen keresztül, majd pedig, az évtizedek, évszázadok, évezredek, az emberöltő megértése.
- Az idő múlása és a korok emberének, társadalmának, környezetének változása, összefüggések felfedeztetése. Az egyén és társadalom kapcsolata, egyén, család, közösség, nemzeti társadalom, a világ nemzetei.
- Emberi magatartásformák és élethelyzetek megfigyelésének, az információgyűjtés technikájának fejlesztése. Az információ forrásainak megkülönböztetése, bizonyosan hiteles, nem bizonyosan hiteles, hiteltelen.
- A tér és idő kapcsolatainak bemutatása, ezek felfedeztetése.
- A kommunikációs képességek fejlesztése.
- A képzelet, a kreativitás alakítása, fejlesztése.
- Tapasztalatok szerzése a valós, a lehetséges és a lehetetlen megítéléséhez, valóság és a fikció közötti különbség érzékeltetése, szemléletes bemutatása.
- A megtartó emlékezet, az akaratlagos figyelem fejlesztése.
- Az önálló tanulás képességének fejlesztése. Kritikai gondolkodás fejlesztése.
- Az együttműködésen alapuló tanulás fejlesztése kooperatív technikák alkalmazása.

Fejlesztési feladatok

Régen és ma érzékelése, események beazonosítása saját élményből.

A saját szerep, a saját feladat, a saját felelősség felismerése.

A különböző közösségekben való létezés formáinak, lehetőségeinek ismerete.

Ismeretszerzés a szabadság, felelősség, emberi helytállás jelentőségéről.

Erkölc és vallás helye, szerepe az egyén és társadalom szempontjából.

Történelmi események okainak és következményeinek elemzése fokozatosan csökkenő segítségnyújtás mellett.

Költségvetési, gazdálkodási ismeretek a családi költségvetéstől az államháztartásig.

A munkavállalás gyakorlata.

5.5.5.5. Ember és természet

A tanulók ismeretsajátításában a természeti-környezeti világ elemi megismerésének lehetősége tűzhető ki célul. Ugyanakkor nagyobb hangsúlyt kap a szemléletformálás, a természethez való pozitív viszonyulás megeremtése, az egyén és a társadalom számára fontos konstruktív magatartás- és viselkedésformák elsajátítása.

E területen szerzett műveltség fontos eszköze az egészséges életmóddal, életvitellel, környezettudatos viselkedéssel kapcsolatos szabályok elsajátításának is.

A műveltségi terület kiemelt rehabilitációs/rehabilitációs feladatai

- Figyelem-, emlékezet fejlesztése, a kíváncsiság, az érdeklődés felkeltése.
- Kérdésfeltevés, kérdések megfogalmazásának tanítása.
- A kommunikációs képességek és készségek fejlesztése.
- A saját testkép, testséma kialakítása, majd pedig a térérzet alakítása, megerősítése, viszonyszavak pontos használata, az idő múlásának érzékelése, felfogása, az idői és téri változás észlelése, értelmezése.

- A gondolkodási funkciók, műveletek fejlesztése. Analizáló, szintetizáló képesség fejlesztése. Ok-okozati összefüggések, probléma felismerés, megoldások keresése.
- Szokások, szokásrendszerek kialakítása.
- A tanulási szokások (megfigyelés, vizsgálódás, lejegyzés, feladatmegoldás, értelmezés, irányított ismeretszerzés) kialakítása, megerősítése.
- Kísérletek, saját tapasztalat, a természettudományos ismeretek és a hétköznapi élet tapasztalatai közti összefüggések felismerése, erősítése.

Fejlesztési feladatok

- Anyagok és halmazállapotok megkülönböztetése a hétköznapi élet példáival.
- Az élőlényekkel kapcsolatos fogalmak gazdagítása, csoportokba sorolás, életműködés felfedeztetése konkrét példákon.

Az élőlények érzékelhető jegyeinek megállapítása – összehasonlítások, elvonatkoztatások.

- Tapasztalatok, ismeretek gyűjtése a természet könnyen megfigyelhető és felfogható ciklusaival kapcsolatban; a mindennapok időviszonyai.
- Állandóság és változás felfedezése irányítással, egyszerű példákkal.
- Tájékozódás a közvetlen környezetben, a szűkebb lakótérben, lakóhelyen.

Ismeretek a földrajzi környezetről konkrét tapasztalatokból merítve.

- Az élő és élettelen közötti különbség, az életjelenségekhez kötött élet-értelmezés elemi ismeretei.
- Törekvés az ember számára fontos egészségmegőrző szokások elsajátítására: egészséges táplálkozás, tisztálkodás, mozgás.
- A használati tárgyak anyagainak felismerése, az anyagfogalom biztos használata.
- A hétköznapi folyamatokban előforduló energifajták és energiahordozók bemutatása példák segítségével.
- Egyszerű megfigyeléseken, tapasztalatokon alapuló időjárás-megfigyelés, a változások értelmezése.
- Az élővilágban működő egyensúly szerepének bemutatása az életből vett példákon keresztül.
- Ismeretszerzés saját szervezete működéséről, felépítéséről – megfigyelések, vizsgálódások, konkrét tapasztalatok segítségével.
- A gyakoribb betegségek megelőzése, a gyógyítás mindenki számára elérhető módozatainak ismerete, a környezet és az egészség közötti kapcsolat felismerése, az emberi szervezetet veszélyeztető anyagok hatásainak megismerése.

Önismeret, önellátás, egészségmegővő képességének fejlesztése.

- A háztartás, a környezet ismert és használt egyszerű gépeinek működtetése, a fizikai ismeretek alkalmazása a működtetés során.
- Felismertetni a kémiai ismeretekhez kapcsolódó környezeti problémákat.

A háztartási szerek használatával, tárolásával kapcsolatos elővigyázatossági szabályok megismerése.

Felelősségérzet kialakítása és fejlesztése magunk és környezetünk iránt, ok-okozati összefüggések, következmények felismerése, következtetések levonása.

5.5.5.6. Földünk és környezetünk

A mindennapokban is jól használható gyakorlati példákon és tapasztalatokon keresztül sajátíthatják el a földrajzi térben történő eligazodás alapvető eszközeit, módszereit.

Az egyszerű, elemi földrajzi ismeretek átadása, az általános és a speciális képességek fejlesztésére, a specifikumokra figyelve történik – a rehabilitációs, rehabilitációs célokat, feladatokat hordozva.

A műveltségi terület kiemelt rehabilitációs/rehabilitációs feladatai

- A gondolkodási funkciók fejlesztése: megfigyelés, elemzés, összehasonlítás, elvonatkoztatás, probléma-felismerés, ok-okozat összefüggés meglátásának képessége.
- A rövid és a hosszú távú figyelem és emlékezet fejlesztése.
- A rész-egész viszony a valóságban, a térképi ábrázolásban. A valóság és térképösszefüggéseinek felismerése.
- Biztos tájékozódás megteremtése a közvetlen térben. Tájékozódás biztonsága a síkban, a jelek, a szimbólumok világában.
- Tájékozódási feladatok, téri viszonyok felismerése, megértése; valamely tárgy, objektum tényleges és viszonylagos helye, helyzete.
- Az idő érzékelés fejlesztése. Időrend, periódus a természetben, a folyamatokban.
- Kommunikációs képességek – kérdezni tudás, szakkifejezések használata.

- Tanulási szokások megerősítése: térképek, információhordozók használata, önálló ismeretszerzés egyszerű szövegből, a tankönyv, a feladatlap, munkalap használata.

Fejlesztési feladatok

- Ismeretszerzés, tanulás – a földrajzi környezetben történő eligazodás képességének fejlesztése, információk szerzése, kezelése.
- Tájékozódás a földrajzi térben és időben.
- Tájékozódás földrajzi-környezeti kérdésekben, folyamatokban.
- Tájékozottság a hazai földrajzi-környezeti folyamatokban.
- A hétköznapi életben felhasználható földrajzi-környezeti tudás elemeinek elsajátítása, folyamatos gyarapítása.
- Tájékozottság a regionális és globális földrajzi-környezeti kérdésekben – a természetföldrajzi övezetesség társadalmi-gazdasági életben való megnyilvánulásainak felismertetése példákon keresztül.
- A világgazdaság működésének a napi életünkre gyakorolt hatásai – példák segítségével.

5.5.5.7. Művészetek

Az iskolai nevelés, oktatás rehabilitációs célú feladatainak megvalósításában kiemelt szerepe van a gyakorlati tevékenységeknek, mert általuk az ismeretek élményszerűvé válnak, segítik a mélyebb megismerést, fejlesztik a kreativitást. A tevékenységek, az alkotások széleskörű kínálata lehetőséget teremt az egyéni adottságok kibontakoztatására, a differenciális megvalósítására.

A műveltségi terület kiemelt rehabilitációs/rehabilitációs feladatai

- Önismeret, önértékelés, társas kapcsolatok, a pozitív alkalmazkodóképesség, kapcsolatteremtő és együttműködési képesség fejlesztése.
- Képzlet, kifejezőkészség, kreativitás, fejlesztése.
- Harmonikus mozgás kialakítása, fejlesztése.
- A figyelemkoncentráció, a tartós figyelem és az emlékezet fejlesztése.
- Az esztétikai érzékenység készségeinek alapozása, fejlesztése.
- A térlátás fejlesztése, pontos képzetek kialakítása a valós térről, időről, az anyag, forma, funkció, szerkezet, szín, fény és mozgás viszonyairól.
- A kommunikációs képességek fejlesztése szóban, ábrázolásban, befogadásban.
- A finommotorika, a kreativitás, az eszközhasználati készség fejlesztése.
- Az ismeretszerzési, a tanulási képességek fejlesztése.
- Az érzékszervi tapasztalatszerzés fejlesztése, az érzelmi nevelés, érzékszervi kultúra gazdagítása.
- Felelősségérzet kialakítása és fejlesztése magunk és környezetünk iránt, ok-okozati összefüggések, következmények felismerése, következtetések levonása.

Fejlesztési feladatok

- Téri helyzetek leírása szóban, megjelenítése szabadkézi rajzban.
- Egyszerű közlő ábrák értelmezése.
- A kezdeményező, az alkotó magatartás kialakítása, fejlesztése.
- Változatos technikák alkalmazása az önkifejezésben, az alkotásban.
- Az egyéni ízlés, stílus érvényesítése a saját tárgy készítésében.
- A művészi alkotásokban megismert konfliktusok értelmezésével a toleráns, másokkal szemben empátikus személyiség kialakításának segítése.
- Zenei képesség fejlesztése (írás-olvasás, énekhang, zenei memória, fantázia)

Az életvezetés során adódó krízishelyzetek humánus kezelését szolgáló képességek fejlesztése.

5.5.5.8. Informatika

A műveltségi terület – igazodva az informális társadalmi elvárásokhoz – középpontjába a munkához, az életvitelhez kapcsolódó praktikus ismeretszerzést és készségfejlesztést állítja.

A mindennapi élet szerves részeként jelenlévő informatikai ismeretek, illetve az informatikai ismerethordozók használatának készsége, az esélyegyenlőség megteremtése, az életvitel céljából is kiemelkedő jelentőségű. A tanulóinknak képessé kell válniuk az informatika eszközrendszerének alapvető használatára.

A műveltségi terület kiemelt rehabilitációs/rehabilitációs feladatai

- Érzékszervi megismerések.
- Térbeli, időbeli tájékozódó képesség fejlesztése.
- Összehasonlítás, azonosítás, megkülönböztetés műveleteinek gyakorlása.
- Szabályfelismerés, tervező, rendszerező, döntési képesség fejlesztése.

- Csoportosítások, következtetések.
- Algoritmikus és problémamegoldó gondolkodás fejlesztése.
- A gyors, pontos, koordinált mozgásos reagálóképesség fejlesztése.
- A figyelem, az emlékezet, az akarat, az alkotó képzelet fejlesztése.
- Felismerő, rendszerező képesség, szerialitás fejlesztése.
- Analízis, szintézis.

Fejlesztési feladatok

A számítógépes technika felhasználása a tudás bővítésére, kezdetben segítséggel, később önállóan is.

- A hálózat eszközként való használata ismeretek gyűjtéséhez, kapcsolatok építéséhez, problémák megoldásához.
- Gyakorlati problémák megoldása a dokumentumok készítésével.
- Eligazodás a logikai rendben meglévő információforrások között, használatuknak megtanulása, szokások kialakítása.

5.5.5.9. Életvitel és gyakorlat

A tanuló egyediségének, megváltozott tulajdonság-együttesének figyelembevételével hozzájárul a cselekvési, a szociális, a kommunikációs kompetenciák kialakításához. A sérülésspecifikus jegyek figyelembevételével épít a NAT ezen műveltségi területen megfogalmazott alapelveire, kiemelt fejlesztési területeire, fő témaköreire, feladataira.

A műveltségi terület kiemelt habilitációs /rehabilitációs feladatai

- A gondolkodási funkciók, műveletek fejlesztése: azonosságok, különbségek, csoportosítások, szabálykeresések, analógiák, felismerése, összefüggések megoldása, ok-okozat felfedezése.
- A probléma felismerő, a tervező, alakító, konstruáló képesség fejlesztése, kíváncsiság, motiváltság ébrentartása.
- A cselekvőképesség fejlesztése, önellátás, környezetellátás technikáinak elsajátítása, alkalmazása.
- Motorikus képességek fejlesztése, szabályozott akarati mozgások, mozdulatok továbbfejlesztése. A kar-kéz sebességének és ütemének alakítása.
- A munkához való helyes viszonyulás, az érzelem, akarat, kintartás céltudatos fejlesztése.
- A reális énkép, önismeret kialakítása, távlati lehetőségek felismerése, az önfejlesztő magatartás elfogadtatása.
- Szociális képességek fejlesztése.

Fejlesztési feladatok

- A saját élményen, tapasztalaton alapuló egészségmegővő problémakörének felismerése, személyes lehetőség és szerep az életvezetésben, az egészség megővésében, életvezetési problémák felismerése a családi környezetben, a testi-lelki-szociális egészség megőzésében.
- Tapasztalatszerzés a mesterséges környezetről, szabálykövető magatartás a mesterséges környezetben, anyagok, formák, egyszerű szerkezetek megfigyelése, az anyagalakító tevékenység műveletei.
- Gazdálkodás az anyaggal, energiával, a munkával és az idővel.
- Az egyéni tulajdonságok és eredményesség összefüggései a tervezés, szervezés, kivitelezés során.
- Önértékelő-, ítélőképesség, az individuális különbségek megfogalmazása.
- A napi ismétlődő háztartási feladatok felismerése, tevékenységek ön- és környezetellátásban, gyakorlottság az egyszerűbb háztartási munkában, szerszámok, gépek használatában, a szolgáltatások igénybevételében.
- Tapasztalatszerzés a jövedelem beosztásában, tudatosság a takarékoságban.
- Érzékenység a közvetlen környezet, a lakás formai, esztétikai világában, az otthon nyugalmanak, mint értéknek, örömforrásnak elfogadása, szükségletek és lehetőségek felismertetése egyéni sajátosságok szerint.
- A minőség, a tudatos fogyasztás ismeretei, reklámok értelmezése, szelektálás, viszonyulás.
- Az egyéni adottságok megismerésén alapuló önismeret fejlődése, tapasztalatok a legfontosabb pályákról, a hozzájuk vezető utakról, lehetőségekről, valóság és vágyak valamint a realitások összehangolása.

5.5.5.10. Testnevelés

Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók esetében gyakori a helytelen testtartás, mozgásos ügyetlenség, a diszharmonikus, az inkoordinált mozgás. A tanulók egy részénél mozgásfogyatékoság nehezíti a cselekvéses tanulást, aktív mozgástevékenységet. Mindezek szükségessé teszik, hogy az általános testnevelés körét kibővítve, a gyógypedagógia és ezen belül a szomatopedagógia eszközrendszere segítse eljuttatni a tanulókat a rendszeres testedzés, a mozgásos játéktevékenység öröméhez, a mozgásbiztonsághoz.

A műveltségi terület kiemelt habilitációs/rehabilitációs feladatai

- Erősítse a mozgásigényt, a kezdeményezőkézséget, bátorítson mozgásos feladatok, gyakorlatok elvégzésére.
- Tanítson mozgásos játékokban való együttműködésre, szabálytartásra, a játék örömére.

- Fejlessze a mozgásos alaptechnikák elsajátításának képességét, a kitartást, az állóképességet. Kiemelt feladat az általános kondicionálás, a test hajlékonyságának, a végtagok ügyességének fejlesztése, a gyorsaság, az ugró, a dobó, az egyensúlyozó képesség alakítása, a tanuló biológiai állapotának, terhelhetőségének függvényében.
- A saját testen való biztonságos tájékozódás kialakítása (függőleges és vízszintes zónák), a téri viszonylatok pontos felismerése, viszonyiszavak felfogása, használata, a téri biztonság erősítése.
- A szép testtartás, a harmonikus mozgás fejlesztése.
- A tartós figyelem, a fegyelmezett feladat-végrehajtás fejlesztése, a felelős magatartás beláttatása.
- Önismereti képesség fejlesztése, önállóság, a versenyszellem erősítése.

Fejlesztési feladatok

- Az erő, az állóképesség, a gyorsaság, az ügyesség növelése.
- Koordinációs képesség, mozgástanulási képesség, mozgásszabályozó képesség, mozgáskalkulációs képesség, egyensúlyozó képesség, ritmusképesség, reakciók, téri tájékozódó képesség fejlesztése.
- Jellemtulajdonságok – akarat, bátorság – fejlesztése.
- A megosztott figyelem képességének automatizálása.
- Helyzetfelismerő képesség fejlesztése.
- Tartásjavító és korrigáló gyakorlatok, prevenciók és rehabilitációs feladatok, sporteszközök alkalmazásával is.
- Önállóan végezhető mozgásfejlesztő, kondicionálást biztosító gyakorlatok.

5.6. A pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitáció, rehabilitáció

A gyógypedagógiai nevelés egészét átható rehabilitációs, rehabilitációs nevelés célja az enyhén értelmi fogyatékos fiatalok szocializációja, eredményes társadalmi integrációja. A fogyatékosokból eredő hátrányok csökkentését segítő programok az iskola sajátos nevelési igényű tanulóira irányuló helyi tantervnek részeként működnek. Megjelenhetnek tréning formájában, tantárgyi témaként, egy-egy terület önálló fejlesztési programjaként, beépülhetnek a tanítási órák kívüli (vagy diákközponti, kollégiumi) programokba.

A gyógypedagógus, a terapeuta – esetenként más szakember véleményének figyelembevételével – készíti el a fejlesztő programot, amely a tanuló sajátos nevelési igényeire, és egyedi tulajdonságainak fokozatos kibontakozását szolgálja.

A fejlesztés a tanítás-tanulás folyamatában megmutatkozó fejletlen vagy sérült funkciók korrigálására, kompenzálására, az eszköztudás fejlesztésére, a felzárkóztatásra, a tanulási technikák elsajátítására, a szociális képességek fejlesztésére, az önálló életvezetésre irányul, és a programokon, tréningeken keresztül valósul meg.

A rehabilitációs, rehabilitációs tevékenység lényeges eleme a folyamatos vagy szakaszos pedagógiai diagnosztizálás. Szolgálja a korrigáló, kompenzáló tartalmak, eljárások, terápiás eszközök tervezését, megelőzheti a további – másodlagos – tünetek megjelenését. A rehabilitációs, rehabilitációs tevékenység során a fejlesztő programok készítésekor és elemzésekor elsődlegesen azt kell figyelembe venni, hogy a gyógypedagógiai nevelés, a terápiás eljárás és eszköztudás miként tud vagy tudott hozzájárulni a pszichikai, a fiziológiai funkciók zavarának korrigálásához, kompenzálásához, a funkcionális képességek csökkenéséből, a funkciók fejletlenségéből eredő zavarok kezeléséhez, a szociális szféra akadályozottságából származó hátrányok csökkentéséhez.

5.7. A halmozottan sérült enyhén értelmi fogyatékos tanulók oktatása

Az enyhe értelmi fogyatékosokhoz sok esetben társul más fogyatékos típus is. A halmozottan sérült enyhén értelmi fogyatékosok oktatásában, nevelésében elsődleges szempont a társuló fogyatékosokra vonatkozó irányelvek figyelembe vételével készített egyéni fejlesztési terv összeállítása más szakirányú gyógypedagógus, terapeuta, gyógypedagógiai tanár javaslatának kikérésével.

Kiemelt cél a szükséges gyógyászati segédeszközök, speciális fejlesztőeszközök és oktatástechnikai felszerelések balesetmentes és célszerű használatának, megóvásának megtanítása.

6. A középsúlyosan értelmi fogyatékos tanulók iskolai fejlesztése

6.1. A középsúlyosan értelmi fogyatékos tanuló

A középsúlyosan értelmi fogyatékos tanulók igen eltérő egyéni adottságokkal bírnak, fejlesztésük során egyénenként is eltérő nevelési, oktatási igények és szükségletek jelentkeznek. A fejlesztés szakos útjait, módszereit jelentősen módosítja a kommunikáció és a beszéd fejlődésének sajátos útja, a megismerő funkciók késleltetettsége, a lassúbb tanulási tempó, a figyelem ingadozása, az alacsonyabb fokú terhelhetőség. Mindezek konkrétan megfigyelhető és mérhető fejlődésbeli elmaradást okoznak ép kortársaikhoz viszonyítva.

6.2. A középsúlyosan értelmi fogyatékos tanulók nevelési, oktatási szempontú jellemzői

A testi és a lelki fejlődés közötti ütembeli eltérés az iskoláskort elért gyermeknél szükségessé teszi a korai fejlesztés és óvodai nevelés során alkalmazott fejlesztő eljárások folytatását.

A tanulók eredményes fejlesztése – együttműködve a szülői házzal – folyamatos, egymásra épülő gyógypedagógiai tevékenységet igényel. A nevelésnek elsődlegesen a kommunikációs és szocializációs képességek, a pszichés funkciók fejlesztését és a mozgásállapot javítását kell biztosítania. A sikeres tanítás-tanulás feltétele a jól átlátható, tagolt és ösztönző tanulási környezet, a kis lépésekben történő haladás, a gyakori ismétlés.

Optimális fejlesztést csak az egész életre szóló védő-irányító, de az önálló személyiséget is kibontakoztató nevelés biztosíthat, amely arra törekszik, hogy a tanulók képességeik maximumát érhék el.

A gyógypedagógiai nevelésnek támaszkodnia kell a tanulók meglévő képességeire, pozitív tulajdonságaikra és érzelmi kötődéseik gazdagságára. Ezek folyamatos fejlesztése, aktivizálása valamennyi nevelési helyzetben az alábbiak figyelembevételével történik:

- a) Az ismeretszerzés, a feldolgozás és alkalmazás során vezetésre, segítségre, folyamatos irányításra van szükség.
- b) A tanulók fogékonyabbak a szenzorikus és mozgásos közlések befogadására, ezért a fejlesztés eredményesebb szemléletes képi rávezetéssel, cselekvésbe ágyazott ismeretszerzéssel.
- c) Az ismeretszerzés tervezésénél számolni kell a tanulók rövid idejű odafordulásával és tevékenységi kedvével, a figyelemkoncentráció zavarával, a verbális tanulás nehezítettségével, az alacsony motiváltsággal.
- d) A tanulási tempó, a bevésés jelentős változása, a tanulási helyzetekhez való kötődés, a bizonytalan megőrzés, a pontatlan felidézés igényli a fejlesztés idejének növelését, a fokozott mennyiségű és eltérő helyzetekben végzett gyakorlást.
- e) A fejlesztés, nevelés során folyamatosan szem előtt kell tartani a szociális képességek területén jelentkező akadályozottságok (pl. a normakövetés képességének zavara, a kooperatív készségek és az önfegyelm hiánya, a kommunikációs zavarok, a kritikátlanúság) korrekcióját.
- f) A fejlesztést nehezítő külső tényezők (hospitalizáció, nem elfogadó szülői magatartás, a diszharmonikus személyiségfejlődés következményeként fellépő magatartászavar stb.) esetén különös hangsúlyt kell helyezni az egyéni megsegítésre.
- g) Az értelmi fogyatékosokhoz társuló egyéb fogyatékoságok, betegségek (pl. érzékszervek működési zavarai, mozgászavar, epilepszia, autisztikus magatartás) befolyásolják az egész személyiség fejlődését.
- h) A felnőttkori élet – egyénileg különböző – behatárolt lehetőségei.

A nagymértékű egyéni különbségek miatt a tanulócsoportok összetétele rendkívül heterogén lehet. Ez a tanulók képességeihez igazodó egyéni fejlesztési programok, pedagógiai többlétszolgáltatások (habilitációs, rehabilitációs foglalkozások, gyógytorna, gyógytestnevelés, logopédia, különféle terápiák) biztosítását teszi szükségessé. A pedagógiai folyamat során tág teret kap a hátrányok leküzdése, az egyéni bánásmód.

6.3. A középsúlyosan értelmi fogyatékos tanulók fejlesztésének alapelvei, célja és kiemelt feladatai

Alapelvek

A képzés során a tanulók egyéni képességeihez igazodva kell elsajátíttatni minden olyan tevékenységet, amellyel az iskolai oktatás befejeződése után találkozhatnak.

A személyiség alakítására a játék van a legnagyobb hatással. Nevelő, fejlesztő hatása a tanulás és a munka tevékenységébe is beágyazódik. Ezért fontos az alkalmazása a képzés minden területén.

A középsúlyosan értelmi fogyatékos tanulók oktatásának és nevelésének legalapvetőbb célja a minél teljesebb szociális és társadalmi beilleszkedés megvalósítása.

Ennek érdekében a nevelés-oktatás feladata:

- a) a személyiség harmonikus fejlődésének biztosítása,
- b) a szocializációs képességek kiemelt fejlesztése,
- c) a tanulói aktivitás serkentése, a folyamatos motiváció biztosítása,
- d) gyakorlatorientált képzés,
- e) az életvezetési technikák elsajátíttatása, gyakorlása,
- f) a képességek korrekciója és fejlesztése egyéni és kiscsoportos formában,
- g) egyénre szabott terápiás eszközök, eljárások alkalmazása a hátrányok csökkentésére,
- h) az épen maradt, kevésbé sérült részképességek feltárása és fejlesztése,
- i) a személyiség gazdagítása: az önfogadásra, mások elfogadására, toleráns magatartásra való nevelés,
- j) az eredményes társadalmi integrációra törekvés.

6.4. Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai

6.4.1. Alapfokú nevelés – oktatás

- a) alsó tagozat 1–4. évfolyam
- b) felső tagozat 5–8. évfolyam

6.4.2. Középfokú oktatás

A cél elsősorban az ismeretek megerősítése, szintetizálása, a tudáselemek rendszerbe illesztése, alkalmazása, a védő-irányító, de az önálló személyiséget is kibontakoztató fejlesztés.

6.4.3. Szakképesítés megszerzésére felkészítő szakasz

A készségfejlesztő speciális szakiskola az életkezdéshez való felkészülést, a munkába állást lehetővé tevő egyszerű betanulást igénylő munkafolyamatok elsajátítását nyújtó szakképzést folytat. A cél olyan ismeretek és készségek elsajátítása, amelyek elősegítik, hogy a tanulók az iskoláskort követően önmagukat minél jobban el tudják látni, környezetükben képesek legyenek tájékozódni és tevékenykedni, képességeikhez mértén munkavállalóvá válni.

6.5. A középsúlyosan értelmi fogyatékos tanulók integrált nevelésének és oktatásának szempontjai

Megfelelő testi, lelki és értelmi fejlettségi szint elérése esetén a középsúlyosan értelmi fogyatékos tanuló oktatása-nevelése elképzelhető integrált körülmények között is. Ebben az esetben a befogadó intézménynek rendelkeznie kell a középsúlyosan értelmi fogyatékos tanuló hátrányainak leküzdéséhez megfelelő eszközökkel, módszerekkel, eljárásokkal és szakemberekkel.

A vonatkozó jogszabályokban előírt szolgáltatásokon túl a középsúlyosan értelmi fogyatékos tanuló számára lehetőséget kell teremteni a tanteremben a testi fejlettségnek megfelelő bútorzat használatára, rehabilitációs foglalkozásokon történő részvételre, tartalmi, módszerbeli differenciálásra a célok és követelmények terén, a differenciált segítségadásra. A fejlesztés alapja az alkalmazkodás az egyéni tanulási tempóhoz, az állandó megerősítés, gyakorlás, pozitív visszajelzés biztosításával.

Fontos a tanuló folyamatos aktivizálása, a figyelem, az érdeklődés felkeltése és fenntartása.

Az integrált oktatás megvalósítását nagymértékben segíti a támogató szülői házzal történő kapcsolattartás.

Az integrált képzésben részt vevő tanuló értékelésénél elsődleges a tanuló önmagához képest elért fejlődése.

6.5. A Nat alkalmazása

6.5.1. A középsúlyosan értelmi fogyatékos tanulók fejlesztését átfogó területek

A középsúlyosan értelmi fogyatékos tanulók nevelése, oktatása, fejlesztése a Nemzeti alaptantervben megfogalmazott, az iskolai nevelés-oktatás közös értékeire épül. Alapelveiben, céljaiban illeszkedik a Nat-ban megjelenő kulcskompetenciákhoz, a kiemelt fejlesztési területekhez.

A nevelés, oktatás, fejlesztés tartalmi a Nat műveltségi területeihez részben igazodva, de a középsúlyosan értelmi fogyatékos tanulók sajátosságait figyelembe véve a következők:

Anyanyelv és kommunikáció, Társadalmi környezet, Életvitel és gyakorlati ismeretek, Természeti környezet, Művészetek, Informatika, Testi nevelés.

A fejlesztés középpontjában olyan képességek kialakítása áll, amelyek elősegítik, hogy

- a tanulók az iskoláskort követően önmagukat minél jobban el tudják látni,
- környezetükben képesek legyenek tájékozódni és tevékenykedni,
- fejlődjenek szociális és kommunikációs képességeik, megfelelően tudják azokat használni,
- ismerjék meg közvetlen tárgyi és személyi környezetüket, és képesek legyenek azt alakítani is.

Mindezekben céltudatra és az egyéni sajátosságaihoz alkalmazott önállóságra tegyenek szert – tudjanak dönteni is.

6.5.2. Ajánlás az egyes területek százalékos arányára

A nevelés, oktatás, fejlesztés területei	1-2. évfolyam	3-4. évfolyam	5-6. évfolyam	7-8. évfolyam	9-10. évfolyam
Anyanyelv és kommunikáció	20–40	30–45	30–40	20–30	15–30
Társadalmi környezet	10–25	10–25	10–25	20–25	20–25
Életvitel és gyakorlati ismeretek	5–25	5–25	10–25	20–30	25–40
Természeti környezet			5–15	5–15	5–10
Művészetek	20–30	15–25	15–25	15–25	10–15
Informatika				5–10	5–15
Testi nevelés	20–30	15–25	10–25	10–20	5–15

6.5.3. Képesség szerint differenciált csoportok szervezése

A középsúlyosan értelmi fogyatékos gyermekek különböző fejlődési útjai miatt a tanulók képesség szerinti differenciált foglalkoztatása válik az egyéni képességek fejlesztésének egyik legfontosabb eszközévé. A harmonikus személyiségfejlődés érdekében a különböző képességek és eredményesség mellett is fontos a közel azonos életkori csoportok megtartása. A tanulók értékelését, minősítését, az egyes évfolyamoknál való továbbhaladás feltételeit a pedagógiai program és az intézmény helyi tanterve szabályozza.

6.5.4. Nevelési és oktatási alapelvek és célok műveltségi területenként

6.5.4.1. Anyanyelv és kommunikáció

Célok és fejlesztési feladatok:

A műveltségi terület célja, hogy megalapozza és befolyásolja valamennyi fejlesztési terület tartalmainak megismerését, elsajátítását, ugyanakkor az anyanyelvi és kommunikációs képességek fejlesztése valamennyi fejlesztési terület feladata. Az anyanyelvi és kommunikációs nevelés során fejlődik a kapcsolatteremtő, a közlő és informáló képesség, lehetővé válik a verbális és nem verbális kommunikáció alapelemeinek elsajátítása. Hozzájárul a tiszta és helyes hangképzéshez, a beszédalképzéshez, a beszéd általi további ismeretszerzés képességének kialakulásához és megszilárdulásához. A szóbeli kommunikációban súlyosabban akadályozott tanulók számára a szóbeli kommunikációt kiegészítő, illetve helyettesítő módszerek alkalmazásával járul hozzá az önkifejezéshez és az ismeretszerzéshez.

A műveltségi terület feladatai:

- az olvasás-írásához szükséges alapkészségek kialakítása és fejlesztése,
- a csoportba való harmonikus beilleszkedés elősegítése,
- az egyénre szabott minél nagyobb fokú önállóság kialakítása az olvasás és írás területén,
- önálló eligazodás írásos, képes anyagokban,
- a kulturált kommunikáció minden formájának gyakorlása különböző élethelyzetekben.

a) Beszédfejlesztés

- Testünk ápolása; ruházat; család; étkezés; iskolai élet; növények, állatok; lakás; utca, közlekedés; üzletek, vásárlás; foglalkozások; ünnepek; időbeli tájékozódás; intézmények; társas érintkezés.

Fejlesztési feladatok:

- Saját élményekből, tapasztalatokból kiindulva a környezet tárgyainak megnevezése, jelenségeinek, folyamatainak, ok-okozati összefüggéseinek felismerése.

b) Olvasás

- Térorientációs gyakorlatok.
- Emlékezet-, gondolkodás- és figyelemfejlesztés.
- Olvasástechnikai gyakorlatok
- Értő olvasás

Fejlesztési feladatok:

- Alapkészségek kialakítása és fejlesztése: vizuális, akusztikus, mozgásos és szeriális érzékelés és észlelés fejlesztése.
- A figyelem fejlesztése.
- Az emlékezet fejlesztése.
- A gondolkodás fejlesztése.
- A térbeli viszonyok gyakorlati alkalmazása.

c) Írás

- Térorientációs gyakorlatok.
- Finommozgások előkészítése.
- Szem-kéz koordinációjának fejlesztése.
- Vonalvezetési gyakorlatok.
- Íráskészség megalapozása.

Fejlesztési feladatok:

- Érdeklődés kialakítása az írásos információk iránt.
- Spontaneitásra törekvés az írás területén.

6.5.4.2. Társadalmi környezet

Célja a környezet iránti érdeklődés felkeltése és fenntartása.

A műveltségi terület feladatai:

- a tér- és időbeli tájékozódás kialakítása és gyakorlása,
- mérések különböző mértékegységekkel,
- pénzzel kapcsolatos ismeretek nyújtása, gyakorlati életben történő alkalmazása,
- logikai összefüggések felismertetése,
- társadalmi környezet megismerése,
- szociális készségek elsajátítása,
- feladattudat, felelősségérzet fejlődése.

- a) Számolás-mérés
- Elemi tapasztalatok gyűjtése a tárgyak kiterjedéséről, formai tulajdonságairól.
  - Térbeli és időbeli tájékozódás, mennyiségek felismerése, összehasonlítások, viszonyítások.
  - Mennyiségekkel végzett műveletek.
  - Mértékegységek, mérések.
  - Pénz

Fejlesztési feladatok:

- Szükséges alapkészségek kialakítása.
- Alapvető tér- és időbeli relációk alkalmazása, gyakorlása.
- Tárgyak mennyiségi és formai tulajdonságainak megismerése.
- Különbségek, változások érzékelése, mennyiségfogalom kialakítása.
- Tárgyak tulajdonságok szerinti csoportosítása.

b) Társadalmi ismeretek

- Személyi adatok.
- Vásárlás.
- Közlekedési ismeretek.
- Ünnepek, szokások megismerése.
- Szociális és társadalmi szituációs gyakorlatok, társas kapcsolatok.
- Lakóhelyismeret.
- Előkészület a felnőtt életre.

Fejlesztési feladatok:

- A beszédfejlesztés tantárgy keretében megtanult ismeretek alkalmazása.
- A tanuló segítése önmaga és társai mind teljesebb megismeréséhez, tágabb környezete felfedezéséhez.
- A gondolkodás fejlesztésének segítése az ismeretek rendszerezésével.

6.5.4.3. Életvitel és gyakorlati ismeretek

Célja, hogy a tevékenységeken keresztül a tanulók önkiszolgálási foka érje el a teljes vagy részleges önállóságot.

A műveltségi terület feladatai:

- az egészséges életmód szokásainak kialakítása,
- a rendszeretet megalapozása,
- az alapvető szociális képességek kialakítása, fejlesztése és gyakorlása,
- az alapvető munkavégző képesség kialakítása,
- az öltözködés, ruházat, környezet iránti igényesség kialakítása,
- a szocializált, kulturált életvitelre való képesség kialakítása,
- a mindennapi tevékenységek fokozódó önállósággal történő elvégzése.

a) Önkiszolgálás

- Az öltözködés, a személyi higiénia, az étkezés, a környezetrendezés, környezetmegóvás és gondozási tevékenységek kultúrája.

Kiemelt fejlesztési feladatok:

- A nagymozgások, a megfigyelőképesség, a szem-kézkoordináció, a motoros képességek, a lateralitás fejlesztése, gyakorlása.
- Testrészek meghatározása, megnevezése, felismerése.
- Tér- és időbeli fogalmak megnevezése.
- Használati tárgyak, eszközök nevének elsajátítása.

b) Életvitel és gondozási ismeretek

- Textilmunkák.
- Konyhai munkák.
- Takarítás.
- Önkiszolgálás.
- Ruhagondozás.
- Vásárlás.
- Piktogramok értelmezése.
- Természetes anyagok és alakításuk.

Kiemelt fejlesztési feladatok:

- Különböző anyagok tulajdonságainak megismerése.
- Jártasság szerzése egyszerű alakítási tevékenységekben (darabolás, vágás, tépés, varrás, ragasztás, csomózás, kötés stb.).
- A gazdaságosságra való törekvés kialakítása a vásárlás során, a választások mérlegelésének gyakorlása.
- Takarítási, mosási, főzési technológiák megismerése, gyakorlása mind nagyobb önállósággal.

6.5.4.4. Természeti környezet

Célja, hogy a tanulóiban alakuljon ki az igény a természet- és környezetvédelemre, a környezettudatos magatartásra.

A műveltségi terület feladatai:

- alapvető egészségügyi ismeretek kialakítása élő és élettelen környezetünkről,
- a test megismerése, ápolása, az egészség védelme,
- az egészséges életmód szokásainak és a tiszta környezet iránti igény kialakítása,
- a helyes táplálkozási szokások kialakítása,
- az élőlények és környezetük kölcsönhatásainak megismerése.

a) Környezetvédelem

- Az élőlények, a környezet főbb összetevői, ártalmi.
- Természeti ismeretek.
- Alapvető környezetvédelmi ismeretek.

Kiemelt fejlesztési feladatok:

- Alakítsa ki és gyakoroltassa a tanulókkal a környezetkímélő és természetvédő szemléletet és magatartást.
- Fejlődjön a tiszta és rendezett környezet iránti igény.
- Növények, állatok, természeti környezet megfigyelése.
- Mesterséges környezet megfigyelése.
- A környezet főbb összetevőinek megismerése (víz, levegő, talaj stb.).
- Egyszerű kísérletek végzése.
- Védett növény és állatfajok megismerése.
- Hazánk és a távoli tájak megismerése.

b) Egészségvédelem

- Az emberi test, öltözködés, egészséges életmód és veszélyek.
- Ismeretek az egészségügyi intézményekről.
- Balesetvédelem, segítségnyújtás.

Kiemelt fejlesztési feladatok:

- Testrészeink felismerése, érzékszervek funkcióinak ismerete, a test működése.
- Saját ruhák kiválasztása, a tisztasági és higiénés szabályok betartása.
- Helyes és helytelen táplálkozási szokások kialakítása.
- Betegségek, balesetek megelőzése, a betegségek, balesetek bekövetkeztekor szükséges teendők megismerése.
- Az egészségügyi intézmények rendszerének és igénybevételének megismerése.
- Az egészség és egészségvédelem mindennapi életben szükséges és hasznosítható összefüggéseinek megismerése.

6.5.4.5. Művészetek

Célja, hogy hozzájáruljon a harmonikus személyiség fejlesztéséhez, a féltékenység, a szorongás, a gátlás leküzdéséhez.

A műveltségi terület feladatai:

- a tanulók esztétikai érzékének fejlesztése, érzelmek gazdagítása,
- az alkotásvágy kialakítása, a manuális képességek fejlesztése,
- az önkifejező képesség, képzetek, a pozitív énkép kialakulása, az önismeret fejlődése,
- a művészeti befogadóképesség fejlesztése.

a) Ének-zene

- Gyermekjátékok, gyermekdalok, népdalok.
- Ünnepkörök dalai.
- Ritmus- és hallásfejlesztés.

Kiemelt fejlesztési feladatok:

- Egyenletes lüktetés megéreztetése, mondókák, dalok ismeretének bővítése.
- Ritmikus gyakorlatok végzése a tempó, a dinamika figyelembevételével.

- Közös éneklés, zenélés az ép társakkal is.
- Ritmushangszerek megismerése és adekvát használata.
- Alapvető zenei művek megismerése ünnepkörökhöz, különleges alkalmakhoz kapcsolódva.

b) Dráma és tánc

Dramatikus játékok.

Kiemelt fejlesztési feladatok:

- Kapcsolatteremtő képesség ön- és társismeret fejlesztése a dramatikus játékokra építve.
- Dramatizálható dalok, dalszövegek megismerése.
- Szituációs és felelgetős játékok előadása.
- Versek, dalok táncos, mozgásos megjelenítése.

c) Ábrázolás-alkítás

- Formázás különféle anyagokból, építés, papír formálása, alakítása.
- Vizuális ábrázolás, komplex alakító tevékenységek.
- Népművészet.
- Ismeretek művészeti alkotásokról.

Kiemelt fejlesztési feladatok:

- Tárgyak, mozdulatok megfigyeltetése.
- Eszköz- és anyagismeret.
- Anyagok tulajdonságairól tapasztalatok gyűjtése.
- Ecset- és ceruzahasználat fejlesztése.
- Színek felismerése és megismerése.
- Képzőművészeti alkotások megismertetése.
- Ábrázolási-alkítási technikák megismerése és gyakorlása.
- Népművészeti technikák, motívumok, jellegzetességek megismerése.

6.5.4.6. Informatika

Célja megismertetni a személyi számítógép gyakorlati alkalmazhatóságát a munkavégzéskor és a hétköznapi életben (tanulásban, a játékban és a szabadidő eltöltésében).

A műveltségi terület feladatai:

- a használt eszközök működésének alapszintű megismertetése, a velük kapcsolatos feladatok megértése és teljesítése,
- a megismert eszközök használatának szakszerű és biztonságos gyakoroltatásával fokozódó önállóság elérése az alkalmazáshoz,
- csökkenő segítségnyújtással az internet használata ismeretszerzésre, kommunikációra.

6.5.4.7. Testi nevelés

Célja a rendszeres fizikai aktivitással segített motorikus képességfejlesztés, a mozgásos cselekvési biztonság megszerzése.

A műveltségi terület feladatai:

- a gyermek személyiségének kibontakoztatása, alkalmazkodóképességének fejlesztése,
- a mozgásvágy megalapozása,
- mozdulatok utánzása, reprodukálása,
- a mozgáskedv iránti igény felkeltése,
- az elemi munkavégzéshez szükséges fizikai és szociális képességek kialakítása,
- térbeli irányok, viszonyfogalmak megerősítése,
- mozgásos emlékezet, állóképesség fejlesztése,
- a testi fejlődés zavarainak korrekciója terápiák alkalmazásával,
- ügyesség, gyorsaság, edzettség, akarat, kitartás, bátorság fejlesztése,
- alapmozgások fejlesztése,
- szabályok betartása.

a) Játékokra nevelés

- Gyakorló, konstrukciós, didaktikus, szabály- és szerepjátékok, valamint spontán és szabadban játszható játékok.

Kiemelt fejlesztési feladatok:

- A gyermek olyan pozitív személyiségjegyeinek alakítása, mint a türelem, a kitartás, a segítőkészség, egymás megbecsülése.

- Önálló kezdeményezési készség kialakítása.
- Esztétikai érzék fejlesztése.
- Játéktárgyak adekvát használatának segítése.
- Alkalmazkodás a csoport igényeihez.
- b) Testnevelés
  - Rendgyakorlatok.
  - Téri tájékozódás.
  - Alapmozgások, alapvető testhelyzetek.
  - Testrészekkel végezhető szabad- és kéziszer-gyakorlatok, légző gyakorlatok, dobások, labdás gyakorlatok, játékos versenyek.
  - Gimnasztikai alapformák, képességfejlesztő gyakorlatok, sportjátékok elemei, terápiák.

Kiemelt fejlesztési feladatok:

- Elemi mozgások megtanítása és gyakoroltatása, sokoldalú mozgásos tapasztalatszerzés.
- Alapmozgások (futás, ugrás, dobás) gyakorlása.
- Mozcás-összerendezettség javítása. Mozcásos sikerélmények szerzése, a tanuló önbizalmának, önismeretének fejlesztése.
- Pozitív személyiségjegyek – pl. akarat, kitartás, gyorsaság, állóképesség, ügyesség – megerősítése.
- Egyensúlyozó-képesség javítása.
- Testtudat, testséma, lateralitás megerősítése, térbeli irányok és viszonyfogalmak alkalmazása.
- Testtartási rendellenességek kialakulásának megelőzése, a testi fejlődés zavarainak korrekciója.
- Tornaszerek adekvát és egyre önállóbb használata.
- A sportok iránti érdeklődés felkeltése, a rendszeres mozgás igényének kialakítása.

6.6. A pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitáció, rehabilitáció

A pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitáció, rehabilitáció célja, hogy az iskolai fejlesztés során jelentősen csökkentse a fogyatékból eredő szomatikus és pszichés hátrányokat, elősegítse a szociális érést. Az egyéni fejlesztéshez szükséges tartalmak, eszközök, módszerek megtalálásának, az egyéni fejlesztési program kidolgozásának alapja a pedagógiai diagnózis szakértői vélemény javaslatai.

A rehabilitációs célú foglalkozások célja – a meglévő képességelönyökre építve – az eredményes személyiségfejlesztés, a képességek, készségek terápiás fejlesztése.

Kiemelten:

- az érzékelés, észlelés, figyelem, emlékezet, koncentráció, grafomotoros ügyesség, tájékozódás, gondolkodás, vizuomotoros koordináció fejlesztése,
- a szociális és kommunikációs tevékenységek segítése,
- a művészeti foglalkozások során a dráma, a zene, a tánc, az ábrázolás személyiségfejlesztő hatásának érvényesítése,
- a mozgásállapot javítása, sporttevékenység.

6.7. A halmozottan sérült középsúlyosan értelmi fogyatékos tanulók oktatása

A képzés során, a helyi tanterv készítésénél az iskolának a társuló fogyatékból által megkívánt fejlesztési szükségleteket, rehabilitációs célokat és feladatokat is meg kell jelenítenie.

Indokolt az egyéni fejlesztési tervekben a társuló fogyatékból leküzdésének tervét, módszereit is megállapítani, esetenként egyéni teljesítmény elvárásokat rögzíteni.

Tanórai keretben a figyelemfelkeltés, a cselekedtetés, az ismeretek közvetítése és megerősítése, az értékelés differenciált formában történik.

A nevelés-oktatás során alkalmazni kell minden olyan segédeszközt, amelyet a tanuló használni képes, figyelemmel kell lenni a gyógyászati segédeszközök használatának megtanítására, az igénybevétel folyamatosságára, a balesetvédelemre és a biztonságra.

7. A beszéd-fogyatékos tanulók iskolai fejlesztésének elvei

7.1. A beszéd-fogyatékos tanuló

Beszéd-fogyatékos az a tanuló, aki a receptív és/vagy expresszív beszéd/nyelvi rendszer szerveződése, fejlődési eredetű vagy szerzett zavara életkorától eltérő, különböző klinikai képekben megmutatózó tüneti sajátosságai, valamint a verbális tanulási folyamatok atipikus fejlődése miatt a későbbi társadalmi beilleszkedés szempontjából veszélyeztetett.

A beszédfigyatelenség nem tekinthető elsődlegesen halláskárosodás következményének; együtt járhat a nyelven kívüli kognitív képességek és a viselkedésszerveződés zavarai, azok maradványtüneteivel; valamint tanköteles korban az olvasás/írás/helyesírás/számolás területén kialakuló verbális tanulási zavarral.

Beszédfigyatelenség az a tanuló, akit a szakértői bizottság a sajátos nevelési igény megállapítása céljából diagnosztikus protokollra épülő komplex állapotfelmérés alapján annak minősít.

A beszédfigyatelenség tanulóknál a fentiek – az egészen enyhe alaki eltérésekhez társuló, észlelési és feldolgozási problémáktól az érthetetlen beszédig – sokféle változatban előfordulhatnak. A súlyos beszédfigyatelenség tanulóknál a kommunikációs zavarok következtében különböző másodlagos pszichés eltérések (magatartási zavar) alakulhatnak ki. A fenti tünetek együttesen tanulási akadályozottságot is kiválthatnak.

Amennyiben a beszédfigyatelenség a kisiskolás kor kezdetére tartósan fennmarad, a tanuló a továbbiakban is folyamatos gyógypedagógiai/logopédiai ellátásra szorul, ami komplex fejlesztést szolgáló foglalkozások formájában, az egyéni képességekhez igazodó tevékenységrendszer keretében végezhető. Az iskolai oktatás, a pedagógiai, logopédiai ellátás, valamint az egészségügyi rehabilitáció a beszéd és nyelvi teljesítmény jellegétől függ. Ezek az alábbiak szerint csoportosíthatók:

- a) nyelvfejlődési zavar (expresszív diszfázia, receptív diszfázia, kevert típusú diszfázia – maradványtüneteként beszédgyengeség),
- b) orrhangzós beszéd,
- c) folyamatos beszéd zavarai (dadogás, hadarás),
- d) diszfónia,
- e) logofóbia (mutizmus különböző típusai),
- f) centrális eredetű szerzett beszédzavarok (centrális pöszeség, gyermekkori afázia, diszartria),
- g) verbális tanulási zavar együttjárása az olvasás/írás/helyesírás/számolás területén mutatkozó problémákkal vagy ezek halmozott előfordulása.

A dadogás, a hadarás, a diszfónia serdülőkorban is jelentkezhet. Különös figyelmet érdemel ebben a korban a felnőtt beszédhang fokozatos kialakulásának óvó-segítő rendszere, ennek beépítése a pedagógiai teendők sorába. A terápia komplex szemléletű. Logopédiai, orvosi, pszichológiai team munka alapján történik.

7.2. A beszédfigyatelenség tanuló iskolai fejlesztése

7.2.1. A beszédfigyatelenség, beszéd- és nyelvi fejlődésben akadályozott tanulók iskolai fejlesztésének alapelvei, célja és kiemelt feladatai

A beszédfigyatelenség tanuló iskolai fejlesztésében, speciális nevelési igényeinek kielégítésében elsőbbséget kell biztosítani az ép beszélő környezetben integráltan történő oktatásnak a kiemelt figyelmet igénylő tanulóknak (különleges bánásmódot igénylő, sajátos nevelési igényű) személyi és tárgyi feltételeivel is rendelkező többségi általános iskolában. Ez biztosíthatja a tanuló számára a felfelé nivellálást segítő pedagógiai környezetet.

Nagyon súlyos esetekben – főként az intenzív napi rendszerességű rehabilitáció érdekében – szükség lehet a beszédfigyatelenség tanuló célra létesített gyógypedagógiai intézményben, osztályban történő iskolai nevelésére, oktatására. Ennek időtartama azonban ésszerű időhatárok között átmeneti, a terápia eredményességétől függő, a család helyzetétől, terápiás együttműködésétől befolyásolt gyakorlat. A külön iskolákban törekedni kell arra, hogy a tanuló minél előbb visszakerüljön a többségi oktatásba, és különleges gondozása az intenzív rehabilitáció után, integrált oktatása mellett legyen biztosítva.

A beszédfigyatelenség tanuló beszéd és nyelvi fejlesztése egyéni fejlesztési terv alapján komplex fejlesztést szolgáló foglalkozások keretében, az egyéni képességekhez igazodó tevékenységrendszer keretében történik. Az iskolai oktatás, a pedagógiai, logopédiai ellátás, valamint az egészségügyi rehabilitáció a beszédfigyatelenség jellegétől függ.

A beszédfigyatelenség tanuló a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján adott tantárgy(ak), tantárgyrész(ek) értékelése alól mentességben részesülhet.

- a) A beszédfigyatelenség tanuló fejlesztésében törekedni kell a pszichológiai és fiziológiai tényezők összhangjára, a személyiség és a beszédműködés kölcsönhatására, funkcionális összefüggésrendszerére.
- b) A fejlesztés legyen tudatos és tervszerű, melynek során a beszéd állapotának felmérésétől az egyénre szabott terápiás terv meghatározásán át a tudatos módszerválasztáson túl a komplexitás és a folyamatkövetés is megvalósul.
- c) A módszerek megválasztásakor az életkor, a kognitív készségek, a szocioadaptív viselkedés és a szociokulturális környezet sajátosságainak figyelembevétele szükséges.

- d) A fejlesztésében meghatározó a sokoldalú percepciók fejlesztés, melynek során a kineztiázis, a hallási, a látási, a beszédmotorikus benyomások egymást erősítve fejlődnek.
- e) Fontos a transzferhatások tudatos kihasználása. Mivel a nyelvi és kognitív képességek kölcsönhatásban állnak, komplex fejlesztéssel a terápia hatékonysága fokozható.
- f) A beszéd fogyatékos tanulók nevelése, oktatása az osztályban megvalósuló, szakmailag megalapozott, differenciált foglalkoztatás mellett megköveteli az egyéni és csoportos foglalkozások változatos szervezeti kereteit.
- g) A súlyos beszéd fogyatékos tanulók fejlesztése intenzív, komplex és folyamatos fejlesztőmunka napi rendszerességgel.
- h) A fejlesztést a szülők támogató együttműködése segíti. A terápiában – a minél gyorsabban automatizált jó beszéd szint elérése érdekében – a tanulóval kommunikáló valamennyi felnőtt legyen partner.

A tanítás-tanulás folyamatában kiemelt figyelmet, a tanulásszervezési módok, a tanulási és értékelési eljárások megválasztása terén sajátos feladatot jelent a bármely területen tehetségesnek bizonyuló tanulók felismerése, tehetségük gondozása, amely támogatja a pályaorientáció folyamatát is.

7.2.2. Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai

A tanulók iskolai fejlesztésének pedagógiai szakaszai megegyeznek a NAT-ban alkalmazott szakaszolással. A helyi tantervben a bevezető szakasz időtartamának megnövelése – általában az első évfolyam tananyagának két tanévre történő elosztásával – indokolt lehet.

7.2.3. A többségi iskolában történő együttnevelés

A beszéd fogyatékos, beszéd- és nyelvi fejlődésben akadályozott tanulók integrált oktatását felvállaló iskolának inkluzív pedagógiai szemlélettel és a különleges nevelési, oktatási, fejlesztési igény személyi és tárgyi feltételeivel kell rendelkeznie.

Az inkluzív iskola ismeri a fogyatékosokból eredő hátrányokat és biztosítja, hogy a beszéd fogyatékos gyermekek a szükségleteiknek megfelelően hozzájussanak azokhoz a pedagógiai többlétszolgáltatásokhoz, amelyek a hátrányok leküzdését segítik.

A gyermek harmonikus személyiségfejlődése érdekében a pedagógusok, a logopédus és a szülő szorosan együttműködik.

7.2.4. A NAT alkalmazása

7.2.4.1. Fejlesztési területek, nevelési célok

A beszéd fogyatékos tanulók nevelésében a NAT-ban leírt fejlesztési feladatok, az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak, és fejlesztendő képességek az irányadóak, de azok fejlődési útjai, módjai, és kialakulásuk időtartama módosulhat.

Nemzeti azonosságtudat, hazafias nevelés, állampolgárságra, demokráciára nevelés, családi életre nevelés, felelősségvállalás másokért, önkéntesség, fenntarthatóság, környezettudatosság, gazdasági és pénzügyi nevelés, média tudatosság nevelés.

Hazánk történelmének és jelen eseményeinek megértésén keresztül képessé kell tenni a tanulókat a társadalmi folyamatok megismerésére, a társadalmi színtereken való eligazodásra. Fel kell készíteni a felnőtt lét és a tágabb környezet megismerésére, az állampolgári jogok és kötelezettségek érvényesítésére. Kiemelt feladat az önálló családi életre való felkészítés, az erkölcsi normák és harmonikus családi minták közvetítése. Nagy jelentőséggel bír az együttérző, segítőkész attitűd kialakítása, a szociális érzékenység és az önkéntes feladatvállalás képességének kialakítása. A tanulóknak ismereteket kell szerezni a célszerű gazdálkodás, pénzhasználat, fogyasztás és környezettudatosság területén. A beszéd fogyatékos tanulók esetén kiemelt jelentőséggel bír, hogy használni tudják az ismeretszerzés legmodernebb eszközeit (pl. internet).

A fenti kiemelt fejlesztési feladatok megvalósítása során a beszéd fogyatékos tanulók esetlegesen felmerülő szövegértési problémái, absztrahálási, lényeg-kiemelési nehézségei jelentenek nehézséget. Rövidített, tömörebb, képpel, segédeszközökkel támogatott szövegekkel segítheti a pedagógus a tanulók munkáját. Fontos, hogy az alapfogalmak megértését, memorizálását egyénre szabott módszerek támogassák. Fontos a kifejezőkészség állandó fejlesztése és a kommunikáció iránti igény kialakítása. Kiváló lehetőséget nyújt erre az interperszonális készségek fejlesztése, a szociális érzékenység kialakítása, az együttműködésre való képesség fejlesztése, a különféle konfliktuskezelési eljárások elsajátítása.

Testi és lelki egészségre nevelés

A pedagógusnak segíteni kell a tanulót beszéd és nyelvi zavarának reális megismerésében, elfogadásában, szociális kapcsolatainak fejlesztésében. Kiemelt feladat a tanuló önismeretének fejlesztése, a tanuló motiválása a beszédhibája

leküzdésére, ugyanakkor felkészítése az esetleges visszaesésekre, azok kezelésére, valamint arra, hogy az esetleges maradandó tünetekkel később is teljes életet tudjon élni.

A kommunikációjában korlátozott tanuló sokszor nehezebben tudja érzelmeit verbálisan kifejezni, külön figyelmet kell fordítani az érzések megfelelő kezelésére, kifejezésére.

Az egészséges és tudatos életmód kialakítása, a káros szenvedélyek megelőzése kiemelt feladat.

Biztosítani kell a tanuló számára a rendszeres mozgásélményt, a rendszeres testedzést.

Médiatudatosságra nevelés

Az információszerzésben, tanulásban, szociális-kommunikációs fejlesztésben az informatikai eszközök segítő szerepe kiemelkedő. A számítógép írástechnikai segédeszközként tanulási és munkaeszköz a beszéd útján nehézségekkel kommunikáló tanuló számára.

A médiatudatosságra nevelés segít tájékozódni a valóságos és virtuális világban.

Pályaorientáció

A beszédfigyatékos tanuló készségeinek képességeinek alapos feltérképezése szükséges a felnőtt életre történő felkészítéséhez. A kapcsolatteremtés és fenntartás képességének javítása alapvető feladat. Cél a szociális kompetencia további önálló fejlesztésének kialakítása. A felső tagozatban tantárgyak tananyagtartalmainak közvetítése során a pedagógusok ismertessék meg a beszédfigyatékos gyermekkel a különböző szakmákkal kapcsolatos elemi ismereteket. Legyen reális képük a társadalmi munkamegosztásról.

Tanulás tanítása

A beszédfigyatékos tanulóknál fontos az egyénre szabott motivációk kialakítása, az egyéni tanulási stratégiák feltárása. Az informatikai eszközök, egyéni ismeretsajátítási programok tanulás során történő megfelelő és tudatos alkalmazásának beszédfigyatékos tanulók esetében kiemelt szerepe van.

7.2.4.2. Kulcskompetenciák fejlesztése

A beszédfigyatékos tanulók nevelése, oktatása, fejlesztése a Nemzeti Alaptantervben megfogalmazott, az iskolai nevelés-oktatás közös értékeire épül. Alapelveiben, céljaiban illeszkedik a NAT-ban megjelenő kulcskompetenciákhoz, a kiemelt fejlesztési tartalmakhoz.

Ahhoz, hogy a beszédfigyatékos tanulók a kulcskompetenciák birtokában eredményesen alkalmazkodhassanak a mindennapi élethelyzetekhez, figyelembe kell venni a tanuló egyéni sajátosságait.

Anyanyelvi kommunikáció

Kiemelt fontossággal bírnak az alábbi területek:

- a grammatikai rendszer tudatos felépítése, megerősítése, mind a beszélt, mind az írott nyelv területén, figyelembe véve a beszédfigyatékoság által érintett területeket
- az expresszív beszéd fejlesztése, kommunikációs stratégiák kiépítése, gyakorlása, megerősítése, beszéd tudatosság kialakítása
- a beszédértés és olvasás értés fejlesztése mind a beszélt, mind az írott nyelv területén, elősegítve a mindennapi és az irodalmi szövegek befogadását, majd az azokkal való továbbdolgozás, továbbgondolkodás lehetőségének biztosítását
- amennyiben a szövegfeldolgozás is érintett, különösen fontos a szisztematikus, a nyelv különböző szintjeit elemenként értelmező, a tanulót tapasztalati úton információhoz juttató oktatás
- a nyelvi kódrendszer értelmezésének, működésének megtámogatása, mind a bemenetnél (beszédhangok differenciálása, hangkapcsolatok észlelése), mind a feldolgozásnál (szó, grammatika, mondat, bekezdés, szöveg)
- a mentális lexikon folyamatos fejlesztése az életkor és a beszédfigyatékoság sajátosságainak függvényében, a fogalomalkotás kialakítása
- számítógépes programok használata (helyesírás ellenőrző program, stb.)
- a beszédfigyatékos gyermek motiválása a tananyag és a tanuló közötti emocionális viszony kialakításával
- a pragmatika elemeinek közvetítése és használatának tudatosítása a gyermekek kommunikációjában
- a nem verbális kommunikáció elemeinek közvetítése és használatának tudatosítása a gyermekek kommunikációjában

Idegennyelvi kommunikáció

Cél az idegen nyelv szókincsének, fonológiai és helyesírási sajátosságainak, valamint nyelvi kódrendszerének tudatos felépítése, a szóbeli és az írásbeli kommunikáció fejlesztése, figyelembe véve a beszédfigyatékoság által érintett területeket.

A beszédfigyatekos tanulók nyelvoktatása során a multiszenzoros technikák (auditív-, vizuális-, verbális-, drámatechnikák) használata, valamint a verbális és nem verbális kommunikációs csatornák (gesztikulációs-vizuális) egyidejű alkalmazása kiemelten fontos.

A nyelvórákon szerepet kapnak a koncentrációt és az emlékezetet fejlesztő gyakorlatok, melyek a szókinccs, a kiejtés és a nyelvtani szabályok elsajátításában közvetve és közvetlenül is segítséget nyújthatnak.

Helyesírási, olvasási és szövegértési problémákkal küzdő beszédfigyatekos tanulók esetében főleg a szóbeli kommunikáció magabiztos használatának elsajátítása a cél. Az írásbeli kommunikáció használatát, a differenciált fejlesztés mellett, a számítógépes olvasó- és helyesírás-ellenőrző programok is segíthetik.

Fontos pedagógiai cél a beszédfigyatekos tanulók természetes gátlásainak feloldása az idegen nyelv kommunikációs helyzetben történő használata során.

Matematikai kompetencia

A legfőbb cél a problémamegoldó gondolkodás minél több elemének fejlesztése, konkrét cselekvésekhez kötött helyzetekben. Egyes esetekben számolni kell a grammatikai szint sérülésével, ami szövegértési nehézségekben nyilvánul meg, ezt fokozhatja a szimbólumok megértésének, illetve a verbális absztrakciónak a fejletlensége. A mennyiségekkel és a számossággal kapcsolatos ismeretek tanításakor, a szám- és műveleti fogalmak kialakításakor (pl. a számok közötti viszonyok, relációk megértési nehézségei esetén, stb.) különös figyelmet kell fordítani a megfelelő tempó kialakítására, és építeni kell a tanulók maximális együttműködésére, a mozgással társított szemléltetésre, az eszközhasználatra és az analóg cselekedtetésre. A geometriai ismeretek, az arányosság témaköreinél tekintettel kell lenni a vizuális észlelés nehezítettségére, a téri tájékozódás zavarára. A matematikai gondolkodás fejlesztése speciális szemléltetéssel és tananyagokkal, vagyis az interaktív tábla és digitális tananyagok lehetőség szerinti alkalmazásával valósulhat meg.

A matematikai szakkifejezések és a szaknyelv használatának fokozatos megkövetelése a szóbeli kifejezés erősítésének különösen erőteljes eszköze.

Természettudományos és technikai kompetencia

Az oksági kapcsolatok felismerése, a tanult összefüggések alkalmazása gondot okozhat azokban az esetekben, ahol, az olvasott szöveg megértése vagy a verbális absztrakció akadályokba ütközik. Rövidített, tömörebb, képpel, segédeszközökkel támogatott szövegek alkalmazása szükséges az egyes összefüggések mechanikus memorizálásának megsegítésére.

Tanulónként eltérő lehet az az absztrakciós szint, ahol be tudnak kapcsolódni a természettudományos jelenségek értelmezésébe. A kritikai gondolkodás képességének fejlesztése többnyire kis lépésekben valósítható meg. A mindennapi tapasztalatokból kiindulva kell törekedni arra, hogy a tanulóknak a jelenségek mind szélesebb körébe legyen betekintésük, az egységes természettudományos világkép kialakítása érdekében. Eredményes tanári stratégia lehet a természeti jelenségeknek alternatív módon, több fogalmi szinten, az összes érzékszerv bevonásával való közvetítése.

Szisztematikusan építkezve kell támaszkodni az internetre, amelynek segítségével a legkülönbözőbb természettudományos ismeretek audio-vizuális formában hozhatók közel a beszédfigyatekos tanulókhoz.

Digitális kompetencia

Ezen a területen a beszédfigyatekos tanulók jó eséllyel tudnak problémákat megoldani, mivel az informatikai eszközök használatában a beszédfigyatekosság kevés hátrányt jelent. Feladatunk azoknak a digitális programoknak a megismertetése, melyek megkönnyítik az ismeretszerzést, az interperszonális kapcsolatépítést. Amennyiben a szóbeli kifejezőképesség sérült, a számítógép alternatív csatornaként működhet a mindennapi kommunikációban. Hozzásegíthetjük a tanulókat, hogy a rendelkezésükre álló információs társadalom technológiáit használják a maguk segédeszközeként a számukra szükséges területeken.

Főként az írott szöveg megértésére, lényegkiemelés képességére van nagy szükség, mert ezek segítségével alakíthat ki új kommunikációs stratégiákat. Az információgyűjtés- és keresés, a multimédiás tartalmak kezelése a beszédfigyatekosok számára körülhatárolható, jól teljesíthető feladat, ezért építhetünk a tanulók erős motivációjára. Egyes ikonok, szóképek felismerésével, speciális alapfogalmak, kifejezések megtanulásával olyan eszközök birtokába jut, amivel önállóan is tud tájékozódni a digitális világban. A tanuló érzékeli azt a folyamatot, hogy az információk gyűjtése, majd az azokkal való továbbdolgozás miként vezet új digitális tartalmak kialakulásához. A pedagógus feladata, hogy a tanulók figyelmét a konkrét eszközök és szoftverek használatán, illetve a kommunikáció élményén túl arra irányítsa, miként lehet az információs társadalomban a beszédfigyatekosságból eredő hátrányokat minimalizálni. Súlyos diszgráfia és helyesírászavar esetében felső tagozaton „laptop füzet” használatának bevezetése azt követően, hogy a gyermeket a klaviatúra használatára megtanítottuk

Szociális és állampolgári kompetencia, kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia

Cél az adaptív viselkedés kialakítása, fejlesztése, a beszédfigyatekos tanulók támogatása abban, hogy az őt körülvevő társadalmi és gazdasági környezet eseményeit képes legyen feldolgozni, szükség esetén azok menetébe bekapcsolódni. Az oktatás folyamán fontos a fokozatosság mellett a gyakorlati bemutatás, illetve az ismeretek szituációs helyzetekben való kipróbálása, az érzelmdús, szubjektív elemeket megmozgató, a mindennapi tapasztalatához köthető társadalmi feladatok szemléltetése, a tanulók közvetlen megszólítása, bevonása a feladathelyzetbe. A tanuló mindig lássa maga előtt a folyamatot, a kiindulástól kezdve a végkifejletig, értse benne szerepét, esetleges feladatát, képes legyen esetlegesen a társadalmi folyamatok őt személyesen érintő részében érdekeit érvényesíteni.

Fontos hangsúlyt helyezni a tanulói döntéshozatalra, az alternatívák végiggondolására, a variációk sokoldalú alkalmazására, a kockázatvállalásra, az értékelésre, az érvelésre.

A pedagógus feladata, hogy felébressze a gyermek motivációját arra, hogy részt vegyen a szociális kommunikációban, képes legyen véleményét vitában, eszmecsereben képviselni (ütköztetni, egyeztetni stb.), illetve az őt körülvevő világban tájékozódni. Fokozatosan el kell sajátítania a beszédfigyatekos tanulónak azt a képességet, hogy rátaláljon a megfelelő kommunikációs stratégiára, képes legyen az egyedi kommunikációs helyzetekhez alkalmazkodni.

Esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképeség

Az esztétikai tudatosság, a művészeti kifejezőképeség egy kiegészítő kommunikációs eszközt ad a beszédfigyatekos tanulók kezébe. A kreativitás, a problémafelismerő – és megoldó képesség, a képzelet, a képi gondolkodás fejlesztésére kiváló lehetőséget biztosít a művészeti nevelés. Ezen a kompetenciaterületen az ízlés, a nyitottság, az empátia, az érzelmi élet gazdagítása a kommunikáció minden szintjét fejleszti.

A művészeti nevelés értékközvetítő, értékkeremtő, egyben személyiségformáló szerepe a kommunikációjában zavart tanuló társadalmi integrációját segíti elő.

A megfigyelőképesség, tér- és időérzék fejlesztése a látvány és a mozgás ábrázolásával, térbeli rendezés; szín-, forma- és szerkezeti érzék alakítása lehetőséget biztosít a beszédfigyatekos tanuló speciális készségfejlesztésére.

A hatékony, önálló tanulás

A beszédfigyatekos tanulók esetében az önálló tanulás elengedhetetlen feltétele a könyvtári ismeret, informatikai tudás, az értő olvasás, szövegfeldolgozás. Az önálló ismeretszerzést, az információ megfelelő szűrését, feldolgozását, egyénre szabott módszerekkel, a mindennapi életből vett gyakorlati helyzetek cselekvéses vagy vizuális modellezésével segíthetjük. A szövegfeldolgozás, az új információk rendezése során fontos szerephez kell jutnia a gondolkodási képességek fejlesztésének, mind a képzeleti, mind a fogalmi gondolkodás terén.

A pedagógus feladata az új ismeretek megszerzése iránti interiorizálódott motiváció kialakítása.

7.2.5. A NAT és a kerettantervek alkalmazása a helyi tanterv készítésénél

A helyi tanterv készítésénél a NAT-ban és a választott kerettantervben foglaltak az irányadóak, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak és fejlesztendő képességek (azok fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama) mindenkor a tanulók fejlődésének függvénye.

A helyi tantervben az egyes tantárgyak témaköreire, azok tartalmára és követelményeire vonatkozó kerettantervi ajánlások a tanulók egyéni adottságainak figyelembevételével érvényesíthetők. Ha a tanulót állapota akadályozza, akkor az Irányelvben megadott módosítások figyelembevételével javasolt a helyi tanterv elkészítése.

Az egyes műveltségi területekre vonatkozó ajánlások:

Magyar nyelv és irodalom

A műveltségi területhez kapcsolódó tananyagtartalmat, a fejlesztésre fordított időt a sérülés jellege, mélysége, prognózisa befolyásolhatja. A Magyar nyelv és irodalom, a Művészetek, a Testnevelés és sport, valamint az Élő idegen nyelv fejlesztési feladatainak megvalósítása kíván nagyobb figyelmet, a beszédfigyatekosság típusától függően az egyes témakörök között hangsúlyeltolódások válhatnak szükségessé. Néhány szempont azonban általánosítható:

- olvasás-, írástanítási módszerként beszédfigyatekos tanulók esetében a hangoztató-elemző, szótagoló olvasástanítási módszer ajánlott;
- a súlyos beszédfigyatekos tanulók anyanyelvi fejlesztésében hosszabb begyakorlási, érési szakaszok tervezendők;
- az anyanyelvi fejlesztés, gondozás a nevelés minden színterén és helyzetében, az oktatás teljes időtartama alatt központi szerepet játszik.

Művészetek. Testnevelés és sport

Mindkét műveltségi terület jól szolgálja a fejlesztés másik nagy területének, a téri orientáció, mozgás-, ritmus-, beszédkoordináció követelményeinek megvalósítását. A dráma és a tánc kiemelt szerepet kap a rehabilitációs célú feladatok megvalósításában is.

Idegen nyelvek

A beszéd fogyatékoság típusához igazodó módszerek – pl. dadogók esetében az írásbeliség, diszlexiás tanulóknál pedig az auditív módszerek – elsőbbségét szükséges biztosítani.

7.2.6. Egészségügyi és pedagógiai célú habilitáció és rehabilitáció

7.2.6.1. Az egészségügyi rehabilitáció formái

- Audiológiai vizsgálat és ellátás
- Foniátriai vizsgálat és ellátás.
- Gyermek-neurológiai vizsgálat és ellátás.
- Szemészeti vizsgálat, ellátás
- Pszichológiai vizsgálat, pszichoterápia.
- Gyógyúszás.
- Gyógytorna.
- Relaxációs tréningek.

7.2.6.2. A pedagógiai rehabilitáció ajánlott tevékenységformái

A) Logopédiai egyéni és csoportos terápia.

B) Szenzoros integrációs terápiák (olyan mozgásos lehetőség, amelynek segítségével az éretlen vagy sérült idegrendszer a saját aktív részvételével fejlődik)

C) Kommunikációs tréningek (a beszéddel és kommunikációval kapcsolatos tudatosság kialakítása)

D) Bábterápia (személyiség és önértékelés fejlesztés, konfliktuskezelés kommunikációs zavar esetén)

E) Drámaterápiás foglalkozások (azon gyermekek számára, akiknél a beszéd- és nyelvi problémák háttérben vagy következtében pszichés problémák állnak)

F) A tehetséges tanulók számára a tehetségük kibontakozásához szükséges feltételek, eszközök, módszerek biztosítása

A) Logopédiai egyéni és csoportos terápia a leggyakoribb kórformák esetében

A beszéd fogyatékos tanuló az iskolai oktatás keretében, annak részeként vesz részt a beszéd technikai és tartalmi fejlesztését szolgáló logopédiai terápiás foglalkozáson. A beszéd fogyatékoság eltérő kórformái szerint a rehabilitációs feladatok is eltérőek.

A/1 Nyelvi fejlődési zavar (expresszív diszfázia, receptív diszfázia, kevert típusú diszfázia – maradványtüneteként beszédgyengesség)

Az ép értelmű és ép érzékszervű gyermek beszéd illetve nyelvi produkciója jelentős mértékben elmarad a biológiai életkorához képest. Az akadályozott illetve hiányos nyelvi produkció a nyelv többszintű sérülésében a beszédészlelés, beszédmegértés, valamint a nyelvi kifejezés területén jelentkezhet.

A terápia célja:

A nyelvi közlés feldolgozás és kifejezőképesség többszintű összetevőjének (beszédészlelés, és beszédmegértés, valamint a tiszta, pontos artikuláció, szókinccs, nyelvtani rendszer, szóbeli és írásbeli kifejezőképesség) sokoldalú, intenzív differenciált fejlesztése, amely specifikusan egyéniesített jellegű.

A logopédiai terápia feladata:

- a mozgások (beszédmozgások és finommotorika) speciális fejlesztése,
- grammatikai rendszer rendezése, fejlesztése, verbális munkamemória fejlesztése
- a beszédre irányuló figyelem és emlékezet fejlesztése,
- az aktív és a passzív szókinccs bővítése,
- verbális és nonverbális kifejezőképesség fejlesztése,
- a gondolkodási stratégiák fejlesztése
- a beszédészlelés és -megértés fejlesztése,
- az olvasás/írás/helyesírás zavar megelőzése.

A/2 Dadogás

A beszéd összerendezettségének zavara kommunikációs zavar, amely a ritmus és az ütem felbomlásában és a beszéd görcsös szaggatottságában jelentkezik. A dadogás terápiája komplex (logopédiai, orvosi, pszichológiai), egyénre szabott terv alapján zajlik.

A logopédiai terápia célja:

- relaxációs gyakorlatok
- cselekvéshez kötött beszédindítás,
- helyes légzéstechnika kialakítása,
- mozgás és ritmus- és beszéd koordináció fejlesztése,
- a beszéd automatizált elemeinek technikai fejlesztése és javítása,
- a beszédhez szükséges motiváció megteremtése, az önismeret és önértékelés fejlesztése
- a dadogó és környezete közötti pozitív kapcsolatok kialakításának elősegítése.

A/3 Hadarás

A beszéd összerendezettségének zavara, melyre a rendkívüli gyorsaság, a hangok, a szótagok kihagyása, összemosása (tapasztása), a pontatlan hangképzés, a monotónia, az egyenetlen beszédritmus és a beszédhangsúly hiánya jellemző. A hadaráshoz gyakran társul a könnyen elterelhető figyelem és érdeklődés. A hadarás terápiája komplex (logopédiai, pszichológiai) egyénre szabott terv alapján zajlik.

A logopédiai terápia célja:

- a beszédfigyelem fejlesztése,
- helyes légzéstechnika kialakítása,
- beszéddallam és beszédritmus fejlesztés
- az artikulációs bázis ügyesítése
- beszédhangsúly gyakorlatok
- a normális tempójú és ritmusú beszéd automatizálása
- a beszéd prozódiai elemeinek tudatosítása
- az állandó önkontroll kiépítése és fejlesztése

A/4 Diszfónia

A hang illetve hangképzés zavara, a beszéd során a hangszín rekedt, a hangképzés kemény, préselt, és a hangteljesítmény lényeges csökken. A diszfónia terápiája komplex (logopédiai, orvosi, pszichológiai), egyénre szabott terv alapján zajlik.

A logopédiai terápia célja:

- a tiszta egyéni beszédhang kialakítása és a folyamatos spontán beszédbe való beépítése,
- a hangminőség és az anatómiai-élettani viszonyok további romlásának megakadályozása.

A/5 Orrhangzós beszéd

Az élettani nazális rezonancia kórosan megváltozik.

Legsúlyosabb esetei az ajak- és/vagy szájpadasadékok következtében alakulnak ki. A szájpadasadékkal gyakran együtt jár az enyhe fokú nagyothallás.

Az orrhangzós beszéd terápiája komplex (logopédiai, orvosi, esetenként pszichológiai), egyénre szabott terv alapján zajlik.

A logopédiai terápia célja:

- a beszédizomzat fejlesztése
- a légyszájpad izomzat működésének fokozása
- a kóros, nazális rezonancia megszüntetése, illetve csökkentése
- a beszédartikuláció javítása az anatómiai viszonyok figyelembe vételével

A/6 Olvasás/írás/helyesírás tanulási zavara (verbális tanulási zavar esetén)

Az intelligencia szinttől független gyenge olvasási és írásteljesítmény.

A logopédiai terápia célja:

- mozgáskoordináció és ritmusérzék fejlesztés
- iránydifferenciálás, téri észlelés fejlesztése
- beszédészlelés fejlesztése
- fonológiai tudatosság fejlesztése
- a tévesztett betűk differenciálása, a folyamatos olvasás automatizálása
- a beszédemlékezet és figyelem fejlesztése
- szövegértés fejlesztése: beszéd- és nyelvi fejlesztés
- grafomotoros készség fejlesztése, írás- és helyesírás-készség javítása

A/7 Számolás tanulási zavara (verbális tanulási zavar esetén)

Az intelligenciaszinttől független gyenge számolási teljesítmény.

A logopédiai terápia célja:

- képességfejlesztés (mozgás, észlelés, kognitív és tanulási funkciók fejlesztése)
- szám- és műveleti fogalmak kiépítése (számosság, számérzék, analóg mennyiség rendszer; alpműveletek)
- alapvető mennyiségi és matematikai ismeretek kialakítása
- matematikai fogalmak megértése és használata
- matematikai szimbólumok tartalmi azonosítása
- matematikai szövegértés fejlesztése
- geometriai alapismeretek
- idői tájékozódás

7.2.7. A halmozottan sérült beszéd fogyatékos tanuló

A beszéd- és nyelvi teljesítmények súlyos zavarai egy-egy tanulónál halmozottan is előfordulhatnak. Nem ritka a nyelvfejlődési zavar hadarás-dadogás együttese. Az iskolai szakaszban ehhez olvasás-, írás-, helyesírás-, számolási nehézség társulhat. A tünetek megjelenhetnek párhuzamosan, de előfordul a tünetváltás jól ismert jelensége is, amikor pl. a kiejtés javítását, javulását követően dadogás, hadarás lép fel. Ilyen esetekben a fejlesztési elvekre épülő terápiák tudatos alkalmazása a rehabilitáció döntő tényezője. Más esetekben a beszéd fogyatékosághoz társuló mozgásszervi, érzékszervi, pszichés fejlődés zavarai nehezítik a fejlesztést. A velük való foglalkozás a logopédia és a társuló fogyatékoság gyógypedagógiai módszereinek kombinációjával, egyéni fejlesztési terv alapján történik, személyre szabott értékeléssel.

8. Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók iskolai fejlesztésének elvei

8.1. Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanuló

8.1.1. Általános jellemzők

Az autizmus spektrum zavarok az idegrendszer igen korai, nagy valószínűséggel veleszületett ártalmának, illetve a genetikai, egyéb biológiai és környezeti tényezők együttes hatásának következményei. Az iskoláskor eléréséig – vagy tovább – kezeletlenül maradt fejlődési zavar és szélsőséges viselkedésformák gyógyító és fejlesztő célú ellátása a gyermek növekedésével egyre nehezebbé válhat, bár a nevelhetőség, taníthatóság időszaka belenyúlik a felnőttkorba, így sosem túl késő a fejlesztést elkezdeni. Az autizmus spektrum zavarok lényege a társas viselkedés, a kommunikációs és sajátos gondolkodási képességek minőségi károsodása, amely jellegzetes viselkedési tünetekben nyilvánul meg. Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulóra legjellemzőbb a kölcsönösséget igénylő társas viselkedési készségek területén tapasztalható gondolkodási képesség sajátos hiányosságai, a beszéd szintjéhez képest károsodott kölcsönös kommunikáció, a rugalmas viselkedés szervezés és kivitelezés képességének minőségi sérülése és az egyenetlen képességprofil. Autizmus spektrum zavar minden értelmi szinten előfordul, ami azt jelenti, hogy jelen lehet átlagos (vagy átlag feletti) intelligencia mellett épp úgy, mint értelmi sérüléssel együtt járva. A fejlődési zavar átlagos, vagy átlag feletti intelligencia esetében is jelentősen befolyásolja, áthatja a gyermeki fejlődést, megváltoztatja a megismerés folyamatát és a társas viselkedés fejlődését, ezért sérülés-specifikus fejlesztésre minden érintett gyermekeknek joga és szüksége van. Autizmusban a beszédfejlődés gyakran megkésik, súlyos esetekben nem alakul ki beszéd nyelv. A központi probléma azonban nem a nyelv hiánya, vagy megkésített fejlődése, hanem a funkcionális, kölcsönös kommunikáció sérülése. Az alapvető problémák közé tartozhat a nyelvhasználat színvonalától függetlenül, hogy hiányozhat a kommunikáció és a beszéd hasznának, hatalmának megértése, vagyis hiányozhat annak megértése, hogy mások érzéseit, gondolatait, tetteit kommunikáció útján befolyásolni lehet.

Az alapvető gondolkodási és viselkedési képességek spontán elsajátításához szükséges képesség hiányok egész életen át jellemzően megmaradnak, de a speciális intenzív terápiás és pedagógiai ellátás segítségével jelentős fejlődés érhető el. A hiányzó/sérült képességek okozta elsődleges és másodlagos viselkedési tünetek az igen súlyostól a jól ellensúlyozott állapotokban csaknem tünet mentessé fejlődhetnek, változhatnak, és az élet különböző szakaszaiban különböző formákban jelentkezhetnek. Új helyzetben, váratlan események, körülmények hatására felerősödhetnek a típusos tünetek. A tünetek változatossága mellett a tanuló autizmusának súlyossága széles skálán szóródik.

8.1.2. A halmozottan sérült autizmus spektrum zavarral küzdő tanuló

Az autizmus spektrum zavarok gyakran társulnak egyéb problémákkal, amelyek az ellátási szükségletet, taníthatóságot és a gyermek jövőjére vonatkozó előjelzéseket jelentősen befolyásolják.

Ezek lehetnek:

- értelmi fogyatékoság (mint a leggyakoribb társuló fejlődési zavar),
- beszéd-, érzékszervi, mozgás- vagy egyéb fogyatékoság,
- viselkedésproblémák (főleg, ha azok súlyosak, pl. agresszió, önbántalmazás).

A fejlesztésnél szem előtt kell tartani, hogy a tanítás lehetséges módszertanát illetően a tanuló autizmusa az elsődlegesen meghatározó tényező. Általában a szükségletek egyéni kombinációjához kell a járulékos zavar speciális szempontjait és az autizmus-specifikus pedagógiai módszereket összehangolni.

8.1.3. Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók pedagógiai szempontú jellemzése

Gyakorlati célból a társas viselkedési készségek, szociális viselkedés szerint az autisztikus spektrumon elhelyezhető sokféle személyiségű és viselkedésű tanulók négy típusba sorolhatóak.

8.1.3.1. Izolált típus

Társas kapcsolatokat nem kezdeményező, a kezdeményezést, társas helyzeteket kerüli, elutasítja, nem érti. Általában értelmi fogyatékos, gyakoriak a szenzoros ingerfeldolgozás zavarai is. A legrosszabb prognózisú, legnehezebben tanítható alcsoport.

8.1.3.2. Passzív típus

Szociálisan nem kezdeményező, a közeledést passzívan elfogadja, gyakran jól irányítható. A legjobban tanítható, legjobb prognózisú a későbbi beilleszkedés lehetősége szempontjából is. Passzivitása, együttműködési készsége miatt nehéz észrevenni, amikor már nem követi a tananyagot, csak jelen van, illetve rugalmatlanul, formálisan „tanul”.

8.1.3.3. Aktív, bizarr típus

Szociálisan aktív. Viselkedése gyakran a helyzethez nem illő, szokatlan módon, esetleg sokat kezdeményező. Kapcsolatteremtése egyoldalú, a partner személyiségét, szándékát nem veszi tekintetbe, saját érdeklődési körbe tartozó témákra, kérdésekre szorítkozik.

8.1.3.4. Merev, formális típus

Főként a serdülő- és felnőttkorban, a legjobb értelmű és beszéd szintű személyekben alakulhat ki a jellegzetes viselkedés, amelynek háttérében erős kompenzációs igyekezet áll.

A gyermekek fejlődésük során többször is típust válhatnak.

8.1.4. Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók – a tanítás, illetve a hagyományos tanítási módszerek és tervezés módosítása szempontjából – kiemelkedő jelentőségű tulajdonságai

- A másik személy szándékának, érzéseinek, gondolatainak, szempontjainak (pl. az információátadás szándékának) meg nem értése, az önmagára vonatkoztatás hiánya. Legsúlyosabb esetben képtelenség arra, hogy az embereket, mint a valóság egyéb elemeinél fontosabbakat megkülönböztesse.
- A szociális megerősítés jutalomértékének hiánya, vagy az ezzel kapcsolatos öröm későbbi, direkt tanítás útján való kialakulása, illetve a belső motiváltság gyengesége – gyakran teljes – hiánya. Többnyire nagyon kevés vagy szokatlan dolog okoz számukra örömet.
- A beszéd korlátozott megértése, még látszólag jó beszédprodukciónak mellett is, amelyet nehezebben a beszéd érzelmi, társas viselkedési sajátosságai, mint pl. a hanghordozás.
- A beszéd vagy más kommunikációs eszköz spontán, funkcionális, rugalmas alkalmazásának sérülése.
- Egyetlen képességprofil, pl. a szigetszerű ismeretek, képességek és az önellátás vagy a mechanikus és a személyes memória közötti szakadékszerű különbség.
- Hiányzó vagy korlátozott belátás, pl. saját tudásával, az ismeret forrásával, módjával, a szubjektív jelentőséggel kapcsolatban.
- A változásokkal, újdonsággal kapcsolatos ellenállás, szorongás.

8.1.4.1. Típusos erősségek, amelyekre építeni lehet

- A megfelelő szintű vizuális információ általában jól értelmezhető.
- Tanult rutinokhoz, szabályokhoz való alkalmazkodás.
- Jó mechanikus memória.
- Megfelelő környezetben, érdeklődésének megfelelő témánál kiemelkedő koncentráció, kitartás.
- Egyes, nem szociális tartalmú tantárgyi területeken – pl. szó szerinti tanulás, nem szöveges számtan, földrajz, zene – viszonylag jó képességek.

8.1.4.2. Típusos nehézségek és kognitív problémák, amelyekkel számolni kell a tanítás során

- Az érzékszervi ingerfeldolgozás zavarai, túlérzékenységre és/vagy fokozott ingerkeresésre utaló viselkedések (hallás, látás, fájdalom stb.).
- Figyelemzavar gyakorisága.
- Az utánzási képesség kialakulásának hiányosságai.
- Ingerfeldolgozási, vizuomotoros koordinációs problémák.
- Tér-idő értelmezés interiozációjának gyengesége, esetleg hiánya.
- Analízis (sorrendiség)-szintézis műveleteinek problémája.

- Ok-okozati összefüggések felismerésének problémája.
- A lényegkiemelés, problémamegoldó gondolkodás deficitje.
- Az általánosítás, a tanultak új helyzetben való alkalmazásának sérülése.
- Felidézési problémák (pl. speciális szociális tartalmaknál és személyes élményeknél).
- Ismert tananyagban váratlan nehézség felmerülése szociális elem bevezetésével vagy új körülmények közötti alkalmazás során.
- A feladat céljának nem értése, reális jövőre irányultság hiánya.
- A szimbolikus gondolkodás (pl. játék) fogyatékosága.
- A valóság téves értelmezése, felfogása.
- Realitás és fantázia összetévesztése.
- A szóbeli kérések, közlések félreértése, különösen a többértelmű, elvont kifejezések, többrészes utasítások esetén. Szó szerinti értelmezés.
- Képességek, ismeretek önálló, változatos alkalmazásának nehézségei.
- Gyermekközösségekben áldozattá, illetve bűnbakká válás, más esetekben szociálisan a helyzetnek nem megfelelő viszonyulás a kortársakhoz.
- Szabadidőben passzivitás, kudarcokból eredő viselkedéskérdések megjelenése.
- Félelmek, fóbiák, szorongás.

8.2. Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók speciális fejlesztésének elvei, céljai, feladatai és módszerei

8.2.1. Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók fejlesztésének általános céljai, feladatai

- A legáltalánosabb távlati cél az egyéni képességek, fejlettség szintjén elérhető legjobb felnőttkori szociális adaptáció és önállóság feltételeinek megteremtése: ennek alapja a szociális, kommunikációs és gondolkodási készségek hiányának speciális módszerekkel történő kompenzálása és a meglévő készségek fejlesztése.
- A hiányzó készségeket pótló, helyettesítő kompenzációs-habilitációs kezelése a fejlődési elmaradás, a másodlagos (pl. viselkedés-) problémák leküzdése érdekében. A fogyatékos készségek kompenzálása különös jelentőségű a tanulási, szociális és munkahelyzetekbe való beilleszkedés és viselkedés elsajátításához.
- Az iskolai és a mindennapi gyakorlati életre felkészítő tananyag speciális módszerek segítségével történő elsajátítása.
- A jellegzetes gondolkodási nehézségek, rugalmatlanság miatt – a továbblépés előtt – külön kiemelt fejlesztési feladat az elsajátított ismeretek alkalmazásának, általánosításának tanítása, az ismeretek folyamatos használata a fenntartás biztosítására, valamint a változatos, probléma-megoldási módszerek tanítása.
- A tananyag kiválasztásának legfontosabb szempontja a tanított képesség egész életen át megfelelő alkalmazhatósága. A tanuló túlterheltségének elkerülése érdekében a felesleges információkat szűrni kell, mert a tipikusan fejlődő gyermek által spontán, ösztönösen elsajátított nagy mennyiségű információ és készség az autizmus spektrum zavarral küzdő gyermek számára nehéz tananyagot jelent.

A fejlesztési célokat a fenti szempontok alapján fontossági sorrendben kell értelmezni, és e szerint kell az egyéni fejlesztési tervekbe iktatni.

A tanulók fejlesztési céljai hierarchikus rendben helyezkednek el abból a szempontból, hogy mennyire szükségesek a gyermek szociális alkalmazkodása és önszabályozása kialakításához (az egyéni fejlettségének szintjén). A típusos egyenetlen fejlődés azt jelenti, hogy a hiányzó vagy elmaradó készségek spontán fejlődésére nem építhetünk: minden egyes hiányzó részfunkció, illetve korábbi fejlődési szakaszból hiányzó alapozó funkció fejlesztését be kell illesztenünk ebbe a hierarchiába. Pl. a veszélyeztető viselkedések kezelése, más, elfogadható viselkedések kialakításával, viselkedésterápiával a célok hierarchikus rendjében így alakul:

- az ön-(esetleg köz-)veszélyes viselkedések kezelése,
- a családi életet akadályozó viselkedések kezelése,
- a taníthatóság és a csoportba való beilleszkedés kialakítása,
- az iskolán kívüli környezethez való adaptív viselkedés kialakítása.

8.2.2. Speciális módszerek az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók fejlesztésében

- A nevelés, fejlesztés tervezése a mért szociális alkalmazkodás, fejlettségi kor, illetve a mért intelligencia szintje és a kommunikációs színvonal alapján történik, az egyenetlen képességprofil, valamint tanulási képességek miatt egyénhez igazodó módon, a fejlődés erre alkalmas eszközzel (pl. fejlődési kérdőív) való folyamatos követésével.
- Protetikum környezet és eszköztár kialakítása (strukturált környezet biztosítása az időbeli és téri tájékozódás segítéséhez, vizuális információhordozók és augmentatív kommunikációt segítő eszközrendszer kialakítása).
- Speciális, egyéni motivációs és jutalmazási rendszer kialakítása.

- Vizuálisan segített kommunikációs rendszer, a speciális környezetben belül és személyek között: beleértve a gyermek felé irányuló minden kommunikációt.
- A szociális fogyatékkal összefüggő tanítási nehézség miatt keresni kell az információ átadására a gyermek megértési szintjének megfelelő és szociális vonatkozásoktól leginkább független módszereket és médiumokat (pl. írott utasítás, folyamatábra, számítógépes oktatás stb.). Ugyanakkor a tanítási helyzetek szociális vonatkozásainak elfogadása, illetve megértése fontos tanítási cél (pl. a csoportos, illetve „frontális” tanítási helyzetben való tanulás).
- A fejlesztésben, tanításban és a viselkedésproblémák kezelésében alapvető a kognitív-viselkedésterápia módszereinek alkalmazása.

8.2.3. A speciális fejlesztés szervezési feltételei

8.2.3.1. A fejlesztés formái

- Speciális csoportban: egyéni és kiscsoportos formában.
- Többségi iskolában integráltan, az integráció különböző szintjeinek, formáinak alkalmazásával.

8.2.3.2. Speciális csoportosajátosságok

- A szükséges pedagógus létszám függ a csoportlétszámtól, a csoporttagok közti hasonló szükségletektől, az egyéni fejlesztési szükséglettől és a viselkedésproblémák súlyosságától, gyakoriságától. A szükséges egyéni fejlesztés csak megfelelő létszámú és képzettségű szakember jelenlétében biztosítható. A szakszerű integráció, illetve a súlyosan érintett tanulók minőségi ellátása csak a szükséges szakemberlétszám biztosításával valósítható meg.
- Törekedni kell a csoport homogenitására. Az egyéni fejlődési eltérések az általános értelmi, önállósági, beszédképességi szint, illetve a viselkedésproblémák jellege szerint további csoportbontást tehetnek szükségessé.

8.2.4. Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók fejlesztésének pedagógiai szakaszai

A tanulók iskolai fejlesztését a szociális-kommunikációs készségek fejlesztése és a rugalmasabb viselkedésrepertoár kialakítása határozza meg. Iskoláskorban is folytatni kell a korai fejlesztésben és óvodai nevelés során alkalmazott fejlesztő eljárásokat, illetve szükség lehet az iskoláskor előtti képességfejlődés területeinek fejlesztésére. Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai általában módosításokkal egyeznek meg a Nat-ban és a kerettantervekben rögzített pedagógiai szakaszokkal és tartalmakkal. A módosításokat a helyi tantervekben és egyéni fejlesztési tervekben kell meghatározni a gyermekek egyéni szükségleteinek, fejleszthetőségének megfelelően. Az alsó szakasz (1–4. évfolyam) elvégzéséhez általában hosszabb időkeretre van szükség.

A jó értelmi és nyelvi képességekkel rendelkező tanulók esetében előfordulhat, hogy az egyes műveltségi területeken meghatározott tartalmak jelentős részét a NAT-ban és a kerettantervekben meghatározott életkorban képesek elsajátítani. Ezekben az esetekben egyéni fejlesztési terv alapján a szociális-kommunikációs és speciális kognitív készségek párhuzamos fejlesztése szükséges.

Az alábbi szakaszolás az autizmus spektrum zavarral küzdő gyermekek speciális fejlesztésének általános vázlata. Tartalmazza azokat a többlettartalmakat, amelyeket az egyéni fejlesztési tervekbe szükséges beépíteni.

A fejlesztést minden gyermek esetében az első szakaszban kell kezdeni. Az egymásra épülő szakaszok időtartama előre nem határozható meg. A fejlesztés üteme és a tanuló továbblépési lehetősége függ a fejlődés mért eredményeitől, azaz: a gyermek képességeitől és a szakszerű képzés intenzitásától.

8.2.4.1. Első szakasz

Korai diagnózis esetén egybeeshet a korai fejlesztés és az óvodai nevelés időszakával, de gyakran belenyúlik az alsó tagozat időszakába.

Fő célja a rehabilitáció. A gyermek formális és informális felmérésének) tapasztalataira alapozva, egyénre szabott hosszú, közép- és rövid távú tervre épül.

Célja a gyermek/tanuló elemi beilleszkedési készségeinek, adaptív viselkedésének kialakítása. Ennek érdekében:

- a szociális/kommunikációs alapkészségek célzott fejlesztése,
- az autizmusból és a társuló fogyatékokból eredő fejlődési elmaradások lehetséges célirányos kompenzálása,
- az ismétlődő, sztereotip, helyzetnek nem megfelelő viselkedés kialakulásának megelőzése, illetve rendezése,
- fogyatékos-specifikus vizuális információhordozókkal segített ún. protetikusan, segédeszközökkel felszerelt augmentatív környezet, eszközök használatának elsajátítása, adaptív viselkedési formák, szokások kialakítása.

Fejlesztési területek:

- a) Kommunikáció/szociális viselkedés
  - Beszéd előtti, csecsemőkori kommunikáció elemeinek tanítása.
  - Szociális kapcsolatteremtés elemeinek tanítása (pozitív megerősítéssel).
  - Beszéd vagy – beszéd kialakulásának hiányában – augmentatív és alternatív eszközzel történő kommunikáció használatának tanítása.
  - Tanítási helyzetben szükséges elemi szociális viselkedés kialakítása.
  - Augmentatív és alternatív kommunikációs eszközök (nem kizárva pl. az írott nyelvet) használatának tanítása napi rutinokban, a gyermek életének valamennyi színterén.
- b) Fejlődési funkcióelmaradások, önkiszolgálás
  - Alapvető készségek kialakítása (étkezés, szobatisztaság, tisztálkodás, öltözködés).
- c) Kognitív fejlesztés
  - Elemi ismeretek, fogalmak.
  - Elemi logikai műveletek és összefüggések tanítása.
  - Szociális kognitív készségek fejlesztése.
  - Egyszerű aktivitásformák kialakítása strukturált keretek között (pl. játék-, használati és taneszközök célszerű használata).
  - Általánosítás képességének fejlesztése.
  - Az elsajátított képességek önálló használatának tanítása.
  - Az elsajátított képességek más összefüggésben való használata.
  - Képességek alkalmazása más, elsősorban otthoni környezetben stb.
- d) Viselkedésproblémák kezelése
  - Viselkedésproblémák megelőzése.
  - Alternatív viselkedések kialakítása.
  - Meglévő viselkedésproblémák kezelése.

8.2.4.2. Második szakasz

Egybeeshet az alapfokú nevelés időszakával, de gyakran belenyúlik a középfokú nevelés-oktatás szakaszába. Célja az elsajátított ismeretek bővítése és a változatos aktivitásokban való minél önállóbb részvétel iskolai, otthoni és egyéb iskolán kívüli környezetben.

Fejlesztési területek:

Az előző szakasz területei bővülnek az alábbiakkal:

- képességek szinten tartása az önállóság fejlesztésével,
- a szociális-kommunikációs kompetencia fejlesztése, spontán, funkcionális kommunikáció kiterjesztése,
- kognitív fejlesztés, különös tekintettel a problémamegoldó gondolkodásra
- ismeretek bővítése
- önellátás körének bővítése,
- házimunka,
- munkára nevelés megalapozása.

8.2.4.3. Harmadik szakasz

Egybeeshet az alapfokú nevelés időszakával vagy a középfokú nevelés-oktatás szakaszával. Cél a felnőtt korban egyénileg elérhető legmagasabb szintű adaptáció, önállóság és munkavégző képesség elérésének megalapozása.

Fejlesztési területek:

Az előző szakasz területei bővülnek az alábbiakkal:

- képességek szinten tartása,
- tantárgyi ismeretek a Nat-ban és a kerettantervekben meghatározott tartalmak adaptálásával, az egyén képességeinek megfelelően,
- önszervezés, önállóság, tárguló szociális integráció,
- munkára nevelés, pályorientáció.

8.2.5. A Nat és a kerettantervek alkalmazása

Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók csoportja rendkívül változatos, de a központi sérülés azonos jellege miatt meghatározhatók közös szükségletek és egységes módszertani javaslatok.

Esetükben számolni kell azzal, hogy a Nat kulcskompetenciáihoz rendelt tudások elsajátításához hosszabb időtartamot szükséges biztosítani, a szociális megértést kívánó attitűdök, képességek fejlődését pedig kognitív stratégiákkal kell támogatni.

A Nat fejlesztési területei, nevelési céljai, műveltségi területei esetükben is alkalmazhatóak a sérülés típusának megfelelő adaptációval. A Nat szakaszaihoz rendelt célok elérésére szükség esetén hosszabb időtartamot kell biztosítani, egyes, az alábbiakban részletezett tartalmak hangsúlyosabban jelennek meg. A többlettartalmakat, mint az önismeretet, társas viselkedést, a spontán, funkcionális kommunikációt, egészségnevelést és munkakészségeket speciális rehabilitációs tantárgyként javasolt tanítani. A kerettantervek adaptálása szempontjából az autizmus súlyosságát, az intelligenciát és a nyelvi képességeket egyaránt figyelembe kell venni. Mivel autizmus spektrum zavar az értelmi képességek bármely szintjén jelen lehet, a többségi iskolák kerettantervét, valamint az enyhén értelmi fogyatékos tanulók számára és a középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók számára készült kerettantervet egyaránt adaptálni szükséges autizmusra. A tananyagot mennyiségi és minőségi szempontból módosítani és redukálni kell a tanulók speciális szükségletei szerint. Az egyes műveltségi területekre vonatkozó sajátos eltéréseket a helyi tantervben és az egyéni fejlesztési tervekben kell rögzíteni. A tananyag elsajátításához speciális módszerek és eszközök használata szükséges.

8.2.5.1. A Nat fejlesztési területei-nevelési célok

Nemzeti azonosságtudat, hazafias nevelés

Kiemelkedően fontos a közvetlen társadalmi és természeti környezet ismerete, az azokkal való harmonikus kapcsolat. Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók elsősorban saját, közvetlen élményeiken keresztül, esetleg speciális érdeklődési köröknek megfelelően ismerhetik meg nemzeti kultúránk értékeit. Ezen a területen rendkívül nagy egyéni különbségekre számíthatunk.

Állampolgárságra, demokráciára nevelés

Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók nevelésének-oktatásának alapvető célja, hogy olyan gondolkodási, szociális-kommunikációs készségeket alakítsunk ki, melyek lehetővé teszik az egyén részvételét szűkebb és tágabb társas környezetében. A részvétel módja és mértéke nagy egyéni eltéréseket mutat: a tanulók többsége jelentős támogatást igényel abban, hogy jogait gyakorolja, társadalmilag elfogadott viselkedésmódokat tanúsítson, alkalmazkodjon a társadalom írott és íratlan szabályaihoz.

Az önismeret és a társas kultúra fejlesztése

Hangsúlyos szerepet kap a saját személyiség, a külső és belső tulajdonságok megismertetése, a saját viselkedés kontrolljának, a kooperációnak, szociális normáknak direkt tanítása, mivel azok intuitív megértésére, spontán elsajátítására korlátozottan számíthatunk. A sikerélményeket biztosító, a gyermek érdeklődését és motivációját fenntartó oktatási környezet kialakítása kulcsszerepet játszik a reális önértékelés és pozitív énkép kialakításában

Testi és lelki egészségre nevelés

Elsődleges az érzelmi biztonság megteremtése, a pozitív, reális énkép és önértékelés támogatása, a fejlődési zavarral gyakran együtt járó szorongás megelőzése, oldása.

A helyes étkezési, alvási, önápolási szokások, a rendszeres mozgás iránti igény kialakítása szintén prioritást kap az egyéni fejlesztési tervben.

A megfelelő szexuális viselkedés kialakításában a családok számára hatékony segítséget kell nyújtania az iskolának, mivel a szociális megértés sérülése e területet speciálisan nehezíti.

A viselkedésproblémák megelőzése és hatékony kezelése hozzájárul a testi-lelki egészség megőrzéséhez és kiküszöbölheti a gyógyszeres kezelést.

A családi életre nevelés

A család szerepe az autizmus spektrum zavarral küzdő tanuló esetében is kiemelkedő jelentőségű. Az iskola alapvető feladata, hogy segítse az érintett családokat az autizmus-specifikus célok kitűzésében és megfelelő nevelési stratégiák alkalmazásában, mivel a hagyományos módszerek többsége nem válik be az érintett gyermekek esetében.

A nevelési-oktatási intézmény és a család szoros együttműködésével érhető el és terjeszthető ki az egyéni fejlesztési tervben megfogalmazott célok, különös tekintettel a szociális-kommunikációs készségek általánosítására, valamint a rugalmasabb viselkedés és gondolkodás fejlesztésére.

Felelősségvállalás másokért, önkéntesség

Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók esetében is cél lehet az önkéntes feladatvállalás egyéni mérlegelést követően, ha annak értékét, saját szerepüket és kompetenciájukat az önkéntes tevékenység során megértik. Az önkéntes feladatokban való részvétel segítheti együttműködési és problémamegoldó képességeik fejlődését, elősegítheti pozitív énképük alakulását, önbecsülésük növekedését. Fontos azonban figyelembe venni szociális

naivításukat, sebezhetőségüket, ezért a család és a pedagógusok egyénre szabott támogatásával, kísérésével vonhatók be önkéntes feladatokba.

Fenntarthatóság, környezettudatosság

A környezet célzott megfigyelése, felfedezése a pedagógus aktív közreműködése nélkül elképzelhetetlen. A fejlesztés e területen is a közvetlen, mindennapi élettel kapcsolatos tapasztalatokon alapul. Elsődleges a helyes szokásrend kialakítása.

Pályaorientáció

Az egyén által elérhető legnagyobb fokú önállóság támogatása kiemelkedően fontos. Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók esetében az önállóság megalapozása már a fejlesztés kezdetétől jelen van, mivel számos alapfeltétele hiányozhat, többek között a rugalmasság, az együttműködés és a bizonytalanság tolerálásának és kezelésének képessége. Az elérhető felnőttkori önállóság nagy egyéni eltéréseket mutat. A pályaorientáció során a munkaképességek mellett a szociális-kommunikációs fejlettséget és a munkaviselkedés színvonalát is figyelembe kell venni. Fontos, hogy a pályaorientáció során építsünk a tanuló speciális érdeklődési körére, erősségeire.

Gazdasági és pénzügyi nevelés

E területen az érintett tanulók esetében a pénz értékével és a takarékossgal kapcsolatos alapvető ismeretek megszerzése kulcsfontosságú. Előnyös, ha ezek az ismeretek valódi élethelyzetekben, cselekvésbe ágyazottan jelennek meg. Az alapvető gazdasági összefüggések megértése, illetve azok kamatoztatásának lehetősége a mindennapi életében nagy egyéni eltéréseket mutat.

Médiatudatosságra nevelés

A médiatudatosságra nevelés kiemelt jelentőségű az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók nevelésében.

Az érintett tanulók különösen veszélyeztetettek lehetnek a különböző médiumok által közvetített tartalmak meg nem értése, félreértése tekintetében és fokozott a függőségek kialakulásának veszélye is. Ugyanakkor a különböző médiumok lehetővé teszik az élő nyelvtől és szociális közvetítéstől független tanulást és kapcsolatteremtést, valamint olyan multimédiás tananyagok kialakítását, mely lelassítja és hozzáférhetővé teszi a szociális interakciókat, nagyban hozzájárulva a fejlődési zavar következményeinek enyhítéséhez.

A tanulás tanítása

Az autizmus számos speciális kognitív nehézséggel és a kommunikáció sérülésével jár együtt. A tanulási folyamatban az élő nyelv és a szociális közvetítés megnehezíti, míg a vizuális információhordozók alkalmazása segíti a világ megismerését. Az állandósághoz való ragaszkodás oldása, valamint az egyén motivációs lehetőségeinek ismerete és kiaknázása kulcsfontosságú a tanulás szempontjából.

8.2.5.2. A kulcskompetenciák

Anyanyelvi kommunikáció

A fejlesztés fő célterülete a kommunikáció, mint a kapcsolatteremtés és fenntartás, valamint az információcsere eszköze. Az alapvető probléma nem a beszéd hiánya vagy fejlődési zavara, hanem a kommunikációs szándék, illetve a kommunikációs funkciók megértésének sérülése. Minden autisztikus gyermeknél – függetlenül verbális képességeik színvonalától – elsődleges cél az egyén képességszintjének megfelelő kommunikatív kompetencia megteremtése. A cél eléréséhez szükséges lehet alternatív kommunikációs eszközrendszerek alkalmazására.

Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök

Az autizmus spektrum zavarral küzdő gyermekek esetében a kommunikációs képességek fejlődése és nyelvsajátítás folyamata minőségileg eltér a tipikusan fejlődő kortársakétól. A fejlődési zavar kihat a szókincs, jelentés, nyelvtan és nyelvi funkciók elsajátítására, rugalmas alkalmazására. Hiányozhatnak vagy sérülhetnek azok a képességek, melyek lehetővé teszik a helyzetnek megfelelő személyközi kommunikációt és a nyelvi úton történő ismeretszerzést. Különösen nehezített az élő nyelv és szociális közvetítés útján való tanulás. A kommunikációs képességek sérülése és a kompenzáció lehetősége egyénenként mérendő fel, a fejlődési zavar spektrum jellege, az egyéni képességek és tünetek nagyfokú változatossága miatt.

Idegen nyelvi kommunikáció

Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulóknál – hasonlóan az anyanyelvi kommunikáció esetében tapasztaltakhoz – hiányozhat az idegen nyelv rugalmas, a kommunikatív partnerhez alkalmazkodó használata, a fogalmak, gondolatok, érzések, tények és vélemények valódi megértése és kifejezése, annak ellenére, hogy a nyelv mechanikus elsajátítása megtörténhet. Így esetükben különösen nagy hangsúlyt kap az idegen nyelv funkcionális használatának fejlesztése. Egyénenként mérlegelni kell, hogy a nyelvtanuláshoz szükséges alapvető készségek adottak-e?

Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök

A kommunikatív nyelvi kompetencia feltételei közül a lexikális, grammatikai és szövegalkotási ismereteket a jó nyelvi és intellektuális képességű autizmussal élő tanulók képesek lehetnek elsajátítani. Nehézségek a szociokulturális és interkulturális készségek területén mutatkozhatnak.

Matematikai kompetencia

Kiemelkedő jelentőségű a megismerési képességek fejlesztése, az önellenőrzés tanítása, az ismeretek önálló, gyakorlati alkalmazásának segítése, a problémamegoldás menetének tanítása. Különös hangsúlyt kap az oktatás szemléletes és konkrét jellege, a cselekvéses tanulás alkalmazása.

Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök

A matematikai ismeretek elsajátításában és a matematikai képességekben nagy egyéni különbségekre számíthatunk az autizmus spektrumán, a kiemelkedő matematikai tehetségtől a súlyos megértési nehézségekig terjedően. Cél a matematikai műveltség és kompetencia egyén által elérhető legmagasabb szintjének biztosítása.

Természettudományos és technikai kompetencia

A természettudományos ismeretek elsajátítása tartozhat az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók erősségei közé, többlétféle támogatást igényelhetnek azonban az ismeretek gyakorlati alkalmazása terén. Az érintett tanulók jellegzetesen sajátos speciális ismeretszerzési nehézségei miatt a tanulás során nem számíthatunk a gyermekek spontán érdeklődésére, előzetes megfigyeléseire, élményeire. E területen is nagy hangsúlyt kap a közvetlen tapasztalás.

Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök

A természettudományok területén szintén nagy egyéni különbségeket tapasztalunk az autizmus spektrumán. Egyes tanulók különösen tehetségesek lehetnek valamely, speciális érdeklődési körükbe tartozó tudományterületen, más tanulók esetében inkább a praktikus, mindennapi életben alkalmazható ismeretek kerülnek előtérbe.

Digitális kompetencia

Az IKT eszközök lehetőséget nyújtanak az élő nyelv és a szociális közvetítés helyettesítésére, a kölcsönös kommunikáció segítésére, az önálló ismeretszerzésre. A későbbi munkavállalás szempontjából is szerepe lehet az informatikának, mivel számos tanuló mutat érdeklődést e terület iránt.

Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök

Az IKT alkalmazása egyedülálló lehetőséget jelent az autizmussal élő tanulók számára, a kommunikációs akadálymentesítés, a tanulás és későbbi munkalehetőségek tekintetében egyaránt, sokan közülük pedig kifejezetten tehetségesek az IKT alkalmazásában. Az érintett tanulók esetében azonban kiemelten fontos a lehetséges veszélyek megelőzése. Fokozottan veszélyeztetettek azzal kapcsolatban, hogy függővé váljanak a számítógép és internet használat során. Szociális-kommunikációs sérülésük miatt nehézséget jelenthet számukra az IKT interaktív használatlal összefüggő veszélyek felismerése, elkerülése, valamint a rendelkezésre álló információk közötti kritikus válogatás.

Szociális és állampolgári kompetencia:

Előtérbe kerül az önismeret és a közvetlen szociális környezet megismerése, a társas viselkedés szabályainak ismerete, betartása. A történelmi időszemléletet, képzelőerőt, valamint az elvont, szociális jelentést hordozó fogalmak megértését kívánó tartalmak elsajátítása általában nehézséget jelent.

Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök

A szociális és állampolgári kompetencia körébe tartozó ismeretek, képességek és attitűdök teljeskörű elsajátítása mélyebb szociális megértést feltételez. Mivel az autizmus spektrum zavarok lényegi jellemzője a szociális megértés sérülése, az érintett tanulók esetében elsősorban a tények, ismeretek, együttélési szabályok elsajátítása kap prioritást.

Kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia

Az autizmusban azonosított kognitív sérülések jellege miatt (végrehajtó működések zavara, naiv tudatelméleti sérülés) e kompetencia fejlesztésekor általában sokféle képesség, készség célzott, egyénre szabott, intenzív fejlesztésére van szükség. A szükséges képességek többsége (pl. tervezés, szervezés, irányítás, hatékony kommunikáció, csapatmunka, kreativitás) az autizmussal élő tanulók esetében sérült, illetve hiányozhat.

Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök

A Nat által meghatározott ismeretek az egyéni képességektől függően sajátíthatók el. A képességek terén a típusos nehézségek mellett szintén nagy egyéni különbségek mutatkoznak az autizmus spektrumán. A felnőttkori munkavállalásra való felkészítés, az egyén erősségeihez illeszkedő foglalkozások körének meghatározása prioritást kap.

Eszztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség

A műveltségi területen megjelenő valamennyi fejlesztési cél fontos terápiás lehetőséget jelent. A művészeti tevékenységek a szabadidő tartalmas eltöltésében is jelentős szerepet játszanak.

Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök

A Nat által meghatározott ismeretek az egyéni képességektől függően sajátíthatók el. A művészetek sokoldalúan segíthetik az autizmus-specifikus egyéni fejlesztést. Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók között lehetnek kiemelkedő zenei, rajz vagy egyéb művészi tehetséggel bíró gyermekek.

A hatékony, önálló tanulás

Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók esetében minden esetben egyénileg azonosítjuk a hatékony és önálló tanuláshoz szükséges feltételek meglétét, majd a felmérés alapján egyéni fejlesztési célokat tűzünk ki. A szükséges feltételek közül a sérülés természete miatt általában számolni kell a gyenge, vagy sérült motivációval, az énkép, önismeret hiányával, töredékességével. A tanulás tanítása során alapvető fontosságú arra alapozni, hogy a tanuló mely ismeretek, tudások, képességek birtokában van, illetve milyen kialakulóban lévő képességekre építhetünk.

Az önállóság elősegítésének egyik fontos módszertani eszköze az élő nyelv és a szociális közvetítés helyettesítése, kiegészítése egyénre szabott vizuális környezeti támpontokkal. Az informatikai eszközök egyénre szabott alkalmazása elősegíti a fejlődést.

Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök

A Nat által meghatározott ismeretek e területen is az egyéni képességektől függően sajátíthatók el. A munkavállaláshoz szükséges képességek fejlesztése prioritást kap az érintett tanulók iskolai nevelése-oktatása során. Az autizmussal élő tanulók között lehetnek olyan, az autizmus mellett értelmi fogyatékossgal is küzdő gyermekek, akik nem, vagy kortarsaiknál jóval később sajátítják el az írást, olvasást, számolást, ill. az IKT-eszközök használatát.

Az értelmi és nyelvi képességektől függetlenül hiányozhatnak a hatékony és önálló tanulás egyes feltételei: a tartós, irányítható figyelem, a motiváció, a tanulás céljának, jelentőségének megértése. Hiányozhatnak a csoportos helyzetben való tanulás kognitív és viselkedéses feltételei, ezért szükség lehet az új ismeretek egyéni helyzetben való tanítására.

A tanulás iránti pozitív attitűd gyakran csak a saját érdeklődési kör esetében jelenik meg, egyébként számolnunk kell az újdonságokkal szembeni ellenállásra.

8.3. A pedagógiai és egészségügyi célú rehabilitáció, rehabilitáció

Céljai és feladatai az iskolai nevelés minden szakaszában folyamatosan jelen vannak, és elsősorban egyéni, kisebb részben kiscsoportos formában valósíthatók meg.

Módszertanilag az autizmus-specifikus módszerek és eszközök alkalmazása mellett kognitív és viselkedésterápia, intenzív gyógypedagógiai fejlesztés, gyógytestnevelés alkalmazása szükséges.

Tartalmilag a hiányzó készségek, a másodlagos fejlődési elmaradás, a másodlagos viselkedésproblémák és tünetek speciális módszerekkel való rehabilitációs és rehabilitációs célú kezelését soroljuk ide, a következő területeken:

- elemi szociális-kommunikációs készségek,
- viselkedésproblémák (dührohamok, auto- és heteroagresszió, sztereotip viselkedések stb.),
- figyelem, utánzás, gondolkodási készségek, énkép, önismeret stb.,
- érzékszervek és testhasználat, nagy- és finommozgások, testtartás, izomhypotonia korrigálása,
- elmaradt pszichoszomatikus elemi funkciók,
- önkiszolgálás, önellátás,
- saját speciális segédeszközeinek mindennapi helyzetekben való rutinszerű használata,
- lakókörnyezetben való közlekedés, tájékozódás, élethelyzetek begyakorlása,
- szociális tapasztalatszerzés, társas kapcsolatok formáinak kialakítása,
- iskolában, munkahelyen munkavállalóként, illetve hivatalos helyen való viselkedés szabályainak elsajátítása,
- a halmozottan fogyatékos tanulók speciális ellátása.

8.4. Az autizmus spektrum zavarral küzdő gyermekek integrációja

A tudatosan tervezett, és nem kényszermegoldásként alkalmazott integráció csak akkor indokolt, ha egyértelműen a gyermek javát szolgálja. Az integráció valamennyi formája (pl. lokális, szociális, fordított) alkalmazható egyénre szabottan. Az integráció szükségességének és lehetőségének megítéléséhez az alábbi tényezők alapos mérlegelése szükséges, úgy, hogy a feltételek együttesen és perspektivikusan legyenek adottak.

Teljes, funkcionális integráció a következő feltételek megléte esetén javasolható: a tanuló részéről átlagos vagy átlag feletti intelligencia, enyhe fokú autisztikus fogyatékossg, jól kompenzált, minimális viselkedésproblémák.

A családtagok részéről egyértelmű szándék a szakemberekkel való szoros együttműködésre és a gyermek intenzív támogatására.

Az iskola részéről

- a) a speciális módszertanban jártas pedagógus és asszisztens,
- b) jól előkészített, ütemezett egyéni fejlesztési terv,
- c) speciális eszközök, módszerek és környezet,
- d) együttműködés a családdal és/vagy a diáktotthonnal,
- e) a befogadó gyermekcsoport felkészítése a pozitív hozzáállásra, folyamatos támogatása,
- f) szakértői csoporttal való intenzív kapcsolattartás.

Szakértői csoport, amely rendelkezésre áll a szülők felvilágosításában, a pedagógusoknak nyújtandó szakmai tanácsadásban, problémakezelésben, a fejlesztés irányának kijelölésében, követésében.

Az integrált gyermek legyen elégedett az iskolai étellel, fontos, hogy jól érezze magát.

A fenti feltételek mellett is szükséges az integráció fokozatos megkezdése, a szociális, kommunikációs és kognitív deficitek figyelembevétele, az egyénre szabott mérés, tervezés, fejlesztés, a tananyag szűrése (egyes tantárgyakból, tananyagrészekből felmentés), továbbá a fogyatékossgot kompenzáló alternatív eszközök, módszerek igénybevétele egyéni szükségletek szerint (pl. kézírás helyett gép használata, szóbeli felelet helyett írásbeli beszámoló vagy fordítva).

9. Pszichés fejlődési zavarral küzdő tanulók iskolai fejlesztésének elvei

9.1. A pszichés fejlődési zavarral küzdő tanuló

A pszichés fejlődési zavarral küzdő tanulók csoportjába azok a tanulók tartoznak, akik az iskolai teljesítmények és a viselkedésszabályozás területén a kognitív, emocionális-szociális képességek eltérő fejlődése, a kialakult képességzavarok halmozott előfordulása miatt egyéni sajátosságai figyelembevételével fokozott pedagógiai, pszichológiai megsegítést, gyógypedagógiai segítséget igényelnek.

Tanulási és viselkedési problémájuk specifikus tanulási zavarok, azaz

- diszlexia,
- diszortográfia,
- diszkalkúlia,
- diszgráfia és diszpraxia, mint a motoros képességek fejlődési zavara, valamint ezek maradványtüneteinek fennállása,
- a fentiek együttjárása miatt a kevert specifikus tanulási zavarok;
- hiperaktivitás és figyelemzavar; továbbá
- a szocio-adaptív folyamatok zavarai, az érzelmi kontroll, ön-, vagy mások felé irányuló agresszió, a szorongás, az én-szabályozás gyengeségét mutató magatartásjellemzők, az alkalmazkodóképesség, a célirányos viselkedés, az önszervezés, valamint a metakogníció eltérő fejlődésében mutatkozik meg.

A normalitás övezetében tartó értelmi összteljesítményük mellett megjelenő teljesítmény és viselkedészavarai a pszichikus képességek egyenetlen fejlődésének következtében alakulnak ki, és gyakran mutatnak az idegrendszeri folyamatok diszharmonikus szerveződéséből eredő együttjárást. Minthogy gyakran élnek át kudarchelyzetet, az iskolai teljesítményelvárások iránti közömbösség, elutasítás, illetve önértékelési zavarok, különböző jellegű beilleszkedési problémák alakulhatnak ki.

Ezek a sajátosságok az életkor előrehaladásával a társadalmi beilleszkedés szempontjából fokozott veszélyeztetettséget idézhetnek elő.

Az idegrendszer csökkent terhelhetőségének jelei a pszichés fejlődési zavarral küzdő tanulók esetében abban is megmutatkozik, hogy

- a tanulók általában fáradékonyabbak, a meteorológiai változásokra érzékenyebbek,
- az átlagnál, nehezebben tűrhetnek zajokat, viselik el a várakozás, kivárást okozta feszültséget, aktivációs szintjük erősebben ingadozik, nyugtalanabbak,
- gyakrabban van szükségük pihenésre, szünetre, esetleg egyedüllétre, támasznyújtásra,
- fokozottabban igénylik a tevékenységet meghatározó állandó kereteket, érthető és követhető szabályokat, valamint
- a pozitív visszajelzést, a sikeres teljesítmények megerősítését, a dicséretet.

9.2. Pszichés fejlődési – súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási – zavarral küzdő tanulók iskolai fejlesztése

9.2.1. A fejlesztés alapelvei

A pszichés fejlődési zavar miatt sajátos nevelési igényű tanulók fejlesztése a szakértői bizottság szakértői véleményére épülő egyéni fejlesztési terv alapján, egyéni sajátosságai, szükségleteik figyelembevételével, a szülővel és a tanulóval történő megbeszélést követően történik.

Az egyéni fejlesztőmunka tervezése, a rehabilitációs terv kidolgozása logopédus, pszichopedagógus, tanulásban akadályozottak pedagógiája szakon/szakirányon szakképzettséget szerzett gyógypedagógus, gyógypedagógus-terapeuta, pszichológus és egyéb szakemberek (pl. szomatopedagógus, gyermekpszichiáter) bevonásával történik és rehabilitációs célú órakeretben zajlik.

Az egyéni fejlesztési terv tartalmáról, célkitűzéseiről, ütemezéséről (mikro, ill. makrotervezés) tájékoztatni kell az osztálymunkában résztvevő pedagógusokat, szaktanárokat, különös tekintettel a gyermek osztályfőnökre.

Az egyéni fejlesztési terv célkitűzéseinek megvalósulását időszakosan, az ütemezési fázis befejezését követően ellenőrizni szükséges a további célkitűzések megtervezését megelőzően.

Az iskolai oktatásban érvényesíteni kell a tanuló fejlődését, előrehaladását segítő számonkérési, értékelési formákat; indokolt esetben, a szakértői bizottság javaslata alapján – az egyes tantárgyakból, tantárgyrészekből – az értékelés és minősítés alól mentesítés adható.

A tanítás-tanulás folyamatában kiemelt figyelmet, a tanulásszervezési módok, a tanulási és értékelési eljárások megválasztása terén sajátos feladatot jelent a bármely területen tehetségesnek bizonyuló tanulók felismerése, tehetségük gondozása, amely támogatja a pályaorientáció folyamatát is.

A pszichés fejlődési zavar miatt sajátos nevelési igényű tanulók oktatása intenzív terápiás céllal szervezett időszakos különnevelés keretében (pl. logopédiai osztályban, tagozaton), valamint a többi tanulóval együtt, integrált nevelés, oktatás keretében történhet.

Az iskolai nevelés, oktatás során kiemelt feladat

- a) a tantervi előírásoknak megfelelő sikeres továbbhaladás biztosítása.
- b) a pozitív énkép és önértékelés kialakítása,
- c) a tanulás iránti motiváció és a kudarctűrő képesség növelése,
- d) a kortársakra és a felnőtt közösségre irányuló rendezett társaskapcsolatok kialakítása,
- e) a társadalmi együttélés szabályainak követése és az önállóságra nevelés.

9.2.2. A fejlesztés kiemelt céljai, feladatai specifikus tanulási zavarok esetén

A pszichés fejlődési zavar körébe tartozó jelenségeket, így az iskolai tanulási és viselkedési problémák kialakulását különböző tényezők idézhetik elő. Ezért a specifikus tanulási zavar valamint a viselkedésszerveződés zavarának megállapítása sokrétű, differenciáldiagnosztikai irányultságú állapotfeltárást igényel a szakértői bizottságok részéről.

A specifikus tanulási zavarok esetében a tanulók alapproblémája, hogy jó értelmi képességeik ellenére az olvasással (diszlexia), a helyesírással (diszortográfia), az írásmozgással (diszgráfia) és a számolással (diszkalkúlia) kapcsolatban az iskolai oktatás során feltűnő nehézségek jelentkeznek, általános értelmi képességeik és tanulási teljesítményeik között alulteljesítés formájában lényeges különbség áll fenn. Ennek az eltérésnek a hátterében a megismerési képességek különböző zavarai állnak, amelyek az olvasás, az írás, a helyesírás vagy a számolás területén önálló, (körülírt) vagy kevert típusú zavar (együttjárás) formájában jelenhetnek meg.

9.2.2.1. Diszlexia – az olvasási képesség zavara, a specifikus tanulási zavarok leggyakoribb formája, amely önmagában és más jelenségekkel kombinálódva fordulhat elő.

Jellemzői

- a hang-betű kapcsolat kialakulásának nehézsége
- hiányos fonológiai tudatosság: neheztett a beszédhangok megkülönböztetése, hangok, szótagok sorrendjének, rímek felismerésének nehézsége
- értelmes és értelmetlen szavak helyes/hibás olvasásának különbözősége
- gyenge rövid távú emlékezet, a hallott szöveg pontatlan és részleges feldolgozása
- rendhagyó szavak szabályosítása olvasásnál
- írott szavak felbontása a szavakat alkotó hangelemekre
- vizuális felismerési zavarok, vizuálisan hasonló betűalakok esetén

A fejlesztés célja:

A fejlesztőmunka specifikus olvasászavar esetén alakítsa ki a tanuló mindenkori osztályfokának megfelelő értő olvasás készségét, segítse az olvasás eszközzé válását az ismeretek megszerzésében.

A fejlesztés feladatai:

- a) a betűbiztonság és az összeolvasási készség, a fonológiai tudatosság,
- b) a rövid távú emlékezet,
- c) az auditív, vizuális és mozgáskoordináció fejlesztése,
- d) a testséma biztonságának kialakítása,
- e) az olvasás, írás tanítása (szükség esetén újratanítása) lassított tempójú, nyújtott ütemű, hangoztató-elemző, szótagoló, a homogén gátlás elvét figyelembe vevő analizáló-szintetizáló módszerrel,
- f) az olvasási készség folyamatos gondozása a tanuló egész iskolai pályafutása alatt,
- g) a kompenzáló technikák alkalmazása valamennyi tantárgy tanulása során,
- h) az élő idegen nyelv oktatása speciális módszerekkel, auditív megközelítéssel,
- i) az olvasásképtelenség esetében a tanulás segítése a szövegek auditív tolmácsolásával, gépi írással, szövegszerkesztő használatának megtanításával és alkalmazásával,
- j) speciális olvasástanítási program alkalmazása,
- k) az olvasási kedv felébresztése, a motiváció erősítése.

9.2.2.2. Diszortográfia – a helyesírási képesség zavara, nagy gyakorisággal társul diszgráfiával, de az együttjárástól függetlenül egyik önálló megjelenési formája a specifikus tanulási zavaroknak

Jellemzői:

- a centrális auditív feldolgozás, a fonémafeldolgozás zavara,
- beszédhangok neheztett megkülönböztetése a fonetikai, fonológiai jellemzők pl. (időtartam, zöngésség mentén),
- helyesírási hibák halmozódása,
- a tollbamondás utáni írás hibái.

A fejlesztés célja:

A fejlesztőmunka specifikus helyesírászavar esetén alakítsa ki a tanuló mindenkori osztályfokának megfelelő helyesírási készségét, segítse elő az anyanyelvi kompetencia kialakulását, az írott nyelv használatának korosztályi szintű alkalmazását.

A fejlesztés feladata:

- a fonológiai tudatosság és beszédészlelési képesség,
- a rövidtávú emlékezet fejlesztése,
- a spontán és tollbamondás utáni írás színvonalának javítása,
- a figyelem és az önértékelési képesség fejlesztése.

9.2.2.3. Diszgráfia – az írás grafomotoros jellemzőinek zavara

Jellemzői

- csúnya, torz, nehezen olvasható íráskép,
- szaggatott betűalakítás és betűkötések,
- rossz csukló, -kéz,- ujjtartás, az íróeszköz helytelen fogása, görcsösség,
- egyenetlen ritmusú, strukturálatlan íráskép, formai és aránybeli hibák,
- kialakulatlan kézdominancia,
- lassú tempójú írás, központozás, hiánya, nagybetűk használata és betoldása a kisbetűk közé,
- továbbá: fonológiai-nyelvi jellemzők zavara (nyelvtan, mondatszerkezet, helyesírás).

A fejlesztés célja:

A specifikus írászavar javításának feladata az iskolás korban, hogy a tanuló a mindenkori osztályfokának megfelelő írás készséggel rendelkezzen, képes legyen azt a kommunikáció egyik formájaként használni ismeretszerzés, tudásgyarapítás és társas kapcsolatok létesítésének céljára.

A fejlesztés feladatai:

- a) a mozgáskoordináció fejlesztése különös tekintettel a manipulációs mozgásokra,
- a) a testséma biztonságának kialakítása,
- c) a vizuomotoros koordináció fejlesztése,
- d) az írásmozgás alapformáinak gyakorlása, különböző technikák alkalmazása (ráírás, másolás, önálló írás kivitelezés),
- e) a ritmus, a nyomás, és a sebesség optimális egyensúlyának megteremtése,
- f) sikertudat kialakítása.

9.2.2.4. Diszkalkulia – a számolási képesség specifikus zavara

A specifikus számolási zavar a különböző számtani műveletek, matematikai jelek, kifejezések, szabályok megértésének, a számjegy, számkép felismerésének, egyeztetésének, grafikus ábrázolásának, a számok sorrendiségének, számneveket szimbolizáló vizuális alakzatok azonosításának nehézsége.

Jellemzői:

- a szimbólumok felismerésének és tartalmi azonosításának nehézségei,
- a mennyiségfogalmak kialakulásának hiányosságai,
- a mennyiségfogalmakkal végzett gondolkodási műveletek, a számsor- és szabályalkotás zavara,
- a téri és síkbeli viszonyok érzékelésének hiányosságai,
- helyiérték megértésének, műveleti jelek értelmezésének, halmazok, mennyiségek összehasonlításának nehézségei,
- szerialitási zavar, számlálási és becslési képesség hiánya,
- számértékek szimbolikus funkciójának értelmezési nehézségei,
- mennyiség és arab szám megfeleltetés és a számértékek összehasonlításának nehézsége,
- számjegyekre vonatkozó lexikai hibák,
- komplex aritmetikai műveletek értelmezésének problémái,
- gyenge verbális emlékezet, a számmemória és az általános memóriateljesítmény különbsége,
- figyelemzavar.

A fejlesztés célja:

A specifikus számolási zavar esetén a fejlesztő munka feladata iskolás korban, hogy a tanuló a mindenkori osztályfokának megfelelő matematikai készséggel rendelkezzen, képes legyen a matematikai kompetencia megszerzésére, a számolási-matematikai műveletek használatára, az ismeretszerzés, a tudásgyarapítás és a hétköznapi gyakorlat színterein. A számolás elkülönülten szerveződő képességrendszer, amelynek számos kapcsolata van a beszéd, az olvasás és az írás rendszereivel, ezért a számolási zavarok a specifikus tanulási zavarok és nyelvi zavarok különböző megjelenési formáival együtt járhatnak.

A diszkalkuliás tanulóknál általában hiányzik a matematikai érdeklődés, elmaradásaik vannak a matematikai nyelv használatában, a matematikai relációk verbális kifejezésében.

A fejlesztés feladatai:

- a) a számosság és a számok iránti érdeklődés felkeltése, megerősítése,
- b) Matematikai törvények és szabályok készségszintű ismerete és alkalmazása,
- c) a figyelem, az emlékezet, a gondolkodás és a nyelvhasználat összehangolt fejlesztése,
- d) a vizuális-téri képességrendszer fejlesztése,
- e) a matematikai relációk nyelvi megalapozása, a matematika-nyelv tudatosítása,
- f) a sorozatalkotási képesség, a szeriális észlelés fejlesztése,
- g) segítő, kompenzáló eszközök használatának megengedése,
- h) a fogalmak, így a szám- és műveletfogalom kialakításakor a manipuláció előtérbe helyezése, a megfigyelés és a megértés érdekében a matematikai eszközök használata, a képi, vizuális megerősítés,
- i) a fokozott mennyiségű gyakorlás során az egyéni sajátosságokhoz igazított, megjegyzést segítő technikák, eljárások alkalmazása,
- j) a diszkalkúlia reedukáció speciális terápiás programjainak felhasználása,
- k) az önértékelés fejlesztése, sikerélmény biztosítása.

9.2.2.5. Hiperaktivitás és figyelemzavarok

A pszichés fejlődés zavarainak egyik alcsoportját alkotják azok a sajátos nevelési igényű tanulók, akik nagyfokú impulzivitásukkal, a célirányos, tartós figyelem zavarával küzdenek. A hiperaktivitás és/vagy figyelemzavar megállapítása többlépcsős diagnosztikus folyamat eredménye, szülői és tanári kérdőívek kitöltését, közvetlen megfigyelést, speciális differenciáldiagnosztikai vizsgálatok elvégzését követően.

Jellemzői

- szóródó, terelhető figyelem, hosszabb ideig nem képes összpontosítani,
- komplex feladatokra nem képesek szervezett választ adni, az elterelő ingereket gátolni,
- az impulzivitás következtében kialakuló meggondolatlan viselkedés, eseteként düh, haragreakciók,
- motoros nyugtalanság (babrálás, széken hintázás, ülőhely elhagyása, stb.),
- megkezdett tevékenység befejezetlensége,
- ingersorozatokat hibás kivitelezése,

- tantárgyi alulteljesítés (főként, nyelvi, számolási feladatokkal kapcsolatban),
- én-bizonytalanság, másodlagos pszichés tünetek.

A fejlesztés célja

- a figyelemszabályozás és a viselkedés egyensúlyának megteremtése.

A fejlesztés feladatai

- team munka keretében gyógypedagógiai, pszichológiai, szakorvosi együttműködés,
- speciális figyelem-tréning,
- a figyelem tartósságát biztosító környezeti feltételek megteremtése,
- fokozott egyéni bánásmód,
- az önszervezési képesség, az önkontroll fejlesztése,
- feladatok idői struktúrájának megtervezése és kivitelezése,
- motiválás, sikerélmény biztosítása.

A pszichés fejlődés zavarai körébe tartoznak továbbá a szocio-adaptív folyamatok zavarainak következtében kialakuló viselkedésszervezési problémák, amelyek az érzelmi kontroll, ön-, vagy mások felé irányuló agresszió, a szorongás, az én-szabályozás gyengeségében az alkalmazkodóképesség, a célirányos viselkedés, az önszervezés, valamint a metakogníció eltérő fejlődésében mutatkozik meg. Minthogy a magatartásjellemezőkben hasonlóság figyelhető meg, szükséges hangsúlyozni, hogy ezeknek hátterében elsődlegesen idegrendszer működési zavar, az ún. végrehajtó funkciók zavara és nem környezeti ártalom húzódik meg.

A fejlesztés célja

- a közösségi szabályokhoz alkalmazkodó, szervezett viselkedés kialakítása, a szélsőséges megnyilvánulások leépítése, az önkontroll, az érzelmi egyensúly megteremtése.

A fejlesztés feladata a fejlesztési cél alá rendelt szempontok figyelembevételével történik. Eszközei lehetnek:

- a) kognitív viselkedésterápiás eljárások alkalmazása,
- b) pszichoterápia,
- c) a figyelem és egyéb kognitív képességek fejlesztése,
- d) a mindennapi tevékenységek végzéséhez, iskolai elvárások teljesítéséhez igazított idői keretek rendszeres alkalmazása,
- e) önértékelési képesség fejlesztése,
- f) sikerélmény biztosítása, pozitív megerősítés, jutalmazási technikák bevonása,
- g) Együttműködés a családdal és más szakemberekkel,
- h) A fejlődés segítése gyakori pozitív visszajelzésekkel, a sikerélmény biztosítása.

9.2.3. Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai

A tanulók iskolai fejlesztésének pedagógiai szakaszai nem térnek el a NAT-ban rögzítettektől. A helyi tantervben indokolt lehet az első évfolyam két tanévi időtartamra történő széthúzása. Ebben az esetben az első tanév az intenzív prevenció, a szakszerű funkciófejlesztés, a pszichés gondozás, a megfelelő motiváció és a feladattudat kialakításának az időszaka a gyógypedagógiai korrekciós-kompenzáló-terápiás módszerek alkalmazásával.

9.2.4. A NAT alkalmazása

A pszichés fejlődés zavara miatt a nevelési, tanulási folyamatban tartósan és súlyosan akadályozott tanulók nevelése-oktatása során a NAT-ban meghatározott fejlesztési feladatok és tartalmak megvalósítása általában lehetséges.

9.2.4.1. Kiemelt fejlesztési feladatok

A pszichés fejlődés zavara miatt a nevelési, tanulási folyamatban tartósan és súlyosan akadályozott tanulók nevelése-oktatása során a NAT-ban leírt fejlesztési feladatok az irányadóak, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak és fejlesztendő kulcskompetenciák (azok fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama) módosulhat.

9.2.4.2. A NAT alkalmazása a helyi tanterv készítésénél

A helyi tanterv készítésénél a NAT-ban foglaltak az irányadóak, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak, és fejlesztendő kulcskompetenciák (azok fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama) mindenkor a tanulók egyéni fejlődésének függvénye.

A helyi tantervben az egyes tantárgyak témaköreire, azok tartalmára és követelményeire vonatkozó kerettantervi ajánlások a tanulók egyéni adottságainak figyelembevételével érvényesíthetők, a tanítási-tanulási folyamat azonban zömében speciális pedagógiai módszerrel és eszközzel irányított.

A helyi tanterv kiemelten kezelje az önismeretet, a reális önértékelés kialakítását, a kommunikáció fejlesztését. E feladatok minden műveltségterületen meg kell, hogy jelenjenek. Célzottan szerepet kaphat az Ember és társadalom, a Művészetek és ezen belül a Dráma és tánc fejlesztési feladatai között.

A beszédészlelés és beszédmegértés, a verbális figyelem és emlékezet intenzív fejlesztése, az olvasásértés fejlesztése a Magyar nyelv és irodalom műveltségi terület fejlesztési feladatai között kap kiemelt szerepet.

Az Idegen nyelvek tanításánál a nyelvoktatás auditív módszereinek előtérbe helyezése javasolt.

A Művészetek műveltségi területen belül a komplex művészeti terápia, a drámapedagógia, az akusztikus és vizuális észlelés fejlesztésének kiemelt szerepe van.

A Testnevelés és sport műveltségi terület fejlesztési feladatainak megvalósítása során szenzoros integrációs programok és terápiák beállítása és/vagy gyógyúszás, valamint logopédiai ritmika alkalmazása is javasolt. A Matematika területén a kompenzációs lehetőségek, speciális módszerek alkalmazása segíti az eredményes fejlesztést. Azoknál a tanulóknál, akiknél a sajátos nevelési igény oka a hiperaktivitás, a figyelemzavar, indokolt a korszerű, rugalmas szervezeti keretek és módszerek előtérbe helyezése a helyi tanterv készítésénél.

9.3. Egészségügyi és pedagógiai célú rehabilitáció

Az egészségügyi célú rehabilitáció elsősorban a pszichés fejlődési zavar jellegének, tüneteinek kivizsgálásakor megállapított diagnózisnak megfelelő szakorvosi ellátást, annak folyamatosságát, kontrollját, valamint a pedagógiai rehabilitációt segítő egészségügyi terápiákat foglalja magába.

Ebből a szempontból fontos a gyermekneurológiai, a fülészeti, valamint a szemészeti vizsgálat, szükség esetén az érzékszervi gyógyítás.

A gyógypedagógiai tanár, terapeuta által vezetett pedagógiai rehabilitáció a funkcionális képességfejlesztő programok külön alkalmazásával, a fejlesztések során tanultak elmélyítésével szolgálja az eredményes iskolai előmenetelt. A tehetséges tanulók számára a tehetségük kibontakozásához szükséges feltételek, eszközök, módszerek biztosítása a pedagógiai rehabilitációnak is kiemelt feladata.

3. melléklet a 32/2012. (X. 8.) EMMI rendelethez

A súlyos és halmozottan fogyatékos tanulók
fejlesztő nevelés-oktatása

A súlyos és halmozott fogyatékoság meghatározása

A súlyos és halmozott fogyatékoság az egész élet során fennálló állapot, amelyre jellemző, hogy a testi struktúrák károsodása következtében a speciálisan humán funkciók – mint a kommunikáció, a beszéd, a mozgás, az értelem és az érzékelés-észlelés – minimálisan két területén súlyos vagy legsúlyosabb mértékű zavar mutatható ki. Ennek következtében az érintett személy pszichofizikai teljesítményei extrém mértékben eltérnek az átlagtól, így tevékenységeiben erősen akadályozottá válik, és társadalmi részvételében jelentősen korlátozott lehet. A súlyos és halmozott fogyatékoság hátterében rendszerint a korai életszakaszban bekövetkező, a központi idegrendszert érintő komplex károsodás áll. A fogyatékoságok a legkülönbözőbb kombinációkban és súlyossági fokozatokban, esetleg eltérő időben jelenhetnek meg.

A fenti fejlődésbeli eltérések és tevékenységbeli akadályozottságok a pedagógiai megsegítés, nevelés, oktatás, fejlesztés szempontjából sajátos nevelési igényként jelentkeznek. E tanulók speciális segítséget igényelnek szükségleteik kielégítése, egészségük megtartása, az emberi, a dologi és természeti világhoz való viszonyuk kialakítása és a társadalom életében való aktív részvétel érdekében. Egész életükben a környezet fokozott mértékű és folyamatos, komplex segítségére, támogatására utaltak; személyiségük kibontakoztatása és életminőségük javítása érdekében nevelés-oktatásra van szükségük.

Az Irányelv célja

Az Irányelv annak biztosítását szolgálja, hogy

- a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók a szükségleteiknek és fogyatékoságaik struktúrájának megfelelő nevelésben, oktatásban és fejlesztésben részesüljenek;
- a fejlesztés a számukra megfelelő és szükséges tartalommal történjék, segítse a lehetőség szerinti legnagyobb önállóság elérését és a társadalomba való mind teljesebb beilleszkedést;
- az elvárások az egyéni teljesítőképességnek megfelelően kerüljenek megfogalmazásra, és igazodjanak a fejlődés lehetséges üteméhez;
- a fejlesztő nevelés-oktatás keretében, a közösségi nevelés mellett kiemelt hangsúlyt kapjon, az egyéni fejlesztés, törekedve azonban a kortárs kapcsolatok kihasználására a szocializációs folyamatban;
- a fejlesztő terápiák programjai váljanak a rehabilitációs pedagógiai program tartalmi elemeivé.

Ennek érvényesítése érdekében az Irányelv

- meghatározza a fejlesztő nevelés- oktatás kiemelt céljait és alapelveit,
- a fejlesztés legfontosabb területeit,
- szempontokat ad a fejlesztő nevelés-oktatás szervezéséhez és tervezéséhez.

A rehabilitációs pedagógiai program és az egyéni fejlesztési terv

A fejlesztő nevelés-oktatás alapidokumentuma a rehabilitációs pedagógiai program és a tanulók egyéni fejlesztési tervei.

A rehabilitációs pedagógiai program elkészítésénél az iskolák figyelembe veszik

- a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók pedagógiájának alapelveit, a gyógypedagógia tudományelméletét, filozófiáját, módszereit, eszközeit, gyakorlatát,
- a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő oktatásának Irányelvét,
- a szülők elvárásait, a nevelés és oktatás helyi célkitűzéseit és lehetőségeit,
- az intézmény fenntartójának minőségfejlesztési programját vagy a maguk választotta minőségfejlesztési eszköztárat.

A rehabilitációs pedagógiai program alapján készített egyéni fejlesztési terv célja, hogy a tanuló szükségleteit és fejlődéstörténetét figyelembe véve megalapozza a gyermek nevelésének, oktatásának személyre szabott tervezését, és meghatározza nevelésének, oktatásának és

fejlesztésének súlypontjait. Az egyéni fejlesztési terv valamennyi fejlesztési terület feladataira kiterjed.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztésének kiemelt céljai és sajátosságai

A Nemzeti alaptantervben meghatározott kiemelt fejlesztési feladatok a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók nevelése, oktatása, fejlesztése során úgy értelmezhetőek, hogy azok a tanulók személyiségállapotához igazítottan, elsősorban a szükséges képességek és készségek megalapozása, kialakítása útján valósulnak meg. Ennek során az alábbiakat szükséges figyelembe venni.

Tanulás

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztő nevelése-oktatása során a tanulás és tanítás hagyományos felfogása nem alkalmazható. A tanuló és a gyógypedagógus közös tanulási folyamaton megy keresztül, amelynek során egymás jelzéseit, kettejük személyes viszonyát, egymás megértésének lehetőségeit tanulják, és a másikat önmaguk jelzéseinek megértésére, kifejezéseik helyes értelmezésére tanítják. Erre alapozva – ezzel párhuzamosan – válik lehetségessé a tanulás és tanítás olyan megközelítése is, amelynek célja az egyes képességek, funkciók fejlődésének elősegítése és adott tevékenységek megtanítása.

Ennek során folyamatosan szem előtt kell tartani:

- a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek pedagógiájának alapvető tételeit, és
- a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek tanulási sajátosságait.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek pedagógiájának alapvető tételei

- A tanulás és tanítás kezdeti lépéseinek a tanulók legalapvetőbb szintű – akár vegetatív, a fizikai állapotváltozás legelemibb szintjén zajló – megnyilvánulásainak értelmes közlésként való felfogása és értelmezése
- A tanuló és a gyógypedagógus közti partneri kapcsolat fokozatos kialakítása
- Következetes együttműködés
- Kommunikációs lehetőségeik kipuhatólása, feltárása és kiaknázása
- Mindennapi cselekvésekre alapozottság
- A tanulás része és színtere az alapszükségleteik kielégítése is

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek tanulási sajátosságai

Kötődés a tárgyakhoz és a jelenhez	A gyermek figyelmét és érdeklődését elsősorban azok a tárgyak és jelenségek kötik le, amelyek térben és időben közel vannak hozzá, tartalmilag pedig „testközeliek”, azaz leginkább közvetlenül rá vonatkoznak. Elsődleges feladat a világ tárgyainak, jelenségeinek és személyeinek „elérhető” közelségbe vitele, a különböző tevékenységeknek a fogyatékos gyermek számára értelmessé, jelentőségteljessé tétele a tevékenység végrehajtásához elengedhetetlen motivációs szint megteremtése érdekében.
Cselekvéses tanulás és komplex (totális) kommunikációs beágyazottság	Minden élethelyzetben és minden tevékenység során biztosítani kell az aktív nagymozgásos vagy finommotoros részvétel lehetőségét, hogy lehetővé váljon a szemléletes-cselekvéses tanulás „megfigyelés–próba–szerencse–utánzás” útján. A tanulási szituációt és tartalmakat több oldalról megerősítő, szemléltető – nem verbális, metakommunikációs és verbális – jelzésekkel lehet kiegészíteni. A tevékenységek rögzítése és emlékezetbe idézése hatékonyabb, gyorsabb, ha az adott helyzetet és tartalmat – a gyermek számára a tevékenységet érthetőbbé, megragadhatóbbá, felfoghatóbbá tevő –komplex kommunikációs stratégiákkal erősítik meg. Az egyénileg kialakított gesztus- vagy hangjelzésektől kezdve a különböző kép-, jel-, szimbólumrendszereken keresztül a verbális kommunikáció bármely formája használható.

Tevékenységtanulás kis lépésekben	A tevékenységeket kis lépésekre kell bontani. Egy-egy tevékenység elsajátítása során a gyermek apró részleteken akadhat el, mely lehetetlenné teheti az egész tevékenység végrehajtását. Nem célszerű az egyes mozzanatok izolált gyakoroltatása, mert a situációhoz és a tárgyhoz való kötődés miatt azt a gyermek nem fogja tudni célzottan és tudatosan beépíteni a mindennapos tevékenységekbe. A mindenkori tevékenységgláncolatot (például öltözködés, főzés, terítés, étkezés stb.) teljes egészében célszerű tanítani, s ebből érdemes kiemelni egy-egy részletet, amit aktuálisan célzottan lehet gyakoroltatni. Később építhetők fel a tevékenység további elemei. A tevékenység akkor nem veszíti el értelmét, jelentését és összefüggéseit a gyermek számára, ha a teljes folyamatot látja és tapasztalja.
Tevékenységtanulás segítséggel – speciális irányítás és vezetés biztosítása a problémás tevékenységelem aktív végrehajtásához	A pedagógus csak és kizárólag annyi segítséget nyújtson, amennyi feltétlenül szükséges. Első a verbális segítségadás, szükség szerint non verbális jelzésekkel – gesztusok stb. – kiegészítve. Ezt követi a bemutatás és az utánzásra ösztönzés. A komolyabb motoros illetve értelmi problémákkal küzdő gyermekeknél a bemutatás utáni próbálkozás már kiegészül motoros segítségadással. A vezetett aktív tevékenységen belül a segítségnyújtás fokozatai a határozott mozgásvezetéstől az „emlékeztető” jellegű kontrollig terjedhetnek. A személyes segítségadás mellett – szükség esetén – döntő jelentősége van a rehabilitációs segéd- és segítő eszközöknek, melyek kiválasztása személyre szabottan, a cselekvési kompetenciát és a tevékenység jellegét szem előtt tartva történik. A segítségnyújtást fokozatosan kell csökkenteni. A cél, hogy a gyermek a cselekvésláncolatot képes legyen néhány verbális vagy egyéb kommunikációs jelzésre végrehajtani.
A spontán tanulási szándék gyengesége	Kiemelt jelentősége van a megfelelő tanulási motiváció kialakításának, melynek legfontosabb feltétele a jó kapcsolat kialakítása és a tanuló ismerete (hiányosságai, meglévő képességei, erősségei). Ez megalapozza a reális célok kitűzését, a túl alacsony elvárások tanulást lassító, a túl magas követelmények frusztráló hatását. A tevékenységeket célirányosan, értelmes szituatív összefüggésekbe helyezve célszerű gyakoroltatni. A tanulási és cselekvési motiváció eredményes, ha a tevékenység elvégzésének hatása a gyermek által várt újabb tevékenység. Ehhez társul a pedagógustól kapott pozitív megerősítés, melynek közvetlenül a tevékenységmozzanat sikeres befejezése után kell következnie, mert a fejlődésnek ezen a szintjén a késleltetett jutalomnak nincs hatása a tevékenységre. Fontos, hogy összhang legyen a pedagógus verbális megnyilvánulásai és az azokhoz kapcsolódó nem verbális és metakommunikatív jelzések között. A megerősítés kezdetben intenzív, később – amikor a tevékenység végrehajtása már sikerélményhez juttatja a gyermeket – a külső megerősítés fokozatosan leépíthető, és csak a befejezés után kell nyugtázni a sikert.

Az énkép, az önismeret kialakulása és a környezet fokozatos megismerése

A személyiség fejlődésének és kibontakozásának alapfeltétele, hogy a tanulóban kialakulhasson az identitástudat, önmagukat autonóm személyként, az emberi és dologi világ aktív résztvevőjeként tapasztalják meg. A személyes identitás elsőként a test megéléséhez, differenciált érzékeléséhez és észleléséhez, a saját személyiségnek a másiktól való elkülönítéséhez, önmaga egyedi, autonóm személyként való megtapasztalásához kötődik. Az önazonosság kialakulásában mindezen túl meghatározó szerepet játszanak a személyes élmények és történések, amelyek az érintett személy egyedi élettörténetének alkotóelemeit adják. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók esetében az identitás kialakulásának pszichofizikai feltételei jelentős mértékben korlátozottak lehetnek. Ezért a nevelés-oktatás kitüntetett és komplex feladata, hogy a tanulók pozitív tapasztalatokat szerezzenek saját testükről és legszűkebb környezetükről s e kettő egymáshoz való viszonyáról. Meg kell tanulniuk elkülöníteni magukat más személyektől, s a testséma kiépítése révén meg kell tapasztalniuk testük és – ezzel párhuzamosan – személyiségük

határait. Mivel a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók számára a környezet eleinte a másik ember testi jelenléteként élhető meg, a tágabb emberi, dologi és kulturális jelenségekre tagoló világ számukra fokozatosan válik megismerhetővé. Ezért a fejlesztő nevelés-oktatás során az egyes tartalmakat koncentrikusan, egymásra építve, egymásra vonatkoztatva és egymásból kifejtve kell tanítani úgy, hogy a gyermekek a tágabb környezet megismerése során mindig saját közvetlen tapasztalataikra és a már korábban megismert szűkebb környezetre támaszkodhassanak. Lehetővé kell tenni számukra az eltérő szenzoros modalitások (látás, hallás, tapintás, ízlelés, szaglás) közötti összefüggések megtapasztalását, illetve az ugyanazon modalitások által közvetített eltérő tartalmak elkülönítését. Szükséges, hogy megtanulják felismerni az életük különböző szinterein, eltérő időpontokban szerzett tapasztalataik közötti kapcsolatokat, az azonosságokat és különbözőségeket, valamint megtapasztalhassák az események ok-okozati összefüggéseit.

Az önrendelkezés elismerése, a gyermekkor megélésének biztosítása és felkészülés a felnőtt lét szerepeire

Az a tény, hogy a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók személyiségfejlődése jelentősen nehezített, és életük folyamán számos akadállyal kell megküzdeniük, nem változtat azon, hogy a növekedés és érés folyamatában megjelennek azok a szükségletek és igények, amelyek általában az egyes életszakaszok jellemzői. A tanulóknak a gyermek- és pubertáskort, az ifjú- és felnőttkort, végül az időskort jellemző tulajdonságok kibontakoztatásához segítségre van szükségük, hiszen számukra csak igen korlátozottan adóttak a változó életszakaszokkal fellépő szükségletek és igények kielégítéséhez szükséges képességek. Az önállósodás, az autonóm döntéshozatal, a szociális kapcsolatok kiszélesedése, a párválasztás és a szexualitás világba való belépés a tanulók emberi jogai közé tartoznak. Mivel a kiszolgáltatottság mértéke nem értelmezhető az önrendelkezésre való képesség mutatójaként, a lehető legszélesebb körben – a mindennapi élet helyzetekben is – biztosítani kell a tanulók számára a választás és önálló döntéshozatal lehetőségét.

Testi és lelki egészség

A testi és lelki egészség a személyes életminőség és jóllét egyik meghatározó eleme. A súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek életében a károsodások komplex együttese, valamint ezek pszichofizikai kihatásai alapvető módon befolyásolják az életvezetést és az életkilátásokat, hiszen a meglévő szükségletek kielégítésének eszköztára csak korlátozottan áll rendelkezésre. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók pedagógiájának – különösen a fejlesztő nevelés-oktatás kezdetén – központi feladata az alapszükségletek kielégítése, a jó testi és lelki közérzet megteremtése, amelynek minden eleme az iskolai nevelés-oktatás alapvető, pedagógiai jelentőséggel bíró feladata is. Magában foglalja az elemi szükségletek kielégítését (a fejlesztési folyamatba épített ápolási és gondozási teendőket), a megfelelő testi és pszichés közérzet kialakulásának támogatását, az emberi alapszükségletek elismerését az élet minden területén. Hozzá tartozik e szükségletek megélését és differenciált kielégítését szolgáló alapfeltételek megteremtése, kielégítésük kommunikatív, pedagógiai és terápiás elősegítése, az önállóság és az egészséges életmódra nevelés feladatainak programba építése.

Információs és kommunikációs kultúra

Az információs és kommunikációs technikák a súlyosan és halmozottan fogyatékos személyek életében és életvezetésében egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert. A tanulóknak kommunikációjukban, a szabadidő eltöltése és a művelődés terén, valamint későbbi életük során egyaránt szükségük lehet különféle kommunikációs eszközökre illetve a modern informatikai és számítástechnikai eszközökre, amelyeknek különösen nagy jelentőségük van az alternatív és augmentatív kommunikáció (a hiányzó kommunikációs készségek kompenzálása során) terén, a mindennapos helyzetekben való eligazodás, a személyi függetlenség és az önállóság biztosításában. Ezért különösen indokolt, hogy nevelés, oktatás, fejlesztés során kellő súlyt kapjon – a megfelelőképpen akadálymentesített, azaz hozzáférhetővé tett – informatikai és számítástechnikai eszközök illetve egyéb más egyénre szabott kommunikációt segítő eszközök megismerése, használata.

Hon- és népismeret – európai azonosságtudat – egyetemes kultúra

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók a világot mindenekelőtt testi tapasztalataikon keresztül ismerik meg. Ezért fejlesztésükben kitüntetett helyet foglal el a kommunikáció, a szociális interakció, a másik ember megértésének és önmaguk kifejezésének kölcsönösen egymásra épülő fejlesztése. Ennek során számos tanuló számára lehetségessé válhat, hogy a kultúra alapvető fontosságú értékeit, annak számukra közelségbe hozható részeit megismerjék és megértsék. A képzőművészeti alkotásokról, zeneművekről, irodalmi művekről szereshető tapasztalatok a fejlesztő nevelés-oktatás részét képezik. Környezetük biztosítsa számukra az alapvető emberi jogokat és mindenki törekedjen ezek betartására, megtapasztaltatására.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók nevelésének-oktatásának alapelvei

A kommunikáció és az interakció elve

A kölcsönös kommunikációs akadályozottság a súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek egyik központi problémája. A fejlesztő tevékenységet áthatja a kommunikatív megközelítés. A nevelési folyamat kölcsönös párbeszédre alapuló interperszonális kapcsolatként épül fel. A kommunikáció és az interakció kiegészíti és erősíti egymást, csökkenti a pedagógus és a tanuló közti távolságot. A világ jelenségeit, tárgyait, személyeit, eseményeit intenzív testi kontaktuson keresztül kell a tanulóknak felé közvetíteni. Az emberi és dologi világ feltárása, a tanulás, a fogalomalkotás kezdeti lépései és a gondolkodás elemi műveletei csak az érzékelés-észlelésen keresztül, a testtel megragadott tárgyak, személyek és élethelyzetek közegeiben, a kommunikatív szituációkra építve lehetségessé válnak.

A nevelés-oktatás – személyes kapcsolatként értelmezett – folyamatában a gyógynevelésnek fel kell fedeznie a fogyatékos személy legegyszerűbb életműködéseiben, vegetatív megnyilvánulásaiban is a kommunikatív szándékot. Az interakció és a kommunikáció teszi lehetővé a szociális kapcsolatokat, a kommunikatív viszony emberhez méltó alakulását, hozzájárul a csoportban történő nevelés megvalósításához, és segít a tanulóhoz szükséges motiváció kialakulásában és fenntartásában.

A normalizáció és a participáció elve

A fejlesztő nevelés-oktatásnak hozzá kell járulnia ahhoz, hogy a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók számára olyan életfeltételek és életmodellek váljanak hozzáférhetővé, melyek a lehető legjobban megközelítik az életkoruknak megfelelő és társadalmilag érvényes mintákat.

Ezek:

- a napi, heti, éves ritmus, tapasztalatok az egyes életszakaszokról;
- az emberi méltóság tiszteletben tartása;
- a szexualitás világába történő belépés előkészítése a felvilágosítás és a visszaélésekkel szembeni védekezés megismertetése útján.

Mindez azt a pedagógiai tevékenységgel szemben a követelményt támasztja, hogy segítse elő a képességekhez mért lehető legjobb szintű társadalmi beilleszkedést. Ehhez nemcsak a fogyatékos tanuló hiányzó képességeit kell pótolni, hanem életkörülményeit szükséges úgy alakítani, hogy abban képességeinek maximumát nyújtva teljes emberi életet élhessen, illetve részt vehessen a társadalom életében. A részvételt, beilleszkedést befolyásolja a fogyatékos személy életkora.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek nevelésének az általánosan elfogadott nevelési elveken kell nyugodnia.

Ha a tanuló fejlődése során bebizonyosodik, hogy magasabb követelmények teljesítésére is képes, lépéseket szükséges tenni a fogyatékos típusának megfelelő gyógynevelési intézményben történő továbbhaladásra.

A komplexitás, a személyiségközpontúság, a szükségletorientáltság és a rehabilitáció elve

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulóknak speciális, átfogó, egymást kiegészítő fejlesztő, támogató, valamint gondozó eljárásokra, komplex pedagógiai szolgáltatásra van szükségük. Komplex formában valósul meg a hagyományos értelmű oktatás, fejlesztés, nevelés, terápia, az ápolás és a gondozás. A pedagógiai tevékenység a személyiséget komplexen – minden megmaradt és akadályozott funkciót, a tanuló egyedi szükségleteit egyidejűleg figyelembe véve – közelíti meg.

Egyénileg történik a képességek, szükségletek és igények felmérése, a fejlesztési folyamat megtervezése, megvalósítása és értékelése. A pedagógiai tevékenység kiindulási, vonatkoztatási, összehasonlítási és ellenőrzési pontját a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanuló személyisége jelenti.

A sokoldalú, komplex fejlesztés, nevelés és oktatás megvalósításának alapfeltétele a szakemberek magas szintű felkészültsége (a szükséges egészségügyi, gyógypedagógiai, pszichológiai és más tudományterületekről eredő ismeretek szintetizálása, integrálása).

A fejlesztés figyelembe veszi a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanuló élethelyzetét, a múltbeli tapasztalatokat, élményeket, a jelen állapotot és az érintettre váró jövőt: a múltat építve a jelenben a jövőre készít fel. Nem csupán az aktív fejlesztés és képzés számít nevelésnek, idesorolhatók a részvétel, az átélés, a befogadás, az élmény pedagógiai hatásai is.

A kooperáció és a tudatosság elve

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók a legtöbb tevékenységben külső segítségre szorulnak, a cselekvés hibátlan és/vagy teljes kivitelezéséhez szükségük van egy partnerre. A kooperáció – együttműködés – legjellemzőbb sajátossága, hogy a pedagógus és a tanuló közösen vesznek részt a tanítási-tanulási folyamat eseményeiben. Partnerek, akik egy közösen kitzűzött cél érdekében, cselekvésük tervezését és kivitelezését egymástól függően és egymáshoz viszonyítva koordinálják.

A kooperáció elve vonatkozik a fogyatékos tanulókkal foglalkozó valamennyi személy (szülők, pedagógusok, segítők stb.) folyamatos információ- és tapasztalatszerzésére.

A mindennapos tevékenységek a fejlesztés alapját képező és az azt átfonó kommunikáció gyakorlása úgy eredményes, ha következetesek és egységesek az elvárások. Az egységes elvárások a tanulók számára könnyebben követhetők és biztonságérzetüket is növeli.

A differenciálás és az individualizáció elve

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek tapasztalati és aktivitási lehetőségeik szempontjából heterogén csoportot alkotnak, ezért a nevelés-oktatás folyamán megfelelő differenciálásra van szükség. A differenciálás egyrészt pedagógiai szemlélet: amely az érzékenységet fejezi ki az egyéni különbségek iránt; másrészt: pedagógiai gyakorlat, amely a különbségekhez való illeszkedést próbálja megvalósítani minden rendelkezésre álló eszközzel.

A differenciálás egyik formája az egyéni tanulás, az individualizálás. A tanítás-tanulás az egyéni gyógypedagógiai diagnosztizálás alapján, egyéni (individuális) tanulási terv – egyéni fejlesztési terv – szerint zajlik, amelyben egyénre szabott a célkitűzés, a didaktikai-metodikai elemek kiválasztása, a feladatok megvalósítása és az értékelés.

A csoportban differenciáltan zajlik a feladatok gyakorlati megvalósítása. Lehetőséget kínálnak erre a kreatív, a zeneterápiás, a játék-foglalkozások, a közös étkezések, kirándulások, szabadidős és más programok, melyek során a fogyatékos tanulók olyan ismereteket szereznek, képességeket és készségeket sajátítanak el, olyan élményekhez és tapasztalatokhoz jutnak, amelyeknek a szociális kapcsolatok fejlődésére is hatásuk van.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő oktatásának legfontosabb területei és a fejlesztés feladatai

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztésének kiemelt területei csak didaktikai szempontból választható el egymástól, a nevelés, oktatás folyamatában egymást áthatva,

komplexen érvényesülnek. Az egyes fejlesztési területek céljainak meghatározása és a pedagógiai tevékenység feladatainak összegzése a konkrét nevelési-oktatási helyzetekben rugalmasan, a tanulók egyéni sajátosságainak, a fejlődés egyéni ütemének megfelelően alakul.

A fejlesztés területei

Kommunikáció

A másik ember megértése, az önkifejezés és az interakció fejlesztésének elősegítése

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók az iskolai oktatás kezdetén alig rendelkeznek kommunikációs eszközökkel, gyakran elszigeteltek saját környezetüktől is, és rendkívül nagy nehézséget jelent számukra önmaguk kifejezése. Ezért a fejlesztés elsődleges célja a gyermekek és környezetük közötti kapcsolat kialakítása, a kommunikációs lehetőségek alapfeltételeinek feltárása és megteremtése, az önálló kommunikációs repertoár fokozatos kiépítése, amely által képesek lesznek kifejezni szükségleteiket és igényeiket, kapcsolatba lépni más emberekkel és hatást gyakorolni környezetükre.

Ebből eredően a fejlesztő nevelés-oktatás egymásra épülő és/vagy egymást kölcsönösen feltételező feladatai a következők:

1. Bármely megnyilvánulás és testi – akár valamely vegetatív funkcióval összefüggő – állapot értelmes közlésként való értelmezése, és annak a testi kommunikáció eszközeivel való megválaszolása

A megnyilvánulások közlésként való értelmezése	A tanulók minden megnyilvánulása, nehezen értelmezhető cselekvéseik – vegetatív jelenségek, sztereotip mozgások, nagyfokú zárkózottság, passzivitás, autoagresszív vagy agresszív megnyilvánulások, inadekvátnak tűnő nevetés, eltérő sírési hangok, izomtónus-változás, megváltozott légzésritmus, artikulálatlan hangok, bármilyen színezetű indulatkitörések – fejlődéstörténetükre és a konkrét helyzetükre vonatkozó jelentőséggel bírnak, értelmezik helyzethez való viszonyukat, kifejezik emocionális állapotukat. A helyzet elemzésével, tanulmányozásával a gyógypedagógus megértheti az aktuális jelentést, felismerheti a kommunikatív célt és/vagy tartalmat, és képes lehet az adekvát válasz megadására.
Az egészségi állapotban bekövetkező változások kommunikatív megközelítése	A tanulók különösen kiszolgáltatottak a betegségeknek, ennek hátterében elsősorban orvosilag feltárható okok állnak. A betegségek – mint bármely más életmegnyilvánulás – azonban számos esetben összefüggésbe hozhatók a gyermekek emocionális állapotával és élettörténetével (pl. a szülők látogatásának elmaradása, a megszokott rutinok megbomlása, váratlan esemény bekövetkezése stb.), szükséges ezek hátterét megismerése és – a lehetőségek függvényében – a beavatkozás.
Testi kommunikáció	A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók kommunikációjának elsődleges eszköze a testük, hiszen számukra a világ és a másik ember ezen a szinten válik megélhetővé. Ezért az oktatási tartalmakat azok testi dimenziójában kell hozzáférhetővé tenni.

2. A tanulók és a gyógypedagógus közti bizalmas, bensőséges kapcsolat kialakítása, valamint a kommunikáció iránti igény felkeltése és megerősítése

Bizalmas és bensőséges kapcsolat kialakítása	A tanulók kommunikációs motiváltságának felkeltéséhez a tanulók és a velük foglalkozók között bizalmas, partneri és baráti (semmiképpen sem a gyermek–szülő kapcsolat mintáira épülő) kapcsolat kialakítására van szükség, melynek alapja a személyi állandóság. A bizalomteljes kapcsolat megtapasztalása a gyermek igényeihez és életkorához illeszkedően – pl. néven szólítás, kézbevétel, simogatás, a gyermek jelzéseinek figyelembevételére és az arra adott válaszok – biztosítható.
--	--

A kommunikációs igény felkeltése, megerősítése	<p>A gyógypedagógus</p> <ul style="list-style-type: none"> – törekedjen a tanulók figyelmének megtartására a tanulók által feldolgozható jelekkel (a szem- és testkontaktus folyamatos fenntartásával, a gyermekhez intézett beszéddel); – adjon adekvát, megfelelően időzített feleletet a tanulók reakcióira, hangadásaira (sírás, gögicselés, gagyogás), mozdulataira (mosoly, gesztikuláció); – kísérje az egyes helyzeteket beszéddel, folyamatosan visszatérő elemekkel (jelzéseként szolgáló mozdulatok, a helyzet megnevezése, ismétlődő testhelyzet felvétele, a szituációra jellemző tárgy megmutatása stb.); – adjon megfelelő időt és segítséget a tanulónak a helyzet megértésére és az orientálódásra.
A kommunikáció folyamatossága	<p>A gyógypedagógus</p> <ul style="list-style-type: none"> – forduljon a tanulók felé újra és újra minél több kommunikációs csatorna kihasználásával (szólítsa meg őket, beszéljen hozzájuk, kérdezzen tőlük, énekeljen nekik, vegye kézbe őket stb.); – fejezze ki önmagát, saját érzéseit és gondolatait, és erősítse meg a tanulóknak azt az érzést, hogy érdemes kommunikálniuk és kifejezniük magukat; – minden megnyilvánulásnak tulajdonítson értelmet, és adekvát módon feleljen ezekre; – a kommunikáció folytonosságát igyekezzen biztosítani oly módon is, hogy tapasztalatait rendszeresen megosztja a gyermekekkel foglalkozó többi személlyel, így a szülővel is. Ezzel teremtse meg a lehetőségét annak, hogy a tanulók kommunikációs jelzései valóban integrálódhassanak mindennapjaikba, a kommunikáció fejlesztésének eredményeként ne csak napjaik egy-két órája, hanem egész életük lehetőségét kínáljon számukra gondolataik közlésére vagy környezetük jelzéseinek megértésére.

3. A tanulók szükségleteinek kommunikációval (hangdialógussal, beszéddel, jelekkel, tárgyakkal, gesztusokkal, testkontaktussal) kísért kielégítése, a gondozási folyamatokban a pedagógiai és terápiás szempontok érvényesítése (fejlesztő gondozás)

Az alapszükségletek kielégítése	<p>A mindennapos tevékenységek:</p> <ul style="list-style-type: none"> – személyi higiéné (fürdés, zuhanyozás, mosakodás, hajápolás, szájj-, láb- és körömápolás), – öltözés, vetkőzés, levegőztetés, – táplálkozás (etetés, evés, itatás, ivás), – ürítés <p>biztosítása, támogatása, alkalmi pedagógiai jelentőséggel bírnak, és az oktatás szerves részét képezik. Az alapvető fizikai szükségletek kielégítése során a gyógypedagógus és munkatársai személyi segítőként (semmiképpen sem szülőként) legyenek jelen, és adjanak lehetőséget arra, hogy a tanulók alapvető, egyidejű tapasztalatokat szerezzenek saját testükről és a másik emberrel való kommunikatív együttlétről. Legyen elsődleges szempont a gondozók számára a tanulók személyiségi jogai a gondozási feladatok ellátása közben.</p>
A fejlesztő gondozás	<p>Az alapvető biológiai szükségletek kielégítése során a gyógypedagógus és a személyi asszisztens kiszélesítheti a gyermekek élményhorizontját, segíthet stabilizálni szociális kapcsolataikat, és színteret adhat a szituációhoz kötött tevékenységtanulásnak, gyakorlásnak. A fejlesztő gondozás során alakul ki az érzelmi kötődés, az elemi szociális kapcsolatok, a kommunikáció és az én, a személyes identitás első körvonalai.</p> <p>Az alapvető szükségletek kielégítésének alkalmában mindig kommunikációval kell kísérni a cselekvést, a folyamatot komplex – egyénre szabott –, totális kommunikációs jelzésekkel kísérve a szokások kialakítására kell törekedni. A rituálék és szokások segítik a tanulókat a szituáció felismerésében, mely az adekvát</p>

együtműködés feltétele.

Minden apró kommunikációs jelzést észre kell venni, melyek a tanulók aktuális szükségleteire utalhatnak.

4. Az elemi kapcsolatfelvétel formáinak kialakítása, a mindennapos rutinhelyzetekben való tájékozódás elősegítése, a választás lehetőségének felkínálása, az igen-nem elkülönítése és alkalmazása

Kapcsolatfelvétel és üdvözlés	<p>A gyógypedagógus</p> <ul style="list-style-type: none"> – alakítson ki stabil szemkontaktust a tanulókkal. Amennyiben a tanuló vizuális információ-felvétele organikus és/vagy funkcionális okból akadályozott, a kapcsolatfelvétel egyéb, kölcsönösen működőképes módjának kidolgozása szükséges, mely a tanulók számára érzékelhetővé teszi nyitottságát és készségét közléseik fogadására. Készítse elő az ehhez szükséges testhelyzet felvételét, és kommunikációjával közvetítse a tanulóknak, hogy mindig kész közléseiket és megnyilvánulásait figyelemmel kíséri, – egyénre szabott módon alakítsa ki a tanulók számára érthető üdvözlés és köszönés formáit, amelyet a tanulók is használni tudnak, és amelyet mások is alkalmazhatnak.
Mindennapos rutinhelyzetek egyezményes kifejezése	<p>Egyes szituációkra egyezményes, minden esetben azonos – a tanulók számára érthető, de lehetőleg minél szélesebb körben ismert – jelzések, szimbólumok használata, amelyek a tanuló számára minden esetben felismerhetővé teszik e helyzeteket.</p>
A kommunikációs alapszabályok elsajátításának elősegítése	<p>A figyelem felkeltésének és megtartásának képessége, a kommunikációs szerepek megértése, a kommunikációs funkciók értelmezése, a közös figyelem kialakítása, a kiválasztás képessége mind alapjai a működőképes interakciónak. A gyógypedagógus teremtse minél több lehetőséget a tanulóknak arra, hogy a kommunikáció alapvető szabályrendszerét megismerjék, és ezeket alkalmazni is tudják.</p>
Az önálló döntéshozatal előkészítése	<p>A gyógypedagógus</p> <ul style="list-style-type: none"> – biztosítson lehetőséget, hogy a tanulók akár szóban, akár bármely más kommunikációs eszközzel igent és nemet mondjanak, kifejezzék elutasításukat egy helyzettel, személlyel vagy tárggyal kapcsolatban. Különös jelentősége van a visszautasítás szociálisan elfogadható módjai megtanításának, – teremtsen választási helyzeteket, amelyben a tanulók megérthetik, hogy szükségleteik kielégítésére két vagy több módon is lehetőség nyílik. Ennek az a jelentősége, hogy minden tanuló megtapasztalhatja a környezete feletti kontrollt. A tanuló azon élménye és tapasztalata, hogy képes a kívánsága szerint befolyásolni a környezete történéseit, a legerőteljesebb motiváló eszköz. Az alternatívák közötti választásra bármely, a tanuló által alkalmazott kifejezési forma – mozdulat, ránézés, hangadás stb. – alkalmas lehet.

5. A nyelvi kommunikáció bevonása a nevelés-oktatás folyamatába, ezzel a valóság nyelvi birtokbavételének, a beszélt és írott kommunikációs formák elsajátításának előkészítése

A nyelvi eszközök folyamatos alkalmazása	<p>A gyógypedagógus</p> <ul style="list-style-type: none"> – a nevelési-oktatási helyzeteket beszéddel vagy énekkel kísérrje, a tárgyakat, eseményeket és személyeket nevezze meg, szem előtt tartva a „mindig ugyanazt, mindig ugyanúgy” szabályát. Ezzel előkészítheti, hogy a nyelvi közlések a későbbiekben a konkrét helyzetekről leválva is értelmezhetőek legyenek. Így fokozatosan lehetővé válik a tanulók számára a világ jelenségeinek fogalmi szintű megértése, – figyeljen arra, hogy a nyelvet kísérő metakommunikatív és paranyelvi mozzanatok (hangsúly, hanglejtés, dallam, ritmus) emocionális tartalmakat közvetítenek, és hitelesítik – vagy éppen cáfolják – a beszéd tartalmát.
--	---

Amennyiben van olyan tanuló a csoportban, aki esetében az auditív információ felvétele nehezített, a pedagógus a nevelési-oktatási helyzeteket a tanuló számára érzékelhető gesztusnyelvvél vagy egyéb alternatív kommunikációs formában kísérelje. Az emocionális tartalmak közlésére ebben az esetben is fektessen hangsúlyt. A beszédet ebben az esetben se hagyja el, mert azzal egyrészt lehetőséget teremthet, hogy a tanuló az auditív információk feldolgozása terén fejlődjön, másrészt a tanuló izoláltsága csökkenhet, mivel környezete számára is érthetővé válik kommunikációjának tartalma.

- A gyógypedagógus önkifejezése
- A gyógypedagógus
- fejezze ki saját véleményét („Én szeretnék ezzel a labdával játszani. És te?”), ezzel minden egyes tanulózt ösztönözzön kommunikációra,
  - és tegye lehetővé, hogy a tanuló reagáljon, kifejezze saját attitűdjét, tiltakozását vagy beleegyezését,
  - az önkifejezéssel és a tanulók kommunikációjának motiválásával teremtsen lehetőséget arra, hogy a gyermekek saját cselekvéseiket egyre inkább a beszélt nyelv kontextusában ismerjék fel.

6. Alternatív és augmentatív kommunikációs lehetőségek feltárása, a kommunikációs eszköztár egyénre szabott kiválasztása

- Kommunikációs eszköztár kiválasztása
- Figyelembe véve a tanuló mozgásállapotát, érzékszerveinek működését, kognitív képességeit, motiválhatóságát, kommunikációs igényét és szintjét, a gyógypedagógus válassza ki a tanuló számára legmegfelelőbb kommunikációs eszköztárat.
- Konkrét kötıdő eszközök alkalmazása
- A tárgyak, képek, testjelek, gesztusok vagy hangok beillesztése a nevelési és oktatási folyamatba lehetővé teszi a tanulók számára, hogy a mindennapos helyzetekben, a konkrét szituációhoz kötıten – de azoktól egyre függetlenebbé válva – kifejezzék szükségleteiket, és hatást gyakoroljanak környezetükre.
- Elvont kommunikációra alkalmas eszköztárak alkalmazása
- A magasabb absztrakciós képességet igénylő kommunikációs eszközök (például kép- és jelképrendszerek, gesztusnyelv, jelnyelv) alkalmazása elsősorban azoknál a nem súlyosan értelmi fogyatékos tanulóknál eredményes, akik súlyos beszédzavaruk miatt nem képesek magukat beszéddel kifejezni. Ezek az eszközök lehetővé teszik számukra, hogy nyelvtanilag összetett, absztrakt mondatokat alkossanak, amelyek jelentése független lehet a konkrét szituációtól, illetve, hogy kifejezzék magukat, kommunikáljanak környezetükkel, és – ha képességeik lehetővé teszik – a későbbiekben elsajátítsák az írott nyelvet, illetve annak elemeit.

7. A tanulók egymás közti kommunikációjának ösztönzése: egymás üdvözlése, közösen végzett feladatok és játékok alkalmazása, a csoportos foglalkozások során a tanulók cselekvéseinek egymás számára is értelmezhetővé és hozzáférhetővé tétele, a társakkal való test-, szemkontaktus formáinak megtapasztaltatása

- Csoportos foglalkozások
- Az intézményi rehabilitációs pedagógiai programba épített csoportos foglalkozások (például reggeli kör, közös étkezések, közös fejlesztő foglalkozások) és közös aktivitások (adott témáról való beszélgetés, közös éneklés stb.) lehetőséget teremtenek a közösség kialakulására.
- Az egymásra figyelés ösztönzése
- A gyógypedagógus ösztönözze, hogy egymást megismerjék, egymás nevét tanulják meg. Serkentse őket, hogy figyeljenek mások cselekvéseire, és hívja fel az egyes tanulók figyelmét arra, hogy a többiek mit és hogyan csinálnak az osztályban.
- A tanulók közti közvetlen kommunikáció támogatása
- A gyógypedagógus egymás felé is közvetítse a tanulók megnyilvánulásait, a többi tanuló számára is kommentálja közléseiket, tegye lehetővé, hogy a tanulók egymással is kapcsolatba kerüljenek.

8. A tágabb – idegen – környezetben való kommunikáció megtanulása, a nagyobb önállóság és a szélesebb kulturális közösség életében való aktív részvétel lehetőségének megteremtése

A tágabb világra vonatkozó tartalmak közvetítése	Az iskola tegye lehetővé, hogy az oktatásban a tágabb világra vonatkozó tartalmak (természeti jelenségek, társadalmi jelenségek) is megismerhetők legyenek.
Iskolán kívüli foglalkozások szervezése	Az iskolán kívüli foglalkozások, kirándulások, más iskolák tanulóival való találkozás, közösségi tanulási és játéklehetőségek felajánlásával a gyógypedagógus teremtsen lehetőséget a tanulóknak, hogy minél szélesebb körű tapasztalatokat szerezzenek az emberi, kulturális és természeti világról.
Integrált programok szervezése	Integrált programok szervezésével az iskola biztosítsa a tanulók számára azokat a tapasztalatokat, amelyek a tágabb világ és a társadalom megismerését szolgálják, és lehetőséget teremtenek a megtanult kommunikációs formák új helyzetekben való kipróbálására és gyakorlására.

Mozgásnevelés

A testséma kialakítása, a mozgás örömeinek átélése és az önálló cselekvés ösztönzése

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek, tanulók többsége – túlnyomó részben a központi idegrendszeri (agyi) sérülés domináns jelenlétéből fakadóan – súlyos fokban mozgáskorlátozott. E területen a nevelés, oktatás, fejlesztés célja a tanuló testsémája kialakulásának elősegítése, a mozgásszerv-rendszer optimális működésének biztosítása, a károsodott tartási és mozgási funkciók korrekciója, kompenzációja, az állapotromlás megelőzése, és a mindennapos tevékenységek, valamint a tanulás, játék- és munkatevékenységek motoros feltételeinek kialakítása.

Ebből eredően a fejlesztő nevelés-oktatás egymásra épülő és/vagy egymást kölcsönösen feltételező feladatai a következők.

1. A szenzomotoros depriváció csökkentése, a szenzomotoros területen kialakult fejlődési elmaradások pótlása célzott ingerléssel, passzív mozgattal (mozgásérzékelés) és facilitált mozgások kiváltásával; az önindította mozgások ösztönzésével, a célirányos, akaratlagos mozgások optimális feltételeinek megteremtése érdekében a testkép, testséma kialakítása és fejlesztése

A saját test megélése és a testséma kialakítása	<p>A saját test megélése és a testséma kialakításának elősegítése érdekében lehetővé kell tenni</p> <ul style="list-style-type: none"> – a test érzékelését mozgás közben, nyugalmi állapotban, a lazítás és feszítés állapotaiban, – a test térbeli helyzetének érzékelését különböző testhelyzetek felvételével és ezek megváltoztatásával, – az egyes testrészek differenciált érzékelését különböző szomatikus és vibratorikus ingerek biztosításával, – a rendelkezésre álló térben, annak eszközeit kihasználva a saját testnek az emberekhez és a dolgokhoz viszonyított helyzetének a térben való érzékeltetését, – a test pozitív megélést és a mozgás fejlődését az alapvető szükségletek kielégítése során – a fejlesztő gondozás módszerét is alkalmazva.
A tér és a téri viszonylatok megélése és tudatosítása	<p>A tér és a téri viszonylatok megélése és tudatosításának elősegítése érdekében lehetővé kell tenni, hogy a tanulók aktív és passzív módon is megtapasztalhassák a különféle téri viszonylatokat. Az önálló mozgásaktivitásra képes tanulók mozgásra ösztönzésével (gurulások, csúszások, forgások stb.) a gyógypedagógus segítse őket abban, hogy saját mozgásukról szenzoros visszajelzést kapjanak.</p> <p>A súlyosan mozgáskorlátozott tanulóknak is biztosítani kell a mozgás lehetőségét: rendszeres időközönként gondoskodni kell helyzetük megváltoztatásáról annak figyelembevételével, hogy ennek során megtapasztalhassák a mozgás élményét és</p>

Testi kommunikáció alkalmazása	a téri viszonyok alapformáit (közel-távol, alul-felül stb.).
Aktivitás felkeltése, motoros válaszadás ösztönzése	A saját test érzékelésének közvetlen testi kontaktuson, testi kommunikáción keresztül (légzés, érintés, masszázs stb.) történő érzékelésének lehetővé tétele.
	A szomatikus, vesztibuláris, vibratorikus, akusztikus, vizuális, taktilis és haptikus ingerek biztosítása során az aktív motoros válaszadásra történő ösztönzés, kihasználva a tanulók mozgásos reakcióit az aktivitás kialakulásához és fejlődésének támogatásához.

2. Pozicionálás, testhelyzet-korrekción, a helytelen testtartás és testhelyzet megszüntetése, a kóros mozgásminták gátlása, a különböző tevékenységekhez szükséges stabil és biztonságos testhelyzetek kialakítása

Helyes testhelyzetek felvétele	A helyes testhelyzetek (fekvés, ülés) kialakítása és alkalmazása <ul style="list-style-type: none"> – az általános testi funkciók (pl. légzés, emésztés, stb.) javítása, – a következményes tünetek (pl. decubitus, kontraktúrák, deformitások stb.) megelőzése, – a mindennapos (önkiszolgálási) tevékenységek lehető legönállóbb kivitelezése (vizelet- és székletürítés, tisztálkodás, öltözés-vetkőzés, étkezés stb.), – légzés, hangadás, tekintet, mimika, gesztusok, mutatás valamely végtaggal stb. optimális pozíciójának megtalálása és gyakoroltatása a kommunikáció motoros feltételeinek javítása érdekében – a tanuló számára kényelmes, számára tetsző testhelyzet kialakítása.
Gyógyászati és rehabilitációs segédeszközök alkalmazása	A tanulók szükségleteinek megfelelően a pozicionálás (fekvő, ülő és álló testhelyzetek váltakoztatásának) lehetővé tétele különböző segédeszközök alkalmazásával.

3. A mozgásfejlődés elősegítése a fiziológiás mozgássor szem előtt tartásával (a fejkontrolltól a felállásig)

Fej- és törzskontroll, testhelyzetek kialakítása, megtartása	A fej- és törzskontroll kialakulásának segítése az érintett testtájak ingerlésével, az izomzat erősítésével, a szükséges mozgáselemek facilitálásával, a kóros mozgásminták gátlásával. A statikus testhelyzetek minél önállóbb megtartásának segítése segédeszközzel vagy a nélkül (hason, háton és oldalfekvés, ülés különböző eszközökön, állás segédeszközzel vagy a nélkül).
Helyzet- és helyváltoztatás	A helyzet- és helyváltoztató mozgások kialakításának előkészítése, segítése a szenzomotoros ingerlés eljárásainak felhasználásával, a motoros aktivitás fokozásával. A helyzetváltoztató mozgások kialakítása és fejlesztése a fordulás, a végtagok emelése, a fej- és törzskontroll facilitálásával.

4. A kézhasználat, manipuláció motoros feltételeinek javítása, kialakítása és fejlesztése

A manipuláció fejlesztéséhez szükséges előfeltételek	A helyes testhelyzetek kialakításának segítése, megteremtése a kézhasználat feltételeinek megteremtése, a manipuláció fejlesztése érdekében. A végtagok átmozgatása, kilazítása a kézhasználat feltételeinek megteremtése érdekében.
A kézfelület érzékelés-észlelésének fejlesztése	A taktilis, vibratorikus, vizuális ingerlés alkalmazásával a kéz érzékelésének, észlelésének elősegítése annak testsémába való stabil beépülése és a kézhasználat kialakítása érdekében.
Koordináció	A szem-kéz, száj-kéz és két kéz koordinációjának kialakítása és fejlesztése a

fejlesztése	különböző testhelyzetekben.
Kézhasználat gyakorlása szituációhoz kötötten	Az elsajátított kézfunkció beépítése a mindennapos tevékenységekbe, célzottan fejlesztve az önellátást és önkiszolgálást a tanult mozgások tudatos felhasználásával: <ul style="list-style-type: none"> – a kézhasználat gyakorlása a tanulók számára „értelmes” és jelentőséggel bíró tevékenységek során, – a kézhasználat gyakorlása a kommunikációs funkciók javítása érdekében, – a kézhasználat, manipuláció lehetőségeinek kihasználása az irányított játék-, tanulási, kreatív és munkatevékenységek során, – a rehabilitációs foglalkoztató (ergo-) terápia elemeinek beépítése a kézhasználat, a manipuláció fejlesztésébe.
Segédeszközök	A kézhasználat és a manipuláció javítása érdekében a tanulók szükségleteinek megfelelően gyógyászati és rehabilitációs segédeszközök alkalmazása.

5. A kommunikáció motoros feltételeinek javítása, kialakítása és fejlesztése

Pozicionálás	A megfelelő (megfelelően ellazított) testhelyzetek kialakítása a kommunikációs funkciók gyakorlásához.
Mozgásgyakorlatok végzése a kommunikáció kialakítása érdekében	A gyógypedagógus az alkalmazott (alkalmazható) kommunikációs csatornától és/vagy eszköztől függően a foglalkozások során <ul style="list-style-type: none"> – segítse elő a mutatóra alkalmas testrész [fej, felső végtag(ok), alsó végtag(ok)] célirányos mozgásainak kialakítását és gyakoroltatását, és – javítsa a beszédszervek funkcióit (légzőgyakorlatok, fonáció, szájmotórium funkcióinak fejlesztése orális ingerléssel, masszázzsal, evésterápiával stb.).

A dologi, az emberi és a természeti világ jelenségeinek megértése. Az érzékelés-észlelés és az értelem fejlesztése, a valóság kognitív birtokba vétele

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók dologi világhoz való viszonya a fejlesztő nevelés-oktatás kezdetén sok esetben szinte csak a táplálékfelvétellel, a testápolással és az öltöztetéssel kapcsolatos passzív élményekben merül ki. Kezdetben ez jelenti a világot, melyben otthon érzik magukat, amelyet észlelni képesek és uralni tudnak. Az ebből eredő, kényszerű befelé figyelésük megakadályozza őket abban, hogy felfedezzék a világot. Ezért a fejlesztés feladata az érzékelhető és észlelhető világ megnyitása, a dologi és emberi világ rendjének felfedeztetése és a valóság-megismerés tágítása a magasabb rendű kognitív folyamatok bekapcsolásával. Ebből eredően az oktatás egymásra épülő és/vagy egymást kölcsönösen feltételező feladatai a következők.

1. A valóság megragadásának segítése, a szenzomotoros funkciók fejlesztése

a) A külvilág felé való fordulás és a dologi világ megélésének elősegítése

Az első feladat, hogy egy elszigetelt világból a közös világba segítse eljutni a tanulót, majd olyan új tapasztalatok megszerzését tegye lehetővé számára, melyek a kifelé fordulásra ösztönzik.

Közös irányultság egy közös világra	Cél a kifelé fordulás, a tanuló figyelmének a közös világra való irányítása. Olyan élmények biztosítása, amelyek felkeltik érdeklődését, és amelyekre pozitív módon reagálhat. Ez tanulónként más és más módon valósulhat meg, a meglévő képességtől függően változhatnak az előnyben részesített ingerek és tevékenységek.
Ösztönzés az aktivitásra, a külvilág aktív felfedezésére	A gyermekek önmagukat általában a környezet aktív explorálása során tevékenységük és észlelésük forrásaként élik meg, azonban a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók esetében a világ megélése és alakítása a motoros akadályozottságból eredően részben eltérő feltételek között zajlik. Az aktivitásra ösztönző környezet kialakítása figyelemfelkeltő és könnyen mozdítható, működésbe hozható eszközök használatával valósítható meg.

A szenzoros funkciók fejlesztése	<p>Különböző eszközök és anyagok segítségével – szociális interakcióba ágyazottan – a figyelem felkeltésére, újra és újra a világ felé fordulásra és annak aktív megtapasztalására ösztönöző ingerek biztosítása szükséges. Alkalmazni kell a mozgásnevelés során kialakított testhelyzeteket, a fejkontrollt és a manipulációt elősegítő segédeszközöket.</p> <p>Szükséges minden érzékelési – vizuális, auditív, taktilis, kinesztetikus, proprioceptív, olfaktorikus és az ízleléssel összefüggő – terület fejlesztése a következő szinteken: figyelem, érzékelés, észlelés, differenciálás, emlékezet, szerialitás.</p> <p>A szenzoros funkciók fejlesztése történhet</p> <ul style="list-style-type: none"> – a bazális stimuláció vagy más, a tanuló szükségleteinek megfelelő módszer és eszköz alkalmazásával, – cselekvésbe ágyazottan, felhasználva a mindennapi tevékenységek adta alkalmakat (például a szaglás és az ízérezékelés fejlesztése, az ízekre való figyelés, a különböző ízek, szagok, illatok megkülönböztetése, az ezekre való visszaemlékezés természetes helyzetben, étkezés és evésterápia során is). <p>A gyógypedagógus</p> <ul style="list-style-type: none"> – Használja ki az alapvető szükségletek kielégítésének alkalmait a tanulók testérezékelésének fejlesztéséhez, – biztosítson különféle akusztikus ingereket a zeneterápia eszköztárának alkalmazásával. Az érdekes, különleges akusztikus ingerekre – kutyaugatás, fűrészfűrés hangja, csörömpölés stb. – külön fel kell hívni a tanulók figyelmét, ösztönözni kell őket a hangingerre való figyelésre, differenciálásra s az előzőekkel való összehasonlításra, – tegye lehetővé figyelemfelkeltő és személyre szóló, egyszerű vagy éppen összetett vizuális ingerek észlelését. Helyezzen fényes, csillogó, élénk, színes, mozgó vagy éles kontrasztos tárgyakat a gyermek látóterébe. A látásnevelés eszközei (színes lámpák, mozgó fények, fényorgona, stb.) is használhatók a vizuális észlelés fejlesztésére. <p>A taktilis érzékelés a bazális terápia eszközeivel, cselekvésbe ágyazottan minden manipuláció során fejlesztendő (a tanulók figyelmének felhívása a tapintott anyag minőségére, felületére, hőmérsékletére). Ösztönözni kell őket arra, hogy a tapasztaltakat eddigi emlékeikkel összehasonlítsák).</p> <p>A proprioceptív és a kinesztetikus észlelés témakörét a mozgásnevelés tartalmazza, de nem hagyható figyelmen kívül, hogy a saját test helyzetének és mozdulatainak érzékelése és érzékeltetése a mindennapi tevékenységek során is folyamatosan megtörténhet (öltözködés, tisztálkodás stb.). A tanulók kapjanak verbális és vizuális megerősítést is saját testük helyzetéről, mozdulataikról. (Érdemes például nagy tükröket használni az öltöző- és tisztálkodó helyiségekben, valamint a tornaszobában.)</p>
b) Az önindította mozgás elősegítése és annak következményei	<p>A gondolkodás későbbi műveletei az érzékszervi és a mozgásos struktúrák összekapcsolódásából erednek. Az észlelés és a mozgások koordinációjában a tanulás fontos szerepet játszik.</p> <p>Ehhez a tanuláshoz elengedhetetlen az önindított mozgások minél gyakoribb kivitelezése. Ezáltal a tanulók önmagukat a cselekvés végrehajtójaként ismerik fel, és szándékosan kezdenek cselekedni.</p>
A szenzoros és a motoros működések összekapcsolása	<p>A cél az érzékelés és a mozgás (például a látás, a nyúlás és fogás, a hang irányába fordulás vagy a hangforrás keresése) összerendeződésének elősegítése.</p> <ul style="list-style-type: none"> – A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulóknál az önindított mozgás gyakran nehezen kivitelezhető. Ezért a teret, eszközöket a tanuló adottságaihoz kell adaptálni, különös tekintettel arra, hogy a manipulálható tárgyak legyenek számukra elérhető közelségben, vagy biztosítva legyen a

	<p>tanuló számára a helyváltoztatás lehetősége. A manipulációt, fejkontrollt segítő testtartás és a segédeszközök használata – a tanulók szabadon történő közlekedése a csoportban – legyen természetes.</p> <ul style="list-style-type: none"> – A segítség szükség szerint irányulhat a figyelemfelhívó inger felé történő fordulásra, az ingerkibocsátó tárgy megérintésére, megtapogatására, az azzal folytatott manipulációs tevékenységre, a mozdulat helyes kivitelezésére, elegendő időt hagyva a mozgásos tapasztalatszerzésre s a tapasztaltak feldolgozására, beépítésére.
A tér felfedezésének elősegítése	<p>Míg az állandó befelé figyelés egyben a tér mellőzését jelentette, a cselekvéssel, a térben való manipulálással, mozgással kezdetét veszi a téri irányok és térbeli viszonyok megismerése. Feladat a minél többretű térbeli tapasztalat megszerzésének biztosítása.</p> <p>A testhelyzetek gyakori változtatása, a különböző vesztibuláris ingerlést adó játékok még az önindított mozgásra nem képes tanulóknak is segítségükre lehetnek, ha minél többször megtapasztalják az alapvető téri viszonyokat, mint a „fent” és a „lent”, az „előre”, a „hátra” és az „oldalra”.</p> <p>A fejlesztés, a térbeli tapasztalatszerzés lehetséges eszközei:</p> <ul style="list-style-type: none"> – elegendő tér a mozgáshoz, – olyan megmászható, felborítható, gurítható puha tárgyak, amelyekbe bele lehet bújni, alá, mögé lehet mászni, bele lehet dobálni és ki lehet venni belőle dolgokat, – szabadtéri játékok, játszóterek és a természet rendszeresen látogatása. Megfelelő számú segítő személyzettel és személyre szabott adaptációkkal kivitelezhetők a fel- és lemászások, a forgások, gurulások, lengések.
Az idő strukturálásának elősegítése	<p>A világ felé fordulással az idő strukturálódása is kezdetét veszi. Az örömmel végzett cselekvéseket már lehet várni, s több örömteli cselekvésnek sorozata is lehet. Törekedni kell a napi és heti rendszerességre, az időbeli tájékozódás – mely a kis egységektől halad a nagyobb egységek felé – megkönnyítésére. A napok sorrendje érzékeltethető az egyes napokra jellemző tevékenységek váltakozásával. A gyógypedagógus erősítse meg az időbeli tájékozódást a tanulókkal alkalmazott – egyénre szabott, vizuális vagy taktilis – kommunikációs módszer segítségével is. Az aktuális tevékenység jelzéséről fokozatosan térjen át az elmúlt, az aktuális és az elkövetkező tevékenység jelzéséig. Ezután fokozatosan az egész nap tevékenységeit jelző napirendről térjen át a hetirendre. Ha a tanuló képességei lehetővé teszik, ezután vezethető be a havi, majd éves terv, naptár közös áttekintése. Ezt a folyamatot nagymértékben segíti, ha minden napnak, hónapnak egy-egy egyedi eseményét emeli ki a gyógypedagógus, melyet a közösen készített naptárban jelez, a tanuló számára érzékelhető vizuális vagy taktilis módon.</p> <p>Az elmúlt, átélt élmények felelevenítésével – fényképek, képeslapok, videó segítségével – a megismerés határai a múlt felé tágíthatók, míg a tervezett események elővételezésével a jelenből a jövő felé tekinthet ki a tanuló.</p>
A természeti világ megismerése	<p>Az idő strukturálásának legalapvetőbb egységeit a természet változásai (napszakok, évszakok, állatok, növények és emberek fejlődése, növekedése stb.) adják, ezért a fejlesztő nevelés-oktatás biztosítsa annak lehetőségét, hogy a tanulók közvetlen tapasztalatokat szerezzenek a természeti világ jelenségeiről, és a velük kapcsolatos tevékenységeket maguk is végezhesék (évszakoknak megfelelő játékok, szokások).</p>

2. A szemiotikai funkciók megjelenésének, a valóság ábrázolásának segítése

A világot alkotó tárgyak és jelenségek rendszeres és gyakori megtapasztalásával a tanulóknál először emlékezeti képek alakulnak ki, majd állandósuló sémák, melyek a képzelet segítségével előkészítik a fogalmak kialakulását. A fogalmak lehetnek a hasonló valóságmozzanatok egész osztályát tükröző konkrét, illetve a kognitív fejlődés magasabb szintjén elvont fogalmak és ezekkel történő gondolkodási műveletek. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók, különösen, ha az értelmi fogyatékoság súlyos fokban jelen van, rendszerint ezen a konkrét fogalmi

szinten tudnak leginkább értelmi műveleteket végezni. Ha erre a szintre eljutottak, utalni tudnak a jelen lévő, a jelen nem lévő, az elmúlt vagy még meg sem történt eseményekre, dolgokra. A valóság ábrázolását mozdulatokkal, szimbolikus játékkal, tárgyakkal, képekkel, taktilis jelzésekkel és verbalitással szükséges elősegíteni.

Az utánzás tanítása, utánzásra késztetés	<p>A megfelelő mozgásos utánzáshoz rendszeres, önindított mozgásra és utánzásra érdemes mintára van szükség. Az utánzás ismételtetéssel kezdődik. A gyógypedagógus végezzen olyan gesztusokat, mozdulatokat, amelyeket a tanuló – még bizonyos idő elteltével is – maga is végre tud hajtani. Kezdetben a gyógypedagógus is utánozhatja a tanulót, ezzel könnyebben előhívhatja és megértetheti az utánzást.</p> <p>Alkalmazni kell azokat, a mozgásnevelés során kialakított testhelyzeteket, amelyekben a gyermek szabadon tud mozogni. A fejkontroll kivitelezése és a szemkontaktus felvétele esetleg segédeszközök használatát is igényli.</p> <p>A közös éneklés, a reggeli kör alkalmával sok lehetőség nyílik mozdulatokkal kísért mondókák tanulására. A mozdulatok mindig a már ismert, gyakran végzett cselekvésekre utaljanak.</p>
Szimbolikus játékok alkalmazása	<p>A funkcionális (sokszor sztereotip) játékhasználatból a gyógypedagógus segítse a játéktárgyak beépítését egy szerepsituációba (például a korábban csak ide-oda tologatott autó építőanyagot, vagy enni-valót szállítson).</p> <p>Alkalmat kell teremteni arra, hogy a tanulók a különböző mozdulatokkal, hangokkal, tárgyakkal jelölhessék és lejátszhassák a képzeletükben, emlékeikben élő valóságot, a szimbolikus játékon keresztül feldolgozhatják feszültségeiket is. A szerepjáték (babázás, fodrász játék, főzőcskézés, boltos játék) így fontos része lesz a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő nevelés-oktatásának.</p> <p>Nem kell mindig ragaszkodni az élethű játéktárgyakhoz: a „mondjuk, hogy ez a...” fordulat fokozatos bevezetésével, az egyre sablonosabb, a valóságtól eltérő külsejű tárgyak használatával a tanulók előrébb juthatnak az elvonatkoztatásban.</p>
A rajzolás elősegítése, a rajz fejlesztő hatása	<p>A rajzolás mint funkció kialakításához szükség van egyéni segítségnyújtásra (pozicionálás, adaptált segédeszközök stb.). A rajzolás lehet egyszerűen egy örömszerző tevékenység, magasabb szinten nem tudatos önkifejezési forma, kommunikációs eszköz.</p> <p>„Nyomot hagyni a papíron” egyéb eszközökkel is lehetséges. Figurás nyomdával pl. egész események megjeleníthetőek. Ha egy tanuló már legalább két dolog közül tud választani, a nyomda önálló kiválasztása után a papíron az általa megjelölt helyre segített mozdulatokkal nyomdázhat. A formarészletek színeinek variálásával egyedivé, sajátjává teheti munkáit.</p> <p>Az önálló mozgásra képes gyermekek kapjanak lehetőséget az önálló rajzolásra. A ceruzát foghatják kézben, szájban, lábujjak között, de felszerelhető a csuklóra, fejpálcára vagy egyéb segédeszközökre, amelyeknek már kismértékű elmozdításával is önállóan tud alkotni a gyermek. Becsüljük meg ezt az alkotást, díszítsük vele a csoportszobát vagy az iskolát.</p> <p>Azokkal a tanulókkal, akiknél a vizuális információfelvétel akadályozott, tárgyából, tárgyrészletekből készíthetőek képek, melyek a számukra lényeges taktilis információfelvételt segítik, fejlesztik.</p>
A verbális – vagy alternatív és augmentatív eszközökkel segített – önkifejezés	<p>A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulóknál a verbális kifejezések helyett sok esetben alternatív kommunikációs formákra van szükség, mely minden esetben a tanuló egyéni adottságaitól függően alakítandó ki. A jelek, szimbólumok, ábrák megértésének tanítása egyúttal az absztrakciót és a gondolkodást segíti.</p> <p>A kommunikációs forma építőköveinek alkalmasnak kell lenniük arra, hogy azokkal a tanuló saját világát leírhasssa, gondolatait megjeleníthesse, s környezete felől érdeklődhessen. A tanulók egyéni adottságaitól és akaratától függ, hogy a számukra választott kommunikációs rendszer mekkora nyelvi egységeket tartalmaz. E nyelvi egységek a fejlesztés során tudatosan bővíthetőek a tanuló értelmi képességei és akarata szerint.</p>

3. Az elemi gondolkodási funkciók fejlesztése

Átmenet a ténylegesen elvégzett cselekvés és a csak fejben végzett értelmi műveletek szintje között. A tanulók ezen a szinten már képesek eligazodni az általuk ismert helyeken, eltalálnak az épület egyik pontjából a másikba, de nem képesek lerajzolni vagy más úton visszaadni, hogyan is találnak el oda. Emlékeik még mozgások, a reprezentáció új síkján még nem képesek rekonstruálni, amit a cselekvés síkján már megszereztek. Ha az önálló helyváltoztatás nehezített, a téri megismerés elhúzódik, s a téri reprezentáció megjelenése is sokáig várat magára vagy teljesen el is maradhat.

Ebben a szakaszban a fejlesztő nevelés-oktatás feladatai a következők:

A téri megismerés interiorizálásának elősegítése	A téri megismerés segítése személyre szabott segítség biztosításával. A bejárt, megismert teret jelölhetővé, lejátszhatóvá kell tenni. Kis lépésekben haladva, például a „hol van?” „merre találok?” „hová rajzoljam?” kérdések tudatosításával és sikeres megválaszolásának elősegítésével. A térben történt változások felfedezését, megértését segíti a tér ábrázolása makettekkel, terepasztallal, rajzokkal, mozgásos feladatokkal.
A több szempontú gondolkodás elősegítése	E szakasz kezdetére jellemző, hogy a tanulók még nem képesek egyszerre több szempontot figyelembe venni, egyszerre csak egy kiválasztott szempont szerint értékelik a jelenségeket. A fejlesztés feladata annak kialakítása, hogy a tanulók egyszerre több szempontot is figyelembe és számba tudjanak venni.
A decentralizáció elősegítése	A fejlesztés célja a térre, időre, mennyiségre, távolságra, magasságra stb. vonatkozó decentralizáció, az egyéni helyzettől független gondolkodás kialakulásának segítése (például annak belátása, hogy az asztal előttem van, de másnak balra esik), a relációkat képviselő jelek és viszonyfogalmak megismertetése, használata. A közös játék alkalmas arra, hogy a játéktevékenységek során az eltérő szempontok, a többi tanuló perspektívája felismerhető, belátható legyen, és a tanuló megértse, hogy más szemszögből másképpen mutatkozhat meg ugyanaz a dolog.

A konkrét műveletek és a formális műveletek konstrukciójának elősegítése, a cselekvések logikai struktúrájának kialakítása, a tér, az idő és a tartam, a sorozatok, halmazok elemi fogalmainak elsajátítása

A halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztő nevelés-oktatásának a cselekvéses tanulás az alapja, de a megláthatóbbodott vagy zavart motorium miatt számolni kell az érés esetleges időbeli elhúzódnásával. Ebben a szakaszban a tanulók fokozatosan megtapasztalják az anyag és a súly állandóságát, és ismereteket szereznek a tömeg fogalmáról. A gondolkodás fejlődésével mód nyílik a téri viszonylatok absztrakt megismerésére is. Kialakulnak azok a minőségi műveletek, melyek a teret strukturálják: térbeli, egymást követő sorrend és szakaszok vagy távolságok elkülönítése; a hosszúság, a felszín stb. megmaradása. Összekapcsolódnak az időrendi összefüggések (előtt, után) a tartam összefüggéseivel (rövid vagy hosszú ideig). Egyszerre több tulajdonság alapján osztályozzák a tárgyakat és a fogalmakat, és több szempontból is képesek csoportosítani azokat. A számfogalom és a matematikai gondolkodás kialakulásában jelentős szerepet játszanak az absztrakt műveletek. Ha a tanulók képesek ennek elsajátítására, akkor e terület fejlesztésénél irányadónak lehet tekinteni a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvében foglaltakat.

A formális gondolkodás szakaszába jutott tanuló képes olyan elvonatkoztatásra és általánosításra, amelynek nincs szükségszerű kapcsolata a valósággal vagy a tanuló saját elgondolásával. Súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek között általában kevesen jutnak el ebbe a szakaszba. Az ő esetükben az egyén számára legmegfelelőbb fejlesztés érdekében a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvében foglaltakat kell irányadónak tekinteni, és a megfelelő gyógypedagógiai intézményben történő iskoláztatásukat kell kezdeményezni.

Kreativitásra, játékra, szabadidős tevékenységre nevelés.

Az emberi lét esztétikai dimenziójának megtapasztalása és a kreatív tevékenységek ösztönzése

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók számára a műalkotások hozzáférhetővé tétele és azok önálló létrehozása, illetve az ehhez kapcsolódó feladatok a fejlesztő nevelés-oktatás integráns részét képezik. A zenei, mozgásos, képzőművészeti és irodalmi alkotások megtapasztalása és önálló létrehozása lehetővé teszi a tanulók számára a befogadás, a megértés komplex emocionális és kognitív formáinak megtapasztalását, valamint a kreatív alkotás, létrehozás lehetőségét nyújtja számukra. Fontos, hogy a tanulók megtapasztalják, hogy maguk is képesek pozitív módon adni valamit a világnak.

Ebből eredően a fejlesztő nevelés-oktatás egymásra épülő és/vagy egymást kölcsönösen feltételező feladatai a következők.

1. Az emberi lét esztétikai dimenziójának megnyitása, az elemi művészeti tapasztalatok hozzáférhetővé tétele, ezek örömforrásként való megtapasztalásának segítése

Elemi esztétikai élmények	<p>Az elemi esztétikai élmények rendszeres megtapasztalásának segítése a fények, hangok, hangdialógusok, zeneművek közvetítése, megmutatása által, a mozgás (a tánc elemeinek beépítése) hozzáférhetővé tételével.</p> <p>Célja:</p> <ul style="list-style-type: none"> – a tanulókat segítse abban, hogy saját testükön és a másik emberrel való együttlétben – a légzés, a szívverés, a beszédrítmus, a mozdulatok, az egész test egyes mozgásainak ritmikus ismétlődése, a hangdialógusok, énekek, mondókák, illetve ezek összekapcsolódása során – ritmust ismerjenek fel; – a műalkotásokkal vagy annak elemi formáival való találkozás során a tanulók számára lehetővé tegye a felfedezés, a rácsodálkozás örömeinek, az újdonság élményének megtapasztalását, a műalkotásokhoz kapcsolódó érzelmek (boldogság, szomorúság, meglepődés stb.) átélését; – segítse az új tapasztalatok összevetését, ezek egymás közötti kapcsolatainak, eltérő jellegének felismerését, használja ki az egyes művészeti tevékenységek több érzékszervre hatást gyakorló jellegét (például a zene akusztikus és vibratorikus modalitásainak összefüggéseit, a zene mint hallható, tapintható – akár számítógép segítségével – látható tulajdonságait); – a foglalkozások kezdetének vagy végének, valamely cselekvéssor megkezdésének, tevékenységek zenei aláfestésének alkalmazásával az esztétikai elemek – akár rituáliszerűen végzett – nevelési helyzetekbe illesztésével lehetővé tenni a tanulók számára egyes zenei motívumok, képek, mondókák ismétlődő felismerését. <p>Minden tanulónál törekedni kell annak felmérésére, hogy melyek azok az élményforrások, melyek később beépíthetők szabadidős tevékenységének tartalmas eltöltésébe, és mely élményekből kiindulva lehet segíteni a tanulót a szabadidős tevékenységek kiválasztásában, a pihenésben, relaxálásban.</p>
A tevékenységekről felerősített szenzoros visszajelzések adása	<p>A gyógypedagógus</p> <ul style="list-style-type: none"> – a szenzoros visszajelzések segítése, utánpótlása, a különböző érzékelési modalitások összekapcsolása által segítse a tanulókat saját cselekvéseik érzékelésében, észlelésében, az egyes aktivitások felerősítésének; – tegye lehetővé, hogy a tanulók a zenehallgatás során, a zene ritmusát követve mozoghassanak, táncolhassanak: testüket ritmusra mozgassák, azon doboljanak; alkalmazzon erre a célra kialakított hangszereket vagy használati tárgyakat, természetes anyagokat. <p>A tevékenységek során a tanulók minél több alkalommal kapjanak lehetőséget a választásra annak érdekében, hogy egyre tudatosabban vegyenek részt a foglalkozásokon, majd azok egyes elemei beépüljenek a szabadidős tevékenységbe vagy az önálló játékba is.</p>

2. Az aktív cselekvés ösztönzése, elemi művészi tevékenységek végzése és a közös kreativitás élményének megtapasztalása

Művészi tevékenységek hozzáférhetővé tétele	<p>A gyógypedagógus ösztönözze a tanulókat önálló vagy közösen végzett cselekvésre, tegye lehetővé számukra, hogy elemi művészeti tevékenységeket végezzenek, vagy ezekben részt vegyenek; ennek során aktívan kipróbálhassák az alkotás, a kreatív tevékenység élményét, és megtapasztalhassák, hogy befolyással vannak a dologi és emberi világra.</p> <p>A fejlesztő nevelés-oktatás</p> <ul style="list-style-type: none"> – tegye lehetővé zenei élmények megélését a zeneművek meghallgatása, az önálló vagy közös zenélés során: speciálisan kialakított hangszerekkel, közös, táncos improvizációval, énekléssel, a zenéhez kapcsolódó élmények és érzelmek megbeszélésével; – a tanuló befogadóképességének megfelelően tegye lehetővé az irodalmi alkotások (ritmus, hanglejtés, hangulat, mondókák, versek, mesék, rövid történetek) megismerését, a megismert alkotásokkal kapcsolatos érzelmek, események, személyek helyzetének, dilemmáinak megismerését és átélését; – nyújtson segítséget abban, hogy a tanulók – amennyiben képességeik ezt lehetővé teszik – elsajátítsák a kézműves technikák alapvető fogásait; – tegye lehetővé, hogy a tanulók különböző játékos tevékenységek során (festéssel csöpögtetni, kézzel, lábbal, szájjal képeket rajzolni, színes port húzni, grafitot szétörzsolni, gyurmát szétnyomni) érzékelhessenek különböző formákat, tér- és színhatásokat, és közreműködhessenek különböző formák, terek (dobozokból házat építeni, sátrat verni stb.) létrehozásában; – használja ki, hogy a közösen kialakított terek lehetőséget nyújtanak számos tapasztalat (szoros, tágas, otthonos, csendes stb.) megélésére; – tegye lehetővé, hogy minél többet kísérletezhessenek a tanulók a különböző anyagokkal, technikákkal önállóan is, a későbbiek során pedig ezek jelenjenek meg, mint önálló szabadidős tevékenységek.
A művészeti tevékenységek közösségi dimenziójának kiaknázása	<p>Lehetővé kell tenni, hogy a tanulók megosszák egymással a kreatív tevékenységek során felmerülő gondolataikat, kifejezhessék a társaik alkotására vonatkozó érdeklődésüket, véleményüket (a tanuló vagy a gyógypedagógus mutassa be a csoportnak az elkészült művet, a foglalkozás végén közösen nézzék át és beszélgessenek róla stb.).</p> <p>Olyan helyzeteket kell teremteni, amelyben a tanulók megélhetik a közösen végzett kreativitás, az együttgondolkodás kihívásait és élményét. A közösen készített műalkotásokon, közösen végzett művészeti tevékenységeken – együtt festett kép, közös zenélés, éneklés, csoportos meseszöveg stb. – keresztül a tanulók megtapasztalják az együttalkotás közösségi jellegét és azt, hogy az így létrehozott alkotás különbözik az egy ember által létrehozott műtől.</p> <p>A közös mesehallgatás és történetészöveg – akár külső szakember bevonásával – a dramatikus játékok eszköztárának, a drámapedagógia elemeinek beépítésére ad alkalmat. A közös mesélés, meseszöveg örömforrás, szabad alkotás, amely közelebb viszi a tanulókat saját élettörténetük megértéséhez, feldolgozásához, és lehetőséget teremt rá, hogy önmagukat egy közösség történetének szereplőjeként, döntések meghozójaként tapasztalják meg.</p>
A tágabb kulturális művészeti és esztétikai világ hozzáférhetővé tétele	<p>Lehetővé kell tenni, hogy a tanulók tapasztalatokat szerezzenek a mások által létrehozott – akár egyetemes jelentőségű, akár a magyar és az európai kultúrát meghatározó – műalkotásokról, valamint részt vegyenek a helyi közösség életében jelentőséggel bíró kulturális eseményeken.</p> <p>A helyi nevezetességek és rendezvények (múzeum, koncert, természeti értékek stb.) meglátogatása lehetőséget ad a tágabb kulturális világ megismerésére, és egyben az integrált, közösségi programokban való részvétel lehetőségét, illetve az elsajátított kommunikációs készségek gyakorlását is jelenti.</p>

Érzelmi és szociális nevelés, az én pozitív megtapasztalása, megnyílás a közösség felé, a kommunikáció kulturált formáinak elsajátítása

A személyes érzelmek kifejezése és a másik ember érzelmeinek megértése, a másokkal való együttműködés kialakulásának segítése az iskolai oktatás alapvető – a kommunikáció fejlesztésével szoros összhangban álló – feladatai közé tartozik. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók számára a szűkebb és tágabb közösségi életben való részvétel az egyik legnehezebben teljesíthető feladatot jelenti. A tanulóknak kezdetben lehetővé kell tenni, hogy önmagukat egyedi, autonóm lényként tapasztalják meg, és ilyenként képesek legyenek belépni egy közösségbe, és részt venni annak életében.

1. Az „én” és a „nem én” elkülönülése, a másik személy valóságának és egyediségének megtapasztalása

Az anyáról való leválás kísérése, segítése	A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermek és édesanyja többnyire szoros együttélésben léteznek, a fejlesztő nevelés-oktatás-nevelés kezdetén bizonyos esetekben még az „én” és a „nem én” elkülönülése sem megy végbe a gyermekben. Saját magát anyja részeként, anyját önmaga kiterjesztett énjeként ragadhatja meg, fizikai és érzelmi állapotuk gyakran egymás tükörképe. A tanuló közösségbe kerülése az anyáról való leválás kezdeti állomása is lehet, ezért az iskola feladata, hogy figyelembe vegye az ebből a helyzetből fakadó feszültségeket, és minden eszközzel segítse a szülőket és a tanulót.
Az emberi viszonyok kialakításának segítése	Az iskolai nevelésnek meg kell adnia azt a biztonságot és védeltséget, ami felbátoríthatja a gyermeket arra, hogy az általa megélt világtól a dologi világ s az abban élő személyek felé forduljon.
A különböző élethelyzetekre adott érzelmi reakciók gazdagítása	A gyógypedagógus igyekezzen megérteni a tanuló érzelmi reakcióit, és tanítsa a differenciált érzelmek kifejezését (tetszik – nem tetszik, szeretem – nem szeretem, fájdalom, félelem, büszkeség, szomorúság, lelkesedés, öröm stb.).

2. Az „én” pozitív megélésének segítése, a szociális kapcsolatok megnyílásának támogatása

Minden megnyilvánulás megválaszolása	A gyermekek minden megnyilvánulását énjük kifejeződésének kell tekintetni, és ügyelni kell arra, hogy szubjektív szükségleteik megértésre, felelősségteljesen kielégítésre kerüljenek.
A tanuló néven szólítása	A tanulóknak a nevükön történő megszólítás tudatosíthatja, hogy az egyes helyzetekben róluk van szó. Törekedni kell annak tudatosítására, hogy társainak, akik körülötte vannak, is van nevük, és közösen tevékenykednek a nap folyamán.
A saját testiség megélése és az én megtapasztalásának segítése	A saját testiség lehetővé teszi a másik énjével való találkozást, és ez egyben az én kifejeződésének egyik első formáját adja. A gyógypedagógus feladata, hogy a saját test megtapasztalásának sokféle formája útján gondoskodjon az én pozitív megéléséről és megtapasztalásáról.
Az én megélése az önindította mozgásban és a passzív mozgás során keletkező élményekben	Az önálló mozgás az én kifejeződése. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók esetében a mozgás gyakran erősen akadályozott vagy biztonsági okokból mesterségesen korlátozott. A fejlesztés feladata a mozgás ösztönzése, segítése. Minden lehetőséget meg kell ragadni az önindított mozgás kivitelezésére. A súlyosan mozgáskorlátozott tanulók számára a testmozgást és a helyváltoztatást segítséggel kell biztosítani.
Az aktív explorációs tevékenység segítése	Azáltal, hogy a tanulók környezetüket saját aktivitásukkal vizsgálják, és közben megkülönböztetik azt, amit érdekesnek, s azt, amit érdektelennek tartanak, saját énjüket közlik a körülöttük élők felé. A gyógypedagógus feladata, hogy segítse a tanulókat a világ jelenségei felé fordulásban, az élmények befogadásában, az érdeklődésüknek megfelelő emberek, dolgok és események megismerésében.

3. Kapcsolatfelvétel és közös tevékenység, a szociális kapcsolatok pozitív jellegének megélése, a kommunikáció közösségi formáinak ösztönzése

<p>Az örömteli szociális kapcsolatok megtapasztalásának elősegítése</p> <p>A spontán kapcsolatfelvétel alkalmainak megteremtése</p> <p>A szociálisan elfogadható jelzések megerősítése, a nem elfogadhatók leépítése</p> <p>A tanulók egymás közti kommunikációjának ösztönzése</p>	<p>A közös játék, a mindennapi testápolás során szerzett pozitív tapasztalatokkal ösztönözhetőek a tanulók arra, hogy újra és újra megnyíljanak környezetük felé. A másokkal teremtett biztonságos és örömteli kapcsolatok kialakítására minden alkalmat ki kell használni.</p> <p>Olyan helyzeteket teremtése szükséges, amelyekben a tanulóknak alkalmuk nyílik arra is, hogy egymással kapcsolatot teremtsenek. A tanulók mintaadással és rávezető játékokkal is motiválhatók.</p> <p>Az akadályozott tanulók kommunikációjában gyakran megfigyelhető, a környezet számára kellemetlen jelzéseket célszerű fokozatosan leépíteni, s helyettük olyan jelzéseket kialakítani, amelyeket a környezet is szívesen fogad, tudomásul vesz, és szívesen reagál rájuk.</p> <p>A gyógypedagógus feladata a jelzések és kifejezési formák fokozatos, az egyéni sajátosságokat figyelembe vevő alakítása, továbbfejlesztése. Ennek sikere azonban attól is függ – s erre a környezetnek figyelemmel kell lennie –, hogy mennyire veszi újra meg újra figyelembe a leépítésre szánt jelzéssel közölt tartalmakat.</p> <p>A tanulók az iskolába lépéssel új közösségbe kerülnek. A közösségben a megfelelő pedagógiai segítségadással a csoporttagok kapcsolatot teremthetnek egymással. A testi kontaktus, egymás tevékenységének látványa, egymás hangjának meghallása hatással van a csoporttagokra.</p> <p>Lehetővé kell tenni, hogy a csoport életében természetessé váljék a kapcsolatteremtés és az egymással folytatott kommunikáció.</p>
---	---

4. A közösségi kommunikációs formák megtanulása, alkalmazása

<p>A figyelemfelkeltés lehetőségének biztosítása</p>	<p>A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók kezdetben ritkán rendelkeznek olyan szociálisan is elfogadható jelzésekkel, melyekkel felhívhatnák magukra társaik és nevelőik figyelmét. A mozgás sokszor olyan súlyos fokban akadályozott, hogy a másik megközelítése, megérintése – hacsak nem közvetlenül egymás mellett vannak – sem lehetséges. A fejkontroll hiánya vagy a vizuális érzékelés zavara miatt a szemkontaktus felvétele is akadályokba ütközhet.</p> <p>A gyógypedagógus feladata, hogy tanulónként olyan szociálisan is elfogadható jelzést találjon és alakítson ki, amely alkalmas arra, hogy a tanuló felhívja magára a figyelmet.</p>
<p>Az üdvözlés formáinak tanítása</p>	<p>Az üdvözlés a kapcsolatteremtés és a kommunikáció része. Jelzés a másiktól arról, hogy „itt vagyok én is, és látom, hogy te is itt vagy”. Az üdvözlés: nyitás a másik felé. A gyógypedagógus feladata, hogy a megfelelő pozicionálás után olyan jelzést találjon a tanulóknak, amivel önállóan és érthetően tudják üdvözölni a környezetükben lévőket.</p>
<p>A kommunikáció fenntartásának segítése</p>	<p>Kommunikáció közben az érdeklődést fenn kell tartani. A gyógypedagógus feladata, hogy a tanulóknak megtanítsa, hogyan tarthatják fenn a figyelmet kommunikáció közben (például gyakori visszajelzés hangjelzéssel, szempillantással, egyéb metakommunikatív eszközzel stb.), hogyan kommunikálhatnak minél hatékonyabban, ami elengedhetetlen a szociális kapcsolatok kialakításához.</p>
<p>Az érzelmek megnyilvánításának segítése, a konfliktusok kezelése</p> <p>Csoporton belüli aktivitás</p>	<p>A gyógypedagógus segítse a tanulókat érzelmeik differenciált kifejezésében és mások érzelmeinek, hangulatainak érzékelésében és megértésében.</p> <p>A kapcsolatokban előfordulhatnak félreértések, egyet nem értések, konfliktusok, ezért a tanulókat meg kell tanítani arra, hogyan viselkedjenek konfliktus során. A konfliktuskezelés természetét a tanuló képességeihez, adottságaihoz kell mérni.</p> <p>A csoporton belüli aktivitást befolyásolja a tanuló személyisége, önmagáról alkotott képe, csoporton belül elfoglalt helye, csoporton belüli kapcsolata,</p>

ösztönzése aktuális egészségi és érzelmi állapotai, és kommunikációs hatékonysága. Mindezen tényezők fejlesztésével, optimalizálásával segítse a gyógypedagógus a tanulót, hogy minél aktívabban vehessen részt a csoport életében.

5. A közösségekben való viselkedés formáinak tanítása, a szűkebb és tágabb világ kommunikációs normáinak megtanulása és gyakorlása

A közösségi alkalmakban való aktív részvétel segítése	A tanulóknak meg kell tanítani a kulturált együttlét szabályait, az ezek során alkalmazható kapcsolatteremtés lehetőségeit. A közösségi alkalmakat – reggeli kör, étkezések, közös programok stb. – úgy kell kialakítani, hogy a kapcsolatteremtésre, ha igénye van rá, minden tanulónak módja legyen.
A megfelelő kapcsolatteremtés formáinak kialakítása	A csoportban való létezés, az ott kialakított kapcsolatok után fokozatosan kell megtanítani a gyermekeknek, hogy mi a különbség az ismerősökkel és idegenekkel való kapcsolat között. A közvetlen és a távolságtartó magatartás jellemzőit, az ismerkedés elfogadható formáit kell megtanítani nekik.
A tágabb világban való viselkedés szabályainak elsajátítása	Az iskolán kívüli színterekre jellemző viselkedési formákat segíteni kell elsajátítani. Más és más az elfogadható viselkedés a játszótéren, a könyvtárban, az áruházban, uszodában, étteremben, vendégségben vagy éppen egy szalonnasütés alkalmával stb. Az oktatás során ezeket a normákat is közvetíteni kell a tanulóknak felé.

Önkiszolgálás, egészséges életmódra nevelés, az önállóság és önellátás képességének elsajátítása, az emberi szükségletkielégítés kultúrájának megismerése

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók testi szükségleteinek kielégítése, valamint az e területeken való önállóság megszerzésének elősegítése alapvető pedagógiai jelentőséggel bír, és nagymértékben hozzájárul a tanuló kommunikációjának, kognitív képességeinek – különösen az érzékelés és észlelés funkcióinak – fejlődéséhez. Az önkiszolgálás és az egészséges életmódra nevelés magában foglalja az alapvető biológiai szükségletek kielégítésének – a kommunikáció fejlődése szempontjából alapvető jelentőséggel bíró – kezdeti lépéseit, a mindennapos tevékenységek tanítását és gyakorlását, valamint az emberi szükségletek életkoronként változó jellegének elismerését és megélésének segítségét, illetve azok kulturális vonatkozásainak elsajátítását.

Az önkiszolgálásra, egészséges életmódra nevelés célja az önellátás szintjének emelése, a személyi függőség és kiszolgáltatottság csökkentése, a mindennapos tevékenységekhez kapcsolódó alapvető életmódbeli ismeretek elsajátítása, valamint az emberi szükségletek kezelésének, kontrolljának és kulturált kielégítésének megtanulása. E területek a megtanult készségek kitüntetett gyakorlóterepai, a rögzülés és általánosítás eszközei, s a természetes kommunikációs helyzetek legjobb modellhelyezetei.

Az önkiszolgálásra és egészséges életmódra nevelés célkitűzéseinek megvalósítása érdekében a testi higiénia biztosításához, az öltözés-vetkőzés, az étkezés segítéséhez a fejlesztő gondozásnak nevezett gyógypedagógiai tevékenység elvei, feladatai és eljárásai alkalmazhatók. A fejlesztő gondozás megtervezése a gyógypedagógus és a szakmai team kompetenciája, míg gyakorlati megvalósításában a személyi és/vagy (gyógy)pedagógiai asszisztensek is közreműködnek. A fentiekből eredően a fejlesztő nevelés-oktatás egymásra épülő és/vagy egymást kölcsönösen feltételező feladatai a következők:

1. A kiválasztási folyamatok (vizelet- és székletürítés) érzékeltetése, együttműködés kialakítása az ehhez kapcsolódó tevékenységekben (pelenkázás), szobatisztaságra nevelés

Megfelelő táplálék biztosítása	Súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók esetében a kiválasztás, valamint a vizelet- és székletürítés megkönnyítéséhez megfelelő étrend szükséges. A rendszeres és bőséges folyadékbevitel, a rostokban gazdag, változatos étrend biztosítása hozzájárul a mozgásszegény életmódból és a gyomor-béltraktus környékén tapasztalható izomműködési zavarokból fakadó ürítési problémák csökkentéséhez.
-----------------------------------	---

Pozicionálás és masszáz	<p>Krónikus székrekedés esetén szükség lehet székletlazító termékek alkalmazására is, melyek nem károsítják a bélrendszert, de megkönnyítik az ürítést.</p> <p>A gyógypedagógus feladata az a vizelet- és székletürítéshez szükséges optimális testhelyzet kialakítása. A tanuló mozgásállapotától függően ez lehet háton fekvés (ellazítást biztosító, reflexgátló testhelyzet), oldalfekvés, legcélszerűbb azonban az ülő testhelyzet kialakítása és megfelelő stabilizálása (segédeszközzel vagy a nélkül). A függőleges testhelyzet önmagában jelentősen megkönnyíti a vizelet- és székletürítést. A székletürítés segítésére az alhasi régió átmozgatása, a behajlított lábak váltakozó hashoz nyomása (bicikliző mozgás), a vastagbél lefutását követő körkörös stimuláló masszázis szükséges lehet. A vizeletürítés segítésére a gyógypedagógus végezhet a hólyag felett kopogtató masszázst.</p>
Szobatisztaság előkészítése és kialakítása	<p>A szobatisztaság kialakulásához megfelelő testi érzékelésre, megfelelő testhelyzetre, lazítási képességre és bizonyos szintű kommunikációs készségre van szükség. Feladat a lassú, óvatos, fokozatos véccére (bilire) szoktatás: Térben (mindig ugyanott) és időben (rendszeres időközönként) strukturált tevékenység-végrehajtás szükséges a szokássá váláshoz. Ugyanakkor érzékenyen észlelni kell a gyermek jelzését, ha sürgősen véccére kell mennie.</p> <p>A hely legyen megfelelően felszerelt a szükséges testhelyzet felvétele és stabilizálása érdekében, legyen megfelelő hőmérsékletű. Kezdetben a tanuló közelében kell maradni, esetleges fizikai segítségnyújtással támogatni a cselekvés sikeres végrehajtásában. Minden önállóságra való kezdeményezést, törekvést értékelni kell, és követni a fokozatosan csökkenő segítségnyújtás elvét. Fontos figyelembe venni a gyermek személyiségi jogait és ennek érdekében olyan körülményeket kell kialakítani, hogy a gyermek ne érezze magát frusztráltan ezekben a helyzetekben.</p>
<p>2. A testápolás, mint örömet adó élmény és a külső segítség elfogadása, együttműködés kialakítása, alapvető tisztálkodási szokások kialakítása (fürdés, zuhanyozás, hajmosás, mosakodás, fogmosás, körömvágás), a tisztálkodás helyzeteiben a testi érzékelés, a dologi és emberi világról szerzett tapasztalatok biztosítása</p>	
A tisztálkodási szituációk kialakítása	<p>A tisztálkodási helyzeteket úgy kell kialakítani, hogy azokat a gyermek pozitív élményként élhesse meg. Az egyes lépéseket azonos helyszínen, azonos sorrendben, azonos eszközökkel (ismert mosdókesztyű, szivacs, fogkefe), azonos mozdulatokkal (határozott, könnyen észlelhető mozdulatokkal) kell végezni, ezzel is segítve a szituáció felismerését, elfogadását, később pedig az aktív közreműködést.</p>
Pozicionálás és segítő eszközök alkalmazása	<p>A tisztálkodási helyzetek ideje illeszkedjék szorosan a napirend tevékenységeihez (étkezés előtt és után kézmosás, étkezés után fog- és arcmosás stb.), hogy a gyermekek számára értelmet nyerjenek, kellő motiváció alakuljon ki.</p> <p>Fürdetéskor legfőbb feladat a biztonságos, stabil testhelyzet kialakítása, mely lehetővé teszi a megfelelő ellazulást, valamint a testi érzékelést. Szükség esetén kádba helyezett ülőkék, csúszásgátló alátétek, fejpárnák, kapaszkodók alkalmazása segíti a testhelyzet kialakítását. A megfelelő ellazulás szükséges a testi ingerek optimális felvételéhez.</p> <p>Zuhanyozáshoz előnyös a zuhanyzószék vagy lehajtható ülőke használata, kapaszkodókkal kiegészítve. A törölközéshez stabil és kemény felület szükséges, esetenként peremmel ellátott pelenkázó, öltöztető hely, de a baleset-megelőzés érdekében mindez megoldható a talajon, megfelelő matrac alátéttel.</p> <p>Kéz-, arc- és fogmosáshoz a legcélszerűbb az ülő testhelyzet (mosdókagyló előtt) kialakítása és megfelelő stabilizálása, hogy a gyermek a tevékenységre tudjon koncentrálni, és abban részt tudjon venni. Az ülő testhelyzet jelentősen megkönnyíti a személyi segítségnyújtást, a segítő fogások alkalmazását.</p>
A testápolás kihasználása az egészség	<p>A testápolás tevékenységei közben rendszeresen lehetőség nyílik a gyermek bőrének megtekintésére, így az esetleges felfekvés-veszélyeztetett területek (nyomásponatok, hajlatok) felfedezésére. A testápolás során ezeken a területeken</p>

megőrzésében, az egészséges életmód kialakításában

felfekvés megelőzése, illetve kezelése végezhető (hideg-meleg kezelés, masszázs, krémezés, hajlatok szárítása, szellőztetése, hintőporozása).

A fürdés, zuhanyozás a hőmérséklet változtatásával, szomatikus ingerlés, víz alatti masszázs alkalmazásával nemcsak a komfortérzetet javítja és a testséma kialakulását, és differenciálódását segíti, hanem lazítja az izmokat, javítja a keringést. A tisztálkodást követő krémezés a bőr egészségének megőrzését segíti elő.

A fog- és szájjápolás hangsúlyozottan fontos a szájjár nehézségeivel küzdő, illetve a nem rágó gyermekeknél. A fogmosás biztosítja a megfelelő szájhigiénét, elektromos fogkefe használata fokozottan masszírozza a fogínyt. A hatás fokozására szájvíz használata is javasolt.

3. Az öltözés, vetkőzés tevékenységeiben való együttműködés kialakítása és önállóságra nevelés

Az öltözés, vetkőzés optimális körülményeinek biztosítása

Az öltözés, vetkőzés ideje szorosan illeszkedik a napirend tevékenységeihez (levegőzés előtt felöltözünk, pelenkázás előtt levetkőzünk), hogy a gyermek számára értelmet nyerjenek, kellő motiváció alakuljon ki a tevékenységek vonatkozásában. Az öltözés, vetkőzés során mindig elegendő időt kell biztosítani az egyes mozdulatok gyakorlására.

A tevékenység megkezdése előtt minden szükséges ruhadarab legyen előkészítve, hogy a folyamatot ne kelljen félbeszakítani.

Az öltözésben, vetkőzésben megcélzott egyre nagyobb önállóság elérése érdekében fontos a könnyen kezelhető, praktikus és kényelmes ruházat kiválasztása, amit a tanuló valóban önállóan fel-, illetve le tud venni. A ruhadarabok nyitásának, zárásának módja feleljen meg a tanuló kézhasználati szintjének (pl. gombok helyett tépőzár, cipzár; gumis derekú nadrág stb.).

Poszicionálás és segítő eszközök alkalmazása

Az öltözéshez, vetkőzéshez stabil és kemény alátámasztási felület szükséges, esetenként peremmel ellátott pelenkázó asztal, öltöztető hely, de a baleset-megelőzés érdekében megoldható a talajon, megfelelő matrac alátéttel.

Célszerű az ülő testhelyzet kialakítása és megfelelő stabilizálása (segédeszközzel vagy a nélkül), hogy a gyermek a tevékenységre tudjon koncentrálni, és abban részt tudjon venni. Az ülő testhelyzet jelentősen megkönnyíti a személyi segítségnyújtást, a segítő fogások alkalmazását.

Az öltözés, vetkőzés kihasználása az egészség megőrzésében, az egészséges életmód kialakításában

Ha a tanuló kommunikációs jelzései nem minden esetben megbízhatóak, fokozottan ügyelni kell a megfelelő öltöztetésre a betegségek, és az időjárás okozta problémák elkerülése érdekében.

Fokozottan ügyelni kell a ruházatra abból a szempontból is, hogy ne gyűrődjön, ne szorítsa a tanuló derekát vagy végtagjait, mert ez felfekvéseket, keringési problémákat okozhat. A ruházat legyen lehetőleg jó minőségű anyagból, a jó nedvszívó, természetes alapanyag a komfortérzet biztosítása mellett a bőrirritációk, felfekvések megelőzését is segíti. A ruházaton ne legyenek felesleges zsinórok, zsinórzáró műanyag darabok, mert ezek balesetet (lenyelés, fulladás) okozhatnak.

Az öltözés, vetkőzés során folyamatosan alkalom nyílik a tanuló ismereteinek bővítésére, az egészség megőrzésre vonatkozóan is. A rendszeresen ismétlődő események, az évszakok váltakozása biztosítja az ismeretek folyamatos gyakorlását és ismétlődő felidézését. A tanuló megérti, hogy mikor, milyen ruhadarabot kell viselni és miért. Fokozatosan megtanulja, hogy mi a teendő, ha süt a nap, esik az eső, fúj a szél, esik a hó. Eközben folyamatosan fel kell hívni a figyelmét, hogy a helytelen öltözködésnek milyen káros következményei lehetnek az egészségére nézve (megfázás, napszúrás, leégés stb.).

4. Az étkezés (evés, ivás) tevékenységeiben való együttműködés kialakítása és önállóságra nevelés

Az étkezés, az evés és ivás nem korlátozható a biológiai értelemben vett táplálékfelvételtől, hanem legalább ugyanakkora arányban jelent lelki és szellemi örömforrást, s ezzel együtt szociális élményt. Félelmeiktől és frusztrációtól terhes szituációban, kommunikációs zavarokkal terhelt

kapcsolatban valóban nehezen elképzelhető, hogy a sokszor mindkét fél számára nehézkes étkezést örömteli élménnyé lehet alakítani. A fejlesztő gondozáson belül az étkezés tevékenységeiben a zavarok leküzdése mellett a minél aktívabb közreműködés elérése a cél. Ennek érdekében a következő szempontokat kell figyelembe venni:

Az étkezés optimális körülményeinek biztosítása	<p>Az étkezés (evés, ivás) helyzeteit úgy kell kialakítani, hogy azokat a gyermekek pozitív élményként élhessék meg. Az egyes lépéseket azonos helyszínen, azonos sorrendben végezzék, ezzel is segítve a szituáció felismerését, elfogadását, később pedig az aktív közreműködést.</p> <p>A megfelelő hosszúságú idő, a kellemes légkör és a nyugodt odafordulás lehetővé teszi a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek számára a táplálékfelvétel problémamentességét. Az étkezés elején rá kell hangolódni a tevékenységre. A külső, zavaró körülményeket lehetőség szerint ki kell iktatni.</p> <p>Az étel minősége, jellege és állaga, a tányéron való tálalás és a felkínált mennyiség mind-mind jelentősen befolyásolják az élményszerűséget.</p> <p>Az étkezés rendszerint a napirend szerint kötött időpontban történik, ez biztonságot nyújt a tanulók számára, a rendszeresség és az előkészületekben való részvétel segít felkészülni a tevékenység végzésére. Ez növelheti a tevékenységhez szükséges motivációt.</p> <p>A tanulókkal való közös étkezés egyrészt legyen pozitív közösségi élmény, másrészt a mintaadás módszerével segíthetjük az étkezésben való részvétel fejlődését.</p> <p>A tevékenység megkezdése előtt minden szükséges alapanyag és eszköz legyen előkészítve, hogy a folyamatot ne kelljen félbeszakítani.</p> <p>Az evésterápiás eljárásoknak a csoport életében mindig a rendszeres étkezési helyzetekbe ágyazottan kell megvalósulniuk. Az étkezésben megcélzott egyre nagyobb önállóság elérése érdekében fontos a tanuló által könnyen kezelhető eszközök kiválasztása.</p>
Pozicionálás és segítő eszközök alkalmazása	<p>Étkezéskor olyan testhelyzetet kell létrehozni, amely a tanuló számára biztosítja a probléma- és félelemmentes táplálékfelvételt. A tanuló mozgásállapota és mozgáskészsége határozza meg, hogy milyen testhelyzetben és milyen segédeszközök (ültető-modulos kerekesszék, kapaszkodók) használatával tudjuk megkönnyíteni a helyes testhelyzet felvételét és megtartását.</p> <p>A szájmotorium optimális működése, a légzés és nyelés megfelelő koordinálása érdekében (reflexgátló) ülő testhelyzetet kell kialakítani, ezáltal a félrenyelés is elkerülhető. Megfelelő fejtámasz biztosítása szükséges hiányzó fejkontroll esetén. A testhelyzet legyen a gyermek számára ellazított, a segítő (gyógypedagógus) számára pedig kényelmes, nem fárasztó. Így a gyermek a tevékenységre tud koncentrálni, és abban aktívan részt tud venni. Az ülő testhelyzet jelentősen megkönnyíti a szem-kéz, száj-kéz és két kéz koordinációját, valamint a gyógypedagógus szempontjából a személyi segítségnyújtást, a segítő fogások alkalmazását.</p> <p>Tanulónként egyénileg kell meghatározni, hogy milyen edényekből (tányér, pohár), milyen evőeszközökkel (kanál, villa) történjék az evés és ivás.</p> <p>Iváskor az életkori sajátosságoktól, a tanuló képességeitől függően a cumisüvegtől a pohárig kell a megfelelő eszközt kiválasztani, szem előtt tartva a minél hatékonyabb és minél önállóbb cselekvés-végrehajtást. Ugyanez vonatkozik az evés során a tálalóedények (tányér) és evőeszközök kiválasztására. Az önálló étkezésnél nem baj, ha az étel szétmaszatólódik, a gyermek öltöztetésénél és az étkezési helyzet megteremtésénél gondoljunk erre.</p>
Az étkezés jelentősége az egészség megőrzésében, az egészséges életmód kialakításában	<p>Ha a tanuló kommunikációs jelzései nem minden esetben megbízhatóak, fokozottan ügyelni kell az étkezési szituációban a legapróbb jelzésekre, testmozdulatokra, hogy elkerülhetők legyenek az esetleges balesetek (félrenyelés, hányás stb.). A megfelelő sűrűségű, állagú, méretű ételek segítik a rágást, a nyelést és a megfelelő emésztést.</p> <p>Fontos, hogy gyermekeknek mindig legyen lehetőségük több étel vagy ital közül</p>

választani. Ez az autonóm személyiség, az egyéni ízlés és a kognitív képességek fejlődése szempontjából jelentős.

Az ételek kiválasztásánál fontos a változatos és egészséges étrend kialakítása, hogy megelőzzük az emésztési és ürítési nehézségeket (lásd vizelet- és székletürítés). Törekedni kell arra, hogy a tanuló minél több fajta ételt megismerhessen, hogy minél változatosabb lehessen az étrendje. Fontos figyelemmel lenni arra, hogy a tanuló elutasít, vagy elfogad bizonyos ételeket. Semmilyen körülmények között nem szabad ráerőltetni a gyermekre az „utált” ételt.

Valamely ételre vagy alapanyagra való érzékenység esetén feltétlenül szükséges a megfelelő diéta összeállítása (diétetikus szakember segítségével).

A fogak épségének megőrzése érdekében is fontos a rágás kialakítása és gyakoroltatása, az étkezés utáni fogmosás, az édes ételek és italok, valamint az étkezések közötti nassolás kerülése.

5. Az egészséges életmódra való igény belsővé válása, az egészségtudatos tevékenységek előnyben részesítése, a szexualitással kapcsolatos ismeretek elsajátítása

Az egészséges életmódra való igény belsővé válásának elősegítése	<p>A gyógypedagógus értesse meg a tanulókkal az egészséges életmód jelentőségét és azt, hogy felelősek saját egészségi állapotukért. Segítsen nekik abban, hogy, önállóan is tegyenek egészségük megőrzéséért.</p> <p>A tanulóknak tudatosítani kell, hogy bizonyos ételek, italok, tevékenységek milyen hatással vannak egészségi állapotukra, és hogy milyen speciális szempontokat kell figyelembe venniük a mindennapjaik során.</p>
Rendszeres mozgás és sportolás	<p>Az iskola biztosítsa a tanulóknak a – képességeiknek megfelelő – sportolás lehetőségét, és motiválja őket arra, hogy az iskolán kívüli programjaik során is igyekezzenek sporttevékenységeket folytatni.</p>
Segítségnyújtás a szexualitás megértése terén	<p>Az iskola és a gyógypedagógus ismerje el a tanulók intimitására és szexualitására vonatkozó igényeit, és segítse őket abban, hogy szükségleteiket és igényeiket felismerjék, és megértsék ezek jelentését és jelentőségét.</p> <p>Az iskola és a gyógypedagógus feladata, hogy segítséget nyújtson a tanulóknak és családjuknak a szexualitással kapcsolatos problémák és feszültségek feloldásában, és – az egyéni adottságoknak megfelelően – támogassa a tanulókat a felnőtt szexuális szerepek fokozatos elsajátításában.</p>

Szempontok a fejlesztő nevelés, oktatás tervezéséhez

A pedagógiai munka tervezése

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek sajátos nevelési és terápiás szükségleteiből, igényeiből adódóan nem lehet a nevelést és oktatást sem a tananyag struktúrája, sem tér- és időbeli elrendezése szempontjából egységesen kialakított szerkezetbe rendezni. A differenciált tervezőmunka ezért a nevelés-oktatás fontos elemét képezi. A pedagógiai munka szakaszolása a gyógypedagógiai tevékenység tartalmi kínálatának életkori sajátosságokhoz alkalmazkodó strukturálását, valamint koncentrikus bővítését jelenti, mindenkor szem előtt tartva a gyermek, tanuló adottságait, képességeit, sajátos nevelési igényét.

A tervezés legfontosabb lépése a tanulók alapos ismerete, az egyes tanulók, illetve a tanulócsoporthoz képest a képességstruktúrájának pontos vizsgálata, feltérképezése. A pedagógiai diagnosztikához számos eszköz (fejlődési skálák, felmérő lapok, kérdőívek) áll rendelkezésre, de a gyógypedagógus saját maga is összeállíthat olyan kérdéssort vagy kérdőívet, amelyet a fejlesztést szolgáló nevelés, oktatás megkezdése előtt minden gyermekről felvesz. A tervezőmunka kezdetekor fontos a szülő és az iskolai nevelést megelőzően a gyermekkel foglalkozó intézmény szakemberei megfigyeléseinek, tapasztalatainak megismerése is. A tanulók diagnosztikus értékelése minden esetben a pozitívumokra koncentrál, kiemeli a megmaradt, illetve a meglévő képességeket, funkciókat, ugyanakkor számba veszi a gyermek képességstruktúrájában található hiányosságokat, funkciózavarokat is. A hiányok, zavarok számbavétele a reális célkitűzések megfogalmazását kell, hogy segítse. A pedagógiai diagnózis célja annak feltérképezése, hogy mit

tud a gyermek, és azt hogyan tudja, illetve melyek személyes szükségletei. Nagyon fontos alapos információk gyűjtése a gyermek megelőző élethelyzetéről, kialakult szokásairól, családi vagy intézményes nevelésük eddig elért eredményeiről és kudarcairól. A tervezés során elengedhetetlen annak figyelembevétele, hogy a tanuló maga és közvetlen környezete mit jelöl meg elsődleges hiányként, illetve milyen igényeket fogalmaz meg. A gyermek korábbi tapasztalatai mellett a diagnózis kitér a tanuló viselkedésének, tanulási és tevékenységi képességeinek elemzésére is természetes és „mesterséges” helyzetben.

A pedagógiai diagnosztika a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók esetében nem egyszeri vizsgálatot, hanem folyamat-diagnosztikát jelent: a korábbi életszakaszra vonatkozó információk megszerzése mellett 8–12 hetes megfigyelési időszaknak kell eltelnie ahhoz, hogy alapos információkat szerezzünk a gyermekről, képességeiről az egyéni nevelési-oktatási terv és pedagógiai program elkészítéséhez, a célok, feladatok meghatározásához, a pedagógiai és terápiás módszerek, eljárások kiválasztásához. Különösen a csoportba, osztályba újonnan érkező tanuló esetében szükséges hosszabb megfigyelési időt szánni az egyéni tervezés előtt. A korábban már ismert tanuló esetében a következő évi egyéni nevelési-oktatási terv összeállítása előtt elegendő lehet rövidebb megfigyelési időszak a tanév kezdeté.

A gyermek folyamat-diagnózisa alapján elkészített felvételi pedagógiai vélemény, valamint a szülői kérdőív a tanulóról szerzett tapasztalatokat, megfigyeléseket, esetleg teszteredményeket tartalmazza. A pedagógiai vélemény az első megfigyelési időszak alkalmával a legrészletesebb, ez szolgál majd a félévi vagy év végi értékelés elkészítésének alapjául, mely a kiindulási helyzethez viszonyítva tartalmazza a változásokat. A pedagógiai véleményt célszerű minden tanév kezdetén kiegészíteni, hogy a gyermek fejlődése következtében megváltozott kiindulási helyzet alapján kerüljön sor az adott tanévre vonatkozó célkitűzések meghatározására.

A pedagógiai diagnózis és vélemény szolgáltatják az alapot a hosszú távú célkitűzések megfogalmazásához. A hosszú távú tervezés komplex és általános célkitűzéseket tartalmaz, alkalmazkodva a gyermek képességeihez, szükségleteihez, igényeihez, érdeklődéséhez. A hosszú távú célokat általában egy tanévre célszerű megadni, de az időintervallum gyermekeként változhat. A célok a gyermek fejlődése alapján módosíthatóak.

Az egyéni (individuális) nevelési – oktatási – fejlesztési terv a gyermek pedagógiai diagnózisának eredményeiből, az individuális célkitűzésekből, valamint az egyes tartalmi egységek megvalósítása során alkalmazandó speciális didaktikai-metodikai lépések konkrét megfogalmazásából áll. Az egyéni fejlesztési terv szoros összhangban áll a csoport számára kidolgozott éves tervvel és az adott tanévre készített heti ütemtervvel, csupán a módszerek, eszközök tekintetében jelennek meg az eltérések.

Az éves terv a nevelés tartalmait szem előtt tartva készül, a csoport tevékenységeit tartalmazza. Egy-egy tartalom megtartása legalább két egymást követő évben indokolt, az új elemek bevezetésekor a fokozatosság – egy-egy apró mozzanatot cseréje a programban – szem előtt tartása szükséges. Az éves terv tartalmazza az ünnepeket és az iskola által – de lehetőség szerint a szülők bevonásával – szervezett közös programokat (kirándulás, farsang, nyaralás, múzeum látogatása stb.).

A rehabilitációs pedagógiai program és az éves (helyi döntés alapján féléves, negyedéves szakasztervekre bontható) tervek alapján készül a heti ütemterv és az órarend. Kialakítását meghatározza a csoport napirendje, amelyben egyes, tevékenységek – pl. reggeli köszöntés, étkezések, a testápolás tevékenységei, pihenőidők – rendszeresen ismétlődnek. Mindez szükséges ahhoz, hogy a gyermekek tájékozódási biztonságérzete kialakuljon, mindig tudják, hogy az egyes tevékenységek hogyan következnek egymás után. Az étkezések és a testi higiénia tevékenységei is a fejlesztési időszak szerves részét képezik. A rendszeresen ismétlődő tevékenységek mellett a hét egyes napjain kerül sor a tematikus tervezés alapján kitűzött, különböző tartalmi egységek feldolgozására.

A tanulókkal foglalkozó szakmai team minden félévben és tanév végén készítsen értékelést a gyermek haladásáról. Ez az értékelés lehetőséget nyújt arra, hogy a szakmai team egységbe foglalja tapasztalatait, kontrollálja önmaga munkáját és a pedagógiai tervet. Az értékelés tartalmazza a tanuló minden egyes fejlesztési területen elért eredményeit és nehézségeit, javaslatokat tesz az újabb fejlesztési terv elkészítésére vagy a meglévő kiegészítésére, módosítására. A tanév végi értékelés egyben a tanuló bizonyítványaként is szolgál, melynek egyik példánya a haladási naplóhoz csatolandó, másik példányát a szülő kapja.

A tanítás és tanulás szervezeti keretei, formái

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztése, nevelése és oktatása során egyaránt teret kap a csoportközösségben, kiscsoportban, illetve egyénileg megvalósuló fejlesztés. A csoportban végzett nevelésre, oktatásra, fejlesztésre a tematikus egységek feldolgozása, a szociális kapcsolatok kialakítását segítő „reggeli körök”, valamint a szabadidős és kreatív foglalkozások (művészeti jellegű alkotótevékenység, zene stb.) során nyílik alkalom. A csoportban végzett tevékenységek szükségesek a közösségi élmények átéléséhez, a közösséghez tartozás megéléséhez, a társakkal való együttműködés megtapasztalásához és gyakorlásához, azaz a szociális és érzelmi nevelés alapvető feladatainak megvalósításához. A csoportban és a csoportért végzett tevékenység az egyes tanulók kompetenciaérzését is növeli.

A kiscsoportos és egyéni foglalkoztatás az egyéni képesség- és készségfejlesztéskor indokolt, biztosítani kell azonban, hogy a tanulók egyénileg elsajátított képességeiket, készségeiket közösségi szituációban is kipróbálhassák, gyakorolhassák.

A gyermek egyéni képesség- és készségfejlődése határozza meg, hogy a heti óraszámából milyen arányban vesz részt egyéni és milyen arányban, csoportos foglalkoztatásban. Az egyéni fejlesztő foglalkozások nyújtanak lehetőséget arra, hogy speciális gyógypedagógiai és/vagy terápiás segítséget nyújtsunk a tanulóknak (pl. beszéd- és kommunikációfejlesztés, mozgásnevelés, hidroterápia, gyógylovaslás, bazális stimuláció, rehabilitációs foglalkoztató terápia stb.). A különböző terápiák alkalmazásának lehetősége a tanulók sajátos nevelési igényének, a helyi körülményeknek, valamint a terápiás ellátásokhoz szükséges meglévő, illetve igénybe vett szakembereknek is függvénye. Az egyes tanulók esetében a szakértői bizottság és szükség esetén a szakorvos javaslata alapján – a szülők véleményének ismeretében – az intézmény szakemberei közösen határoznak.

VII. A Kúria határozatai

A Kúria Önkormányzati Tanácsának Köf. 5002/2012/13. számú határozata

A Kúria Önkormányzati Tanácsa a dr. Rácz Vanda jogtanácsos által képviselt Komárom-Esztergom Megyei Kormányhivatal (2800 Tatabánya, Fő tér 4.) indítványa alapján Esztergom Város Önkormányzata (2500 Esztergom, Széchenyi tér 1.) ellen az Esztergom Város Önkormányzata által alkotott Esztergom, Hegyvidék (Szentjánoskút, Kenderes, Újfalú, Kálváriahegy, Aranyhegy városrészek) helyi építési szabályzatáról és szabályozási tervéről szóló 45/2008. (VI. 19.) rendelet egyes rendelkezési törvényellenességének vizsgálatára irányuló nemperes eljárásban meghozta az alábbi határozatot:

1. A Kúria Önkormányzati Tanácsa megállapítja, hogy Esztergom Város Önkormányzatának az Esztergom, Hegyvidék (Szentjánoskút, Kenderes, Újfalú, Kálváriahegy, Aranyhegy városrészek) helyi építési szabályzatáról és szabályozási tervéről szóló 45/2008. (VI. 19.) rendelete 1. és 2. számú melléklete törvénysértő, ezért azt megsemmisíti.
2. A Kúria Önkormányzati Tanácsa Esztergom Város Önkormányzatának az Esztergom, Hegyvidék (Szentjánoskút, Kenderes, Újfalú, Kálváriahegy, Aranyhegy városrészek) helyi építési szabályzatáról és szabályozási tervéről szóló 45/2008. (VI. 19.) rendelete 6. § (20) bekezdése, 16. § (5) bekezdés g) pontja, és 37. § (5) bekezdése tekintetében az eljárást megszünteti.
3. A Kúria Önkormányzati Tanácsa elrendeli határozatának a Magyar Közlönyben való közzétételét. A megsemmisített rendelkezés a határozat Magyar Közlönyben való közzétételét követő napon veszti hatályát.
4. A Kúria önkormányzati Tanácsa elrendeli, hogy határozatát – a Magyar Közlönyben való közzétételt követő nyolc napon belül – az önkormányzati rendelet kihirdetésével azonos módon hirdessék ki.
A határozat ellen jogorvoslatnak helye nincs.

Indokolás

- I. 1. A Komárom-Esztergom Megyei Kormányhivatal indítványt nyújtott be Esztergom Város Önkormányzata (a továbbiakban: önkormányzat) ellen az Esztergom, Hegyvidék (Szentjánoskút, Kenderes, Újfalú, Kálváriahegy, Aranyhegy városrészek) helyi építési szabályzatáról és szabályozási tervéről szóló 45/2008. (VI. 19.) rendelete (a továbbiakban: Ör.) 6. § (20) bekezdése, 16. § (5) bekezdés g) pontja, 37. § (5) bekezdése, valamint az 1. és 2. számú mellékletben lévő szabályozási terv törvény- és más jogszabállyal való ellentétének vizsgálatára. Az indítvány benyújtását követően az önkormányzat a 13/2012. (I. 17.) rendeletével (a továbbiakban: Ör.mód.) módosította az Ör.-t, és az Ör. – korábban az indítványozó által vizsgálni és megsemmisíteni kért – 6. § (20) bekezdését, 16. § (5) bekezdés g) pontját, és 37. § (5) bekezdését hatályon kívül helyezte. Hatályban maradt viszont az eredeti indítványban támadott Ör. 1. és 2. számú melléklete. Erre tekintettel a Kúria Önkormányzati Tanácsa nyilatkozatra hívta fel az indítványozót, hogy indítványát fenntartja-e, illetve amennyiben fenntartja azt megfelelően módosítsa. Az indítványozó a törvényességi vizsgálat iránti kérelmét az Ör. 1. és 2. számú melléklete tekintetében tartotta fenn.
2. Az indítványozó szerint az Ör. 1. és 2. számú melléklete a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Jat.) 2. § (1) bekezdésébe, az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény (a továbbiakban: Étv.) 9. § (7) bekezdésébe, és 12. § (6) bekezdésébe, valamint az országos településrendezési és építési követelményekről szóló 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet (a továbbiakban: OTÉK) 2. § (4) bekezdésébe ütközik.
- 2.1. Az indítványozó kifejtette, hogy az Ör. 1. és 2. számú mellékletét képező szabályozási terv törvényellenes, mert sérti a véleményeztetési eljárást előíró Étv. 9. § (7) bekezdését. Az Étv. jelölt rendelkezése szerint településrendezési eszköz az erre előírt véleményeztetési eljárás lefolytatása nélkül nem fogadható el. Az indítványozó előadta, hogy a képviselő-testület a véleményezett szabályozási tervhez képest egy módosított változatot fogadott el. Ez a módosítás az eredetileg kertes mezőgazdasági övezeti besorolásban lévő ingatlanok övezeti besorolását véderdőre változtatta. A képviselő-testület a helyi építési szabályzathoz tartozó, az Ör. 1. és 2. számú mellékletét

képező szabályozási tervet már ezzel a módosítással fogadta el, a változás miatt szükséges – az Étv. 9. § (7) bekezdéséből következő – véleményezési eljárást azonban nem folytatta le.

- 2.2. Az indítványozó szerint az Ör. 1. és 2. számú melléklete ellentétes továbbá a Jat. 2. § (1) bekezdésébe foglalt azon szabályával, amely szerint „a jogszabálynak a címzettek számára egyértelműen értelmezhető szabályozási tartalommal kell rendelkeznie.” Az Ör. alapján az 1. számú melléklet a beépítésre szánt települési terület szabályozási tervlapjait, míg a 2. számú melléklet a beépítésre nem szánt települési terület szabályozási tervlapjait tartalmazza. A renDELETEH csatolt szabályozási tervlapok azonban beazonosíthatatlan módon, egymást követően szerepelnek a rendeletben és nem tartalmaznak megjelölést arra vonatkozóan, hogy azok melyik melléklet részét képezik. Mindezekon túlmenően a szabályozási tervlapokon nem szerepel jelkulcs, továbbá a szabályozási tervlap a „jóváhagyandó dokumentáció” megjelöléssel van ellátva, ezáltal a tervlap az el nem fogadottságára utal. Az indítványozó szerint ezen okok miatt sérül a Jat. 2. § (1) bekezdésébe foglalt egyértelmű és értelmezhető normatartalom követelménye, továbbá az Étv. 12. § (6) bekezdése is. Ez utóbbi szabály szerint a helyi építési szabályzatot és a hozzá tartozó szabályozási tervet együtt kell alkalmazni, ennek viszont elengedhetetlen feltétele a tervlapok egyértelmű azonosíthatósága, amely az Ör. 1. és 2. számú melléklete és a hozzá kapcsolt szabályozási tervlapok által nem lehetséges.
- 2.3. Az indítványozó végül – az Ör. 1. és 2. számú mellékletével összefüggésben – utal az OTÉK 2. § (4) bekezdésének sérelmére. Az OTÉK 2. § (4) bekezdése értelmében „A településrendezési terveket az e rendelet 2. számú melléklete szerinti jelkulcsok alkalmazásával kell elkészíteni. Ha a helyi adottságok szükségessé teszik, az előírt jelkulcsok további jelkulcsokkal kiegészíthetők.” Az indítványozó kifejtette, hogy a törvényességi ellenőrzés céljából hozzá megküldött, aláírt és kihirdetett Ör. semmilyen magyarázatot nem tartalmazott a jelkulcsok alkalmazására vonatkozóan, e nélkül azonban az Ör. 1. és 2. számú mellékletét képező szabályozási tervet nem lehet egyértelműen és biztonságosan alkalmazni, ugyanis a szabályozási tervből nem állapítható meg, hogy a különböző szabályozási elemeket melyik rajz jeleníti meg.
- A fentiek alapján kérte az indítványozó az Ör. 1. és 2. számú mellékletében lévő szabályozási terv vizsgálatát és megsemmisítését.
- 2.4. Az indítványozó az Ör. 1. és 2. számú mellékletének megsemmisítését a fenti 2.1.–2.3. pontokban ismertetett indokok alapján már eredeti beadványában is kezdeményezte.
3. Mindezeket követően az érintett önkormányzat képviselő-testülete tájékoztatta a Kúriát, hogy az indítványozó által az Ör. 1. és 2. számú mellékletével összefüggésben kifogásolt egyeztetési eljárást – bár utólag, de – folyamatba helyezték. Az indítványozó ezzel kapcsolatban kifejtette, hogy a véleményezési eljárást az Étv.-ben foglalt szabályok szerint a rendeletalkotást megelőzően és nem azt követően kell lefolytatni, annak utólagos pótlására egy már elfogadott és kihirdetett rendelet esetén nincs lehetőség.

II. Az indítvány megalapozott.

1. Az Étv. 2. § 11. pontja szerint a helyi építési szabályzat „az építés rendjét a helyi sajátosságoknak megfelelően megállapító és biztosító települési önkormányzati rendelet”, a 20. pontja értelmében a szabályozási terv „az a településrendezési terv, amely a település közigazgatási területének felhasználásával és beépítésével, továbbá a környezet természeti, táji és épített értékeinek védelmével kapcsolatos sajátos helyi követelményeket, jogokat és kötelezettségeket megállapító építési előírásokat térképen, rajz formájában ábrázolja.” Az Ör. a helyi építési szabályzatot tartalmazza, az Ör. 1. és 2. számú mellékletét képezi a szabályozási terv, amely szabályozási tervlapjainak beazonosíthatóságát is kifogásolta az indítványozó.
2. Az Étv. felhatalmazása alapján alkotott helyi építési szabályzatok és a településrendezési tervek a helyi társadalmi viszonyok között fontos szerepet töltenek be, miután ezek az adott település és környezete fejlődését, a településen élők, ott-tartózkodók életkörülményeit hosszabb időszakra döntően befolyásolják. Ebből következik, hogy a helyi építésügyi előírásoknak több követelménynek kell eleget tenniük: az e tárgyban alkotott önkormányzati rendelet sem lehet ellentétes magasabb szintű jogszabállyal, a helyi építésügyi szabályzatnak és a települési rendezési tervnek figyelembe kell venni az országos településrendezési szakmai előírásokat, a település társadalmának igényét. [Lásd pl. 11/2004. (IV. 7.) AB határozat, ABH 2004, 853, 857.] Mindezekre tekintettel az Étv. részletesen szabályozza az építésügyi szabályzatok, a településrendezési tervek előkészítésének, egyeztetésének és elfogadásának a rendjét. Az Étv. 9. §-a részletezi a helyi építésügyi szabályzat és a településrendezési tervek kidolgozása során érvényesítendő eljárási szabályokat, rendezi, hogy az érintett állampolgárokat, szervezeteiket, államigazgatási szerveket, települési önkormányzatokat milyen tartalommal, milyen módon, határidőben kell tájékoztatni, véleményüket kérni, véleményeltérés esetén egyeztető tárgyalást tartani, az el nem fogadott véleményekről tájékoztatást adni. Az Étv.

9. § (7) bekezdése szerint a helyi építési szabályzat és a településrendezési tervek a (2)–(6) bekezdésben előírt véleményezési eljárás lefolytatása nélkül nem fogadhatók el, és az Étv. 9. § (9) bekezdése előírja, hogy az Étv. 9. §-ában szabályozott eljárási rendet érvényesíteni kell a rendezési tervek módosításánál is.
3. Jelen ügyben az Ör. 1. és 2. számú mellékletével kapcsolatosan felvetett egyik törvényességi probléma, hogy az Étv. 9. § (7) bekezdésében foglalt követelmények nem teljesültek, a módosított – s így elfogadott – szabályok vonatkozásban az egyeztetés nem történt meg. Az Étv. 9. § (7) bekezdése egyértelműen fogalmaz: „A településrendezési eszköz a (2)–(6) bekezdésben előírt véleményeztetési eljárás lefolytatása nélkül nem fogadható el”. E szabály alapján a helyi építési szabályzatot és a településrendezési tervet magába foglaló önkormányzati rendelet érvényességi feltétele, hogy a véleményezési eljárás még az elfogadás előtt megtörténjen. Az elfogadást követő véleményezés nem teszi az e nélkül elfogadott rendeletet érvényessé még akkor sem, ha az a törvényekben foglalt feltételeknek egyébként mindenben megfelel. Az Ör. 1. és 2. számú melléklete ezért az Étv. 9. § (7) bekezdésével ellentétben áll.
4. Az előzetes véleményezési eljárás elmaradásán túl az indítványozó felveti a Jat. 2. § (1) bekezdésének sérelmét. A Jat. ezen rendelkezése a jogbiztonságból következő normatartalom törvényi – de az Alaptörvényből is következő – követelményét fogalmazza meg: a jogszabálynak a címzettek számára egyértelműen értelmezhető szabályozási tartalommal kell rendelkeznie. Megállapítható, hogy az Ör. 1. és 2. számú melléklete a Jat. 2. § (1) bekezdését sérti. Az Ör. 1. számú melléklete a beépítésre szánt települési terület szabályozási tervlapjait (belterület), míg a 2. számú melléklet a beépítésre nem szánt települési terület szabályozási tervlapjait (külterület) tartalmazza. Az indítványban foglaltakkal megegyezően megállapítható, hogy a renDELETEhez csatolt szabályozási tervlapok alapján nem állapítható meg teljes bizonyossággal, hogy azok melyik melléklet részét képezik. A címzettek számára az értelmezést tovább bizonytalanítja, hogy a szabályozási tervlap a „jóváhagyandó dokumentáció” megjelöléssel van ellátva, tehát egy döntés előtti állapotra utal.
5. A Kúria Önkormányzati Tanácsa megállapítja, hogy a helyi építési szabályzattal és a szabályozási tervvel szemben a Jat. 2. § (1) bekezdéséből eredő világos, érthető és megfelelően értelmezhető normatartalom követelménye fokozott elvárás, tekintettel arra, hogy ezek az adott település és környezete fejlődését, a településen élők, ott-tartózkodók életkörülményeit hosszabb időszakra döntően befolyásolják. A Jat. 2. § (1) bekezdésének sérelme az Ör. 1. és 2. számú melléklete vonatkozásában megállapítható. A megfelelően értelmezhető normatartalom követelményébe csatlakoznak be az indítványozó további felvetései, nevezetesen hogy sérül az Étv. 12. § (6) bekezdése és az OTÉK 2. § (4) bekezdése is, az alábbiak szerint.
- Az Étv. 12. § (6) bekezdése értelmében a helyi építési szabályzatot és a hozzá tartozó szabályozási tervet együtt kell alkalmazni, ugyanakkor az Ör. 1. és 2. számú melléklete alapján a szabályozási terveknek az építési szabályzattal való együtt-alkalmazhatósága bizonytalanává válik. Másfelől az OTÉK 2. § (4) bekezdése eltérést nem engedő módon – épp a megfelelő értelmezhetőség érdekében – rendelkezik úgy, hogy a településrendezési terveket jelkulcsok alkalmazásával kell elkészíteni. Ahogy az indítványozó is helyesen állítja, az Ör. vizsgálni kért mellékletei nem tartalmaznak magyarázatot a jelkulcsok alkalmazására vonatkozóan, e nélkül azonban a szabályozási tervet nem lehet egyértelműen és biztonságosan alkalmazni.
- A fentiek alapján az Ör. 1. és 2. számú melléklete vonatkozásában az Étv. 12. § (6) bekezdésének és az OTÉK 2. § (4) bekezdésének sérelmén túl a Jat. 2. § (1) bekezdésének sérelme ebből az aspektusból is megállapítható.
6. A Bszi. 51. § (2) bekezdése szerint az Önkormányzati Tanács az eljárást megszünteti, ha az indítványozó kérelmét visszavonta, vagy az indítványt – többek között azért, mert az önkormányzati rendeletnek az indítvánnyal támadott rendelkezése hatályát veszítette – érdemi vizsgálat nélkül el kellett volna utasítani. Erre tekintettel az Önkormányzati Tanács az Ör. 6. § (20) bekezdése, 16. § (5) bekezdés g) pontja, és 37. § (5) bekezdése vonatkozásában az eljárást megszüntette.
7. A Kúria Önkormányzati Tanácsa a fentiek alapján megállapította, hogy az Ör. 1. és 2. számú melléklete törvénysértő, ezért azt megsemmisítette. A megsemmisítésre tekintettel a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (a továbbiakban: Bszi.) 55. § (2) bekezdés b) pontja szerint elrendelte határozatának a Magyar Közlönyben való közzétételét. A megsemmisített rendelkezés a Bszi. 56. § (2) bekezdés alapján a határozat Magyar Közlönyben való közzétételét követő napon veszti hatályát.

A Kúria egyben a Bszi. 55. § (2) bekezdés c) pontja alapján elrendelte, hogy a határozat közzétételére – a Magyar Közlönyben való közzétételt követő nyolc napon belül – az önkormányzati rendelet kihirdetésével azonos módon kerüljön sor.

A jelen határozat elleni jogorvoslat lehetőségét a Bszi. 49. §-a zárja ki.

Budapest, 2012. szeptember 12.

Dr. Kalas Tibor s. k.,
az Önkormányzati Tanács elnöke

Dr. Balogh Zsolt s. k.,
előadó bíró

Dr. Hörcherné dr. Marosi Ildikó s. k.,
bíró

IX. Határozatok Tára

A Kormány 1428/2012. (X. 8.) Korm. határozata a 2012. évi költségvetési egyenleg tartását biztosító intézkedésekről

A Kormány az államháztartásról szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: Áht.) 40. § (1) bekezdésében kapott felhatalmazás alapján a következőket rendeli el:

1. A Kormány az irányítása alá tartozó fejezetek előirányzatainak az 1. melléklet szerint meghatározott összegű zárolását, jogszabály alapján nem zárolható előirányzat esetében csökkentését rendeli el.
2. A Kormány felhívja a fejezeteket irányító szervek vezetőit, hogy – a nemzetgazdasági miniszter jóváhagyása után – a Magyar Államkincstárnak 2012. október 15-éig jelentsék be az 1. mellékletben foglalt zárolási, illetve csökkentési kötelezettségeket cím, alcím, jogcímcsoport, jogcím és kiemelt előirányzatonkénti részletezettségben. Nem jelenthető be zárolás a 2. mellékletben felsorolt előirányzatokra.
Felelős: a fejezetet irányító szervek vezetői
Határidő: a nemzetgazdasági miniszter jóváhagyásához bejelentésre: 2012. október 10.
a Magyar Államkincstár felé történő bejelentésre: 2012. október 15.
3. E határozatban elrendelt zárolási, illetve csökkentési kötelezettség fejezetek, alrendszerek közötti, illetve fejezeten belüli nullszaldós átrendezésére, valamint a zárolási kötelezettség részbeni saját bevétel befizetéssel történő kiváltására a fejezetet irányító szervek vezetőinek kezdeményezésére a nemzetgazdasági miniszter előzetes engedélyével kerülhet sor. A nemzetgazdasági miniszter engedélyével – az Áht. 40. § (2) bekezdésében foglaltakra figyelemmel – a 2. mellékletben felsorolt előirányzatokra is jelenthető be zárolás, amennyiben az 1. mellékletben elrendelt zárolás a működőképességet veszélyezteti.
Felelős: nemzetgazdasági miniszter
Határidő: folyamatos
4. Az 1. és 2. pontokban foglaltakon kívül a Kormány a Magyar Köztársaság 2012. évi központi költségvetéséről szóló 2011. évi CLXXXVIII. törvény (a továbbiakban: Kvtv.) 1. melléklet
  - a) XI. Miniszterelnökség fejezet, 3. Rendkívüli kormányzati intézkedések cím kiadási előirányzatából 20 000,0 millió forintot,
  - b) XVII. Nemzeti Fejlesztési Minisztérium fejezet, 20. Fejezeti kezelésű előirányzatok cím, 36. PPP programok alcím, 3. PPP-konstrukcióban létrehozott beruházások megvásárlásával és befejezésével kapcsolatos kiadások jogcím-csoport kiadási és támogatási előirányzatából 3 100,0 millió forintot, valamint
  - c) XVII. Nemzeti Fejlesztési Minisztérium fejezet, a 20. Fejezeti kezelésű előirányzatok cím, 43. EU Önerő Alap alcím kiadási előirányzatából 20 000,0 millió forintotzárol.
5. A Kormány felhívja a nemzetgazdasági minisztert és a nemzeti fejlesztési minisztert, hogy a 4. pontban meghatározott zárolás végrehajtásához szükséges intézkedéseket tegyék meg és a Magyar Államkincstárnak 2012. október 15-éig jelentsék be a zárolási kötelezettségeket cím, alcím, jogcím-csoport, jogcím és kiemelt előirányzatonkénti részletezettségben.
Felelős: nemzetgazdasági miniszter
nemzeti fejlesztési miniszter
Határidő: a Magyar Államkincstár felé történő bejelentésre: 2012. október. 15.
6. A Kormány az állami vagyonnal és a Nemzeti Földalappal kapcsolatos kiadások esetében a Kvtv. 1. melléklet
  - a) a XLIII. Az állami vagyonnal kapcsolatos bevételek és kiadások fejezetben – az eddigi módosítások figyelembevételével számított előirányzathoz viszonyítva – 4700,0 millió forintot,
  - b) XLIV. A Nemzeti Földalappal kapcsolatos bevételek és kiadások fejezetben 300,0 millió forintotzárol.

7. A Kormány felhívja a fejezeteket irányító szervek vezetőit, hogy a 6. pontban foglaltak végrehajtására – a nemzetgazdasági miniszter jóváhagyása után – a Magyar Államkincstárnak 2012. október 15-éig jelentsék be a zárolási kötelezettségeket cím, alcím, jogcímcsoport és jogcímenkénti részletezettségben.
- Felelős:* nemzeti fejlesztési miniszter
vidékfejlesztési miniszter
nemzetgazdasági miniszter
- Határidő:* a nemzetgazdasági miniszter jóváhagyásához bejelentésre: 2012. október 10.
a Magyar Államkincstár felé történő bejelentésre: 2012. október 15.
8. A Kormány felhívja a nemzetgazdasági minisztert, hogy a Nemzeti Foglalkoztatási Alap egyenlegének a Kvtv.-ben jóváhagyotthoz képest legalább 15 600,0 millió forinttal történő javulásához a szükséges intézkedéseket tegye meg.
- Felelős:* nemzetgazdasági minisztert
- Határidő:* azonnal
9. A Kormány felhívja az emberi erőforrások miniszterét, hogy a Nemzeti Kulturális Alap egyenlegének a Kvtv.-ben jóváhagyotthoz képest, valamint a Széll Kálmán Terv kiterjesztése keretében megvalósítandó egyes intézkedésekről szóló 1122/2012. (IV. 25.) Korm. határozat 2. pontja alapján megtett intézkedésen felül további 900,0 millió forinttal történő javulásához a szükséges intézkedéseket tegye meg.
- Felelős:* emberi erőforrások minisztere
- Határidő:* azonnal
10. A Kormány felhívja a nemzeti fejlesztési minisztert, hogy a Kutatási és Technológiai Innovációs Alap egyenlegének a Kvtv.-ben jóváhagyotthoz képest, valamint az Elektronikus Információszolgáltatás Nemzeti Program finanszírozásával és működtetésével kapcsolatos feladatokról szóló 1079/2012. (III. 28.) Korm. határozatban elrendelt átcsoportosításon felül további legalább 3000,0 millió forinttal történő javulásához a szükséges intézkedéseket tegye meg.
- Felelős:* nemzeti fejlesztési miniszter
- Határidő:* azonnal
11. A Kormány felhívja a nemzetgazdasági minisztert és a nemzeti fejlesztési minisztert, hogy terjesszék a Kormány elé az innovációs járulékelőleg kiegészítését előíró törvénytervezetet úgy, hogy a törvényjavaslat elfogadása esetén a törvény kihirdetése 2012. november 10-ig megtörténhessen.
- Felelős:* nemzetgazdasági miniszter
nemzeti fejlesztési miniszter
- Határidő:* azonnal

Orbán Viktor s. k.,
miniszterelnök

1. melléklet az 1428/2012. (X. 8.) Korm. határozathoz

Millió forintban

Fejezet	Zárolási kötelezettség
Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium	5 368,0
Miniszterelnökség	832,2
Kormányzati Ellenőrzési Hivatal	22,5
Vidékfejlesztési Minisztérium	4 004,2
Honvédelmi Minisztérium	769,5
Belügyminisztérium	2 837,8
Nemzetgazdasági Minisztérium	3 354,5
Nemzeti Fejlesztési Minisztérium	6 499,5
Külügyminisztérium	4 786,5
Unió fejlesztések	3 144,7
Emberi Erőforrások Minisztériuma*	17 060,0
Központi Statisztikai Hivatal	101,5
Összesen	48 780,9

* Jogszabály alapján nem zárolható előirányzat esetében csökkentési kötelezettség.

2. melléklet az 1428/2012. (X. 8.) Korm. határozathoz

AHT_I/ ÁHT-T	Megnevezés
	Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium
228 213	A büntetőeljárásról szóló törvény alapján megállapított kártalanítás
249 556	Jogi segítségnyújtás
294 668	Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítvány működéséhez és feladatainak ellátásához szükséges hozzájárulás
	Miniszterelnökség
296 668	Fejezeti általános tartalék
335 128	„A Rubik-kocka, és ami mögötte van” vándorkiállítás támogatása
335 173	Az Országos Közszolgálati Érdekegyeztető Tanács tevékenységében közreműködő szervezetek támogatása
	Vidékfejlesztési Minisztérium
203 432	Állat- és növénykártalanítás
250 723	Fejlesztési típusú támogatások
250 734	Folyó kiadások és jövedelem-támogatások
256 389	Méhészeti Nemzeti Program
260 167	Egyes speciális szervezetek (TÉSZ) támogatása
265 045	Fejezeti egyensúlybiztosítási tartalék
272 689	I. tengely: A mezőgazdaság és erdészeti ágazat versenyképességének javítása
272 690	II. tengely: A környezet és a vidék fejlesztése
272 701	III. tengely: Az életminőség javítása a vidéki területeken és a diverzifikáció ösztönzése
272 712	Technikai segítségnyújtás
277 512	Akvakultúra, belvízi halászat és a halászati és akvakultúra termékek feldolgozása és forgalmazása (II. tengely)
277 523	Közös érdekeket célzó intézkedések (III. tengely)

AHT_I/ ÁHT-T	Megnevezés
277 534	Technikai segítségnyújtás (V. tengely)
277 578	IV. tengely: Leader programok
281 101	Egyes állatbetegségek megelőzésének és felszámolásának támogatása
283 256	Unió Programok ÁFA fedezete
284 267	Iskolagyümölcs program
284 301	Erdőfelújítás
286 289	Nemzeti Diverzifikációs Program
	Honvédelmi Minisztérium
265 078	Fejezeti egyensúlybiztosítási tartalék
272 578	Válságkezelő és békeműveletek keretében felajánlott alegységek (NRF és Battle Group)
	Belügyminisztérium
221 467	Vízügyi feladatok támogatása
232 061	Önkormányzati tűzoltóságok normatív támogatása
265 089	Fejezeti egyensúlybiztosítási tartalék
277 389	Európai Menekültügyi Alap
277 390	Integrációs Alap
277 401	Visszatérési Alap
277 412	Külső Határok Alap
283 601	Szolidaritási programokhoz kapcsolódó technikai költségek
302 946	Szolidaritási programokhoz kapcsolódó céltartalék
	Nemzetgazdasági Minisztérium
25 067	Függő kár kifizetés
25 078	Járadék kifizetés
247 423	Kötött segélyhitelezés
265 112	Fejezeti egyensúlybiztosítási tartalék
297 046	Szervezetátalakítási alap
	Nemzeti Fejlesztési Minisztérium
197 524	Beruházás ösztönzési célleírányzat
257 101	Autópálya rendelkezésre állási díj
257 201	TEN-T projektek
280 878	Fejezeti egyensúlybiztosítási tartalék
335 106	EU Önerő Alap
335 139	PPP konstrukcióban létrehozott beruházások megvásárlásával és befejezésével kapcsolatos kiadások
	Unió fejlesztések
243 290	Kohéziós Alap támogatásból megvalósuló közlekedési projektek
251 467	Kohéziós Alap támogatásból megvalósuló környezetvédelmi projektek
271 989	Közlekedés Operatív Program
272 001	Államreform Operatív Program
272 012	Elektronikus közigazgatás Operatív Program
272 023	Végrehajtás Operatív Program
272 045	Nyugat-dunántúli Operatív Program
272 056	Közép-dunántúli Operatív Program
272 067	Dél-dunántúli Operatív Program
272 078	Dél-alföldi Operatív Program
272 089	Észak-alföldi Operatív Program
272 090	Észak-magyarországi Operatív Program
272 101	Közép-magyarországi Operatív Program

AHT_I/ ÁHT-T	Megnevezés
278 712	Társadalmi infrastruktúra Operatív Program
278 845	Társadalmi megújulás Operatív Program
280 678	ETE HU-SK
280 689	ETE HU-RO
280 690	ETE HU-SER
280 701	ETE HU-CRO
280 712	ETE SEES
280 723	ETE AU-HU
280 734	ETE SLO-HU
280 745	ETE CES
280 756	INTERREG IVC
281 090	ENPI HU-SK-RO-UA együttműködési program
281 745	Állami költségvetési kedvezményezettek sajtóterő támogatása
302 868	EGT, Norvég Alap támogatásból megvalósuló projektek 2009–2014
302 880	Budapest 4-es metróvonal építésének támogatása
	Emberi Erőforrások Minisztériuma
6 057	Egyházi alapintézmény-működés, Szja rendelkezés és kiegészítése
19 194	Bolgár Országos Önkormányzat és Média
19 204	Országos Cigány Önkormányzat és Média
19 215	Magyarországi Görögök Országos Önkormányzata és Média
19 226	Országos Horvát Önkormányzat és Média
19 237	Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat és Média
19 248	Magyarországi Németek Országos Önkormányzata és Média
19 259	Országos Örmény Önkormányzat és Média
19 260	Magyarországi Románok Országos Önkormányzata és Média
19 271	Szerb Országos Önkormányzat és Média
19 282	Országos Szlovák Önkormányzat és Média
19 293	Országos Szlovén Önkormányzat és Média
208 602	Átadásra nem került ingatlanok utáni járadék
223 339	Országos Ruszin Kisebbségi Önkormányzat és Média
223 340	Ukrán Országos Önkormányzat és Média
241 889	Sportteljesítmények elismerése, megbecsülése
243 156	GYES-en és GYED-en lévők hallgatói hitelének célzott támogatása
244 201	Szociális célú humánszolgáltatások normatív állami támogatása
244 234	Közoktatási célú humánszolgáltatás és kiegészítő támogatás
244 389	Egyházi szociális intézményi normatíva kiegészítése
256 145	Vári rekonstrukciók (Szent György tér, Mátyás-templom)
261 290	Az 5000 lakosnál kisebb településeken szolgálatot teljesítő egyházi személyek jövedelempótléka
263 212	Egyházi épített örökség védelme és egyéb beruházások
264 912	Megváltozott munkaképességűek foglalkoztatásával összefüggő bértámogatás
264 923	Megváltozott munkaképességűek foglalkoztatásával összefüggő költségkompenzáció
267 312	Bolgár Országos Önkormányzat által fenntartott intézmények támogatása
267 323	Magyarországi Görögök Országos Önkormányzata által fenntartott intézmények támogatása
267 334	Országos Horvát Önkormányzat által fenntartott intézmények támogatása
267 345	Magyarországi Németek Országos Önkormányzata által fenntartott intézmények támogatása
267 356	Magyarországi Románok Országos Önkormányzata által fenntartott intézmények támogatása
267 367	Országos Cigány Önkormányzat által fenntartott intézmények támogatása
267 378	Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat által fenntartott intézmények támogatása

AHT_I/ ÁHT-T	Megnevezés
267 389	Országos Szlovák Önkormányzat által fenntartott intézmények támogatása
267 390	Országos Szlovén Önkormányzat által fenntartott intézmények támogatása
267 401	Szerb Országos Önkormányzat által fenntartott intézmények támogatása
267 412	Országos Ruszin Kisebbségi Önkormányzat által fenntartott intézmények támogatása
270 312	Nem állami intézmények felújítás, beruházás
279 034	Országos Örmény Önkormányzat által fenntartott intézmények támogatása
279 045	Ukrán Országos Önkormányzat által fenntartott intézmények támogatása
281 334	Támogató szolgáltatások, közösségi ellátások, jelzőrendszeres házi segítségnyújtás, utcai szociális munka és krízisközpont finanszírozása
298 124	Egyházi közgyűjtemények és közművelődési intézmények támogatása
298 135	Egyházi kulturális programok támogatása
298 146	Hittanoktatás támogatása
298 157	Egyházi oktatási programok támogatása (Templom és Iskola)
298 168	Egyházi szórványprogramok támogatása
298 179	Hátrányos helyzetű kistelepülések felzárkózása egyházi komplex programjainak támogatása (Testi és lelki kenyér)
298 235	A Nemzet Színésze cím támogatása
302 168	Esélyegyenlőséget szolgáló intézkedések finanszírozása
302 180	Művészeti nyugdíjsegélyek megtérítése
302 991	Egészségügyi szakképzési (rezidens) rendszer működésének támogatása

A Kormány 1429/2012. (X. 8.) Korm. határozata a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program 2011–2013. évekre szóló akciótervének a megállapításáról

A Kormány

1. megállapítja a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program 2011–2013. közötti időszakra szóló akciótervét az 1. melléklet szerint,
2. jóváhagyja az 1. pontban szereplő prioritások vonatkozásában a 2007–2008. közötti időszakra és a 2009–2010. közötti időszakra szóló akciótervek végrehajtása során keletkezett maradványok áttekintését a 2011–2013. közötti időszakra szóló akciótervbe,
3. visszavonja a Társadalmi Megújulás Operatív Program 2011–2013. évekre szóló akciótervének és a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program 2011–2013. évekre szóló akciótervének módosításáról szóló 1453/2011. (XII. 22.) Korm. határozat 2. pontját, és 2. mellékletét.

Orbán Viktor s. k.,
miniszterelnök

1. melléklet az 1429/2012. (X. 8.) Korm. határozathoz

I. Prioritás bemutatása - 1. prioritás: Az oktatási infrastruktúra fejlesztése

Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program
 Akcióterv 2011-2013

1. Prioritás tartalma					
Prioritás rövid tartalma (max. 500 karakter)					
Az egész életen át tartó tanulásához szükséges és a munkaerő-piaci helytállást biztosító kompetenciák fejlesztéséhez, továbbá a felkészítés gazdasági és társadalmi igényekhez való alkalmazkodáshoz szükséges formális, nem-formális és informális oktatási infrastruktúrájának feltételeinek megteremtése.					
2. A prioritás ütemezése – kiírások kerete					
Indikatív forrásallokáció					
2011	2012	2013	Összesen		
2,48	21,74	0,00	24,22		
Tartalék: (Mrd Ft) ESZA tervezett aránya a prioritás keretéből: max.0 %					
3. A prioritás ütemezése – kötelezettségvállalás (IH döntés)					
Indikatív forrásallokáció					
2007-2010	2011	2012	2013	2014-2015	Összesen
120,54	2,48	21,74	0,00		144,76

II. A támogatási konstrukciók összefoglaló adatai (2011-2013)

Konstrukció kódja	Konstrukció neve	Pályázatok, kiemelt projektek meghirdethető kerete (Mrd Ft)			A konstrukció célja	A konstrukció szakmai tartalmáért felelős miniszter	A konstrukció szakmai tartalma tekintetében feladatkorrel rendelkező további miniszter
		2011	2012	2013			
1.1.1.	Neumann Program	0,00	10,44	0,00	Közoktatási intézményekben az IKT kompetenciák, készségek és képességek fejlesztését, továbbá az ezen intézmények kommunikációját, adminisztrációját segítő eszközök beszerzése.	Emberi Erőforrások Miniszter	
1.1.2.	Hatékony informatikai infrastruktúra a közoktatásban II. szakasz	0,00	1,20	0,00	A TIOP 1.1.2 első szakaszában kialakított informatikai infrastruktúra bővítése, fejlesztése annak érdekében, hogy a már meglévő és a majd kialakítandó különböző oktatási rendszerek, valamint az oktatás ágazati szintű tervezéséhez és irányításához szükséges rendszerek működéséhez az alapinfrastruktúra oldaláról az elkövetkező évekre is biztosított legyen.	Emberi Erőforrások Miniszter	
1.1.3.	Végponti kapcsolatok fejlesztése a közoktatásban	0,00	1,10	0,00	Intézményi informatikai és adathálózati infrastruktúra fejlesztése a közoktatásban.	Emberi Erőforrások Miniszter	
1.2.1.A	Agóra - multifunkcionális közösségi központok és területi köznevelési tanácsadó szolgálat infrastruktúrájának feltételeinek kialakítása	0,00	2,06	0,00	A program alapvető célja olyan multifunkcionális közösségi központok fejlesztése, amelyek alkalmasak válnak szakmai-tanácsadó és módszertani feladatok elvégzésére, a sajátosan kialakított építési környezetben a közösségi-művelődési, oktatási-fejlesztési és szolgáltató funkciók mentén gazdag kulturális kínálatot biztosító működésre, a helyi társadalom fejlesztésére. A pályázat területi tanácsadó szerep feltételeinek megteremtésére irányul a 30 ezer főnél nagyobb városokban.	Emberi Erőforrások Miniszter	
1.2.1.B	Nemzeti Kulturális Térinformációs Rendszer Szolgáltató és Tanácsadó Multifunkcionális Módszertani Központ létrehozása	0,00	1,60	0,00	Országos módszertani központ létrehozására irányul a digitális tanulás és tudásszerzés érdekében, a TÁMOP 3.2.14 konstrukcióhoz kapcsolódó rendszer infrastruktúrájának háttérként biztosítása, az elektronikus oktatási és kulturális adatok iskolarendszeren belüli és kívüli, egyéni és csoportos keretek között történő felhasználásával kapcsolatos oktatási célok ellátására különösen fontos, hogy a központ hátrányos helyzetű területeken működjön.	Emberi Erőforrások Miniszter	
1.2.2.	Múzeumok és levéltárak lakóterületi fejlesztése, oktatási-közvetítő szerepekének infrastruktúrájának erősítése 3. ütem	0,87	0,80	0,00	A múzeumokban és levéltárakban őrzött tudásbázis nagyobb oktatási hasznosulása érdekében cél: - a képzési potenciál magasabb fokú felhasználása az átfogó kompetencia- és készségfejlesztés érdekében (oklatótervek); - kiállítások formájában nem, vagy ritkán látogató látományhoz való hozzáférés biztosítása, kiemelt figyelemmel az oktatási hasznosulás lehetőségeire, a fizikai közelség és tanulmányozhatóság lehetőségeinek megteremtésére (lévélvondok, tanulmányi rakományok); - a digitalizált kulturális örökségi értékekhez való hozzáférés elősegítése (virtuális pontok).	Emberi Erőforrások Miniszter	
1.2.3.	Könyvtári szolgáltatások összehangolt infrastruktúra-fejlesztése - "Tudásdepó Expressz" 3. ütem	1,61	0,95	0,00	A településeken élők hagyományos és online könyvtári ellátásának javítása a nyilvános könyvtári rendszerhez tartozó (kiemelten települési, városi, községi), valamint az iskolai könyvtárakban. A megcélzott infokommunikációs fejlesztések révén az országos könyvtári szolgáltató rendszerek közvetlenül elérhetővé válnak, ezzel a kisebb könyvtárak is korszerű, minőségi és akadálymentesített szolgáltatásokhoz jutnak el olvasókat, akár könyvtárbuszok segítségével is.	Emberi Erőforrások Miniszter	
1.2.5.	Infrastrukturális fejlesztések az esélyegyenlőség elvű minőségű oktatás és az egész életen át tartó tanulás támogatása érdekében az LHM kistérségekben	0,00	0,34	0,00	Az élethosszig tartó tanulás kulcskompetenciáinak fejlesztéséhez szükséges egységes alapinfrastrukturális infrastruktúra kialakítása az LHM-kistérségekben a közoktatási és köznevelési intézményekben, a kompetencia-alapú oktatás elterjesztése és a területi különbségek mérséklése érdekében.	Emberi Erőforrások Miniszter	
1.2.6.	"Világstátor" - multifunkcionális közösségi és kulturális központ infrastruktúrájának feltételeinek kialakítása	0,00	1,70	0,00	A roma kultúra kincseinek összegyűjtésére és hozzáférhetővé tételére, a roma kultúra építő nem formális és informális központok, valamint a közösségi tevékenységek és rendezvények és gyermek- és ifjúsági programok lebonyolítására alkalmas intézmény kialakítása.	Emberi Erőforrások Miniszter	
1.3.2.	Szuperszámítástechnika (HPC) a felsőoktatásban	0,00	1,56	0,00	Az európai irányelvekkel egyező, a hazai felsőoktatási intézményeket támogató, elosztott számítási, és adattárolási infrastruktúra továbbfejlesztése	Emberi Erőforrások Miniszter	
1.	Prioritás	2,48	21,74	0,00			

III. Tartalék támogatási konstrukciók összefoglaló adatai (2011-2013)

Konstrukció neve	Tartalék támogatási konstrukciók indikatív kerete (Mrd Ft)		A konstrukció célja	A konstrukció szakmai tartalmáért felelős miniszter	A konstrukció szakmai tartalma tekintetében feladatkorrel rendelkező további miniszter
	2012	2013			
Neumann Program 2.0	0,00	2,20	Közoktatási intézményekben az IKT kompetenciák, készségek és képességek fejlesztését, továbbá az ezen intézmények kommunikációját, adminisztrációját segítő eszközök beszerzése.	Emberi Erőforrások Miniszter	
Könyvtár és közösségi hely létrehozása	2,45	0,00	A nyilvános könyvtári ellátással nem rendelkező fűvázban (5000 fő alatti községekben) a könyvtári feladatok ellátása céljából könyvtári szolgáltató helyek kialakítása. Meglévő épület vagy helyiségek felújítása, IKT-infrastrukturájának kialakítása és kiegészítő eszközbeszerzés.	Emberi Erőforrások Miniszter	
Speciális infrastruktúra fejlesztés és eszközbeszerzés a felsőoktatásban (1.3.1)	0,00	3,23	Infrastruktúra fejlesztés. Eszközbeszerzés.	Emberi Erőforrások Miniszter	

I. Prioritás bemutatása - 2. prioritás: Egészségügyi infrastruktúra fejlesztése

Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program
 Akcióterv 2011-2013

1. Prioritás tartalma

Prioritás rövid tartalma
 (max. 500 karakter)

A prioritás célja, hogy hozzájáruljon egy a jelenleginél sokkal inkább szolgáltatásai elátórendszer kialakításához, amely az erőforrások koncentrációjával magasabb átlagos minőségű és költségvetéskorábbi gyógyító-megelőző ellátásokat nyújt az igénybevevőknek. Alapvető cél, hogy a hozzáférés egyenlőtlenségei mérséklődjenek, és a rendszer a szolgáltatások magasabb színvonalá mellett – az állami kiadások hatékonyabb felhasználásával – hosszú távon is fenntartható maradjon.

2. A prioritás ütemezése – kiírások kerete

Indikatív forrásallokáció			
2011	2012	2013	Összesen
0,00	62,43	3,63	66,06

ESZA tervezett aránya a prioritás keretéből: max. 0%

3. A prioritás ütemezése – kötelezettségvállalás (IH döntés)

Indikatív forrásallokáció					
2007-2010	2011	2012	2013	2014-2015	Összesen
205,18	30,89	43,07	36,93	0,00	316,064

II. A támogatási konstrukciók összefoglaló adatai (2011-2013)

Konstrukció kódja	Konstrukció neve	Pályázatok, kiemelt projektek meghirdethető kerete (Mrd Ft)			A konstrukció célja	A konstrukció szakmai tartalmáért felelős miniszter	A konstrukció szakmai tartalma tekintetében feladatkörrel rendelkező további miniszter
		2011	2012	2013			
2.2.1/B	Sürgősségi ellátás fejlesztése - Légimentés	0,00	0,56	0,00	Cél az ellátatlan területek csökkentése a légimentő bázisok költségvetéskorábbi működő, egységes hátzatásának kialakításával (v) bázisok építése, szükséges eszközfejlesztés).	Emberi Erőforrások Miniszter	-
2.2.6.	Struktúraváltás támogatása a járó- és fekvőbeteg ellátás fejlesztéséért.	0,00	45,46	0,00	A Sémlelweis Tervben megfogalmazott térségi egészségügyi szervezés elvétel, valamint az OP célkitűzéseivel összhangban alapvető cél a magas színvonalú egészségügyi ellátásokhoz való hozzáférést területi kiegyenlítés, a fenntartható társadalmi esélykülönbségek csökkentése, a struktúraváltás és ellátás racionalizálás megvalósítása a járó és fekvőbeteg-szakellátó intézményrendszerben. Járóbeteg ellátások fejlesztése kapcsán cél a betegeknek a kórházi ellátás irányából a járóbeteg ellátás irányába való terelése, a jelenleg még kórház-centrikus magyar ellátórendszer ástrukturálásához való hozzájárulás. A fekvőbeteg ellátás kapcsán cél a betegellátás korszerű, integrált, optimális feladatmegosztáson alapuló, szakmailag egységes rendszerének és központjainak kialakítása, fejlesztése az ellátás hatékonyságának és az ellátás minőségének növelése, és kiemelten a sürgősségi ellátás ezen célok eléréséhez való optimális hozzájárulása biztosítása érdekében. Továbbá cél az országos, költségvetéskorábbi módon működő homogén onkológiai ellátó hálózat kialakítása, regionális onkológiai centrumok és megyei deocentrum intézmények rendszerének létrehozása.	Emberi Erőforrások Miniszter	-
2.3.1.	Nemzeti Egészségügyi Informatikai (eHealth) Rendszer - Központi, intézményközi adatátvitelt biztosító informatikai rendszerek fejlesztése, országos egységes központi megoldások bevezetése.	0,00	1,94	0,00	Cél, hogy az alap-, a járóbeteg-, és a fekvőbeteg-szolgáltatók rendelkezzenek intézményközi adatátvitelt lehetővé tevő, továbbá olyan intézményen belüli informatikai megoldásokkal, amelyek lehetővé teszik a transzparens, adatbiztosított mentes bejegyzés, beforgalmi, finanszírozási, illetve elszámolási rendszerek működtetését.	Emberi Erőforrások Miniszter	Nemzeti Fejlesztési Miniszter
2.3.2.	Nemzeti Egészségügyi Informatikai (eHealth) Rendszer - Elektronikus közlésees nyilvántartások és ágazati portál fejlesztése	0,00	1,47	0,00	Az egészségügyi ágazat közlésees nyilvántartásainak létrehozása és publikálása, ehhez az adatok rögzítésének intézményi szereplőinek és felelőségi szabályrendszerének létrehozása.	Emberi Erőforrások Miniszter	Nemzeti Fejlesztési Miniszter
2.3.3.	Nemzeti Egészségügyi Informatikai (eHealth) Rendszer - Térségi, funkcionálisan integrált intézményközi információs rendszerek kiépítéséhez szükséges helyi infrastruktúra fejlesztések	0,00	0,00	3,63	Az egészségügyi ellátórendszer intézményei számára a központi informatikai szolgáltatásokhoz való csatlakozási képesség lokálisan felmerülő fejlesztéseinek biztosítása.	Emberi Erőforrások Miniszter	Nemzeti Fejlesztési Miniszter
-	Költségnövekmények fedezete	0,00	13,00	0,00	Jelen elkülönített összeg a TIOP 2.2.4/09/1 és a TIOP 2.2.7/07/2F konstrukciók keretében megvalósuló projektek esetleges költségnövekményeinek fedezetét szolgálja, összhangban a 4/2011-es kormányrendelet 61/A §-ában rögzítéssel. Amennyiben a költségnövekményekre elkülönített összeg felhasználása során maradvány keletkezik, az felhasználásra kerül a TIOP2.2.6 konstrukció keretében beérkezett pályázatok támogatására.	Emberi Erőforrások Miniszter	-
2.	Prioritás	0,00	62,43	3,63			

III. Tartalék támogatási konstrukciók összefoglaló adatai (2011-2013)

Konstrukció neve	Tartalék támogatási konstrukciók indikatív kerete (Mrd Ft)		A konstrukció célja	A konstrukció szakmai tartalmáért felelős miniszter	A konstrukció szakmai tartalma tekintetében feladatkörrel rendelkező további miniszter
	2012	2013			
-	-	-	-	-	-

I. Prioritás bemutatása - 3. prioritás: A munkaerő-piaci részvételt és a társadalmi befogadást támogató infrastruktúra fejlesztése

Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program
 Akcióterv 2011-2013

1. Prioritás tartalma

Prioritás rövid tartalma
 (max. 500 karakter)

A prioritás célja a munkaerő-piaci és társadalmi integrációt segítő szolgáltatásoknak a fejlesztése, infrastrukturális feltételeinek megteremtésével. A prioritás keretében az aktív álláskeresőket és munkavállalást segítő és támogató, továbbá a közösségi szolgáltatások infrastruktúrájának fejlesztésére kerül sor.

2. A prioritás ütemezése – kiírások kerete

Indikatív forrásallokáció			
2011	2012	2013	Összesen
8,77	38,42	1,24	48,43

Tartalék: (Mrd Ft)
 ESZA tervezett aránya a prioritás keretéből: max: 10%

3. A prioritás ütemezése – kötelezettségvállalás (IH döntés)

Indikatív forrásallokáció					
2007-2010	2011	2012	2013	2014-2015	Összesen
36,60	8,57	27,32	15,64	0,00	88,12

II. A támogatási konstrukciók összefoglaló adatai (2011-2013)

Konstrukció kódja	Konstrukció neve	Pályázatok, kiemelt projektek meghirdethető kerete (Mrd Ft)			A konstrukció célja	A konstrukció szakmai tartalmáért felelős miniszter	A konstrukció szakmai tartalma tekintetében feladatkörrel rendelkező további miniszter
		2011	2012	2013			
3.2.1.	Az integrált rendszer kereteinek megteremtése a foglalkoztatási szolgálat infrastruktúrájának fejlesztésével	0,00	6,00	0,00	A projekt célja az aktív munkaerő-piaci politikák eredményességének és hatékonyságának javítása érdekében az ÁFSZ által nyújtott szolgáltatások infrastrukturális feltételeinek fejlesztése, a kapacitások bővítése, új feladatok elvégzéséhez szükséges feltételek megteremtése, az új szolgáltatási modellek kiterjesztése.	Nemzetgazdasági Miniszter	
3.2.2.	A komplex rehabilitációhoz szükséges infrastrukturális feltételek megteremtése	0,00	1,30	0,00	A komplex rehabilitációs szolgáltatásokhoz való hozzáférés javítása és fejlesztése új intézmény létesítésével (modell értékű komplex rehabilitációs központ létrehozása) a konvergencia régióban, továbbá látássérült személyek és komplex rehabilitációt nyújtó szakemberek képzéséhez, továbbképzéséhez szükséges infrastrukturális kapacitások bővítése.	Emberi Erőforrások Miniszter	
3.2.3.	A kistérségekben a közösségi szolgáltatások infrastruktúrájának fejlesztése	0,00	8,90	0,00	Modellértékű innovatív, többfunkciós szolgáltató központok kialakítása révén a komplex kistérségi fejlesztési programokhoz kapcsolódóan az ott élők általános hozzáférési problémáinak enyhítése, ellátásának korszerűsítése, helyzetük javítása.	Emberi Erőforrások Miniszter	
3.2.3.A	Lakhatási beruházások támogatása	0,00	1,50	0,00	A szegregátumokban és a hátrányos helyzetű kistérségekben élők lakhatási körülményeinek javítása – új szociális bérházak építésével, illetve a nem szegregált lakókörnyezetben lévő lakások felújításával.	Emberi Erőforrások Miniszter	
3.2.4.	Autisták és megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásának elősegítése	0,00	1,20	0,00	Társadalmi és munkaerő-piaci integrációt elősegítő foglalkoztatási és képzési infrastrukturális feltételeinek fejlesztése.	Emberi Erőforrások Miniszter	
3.3.1.A	A közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés megteremtése: akadálymentesítés	0,00	5,24	0,00	A fogyatékos emberek, továbbá az időskori, járókerettel, babakocsival közlekedő, nagycaalados, mozgáskorlátozott vagy kommunikációjában egyéb okból átmenetileg akadályozott személyek életminőségének javítása a közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés megvalósítása útján. A kormányzati felelősségi körbe tartozó épületek komplex akadálymentesítése, és az abban nyújtott közszolgáltatások egyenlő esélyű hozzáférést biztosító létesítése.	Emberi Erőforrások Miniszter	
3.3.1.B	A közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés megteremtése: jelnyelvi tolmácsolások fejlesztése	0,00	0,54	0,00	A jelnyelvi tolmácsolások kommunikációs centrummá történő fejlesztése, ahol a hallássérült embereknek túl a kommunikációjában egyéb okból akadályozott – pl. beszéd-fogyatékos –, esetleg halmozottan sérült – pl. látvak – emberek számára is nyújthatók alapvető kommunikációs szolgáltatások.	Emberi Erőforrások Miniszter	
3.3.2.	Szociális szolgáltatások fejlesztése támogató technológiai eszközök biztosításával a házi gondozás területén	0,00	1,00	0,00	Szociális szolgáltatások fejlesztése támogató technológiai eszközök biztosításával a házi gondozás területén.	Emberi Erőforrások Miniszter	
3.4.1.	Bentlakásos intézmények kiváltása, új kapacitások létesítése	3,00	7,00	0,00	Nagy létszámú bentlakásos intézmények kiváltása a jogszabályi feltételeknek megfelelő, korszerű elhelyezési feltételek biztosítása érdekében "A" komponens: szociális intézmények "B" komponens: gyermekvédelmi intézmények.	Emberi Erőforrások Miniszter	
3.4.2.	Önkormányzati, állami, egyházi, nonprofit fenntartású bentlakásos intézmények korszerűsítése	5,77	0,00	1,24	A bentlakásos intézmények korszerűsítésének célja a lakók életminőségének javítása az intézményekben uralkodó rossz infrastrukturális adottságok és a hiányos felszereltség leküzdése, illetve az éleviszonyok humanizálása és modernizálása révén.	Emberi Erőforrások Miniszter	
3.4.3.	Javítóintézet ellátás biztosítása flúk részére a Dunántúlon	0,00	2,25	0,00	Új, vegyes szakmai profilú, többfunkciós javítóintézet létrehozása flúk részére a Dunántúlon.	Emberi Erőforrások Miniszter	

Konstrukció kódja	Konstrukció neve	Pályázatok, kiemelt projektek meghirdethető kerete (Mrd Ft)			A konstrukció célja	A konstrukció szakmai tartalmáért felelős miniszter	A konstrukció szakmai tartalma tekintetében feladatkörrel rendelkező további miniszter
		2011	2012	2013			
3.5.2.	Fogyatékos rehabilitációs fejlesztő központ létrehozása	0,00	2,25	0,00	Fogyatékos rehabilitáció fejlesztő központ létrehozása	Emberi Erőforrások Miniszter	
3.5.3.	Korai életszakaszban fellárt fejlődésbeli rendellenességek, lemaradások kezeléséhez szükséges infrastrukturális fejlesztések	0,00	1,24	0,00	A korai életszakaszban fellárt fejlődésbeli rendellenességek, lemaradások kezeléséhez történő hozzáférés javítása érdekében az ellátás infrastrukturális fejlesztése.	Emberi Erőforrások Miniszter	
3.	Prioritás	8,77	38,42	1,24			

III. Tartalék támogatási konstrukciók összefoglaló adatai (2011-2013)

Konstrukció neve	Tartalék támogatási konstrukciók indikatív kerete (Mrd Ft)		A konstrukció célja	A konstrukció szakmai tartalmáért felelős miniszter	A konstrukció szakmai tartalma tekintetében feladatkörrel rendelkező további miniszter
	2012	2013			
Lakhatási beruházások támogatása a Komplex telepprogramhoz kapcsolódóan	0,00	2,00	A szegregáltumban élők lakhatási körülményének javítása – új szociális bérházak építésével, illetve a nem szegregált lakókörnyezetben lévő lakások felújításával.	Emberi Erőforrások Miniszter	
A közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés megteremtése: akadálymentesítés	0,00	4,00	A fogyatékos emberek, továbbá az időskori, jövedelmi, társadalmi közlekedő, nagycsaládos, mozgásukban vagy kommunikációjukban egyelőre csekély mértékben akadályozott személyek életminőségének javítása a közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés megvalósítása útján. A kormányzati felelősségi körbe tartozó épületek komplex akadálymentesítése, és az abban nyújtott közszolgáltatások egyenlő esélyű hozzáférhetővé tétele.	Emberi Erőforrások Miniszter	

A Magyar Közlönyt a Szerkesztőbizottság közreműködésével a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium szerkeszti.

A Szerkesztőbizottság elnöke: dr. Biró Marcell,
a szerkesztésért felelős: dr. Borókainé dr. Vajdovits Éva.

A szerkesztőség címe: Budapest V., Kossuth tér 1–3.

A Határozatok Tára hivatalos lap tartalma a Magyar Közlöny IX. részében jelenik meg.

A Magyar Közlöny hiteles tartalma elektronikus dokumentumként a <http://kozlony.magyarorszag.hu> honlapon érhető el.

A Magyar Közlöny oldalhű másolatát papíron kiadja a Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó.

Felelős kiadó: Majláth Zsolt László ügyvezető igazgató.